ATTHA

GRIBALDI MOPH

IVRISCONSVLTI

CHERIANI,

De Methodo ac ra

NE STVDEND

LIBRI TRES.

Lege quiſquis ingenio delectaris

& fruere.

Ἡ μεγάλη εὐδαιμονία οὐδενὶ φθονεῖ



LVGDVNI SVB SCVTO COLO

M. D. XLIIII.

Francisci Albertonis

MATTHAEVS GRIBALDVS IVRISCONSVLTVS CHERIANVS, THOLOSANIS LEGVM AVDITORIB. S.

AGITVR (ni fallor) ſeſquiannus, clariſsimi legum auditores, cùm me Tholoſæ, in frequentiſsimo illo Galliarum gymnaſio iura ciuilia interpretantem aſsiduis tandem precibus euiciſtis, vt de ratione ſtudendi aliquid conſcriberem. Vos enim Italicum legẽdi morem, qui non in cumulandis deciſionibus, ſed in diſcutiendis ad vnguem opinionibus, in perueſtigãdis cauſis & rationibus potiſsimũ conſiſtit, ita probare viſi eſtis, vt tantiſper non conquieueritis, donec me deſiderijs veſtris in ea parte facturum ſatis recepi. Necdum tamen ea ſponſione cõtenti, alium inſuper laborẽ iniũxiſtis: quippe, vt per breues illas regulas, ſeu iuris axiómata, quibus pro tempore vti cõmodè videbamur, in cõmune bonum proferrem. Cumq́ me omnia propediem curaturum obſtricta fide firmaſſem, tanta confeſtim fuit noſtræ apud vos fidei comprobatio, vt iamiam libellum ipſum typis excuſſum manibus tenere videremini. Scio quãplurimos, cùm in Tholoſano, tum Lugdunẽſi emporio, opuſculum à librarijs ſæpius flagitaſſe, demiratosq́ cur nondum in publicum prodijſſet. At verò quis neſciat, plerunque hominis conſilium falli? & quod quiſque animo conceperit, non ſemper ex voto ſuccedere? Nempe me vnum (qui in hoc continuè ſolicitus eram, vt quamprimum fidem liberarem meam) varia exindè tum publica, tum priuata negotia ita diſtraxerunt, vt vix dubitẽ me nõnunquã apud vos de fide, ac cõſtantia periclitatum eſſe. Ve-

rùm enimuerò ornatiſsimi iuuenes, vt vobis ali-quãdo perſuaſum foret, inter omnes mētis ſolicitiores curas, nullam mihi antiquiorem eſſe, quàm animi mei ingenuitatem apud omneis integram conſeruare, cùm primùm data eſt reſpirandi facultas, operi me accinxi, curauiq; vt prior pars, quæ legalis diſciplinæ methodū continet, his Saturnalibus excuderetur: in qua certè fateor, me haud magnoperè laboraſſe, cùm ſupremam manum adhibere non licuerit, præ nimia nonnullorum iuuenum inſtantia, quibus dum nihil iuſtè negare poſſum, opus ipſum vix dierum octo, præcox ſanè, atque abortiuum edere coactus ſum. Vtcunq; ſit, vtilitati veſtræ conſultū malui, quàm operis oſtentationi. Cæterùm non ſum neſcius, permultos ingenio plus quàm ſiniſtro futuros, qui has noſtras lucubratiunculas naſo, ſupercilioq; reuoluent, facilè aſſerturi, non modò nullius laboris, ſed ne minimi quidē ingenij eſſe nænias: verùm aliter iudicaturos, qui & candido fuerint animo, & opuſculi vires aſsiduo vſu, frequētiq; lectione probauerint. Tantum ſupereſt (ſtudioſi iuuenes) vt has qualeſcunq; vigiliolas in veſtrã gratiã prodeuntes, æqui boniq; conſulatis: & veluti primitias agelli noſtri, ex quo huberiores aliquãdo fructus ſperatis, hilari rectoq; animo ſuſcipiatis: cognoſcetis (puto) nec veſtras vos preces, nec meam me fidem fruſtrà, aut temerè collocaſſe. Valete, ex Valentia Allobrogica Calendis Ianuarijs.

1541.

Matthæi Gribaldi Iu-
RISCONSVLTI CHE-
RIANI,
DE RATIONE STV-
DENDI,
LIBER PRIMVS.

¶Speculari volentes ab omni affectu liberos eſſe oportet. Caput *I.*

HOMO *à brutis animantibus ratione diſtans, ſuapte natura ſcire deſiderat.* [a] *Omnis enim ſcientiæ finis eſt ueritas,* [b] *qua(cùm inuenta fuerit) nihil dulcius, nihil'ue pretioſius haberi poteſt: pro theſauris omnibus eſt, deſiderium explet, & animo quietem parit: ea uerò non corporeis uiribus, ſed ingenio atque arte comprehenditur, ratiocinando, ſpeculandoq́; inuenitur.* Enimuerò *ſpeculatio animi libertatem quærit: liber autem eſſe non poteſt, cui affectus imperant, & cupiditates dominantur.* Quem *ad modum enim uentri, aut ſcorto deditus rectè ſpeculabitur? aut ab alea pendens, ueritatis conſtantiam quæret? Quis alienæ fortunæ inuidens, probè ratiocinabitur? aut ira perpetuò flagrans, iuſtitiæ ſemitam diſcernet? Quis fœdiſſimæ auaritiæ laqueis irretitus, aut miſerrimæ ambitionis fumo liqueſcēs, ad philoſophiam rerum omnium contemptricem euola-*

a Ariſto.1.metaphy. l. apud Iulianū.de fideicōmi.liber.

b Ariſt.2.metaphy.

bit? Planè ſi uiciſſim pugnantia eodem loco conſiſtere non poſſunt,[a] nullumq́; ueritas habeat hoſtem cupiditate maiorem, ut poterit affectibus turgens commodè ſpeculari, & ad ueritatis ſcientiam peruenire? Veritas candorem amat, latebras odit, fucos horreſcit, aditus patentes quærit, libera eſt, ſeruire neſcit, aliena umbra tegi nõ uult, ſuo lumine delectatur, cum ſeruili ignauoq́; hominum genere commercium non habet, ſolis liberis & ſpeculantibus præſto eſt. Hæc igitur (dilectiſſimi iuuenes) cùm omnis ſcientiæ ſit finis, ad quem artificum, profeſſorumq́; omnium ſtudia contendunt, cùm ciuilis diſciplinæ unus ſit ſcopus, in quem collimare omnes debetis, ita uos ad ſui amplexum trahat, ſic ab omni fluxarũ rerum cura dimoueat, eius gratia candido proboq́; eſſe animo ſtudeatis, ab omni affectu libero, ab omni cupiditate alieno: ita fiet, ut & rectè ſpeculari incipiatis, ſpeculandoq́; ad ipſam ueritatem quamfacillimè perueniatis.

l. vbi repugnantia. de regu. iu. l. j. C. de furtis. l. Mutius. pro ſocio.

¶ Diſciplinæ quam ſibi quiſque elegerit, totis viribus incumbendum, vt in ea excellere poſsit.

Caput *II.*

E*X ueterum monumentis (quantum per otium uagari licuit) neminem memoria repetimus in diuerſis facultatibus excelluiſſe, ſummumq́; ac perfectum ſcientiæ gradum attigiſſe: niſi fortè opponat aliquis M. Catonem Portiæ familiæ primum, quem triplici dote inſignem uſque ad ſummũ fuiſſe proditum eſt: ſummũ ſcilicet Oratorem, ſummum Iuriſconſultum, ac deniq; ſummum Imperatorem. Verùm, ſi cum peritis ſui temporis, aut paulo iunioribus conferamus, aliter ſentiemus. Fuit enim*

Plin. lib. 7. c. xxvj.

M. Cato

M. Cato in legibus Gallo Aquilio longè inferior, in orando M. Tullium non æquauit, in re bellica C. Cæſari minimè comparandus. Nullum in naturalibus Philoſophia Ariſtoteli parem inuenit: in moribus tamen Socratem, in diuinis Platonem, in re medica Hippocratem longè præſtantiores. Vnum ſingulis erat animi propoſitum, una intentio in ea, quam profitebantur, diſciplina præcellere. Sed, ut à noſtris exempla petamus, nullum legalis facultas Bartolo conferendum tulit, in cæteris diſciplinis plurimis inferiori. Quid ita? Nulla unquàm illi alterius rei quàm legum cogitatio fuit: hùc omne ſtudium, ingeniumq; contulerat, hinc totus pẽdebat: tanta eſt ſolicitudinis, ac pertinaciæ uis, ut nihil eis ab arte, nihil à fortuna negetur. Qualem uerò nobis iuriſconſultum noſtra tempora peperiſſent, ſi cœptis perſtitiſſet Politus ille Senenſis, quem antè exactum quartum ætatis ſuæ luſtrum, locos plus mille Iuris in controuerſiam reuocantem, totidemq; paradoxa, diuino quodam ingenio, ſummaq; elegantia publicè defendentem uniuerſa Italiæ gymnaſia demirata ſunt? Quantam de ſummo atque optimo iuriſconſulto ſpem non fruſtrà concepiſſemus, ſi ad maturam ætatem perueniſſet Lancellotus ille Galiaula, qui in prima iuuẽta ſubtractus immortale ſibi nomen ingenij uiribus comparauit? Tulit, fateor, ætas hæc noſtra uiros & legibus & eloquentia claros, quos tamen quantum ad leges, nemo ad Iaſonis aut Decij eruditionem: quantum ad eloquentiam, ad Politiani aut Longolij ſtilum, dixerit perueniſſe. Fuerunt quippe illi in eo, quo verſabãtur genere

Politus Senenſis.

Lancellotus Galiaula.

ſua tempeſtate excellentes: cùm aliud nihil cogitarent, nulla in re alia occuparentur. Ita enim natura comparatum eſt, ut ſingulis cauſis ſinguli fines præſcribãtur, ſingulisq; indiuiduis ſingula ornamenta ſufficiant, & quæ pluribus facere ſatis poſſunt, in unum minimè conferantur. Quantò igitur uni ex re aliqua per naturam magis accedit, tantò ex alia eidem detrahi neceſſe eſt. Quo fit, ut ſummum eruditionis gradum in diuerſis facultatibus quiſquam aſſequi non poßit, & in multiplici genere præcellere fruſtrà contendat. Vnius rei ſtudium totum hominem poſcit: & ubi quiſq; intenderit, eius ingenium ualet. Sicut enim ſtomachus uarijs edulijs ſuffertus, diuerſisq; potionibus natans concoquere nihil poteſt: ſic ingenium ad diuerſa diſtractum, optimam ſui uigoris partem amittit. Audiui ſæpe proſocerum meum, Petrum à Bayro, Medicorum noſtræ ætatis facilè principem, uirum cùm animi liberrimi, tum ſpectatæ probitatis, quoties ei aliquid elegans, aut elaboratum incerto authore offerri contingeret, ita dicentem: Opifex hic quiſquis eſt, haud alibi uacat. Nolim tamen quenquam facilè exiſtimare, uariæ lectionis ſtudium à me ita damnari, ut una electa diſciplina, reliquas omnino reijciam: cùm pluſquàm manifeſtum ſit, aliam alij ornamento eſſe: nec me lateat campum uerſicolore gramine ueſtitum, diuerſoq; floſculorum genere uariatum pulchrius arridere. Verùm ſententiam noſtram ſic temperari uolumus, cæteras diſciplinas (præter eam in qua quis excellere contendit) toto ac principali ſtudio non eſſe tractandas: ſed quantum

Petrus à Bayro.

tum per otium licet: per otium uerò licere putamus, ut principali ſtudio nihil omnino, uel ingenij, uel neceſſarij temporis ſubtrahatur. Proinde(*clariſsimi iuuenes*)*ita legibus operam date, ut nullus extraneus actus ueſtra ſtudia interrumpat, nulla alterius diſciplinæ libido*(*niſi recreationis gratiâ*) *ueſtrum ingenium diſtrahat: inueniat nox* I*uriſconſultorum monumentis inuigilantes, diurna lux in eiſdem lucubrantes deprehendat: ita fiet, ut non modò* I*aſones, aut* D*ecios æquare, ſed & ipſam iuris lucernam* Bartolum *excellere ualeatis.*

¶ Omnem diſciplinam generalibus conſtare præceptis, quæ ignorare non licet. Caput *III.*

POSTEA *quàm & recto animo, & ſumma cũ deliberatione ad artem diſciplinam'ue aliquam ſuum quiſpiam ſtudium applicauerit, in primis eum conſiderare oportet, unicuique ſcientiæ hunc eſſe præſcriptum ordinem, ut ab his, quæ generalia ſunt, ac in uniuerſum tradita, ſucceſsiue ad ſpecialia ſingulariaq; deſcendatur.* [a] *Sic rerum omnium finitiones, primum ex genere, deinde ex differentijs conſtituuntur:* [b] *ſic in ſenſibus hominum contingere plerunq; uidemus.* Q*uoties enim aliquid longe diſtans, ac remotum conſpicimus, haud ſtatim cognoſcimus, ſed primùm ex motu, animal iudicamus, incerti adhuc rationis capax, expers'ne ſit: tum propinquiores facti, animal rationale deprehendimus: demum certiori iudicio* Titium, *non* Sempronium, *eſſe diſcernimus.* Omnis [c] *igitur diſciplinæ progreſſus, à generalibus præceptis rectè deducitur, quæ ueluti cuiuſq; artis fundamenta ad omnium ſpecierum, atq; indiuiduorum*

a l.j.de ori iu.l.j.ſi c[o] peta. §. [...] igitur.inſ[...] de iuſtit. iure.

b Ariſt.vj.[...] pic. & v[...] metaphy.

c d.§.his ig[...] tur. inſti. iuſt. & i[...] Porphyr[...] lib.præd[...] in ca.de [...] cie & in[...] uidu.

cognitionem ita neceſſaria ſunt, ut neque ignorari, neq; & in dubium reuocari debeant. Planè *ignorari uniuerſalia non poſſunt, ſine quibus ad particularium notitiam minimè peruenitur.*[a] Reuocari *in dubium non debent, cùm uel ipſa ſint luce clariora, uel notius ſupra ſe habeant nihil*[b]. Q*ualem cenſebimus* A*rithmeticum quem lateat totum qualibet parte maius eſſe: & ſi à pari numero par dematur, æqualem numerum remanere?* Q*ualem rhetorem qui triplex eſſe dicendi genus, deliberatiuum, demonſtratiuum, & iudiciale non nouerit?* Q*ualem* Geo*graphum qui centrum ab omni circunferentiæ parte æqualiter diſtare contendat?* Q*ualem phyſicum qui neſciat ex nihilo nihil fieri, uniuſq; generationem ex alterius corruptione deduci:* Item *omnem priuationem habitum prænotare?* Q*ualem medicum qui non didicerit contraria contrarijs curari, extremiſq; morbis extrema remedia adhiberi?* Q*ualem* A*ſtronomum qui non intelligat ſuperiora corpora inferioribus dominari, maximè uerò omnium lunam ob propinquitatem?* Q*ualem* Theologum *qui de mundi creatione plurimum diſſerat, fidei uerò (quæ theologiæ fundamentum eſt) uirtutem ignoret?* Habet *quoque diſciplina legalis ſua de moribus rudimenta, in quibus omnia tum commutatiuè tum diſtributiuè* I*uſtitiæ præcepta concluduntur.* E*ſt enim ars boni*[c] *& æqui, per quam à malo arcemur, & ad bonū inuitamur.* At *uerò quis tam præcipitis iudicij, tam impudētis animi inuenietur, qui ſe iuriſconſultum profiteri audeat? qui de iure palàm conſulere uel reſpōdere præſumat, cui uel hæc paucula iuris præcepta non conſtent?*

a Ariſt. j. phyſic. cōment. ij. metaph. & Dy. in c. nullus pluri. de reg. iur. in vj.

b Ariſt. j. poſteriorum.

c l. j. de iuſti. & iure.

ABSVR

ABSVRDVM *intellectum ab omni diſpoſitione reijciendum.l.nam abſurdum. de bon. liberto.l.1.§. unde quæritur.de publica.*

Ab omni ui atq; iniuria penitus abſtinendum. l.1. §.1. quod ui aut clàm.

Actum dubium in meliorem partem accipiendum.l.cùm creditor.de furtis.

Ad impoßibile neminem obligari.l.ſi quis in graui.ad Syllan.

Alterius factum, alteri non obeſſe.l.de pupillo.§.ſi plurium.de oper.no.nun.

Alieno odio neminem prægrauari.l.ſi quis in ſuo.§.legis.C.de inof.teſt.

Alijs non nocere quod inter alios actum eſt. l.quia non debet.de iureiu.

Arte non concedi quod naturaliter denegatur.l.ubi repugnantia.§.1.de reg.iu.

Authoritatem maiorũ etiam in illicitis excuſare.c.dixit. xiiij.q.v.

Authoritate propria neminem ius ſibi dicere poſſe.l.1. §.1.quo.legato.l.uni. C.ne quis in ſu.cau.

Beneficium propter aliquem conceſſum in eundem minimè retorquendum.l. ſi iudex.in fi.de muno.

Bonam uoluntatem plerunq; pro facto reputari.l.ſi quis in teſtamento.& l.uter.in fi.de conditio. inſti.l. cùm hæres.uerſ.ſeruire.de ſtatu lib.

Cauendum ne reſpectu nocentis innocens patiatur.l.ſi. in fi.C.de his qui latro.l.prægnantis.de pœn.

Certa pro incertis relinquenda non eſſe. l.cogi.§. idem quærit.

quærit.cum gloſ.ad trebell.

Contra ius aut bonos mores conuentiones hominum non ualere.l.pacta quæ contra.C.de pact.

Contra uim atq; iniuriam licitam eſſe defenſionem.l.ut uim.de iuſt.& iu.l.ſcientiam.§.qui cum.ad l.aquil.

Contra proprium factum neminem uenire permitti.l.poſt mortem.de adoptio.

Cum alterius detrimẽto nemini conſulendũ.l.nec auus.C.de emancip.liber.c.primum.xxij.q.ij.

Cum alterius iactura neminem locupletari debere.l.nam hoc natura.de conditio.indebi.

Deceptis non decipientibus ſubueniendum.l.& primo.§.uerba.ad Velleia.

Dolis ac fraudibus modis omnibus occurrendum.l.1.de dolo.c.ſedes.de reſcrip.

Diſcordiarum occaſiones penitus remouendas.l.æquiſſimũ.de uſufruc.l.cùm pater.§.dulciſſimus.de lega.ij.

De minimis conſiderationem non habendam.l.ſcio.de in integ.reſti.

Eadem uel ſimili ratione ſuadente idem ius ſtatuendum.l.illud.ad l.aquil.

Effectus in conſequentiam prodeuntes non attendi.l.1.de autho.tut.

Errantes & ignorantes conſentire non uideri.l.ſi per errorem.de iuriſdi.omn.iud.

Aequitatem rigori præferendam.l.placuit.C.de iud.

Ex cauſa nonnunquam à communibus regulis recedendum.l.ita uulneratus.ad l.aquil.l.utilitatem.de confir.tuto.& l.ſi domum.§.qui confitetur.de leg.1.

Exe

Executionem non faciendam iuris ordine prætermiſſo. l.ſi cum nulla.de re iudic.l.1.C.de execut.rei iudic.

Factum procuratum non prodeſſe.l.ſi ſeruus.§.1. de leg.1.

Facilius tolli ius ſpeciale quàm commune.l.eius.§.1.de milit.teſt.

Facilius amitti ius quærendum quàm quæſitum.l.fi.C. de acqui.poſ.

Facilius dari exceptionem quàm actionem.l.1.§.cui damus.de ſuperfi.

Facilius remitti ſperata quàm poſſeſſa. l.cum hi. de tranſac.l.unum.§.ſi rem.de leg.ij.

Fidem uiolanti, fidem non ſeruandam.l. cùm proponas. C.de tranſactio.

Finalem cauſam diligenter inſpiciendã.l.uerũ. de furt.

Generalib.ſemper ſpecialia derogare.l.in toto.de re iu.

Grauius in committendo quàm in omittendo delinqui.l. metrodorum.de pœn.

Honorem lucro, imò etiam uitæ præferendum.l. iſti quidem.quod met.cauſa.

Hon eſtatis ius ab omni debito excipiendum.l.quod ex libera.C.de oper.liberto.

In alienis rebus gerendis bonam fidem deſiderari. l.1. de ſolutio.

In alieno facto ignorãtiam facilè tolerari.l.fin.pro ſuo.

In dubio à uerborum proprietate non recedendum. l. non aliter.de legat.iij.

Inducta ad unum finem contrarium effectum non operari.l.legata inutiliter.de adimen.leg.

In ma

In malis quod minus eſt eligendum. c. iurauit. & c. non ſolum. xxiij. q. iij.

In neceßitatibus leges non ſeruari. l. ut gradatim. §. 1. de muner. & hono.

In obſcuris ſecundum magis ueriſimilia iudicandum. l. in obſcuris. de reg. iu.

In pari cauſa damno magis quàm lucro couſulendum. l. fin. §. licentia. C. de iur. delib. l. at ſi quis. §. ſed etſi. de religio.

In re dubia benigniorem ſemper fieri interpretationem. l. proximè. de his quæ in teſt. delen.

In uno grauatũ, in alio releuandum. l. eum qui. de iureiu.

Iuſta petenti facilè aſſentiendũ. l. ij. de his qui ſunt ſu. l. & Attilicinus. de ſeruitu. ruſtico. prædio.

Ius ſpeciale in conſequentiam non trahendum. l. quod uerò contra. de legi.

Leges non uerbis, ſed rebus impoſitas eſſe. l. ij. C. commu. de lega.

Leges non ex uerbis, ſed ex mente intelligendas. l. ſcire leges. de legi.

Leges ignorare nemini permiſſum. l. leges. C. de legi.

Legibus non exemplis iudicandum. l. nemo. C. de ſentẽ.

Legitimè facto pœnam non deberi. l. Grac. C. de adul.

Legis imperio uoluntatem non factum coherceri. l. 1. C. ad l. Cornel. de ſica.

Liciti prætextu illicitum non permitti. l. ij. de extraor. crimini.

Licitum coarctari ut illicitum euitetur. l. tutor. §. 1. de ſuſpec. tuto.

Maiorum præcepta iuſta, uel iniuſta non contemnenda. l.1.de oper.no.nuntia.

Maioribus periculis diligẽtius occurrendum. l.1.§.ſed & ſi quis.de carbo.edic.

Maleficijs minimè indulgendũ.l.in fundo.de rei uẽdic.

Mediam uiam in perplexitatibus eligendam.l.ſi paterfa milias.de hære.inſtit.l.antiqui.ſi pars hære.peta.

Multa ex poſtfacto tolerari quæ ab initio prohibentur. l.patre.de his qui ſunt ſu.uel alie.iu.l.circa.de inof. teſt.l.1.§.biduum.quando appellan.ſit.

Multa in conſequentiam permitti, quæ principaliter denegantur.l.1.de auto.tuto.

Neminem ex ſuo dolo, uel calliditate releuari.l.rerum. §.tempus.pro ſocio.

Neminem multiplici onere prægrauandum.l.nauis.§. cùm autem.ad l.rhod.de iac.

Neminem ex ſuo benefacto in periculum trahi.l.ne ex liberalitate.de re iudica.

Nemini officium ſuum damno uerti debere.l.ſed & ſi quis. quemadmod. teſta. aperian.l.ſi ſeruus.§.quod uerò.de furtis.

Nemini iniuriam facere, qui iure ſuo utatur, l.proculus. & l.fluminum.in fine.de damno infect.

Nemini caſum ſed culpam imputari.l.ſi ex plagijs.§. ſi.ad l.aquiliam.

Non factum, ſed faciendi cauſam inſpiciendam.l. uerùm.de furt.

Non cupiditatibus ſed iuſtis affectionibus indulgẽdum. l.illud.de manumiſ.uindic.

Non

Non negligentibus ſed impotentibus ſuccurrendum.l. non enim.ex quib.cau.maio.

Nobiliores præſumptiones ſemper in dubijs eligendas. l.merito.pro ſocio.

Nullum uiolentum perpetuò tolerandum.l.ij.de his qui ſunt ſui.

Odia reſtringi,fauores ampliari debere.l.cum quidam. de lib.& poſthu.

Omnem actum ab agentis intentione iudicandum.l.1.C. ad leg.Cor.de ſica.

Omne commodum cum ſuo onere pertranſire. l. cum fiſco.ad Syllan.

Omne incommodum aliquo commodo compenſandum. l.1.§.fi.de aqua pluui.

Paria delicta mutuò compenſari.l.uiro.in fi.ſolu.mat.

Plura ſpecialia ad idem minimè cumulanda. l.1.C. de dot.promiſ.

Prodeſſe alteri neminem cogi,ſed tantum obeſſe uetari. l.in ſumma.§. item Varus.de aqua plu. arcen.l.fi.§. diui quoq; marcus.dè publica.

Publicam utilitatem priuatorũ commodis præferẽdam. authent.res quæ.C.commu.de lega.

Quæ ab initio ſunt uoluntatis,ex poſtfacto eſſe neceßitatis.l.ſicut.C.de actio.& obliga.

Quod nemini nocet & alicui prodeſt,facile concedendum. l.ij.§.1.de aqua plu. arcenda.l.reſcripta.C.de precib.imper.offe.

Quod quis in ſe approbat,in alio reprobare non poſſe. l.in arenam.C.de inof.teſt.

Quod

Quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, ipſum quoq; eodem uti debere.l.1.quod quiſque iu.

Rationes naturales pro legibus amplectendas.l.cùm ratio.de bo.damna.

Res magis intuendas quàm uerba.l.promittendo.de iu. dot.

Satis eſſe ſi cui uel in modico amici opera conſolatur.l. tutori.C.de nego.geſt.

Satius eſſe nocentem abſolui, quàm inſontem damnari.l. abſentem.de pœn.

Sine culpa pœnam non infligi.l.ſancimus.C.de pœn.

Triſtes euentus non facilè conſiderandos.l.inter.§.ſacram.de ſtipulatio.

Turpia uel contraria allegantes meritò repelli.l.1.C.de furt..l.tranſactione.C.de tranſac.

Vbicunque æquitas ſuadet, ſubueniendum.l.diuus.de in integr.reſti.

Volenti neque uim neque iniuriam fieri.l. cum donationis.C.de tranſac.l.1.uerſi.filij.de iniu.

Voluntate ſublata omnem actum parem eſſe.l. fœdiſſimam.C.de adult.

Vltima prioribus derogare. l. pacta nouiſſima. C. de pac.

¶ Cauſas & rationes in omni diſciplina diligenter peruestigandas. Caput IIII.

Pars hæc non unum caput tantum, ſed iuſtum uolumen deſiderat: nulla enim legum profeſſoribus æque utilis occurrit: ideò diligẽtius pertractãda erit.[a] Nempe *cùm omnis ars, ſeu diſciplina ad ueritatis* cognitionem

a L.legaui.i prin.de lib ratio.lega

(ut ſuprà docuimus) tendat, isq; unus ſit omnibus ſpeculantibus propoſitus finis, non ſolam opinionem, ſed ueram cuiuſque rei ſcientiam adipiſci, non immeritò cauſarum & rationum inueſtigationem cùm primus neceſſariam eſſe teſtamur. Tunc enim (ut Philoſophus inquit)[a] unumquodque ſcire arbitramur, cùm eius cauſas & principia cognoſcimus. Porrò omnis ſciẽtia (ut idem ſentit[b]) duas habet præcognitiones, quid eſt, & quia eſt. Altera ad cauſati, altera ad cauſæ intelligentiam ſpectat. Verùm tantò dulcior eſt ſpeculantibus cauſarum notitia, quàm eorum, quæ ab his ſunt (quos effectus appellamus) quantò ueritas certior, ac potior eſt opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noſter Homerus ſuauiſſimam illam uocem effudit,

Virgil. Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Cæterùm de effectibus ſeu indiuiduis ſciẽtia eſſe non poteſt:[c] ſunt enim (ſecundum Platonem) prope infinita ut nulla arte recipi queant, nullaq; diſciplina comprehendi.[d] Cauſas uerò uniuerſales eſſe conſtat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonſtrationes. Sed, ne diutius in aliena meſſe uagemur, nihil ius Ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem conſequendam utilius eſſe putamus, quàm eorum, quæ à maioribus noſtris ſimpliciter definita uidentur, cauſas rationesq; diligenter ſcrutari. Etenim nihil omnino ab eis ſine ratione factum exiſtimandum eſt, qui ob ſuam excellentem doctrinam & eruditionem ſapientiſsimi omnium habebantur:[e] à quorum reſponſis, uelut à Phitia tripode, aut Sibyllæ limine omnes pendebant. Quoties igitur ad manus uenerit Iu

a Ariſt. 1. poſte. & 1. phyſi. & 2. metaphyſi.

b Ariſt. 1. poſterio.

c Ariſt. 7. metaphy.

d Porphy. in lib. prædic. in capit. de ſpe. & indi.

e §. reſponſa prudẽtum. inſt. de iur. natu.

rit Iuliani, Scæuolæ, Papiniani, alterius'ue prudentis reſponſum, ab eo minimè recedatur, donec & ipſa deciſio & decidendi ratio perfectè cōſtiterint. Quòd ſi fortaſſe negligentius, & incognita cauſa pertranſieris, nihil omnino aliud te feciſſe fatendum eſt, quàm oleū & operam perdidiſſe: utq; exemplis agamus,

Quid ſcire proderit (cùm de omni capitali crimine licitè tranſigatur) de ſolo adulterio tranſigi non poſſe, [a] *niſi & huius diffinitionis cauſam intellexerimus?*

a l. trāſigere. C. de trāſactionib.

Quid actus uiuentium ſuſpendi poſſe, non ultimas uoluntates. l. fi. commu. prædio.

A diffinitiua ſententia licitum appellare, non ab interlocutoria. l. ij. C. quo. appel. non reci. l. ij. de appella. non recipi.

Actioni reali longo tempore præſcribi, non perſonali. l. neque mutui. C. quib. non obijc. long. tēp. præſcrip. l. aduerſus. C. de neg. geſt.

Aduerſus doli exceptionem de dolo non replicari. l. apud. §. quæſitum. de do. excep.

Ad factum neminē præciſè obligari, ſecus ad dationem. l. ſtipulationes non diuiduntur. uerſi. Celſus. de ſtipulatio.

Alienum factum promitti non poſſe. l. ſtipulatio iſta habere. in prin. de ſtipulat. l. ſicut. de fideiuſ.

Alienæ rei uenditionem permitti, non obligationem. l. rem alienam. de contrahen. emptio.

Annalia ad agendum perpetua eſſe ad excipiendum. l. pure. §. fi. de doli exceptio.

Beneficia latè, priuilegia ſtrictè interpretari.l.fi.de con ſtitu.princip.iunc.l.ſi quādo.C.de inof.teſta.l.quòd uerò contra.de legi.l.ij.C.de noxali.

Bonæfidei defectu uſucapionem non interrumpi, ſecus poſſeſsionis.l.naturaliter.& l.ſi is qui pro emptore. §.ſi quis bona fide.de uſuca.l.uni.§.illo proculdubiò.C.de uſuſcap.transfor.

Cauſas meri & miſti imperij delegari non poſſe.l.ij. C.de peda.iud.

Ciuili poſſeſsioni uſuſcapionem contingere, non naturali.l.1.§.per ſeruum.de acqui.poſ.Doc.in.l.iij.§.ex contrario.eod.titu.

Contra depoſitum compenſationem non admitti.l.pen. C.depo.l.fi.C.de compenſa.

Contra delictum commiſsionis reſtitutionem non concedi, ſecus omiſsionis.l.1.& l.fin.C.ſi aduer.delic.

Contractum doloſum ipſo iure nullum eſſe, ſecus meticuloſum.l.& eleganter.in princ.de dona.iunc.l.metum.§.ſed quod prætor.quod met.cauſa.

Conditione expreſſa tranſmiſsionem impediri ſed non tacita.l.uni.§.ſin autem ſub cōditione.C.de cadu.tol. iunc.l.conditiones.de condi.& demon.

Delegatum ab alio, quàm à principe, ſubdelegare non poſſe.l.à iudice.C.de iudicijs.

Debitorem ex cauſa lucratiua de euictione non teneri.l. ad res donatas.C.de euictio.

De ſpecie ad quantitatem non admitti compenſationem. l.ſi conuenerit.de condi.inde.

De re aliena licitum eſſe teſtari, ſed non paciſci.l.fin. in fin.

in fin. C. de pact. iunc. §. non ſolum. inſti. de lega. & §. ſed ſi aliena. eod. titu.

D*uas cauſas lucratiuas circa idem non cōcurrere. l. meuius. §. duobus. de lega. ij.*

D*uo remedia extraordinaria nunquàm ſimul cumulari. l. cùm filiusfamil. ſi cert. peta.* Bart. *in. l. in prouinciali. de no. oper. nuntia.*

Ex *primo decreto rei dominium non transferri. l. ſi finita. §. iulianus. de dam. infect.*

Ex *pacto nudo actionem non competere. l. iuriſgētium. §. ſed cum nulla. de pact.*

Ex *temporis diuturnitate ſolum mandatum non præſumi.* Bal. *in. l. 1. C. de reb. alie.* Alex. *conſi. 1. uol. iiij.* Iaſ. *tamen contrà per. l. ſi filius. C. de pet. hæred.*

Ex *impoßibili conditione cōtractum uitiari, ſed non ultimam uoluntatem. l. non ſolum. de actio. & obliga. iunc. l. 1. de conditio. inſti.*

Exceptiones *dilatorias poſt litem conteſtatam non opponi, nec ante litem perēptorias. l. ita demum. C. de procurat. l. peremptorias. C. ſen. reſcin. non poſſe.*

Ex *ſolo titulo inter uiuos dominium non transferri, ſecus in ultima uoluntate. l. penul. C. de rei uendic. iunc. l. à* Titio. *de furt.*

F*alſa cauſa diſpoſitionem uitiari non falſa demōſtratione. l. fin. de hære. inſti. iunc. l. falſa. de conditio. & demonſtra.*

F*acilius directa uerba obliquari, quàm econtra. l. cohæredi. §. cum filiæ. de uulg. iunc. l. Scæuola. ad treb.*

F*iliumfamiliâs conſentiente patre poſſe donare, ſed non*

teſtari.l.tam bis.§.1.de donat.cau.mor.
Fideicommiſſum tacitè induci poſſe, non directam inſtitutionem.l.deniq;.§.interdum.de pecul.leg.iunc. l.hæreditas.de hære.inſti.
Filios primi gradus ſub poteſtatiua tantum conditione inſtituendos,non etiam nepotes.l.ſuus quoque.& l. ſed & ſi.§.1.de hære.inſti.
Fœminæ Teſtimonium in criminalibus & contractibus admitti,ſecus in teſtamentis.l.ex eo.de teſt.& l.qui teſtamento.§.mulier.de teſta.
Fauorem cauſæ,reorum fauori præualere.c.ex literis. de probatio.c.fi.de re iud.l.inter.ff.eo.
Furem manifeſtum plus puniri,quàm raptorem.§.quadrupli.inſti.de actio.
Ficum & oleam longiori interuallo, quàm cæteras arbores ſeri debere.l.fi.fini.regundo.
Generis debitorem dominium transferre teneri.l.1.in prin.de re.permuta.l.qui res.in prin.de ſol.
Generis debitorem caſu fortuito non liberari.l.incendium.C.ſi cert.peta.
Generali ſermone perſonam loquentis non comprehendi.l.inquiſitio.C.de ſolu.
Hæreditatis aditionem ſub conditione fieri non poſſe.l. actus legitimi.de reg.iur.l.eum qui.§.fin. de acqui. hæredita.
Hæreditatem codicillis nec dari,nec adimi poſſe.l.Scæuola.ad Trebellia.
Hæredem ſcriptũ à fideicommiſſario, ſed non à legatarijs adire cõpelli.l.ſi quis omiſſa.ſi quis omiſ.cau.teſt.

In ma

In maleficijs fideiuſſorem non admitti.l.ſi à reo.§.fin. de fideiuſ.

In contractibus ius accreſcendi locum non habere.l.ſi mihi & Titio.de ſtipula.

In pignore prætorio prioritatem temporis non attendi. l.ſi finita.§.ſi plures.de dam. infect.l.is cui.§.qui prior.ut in poſ.legato.

In falcidiam,quod iure tantum hæreditario capitur,imputari:in Trebellianicam, quicquid iudicio teſtatoris acquiritur.l.in quartam.ad l.falcid.

In perſonis & temporibus extenſionem non concedi.l. commodiſsimè.de lib.& poſthu.

In uaſis uitioſis ignorantiam non probari.l.ſed addes.§. 1.loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci.l.iiij.in quib.cau.pig.uel hypo.taci.contrah.

Libellum obſcurum pro libellante interpretari,probationē uerò dubiam in probantem retorqueri.l.ſi quis intentione.de iud.c.in præſentia.extrà de probatio.

Liberos in conditione poſitos uocatos non cenſeri.l.lucius.in fi.iunc.glo.de hære.inſti.

Libero arbitrio non præſcribi.l.1.§.ad hæc. iunc.glo. in uerbo.pro ſocio.C.de anna.excep.

Litis conteſtatione iura temporalia perpetuari.l.nam poſteà.§.ſi is qui.de iureiur.l.ſi.in ſi.de fideiuſ.tut.

Mandatum de caſu ad caſum non extendi.c.ſuſceptum. de reſcrip.in VI.

Manumiſſo inter uiuos peculium accedere, non in ultima uoluntate.l.uni.C.de pecul.eius qui libert.meru.

Morte grauati fideicommiſſum non extingui.l.cùm ita.§.1.de lega.ij.

Moram ultimam non primam obſeruari.l.ſemel mora.ſolu.matri.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.de ſtipulatio.l.illud.de peri.rei uendi.

Nomina propria uiriles inducere partes, Appellatiua uero hæreditarias.l. turpia.§.fi.& l.ſi hæredes.de lega.1.

Nominis proprij errore diſpoſitionem non uitiari, ſecus appellatiui.l.ſi quis in fundi uocabulo.de lega.1.

Nudam alienationis prohibitionem non ualere.l.lucius titius.de leg.iij.l.filiusfa.§.diui.titius.de lega.1.

Nuntiatione uerbali poſſeßionem amitti, non reali.l.de pupillo.§.meminiſſe.de no.ope.nuntia.

Omnem ſeruitutem (dempto uſufructu) indiuiduam eſſe.l.1.§.ſi uſumfructum.ad l.falci.

Ordinarium ſuſpectum omnino recuſari non poſſe, ſed adiuncti integritate ſuppleri.authen.ſi uero cõtigerit.C.de iudi.

Pactum legis commiſſoriæ in pignoribus reprobari.l.1.C.de pigno.actio.

Pactum de futura ſucceßione nullius eſſe momenti.l.pactum quod dotali.& l.hæreditas.C.de pac.

Poſt litem conteſtatam reconuentionem non admitti.c.1.de mutu.petitio.

Pœnales actiones ad hæredem non tranſire.l.hæc actio.de ſer.corrup.

Per liberam perſonam obligationem alteri non quæri.l.ſi ita ſtipulatus.§.Chryſogonus.de ſtipula.

Prælega

Prælegata in uulgarẽ ſubſtitutionem non uenire.l.ſextiliam.de lega.iij.l.miles.§.1.de legat.ij.

Pro ciuili tantum debito non accedere cõſtitutum.l.iij. de conſti.pecu.

Pro re modica furti actionem dari,ſed non doli.l.qui ſaccum.de furt.iunc.l.ſi oleum.in fi.de dolo.

Pupillum exhæredatum in legato grauari poſſe,ſed non eius ſubſtitutum.l.ab exhæredati.de lega.1.l.penul. C.de lega.

Quamlibet cauſam uel iniuſtam à dolo excuſare.l.igitur.§.& generaliter.de libe.cau.

Quod tranſmitti non poteſt,id nec cedi poſſe.l.ex pluribus.de admi.tuto.

Querelam etiam non præparatam ad liberos trãſmitti.l. ſi quis filium.C.de inof.teſt.

Reciprocos actus communibus regulis non includi.l. quod autem.§.ſi uir.de donat.inter uir.& uxor.l. de fideicommiſſo.C.de tranſac.

Rem ſuam neminem niſi à fure condicere poſſe.l.fi.in fi.uſufru.quemad.ca.

Res fiſcales uſucapi non poſſe.l.ij.C.cõmu.de uſuſc.

Reum non actori,ſed actorem reo edere teneri.l.fi.C. de eden.

Reos de alieno crimine,uel conſcientia non interrogandos.l.fin.in.fi.C.de accuſatio.

Remediorum cumulationem prohiberi,non exceptionum.l.plura.de actio.& obligatio.iunc.l.is qui.& l.nemo.de exceptio.

Seruitutis ius pro parte non acquiri.l.plautius.§.fi.ad

leg.falcid.

Solennitatem internam facilè præſumi, non externam.l. ſciendum.de ſtipulatio.

Semiplenam probationem contrà uerìſimile nil ualere. l.1.C.qui & aduer.quos.

Speciei periculum ad creditorem pertinere, generis uerò ad debitorem.l.non amplius.§.1. de lega.1.iunc. l.incendium.C.ſi cert.peta.

Super iudicato tranſactionem non ualere.l.ſi cauſa.C. de tranſac.

Super futuris alimentis tranſactionem non permitti.l.de alimentis.C. de tranſac.l.cum hi.ff.eod.tit.

Sui hæredis exiſtentiam nunquàm ad alienum commodum operari.l.1.in fi.ut in poſſ.legato.

Subſtitutionē translatiuam directò fieri non poſſe.§. fi. inſti.de pupil.

Teſtes ſingulares etiam mille, nil probare.l.ob carmen. de teſt.c.bonæ.el.1.de electio.

Teſtes falſificantem cauſæ periculum non ſubire, ſecus acta corrumpentem.l.in fraudem.§.quoties.ubi gloſ. & Bar.de iu. fiſci.

Tutorem habenti, tutorem dari non poſſe, curatorem uerò curatori facilè adiungi.l.uentri.in fi.de tuto.& curato.§. interdum.inſti. de curato.l.idem.de teſtamen. tute.

Tutoris interuētu, non excludi beneficium reſtitutionis. l.ij.C.ſi tut.uel curat.

Vbi agitur de damno, errorem iuris non nocere.l.iuris.la.ij.de iu.& fac.igno.

Volun

Voluntaria alienatione, non etiam neceſſaria legatum reuocari.l.rem legatam.de adimen.lega.

Vitium perſonale non ſingularem,ſed uniuerſalem affi- cere ſucceſſorē.l.cùm hæres.& l.an uitium.de diuer. & tempo.præſcrip.

Vltimam diſpoſitionem & primum contractum præua- lere.l.iij.de adi.lega.iunc.l.iiij. C.qui potio.in pi- gno.habe.

Vxorem à marito poſſe de adulterio accuſari,non econ- tra.l.1.C.de adulte.

Quid,inquam,prodeſſet huiuſmodi,& alias propè in- finitas iuriſconſultorum definitiones ſimplici tantum ac nuda lectione didiciſſe,earum uerò cauſas ac rationes pe nitus ignorare? Nempe iſthæc mihi ſcientia(ut ingenuè fatear)non modò inſipida,ſed inutilis omnino uidetur. Neque enim ueram hoc pacto ſcientiam, uniuerſalemq́; adipiſcimur,neque arte uel ingenio noſtra ſtudia exer- cemus,ſed immortali quodam labore aliquot indiuiduo- rum(quæ infinita ſunt)opiniones contrahimus: eaq́; dū- taxat ſcire probamus,quæ aſsidua lectione congeſta me- moriæ commendamus. Verum nec ea ſcimus,cùm cau- ſas & rationes ignoramus. Quonam pacto quis eorum ueritatem aut falſitatem diſcernet , quomodo de illis cum aduerſario contendet,quæ nullò argumento ſub- uertere, nulláue ratione dicit comprobare? Quid aliud agit quàm ὄνος πρὸς τὴν λύραν? Planè ſi ſic ineunda fo- rent legalis diſciplinæ ſtudia, ut circa deciſionum at- que indiuiduorum cumulos duntaxat uerſaremur, uix ad eorum conſummationem uita hominis uel longiſsima

ſuper

ſupereſſet. per cauſas uerò & rationes artem ingenioſè colligentibus breue luſtrum cum Iuſtiniano ſufficere arbitramur. [a] Particularium rerum cognitio ſuos limites non egreditur, ſed tantum præſtat ſcientiæ, quantum experientia comprobauit. Notitia uerò per artem, ex uniuerſalibus cauſis & rationibus contracta, in infinitum protenditur, omniaq; inferiora ſui generalitate comprehendit. Proindè qui unius legis ſolam deciſionem intellexerit, unam tantum facti ſpeciem definire nouit: qui uerò decidēdi quoq; rationem collegerit, innumeros caſus & infinita propè indiuidua eadem ratione concludet. Cauſas intelligentibus librorum multitudine opus non eſt: quicquid enim à doctoribus in tanta uoluminum copia fuſius traditum eſt ſuo ipſi ingenio facilè excogitabunt, concurrent cum Bartolo, Baldo, Paulo, Immola, Aretino, & cæteris ſcriptoribus: licet eorum commenta non uiderint, quod ſanè multis contigiſſe nobis compertum eſt. O diuinam cauſarum ſcientiam, quàm irrefragabilem methodum geris. Exurgite iuuenes ſcientiæ cupidi, ueſtra iam excitentur ingenia, non ultra in nudis deciſionibus torpeſcant: non quid ſit intelligere ſufficiat, ſed cur ſit, diligentius inquiratur. Nec aliter Iulianum, Scæuolam, Papinianū cæterosq; iuris prudentes docuiſſe, aut ſenſiſſe putetis. Ego uerò, ut mea aliquando opera ingenij fructū referatis, tractatum de cauſis definitionum uobis propediem curabo, ut planè intelligatis nullam omnino artem uel diſciplinam, ſine euidentibus cauſis & rationibus introductam, maximè uerò ciuilem, quam non ab authoritate ſola (ut nonnulli temerè exiſtima

[a] §. quibus ſi bene. in proemio Digeſt.

marunt)ſed à ueris & ſolidis principijs deductam faci-le oſtendemus: eosq; miſerrimi ingenij eſſe qui ad l. non omnium[a] *(quam minimè intelligunt) cauſarum & ra-tionum inſcitiam referre plerunq; conſueuerunt.*

a de regi.

¶Per rationes dubitandi & decidendi legum ſenſa elicienda. Caput V.

QVANQVAM *priori capite de cauſis & rationi-bus inueſtigandis abundè ſatis tractatum uidetur, attamen ad perfectam legum intelligentiā ſufficere haud quaquàm putamus ſolam decidēdi rationem percepiſſe, niſi & dubitationis quoque cauſam intellexerimus. Om-nis enim lex in caſu dubio ſtatuenda eſt,*[b] *alioqui perri-diculum foret, ſi de re penitus manifeſta atq; indubitata ferretur. Planè quis tam ſupinus & communis ſenſus expers, ut quæſiturus ſit, an mortuo alimenta debeantur? An ingenuo ac ſagaci patrifamiliâs liceat ſocietatem coi re, mandatum'ue ſuſcipere? An liceat impunè delinque-re? & id genus innumera, de quibus ſi Iubētium Celſum Labeo aliquis interrogaret, ſtatim audiret, Aut non intel ligo quid ſit, de quo me conſulis, aut ualde ſtulta eſt con-ſultatio tua.*[c] *Plus enim quàm ridiculum eſt dubitare, an mortuo alimenta debeantur, uel delicta impunè cōmittan tur. Domitianæ utiq; ſunt huiuſmodi quæſtiones. Quo-circa ſtudioſo iuueni primus erit labor, legis dubitatio-nem diligenter inueſtigare, ut cauſam intelligat quæ uel conſultorem, uel conſultum in ea re perplexum red-debat: quæ cauſa tanti æſtimatur, ut ſine illa non modo le ges (ut Baldus uoluit*[d]*) intelligi perfectè poßint, ſed & in multiplici uarioq; ſenſu ille præualeat, quem maioris*

b l. quod Labeo. de carbon. edict. l. j. ad municipa. l. ancillę. C. de fur.

c l. Domitius labeo. de teſtamen.

d in l. ſi tutores. C. de cōpenſat.

du

Te unum, Papiniane, omnes iuris ſtudioſi uirtutum patrem exoſculantur: te unum probitatis & doctrinæ ſpeculum contemplantur, ad tui imaginem ingenia ac ſtudia omnium excitantur. Sed ut iam à diuerticulo redeamus, in eo elegantiſſimo Papiniani reſponſo dubium faciebat iuris regula. Quicquid ſub conditione relictum eſt, impleta cōditione deberi.[a] *Cum igitur nepoti intra annum trigeſimum decedenti patruus ſubſtitutus fuiſſet, isq; nepos intra eam ætatem deceßiſſet, proculdubio hæreditatem patruo deberi quiſque facile existimaſſet. Verùm alia nobilior definiendi ratio diuinū Papiniani ingenium excitauit, quòd non ſub unica tantum conditione quæ euenit, at ſub alia quoque conditione quæ defecit, ſubſtitutio facta uideretur. Nec obeſſe quòd ea conditio in teſtamento ſcripta non eſſet, ſiquidem tanta eſſet paternæ pietatis in propriam ſobolem coniectura,*[b] *ut non iudicio teſtatoris neglecta, ſed potius tabellionis errore omiſſa crederetur.*[c] *Tunc enim relictum ſub conditione deberi quoties omnis conditio uel expreſſa uel tacitè ſubintellecta eueniſſet:*[d] *in propoſita uerò queſtione ex duabus conditionibus adiectis alteram defeciſſe. His planè medijs iuriſconſultorum reſponſa diligenter examinantur, uera legum ſenſa perfectè eliciuntnr, hinc non ex uerbis, ſed ex mente (ut Celſus*[e] *monuit) certiſſima ſcientia comparatur. Porrò lex una per huiuſmodi cauſas probè intellecta, ad mille legum intelligētiam aditum quamfacillimum præbet. Hunc diſputandi morem à maioribus noſtris plerunq; obſeruatum comperiet, qui eorum digeſta percurret, præſertim Iulij Pauli, qui præmiſſis*

a l. vni. §. fin autē aliquid ſub cōditione. C. de caduc. toll. l. ſi quis in teſt. de cōd. inſt.

b l. iſti quidē. in fin. quod met. cau.

c l. quoties. §. j. de hære. inſtit.

d l. ſi hæredi. de cōditio. inſtit.

e l. ſcire leges. de legi.

miſsis dubitandi rationibus quæſtiones ut plurimum definire ſolebat.[a] *Proinde, ornatiſsimi iuuenes, hunc uobis ſtudijsq́; ueſtris ordinem præſcribite, ut nullam legem prætereatis, donec præcognitis, tum dubitandi, tum decidendi rationibus, ueriſsimum ſenſum perceperitis: ita fiet, ut non ſolum perfectam iuris ſcientiam exiguo labore comparetis, uerùm in ipſo quoque labore uoluptatem penè incredibilem ſentiatis.*

a l. [illegible]ius. de minor. l. Neſennius. de neg. ge. l. Licinius. quib. ad libert. procl. non licet.

¶Per contraria & oppoſitiones veritatem melius inueniri. Caput *VI.*

FRequens eſt Baldo adagium,*[b] *Ferro aperire uiam, qui per contraria tranſit: nimirum cognoſcēti, quanta ad eruendam ueritatem facilitas utilitasq́; ex cōtrarijs colligatur. Enimuerò oppoſita (ut Philoſophus inquit) facta collatione clareſcunt:*[c] *ſic ueram cuiuſq; rei definitionem tutius aſſequemur, ſi omnia quæ oppoſitū ſuadere uideantur, in medium attulerimus: quibus ſubtili ingenio dilutis, ueritas ipſa certius apparebit. Nanq; dubitatorū ſolutio (ſecundum Philoſophū) ueritatis eſt inquiſitio.*[d] *Locus hic præcedenti tractatui de cauſis dubitandi, ita cohæret, ut eiuſdem penè rationis eſſe uideatur. Verùm longè diuerſus inuenietur, ſi eius origo & efficacia cognoſcantur. Nempè ratio dubitandi ex qualibet generali regula (quæ uel parū ad rem facere uideatur) ſuſcipi poteſt.*[e] *Leuior enim eſſe debet dubitationis cauſa, cum à genere ſumatur, quàm difficultas ex oppoſita ſpecie ſuſcitata. Cōtraria uerò in eadē, uel omnino ſimili ſpecie annotari palàm eſt.*[f] *Vnde maiorem ad oppugnandum uim habent: & niſi ſubtili interpretatione*

b In. l. precibus. C. de impube.

c Ariſtot. iij. Rhetoricorum.

d Ariſt. iij. metaphy.

e L. pen. verſic. occurrebat. de caſt. pecu. glo. in l. eunuchis. C. qui teſta. face. poſ. l. iij. §. fina. ſi cui plusq̃ p l. falcidi.

f Ariſt. in lib. prio. cap. de poſitio.

(ut ſuprà docuimus) tendat, isq; unus ſit omnibus ſpeculantibus propoſitus finis, non ſolam opinionem, ſed ueram cuiuſque rei ſcientiam adipiſci, non immeritò cauſarum & rationum inueſtigationem cùm primis neceſſariam eſſe teſtamur. Tunc enim (ut Philoſophus inquit)[a] unumquodque ſcire arbitramur, cùm eius cauſas & principia cognoſcimus. Porrò omnis ſciẽtia (ut idem ſentit[b]) duas habet præcognitiones, quid eſt, & quia eſt. Altera ad cauſati, altera ad cauſæ intelligentiam ſpectat. Verùm tantò dulcior eſt ſpeculantibus cauſarum notitia, quàm eorum, quæ ab his ſunt (quos effectus appellamus) quantò ueritas certior, ac potior eſt opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noſter Homerus ſuauiſſimam illam uocem effudit,

a Ariſt. 1. poſte. & 1. phyſi. & 2. metaphyſi.

b Ariſt. 1. poſterio.

Virgil.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Cæterùm de effectibus ſeu indiuiduis ſciẽtia eſſe non poteſt:[c] ſunt enim (ſecundum Platonem) propè infinita ut nulla arte recipi queant, nullaq; diſciplina comprehendi.[d] Cauſas uerò uniuerſales eſſe conſtat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonſtrationes. Sed, ne diutius in aliena meſſe uagemur, nihil ius Ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem conſequendam utilius eſſe putamus, quàm eorum, quæ à maioribus noſtris ſimpliciter definita uidentur, cauſas rationesq; diligenter ſcrutari. Etenim nihil omnino ab eis ſine ratione factum exiſtimandum eſt, qui ob ſuam excellentem doctrinam & eruditionem ſapientiſſimi omnium habebantur:[e] à quorum reſponſis, uelut à Phitia tripode, aut Sibyllæ limine omnes pendebant. Quoties igitur ad manus uenerit Iu

c Ariſt. 7. metaphy.

d Porphy. in lib. prædic. in capit. de ſpe. & indi.

e §. reſponſa prudẽtum. inſt. de iur. natu.

rit Iuliani, Scæuolæ, Papiniani, alterius'ue prudentis reſponſum, ab eo minimè recedatur, donec & ipſa deciſio & decidendi ratio perfectè cōſtiterint. Quòd ſi fortaſſe negligentius, & incognita cauſa pertranſieris, nihil omnino aliud te feciſſe fatendum eſt, quàm oleū & operam perdidiſſe: utq; exemplis agamus,

Quid ſcire proderit (*cùm de omni capitali crimine licitè tranſigatur*) *de ſolo adulterio tranſigi non poſſe,* [a] *niſi & huius diffinitionis cauſam intellexerimus?* a l. trāſigere C. de trāſactionib.

Quid actus uiuentium ſuſpendi poſſe, non ultimas uoluntates. l. ſi. commu. prædio.

A diffinitiua ſententia licitum appellare, non ab interlocutoria. l. ij. C. quo. appel. non reci. l. ij. de appella. non recipi.

Actioni reali longo tempore præſcribi, non perſonali. l. neque mutui. C. quib. non obijc. long. tēp. præſcrip. l. aduerſus. C. de neg. geſt.

Aduerſus doli exceptionem de dolo non replicari. l. apud. §. quæſitum. de do. excep.

Ad factum neminē præciſè obligari, ſecus ad dationem. l. ſtipulationes non diuiduntur. uerſi. Celſus. de ſtipulatio.

Alienum factum promitti non poſſe. l. ſtipulatio iſta habere. in prin. de ſtipulat. l. ſicut. de fideiuſ.

Alienæ rei uenditionem permitti, non obligationem. l. rem alienam. de contrahen. emptio.

Annalia ad agendum perpetua eſſe ad excipiendum. l. pure. §. fi. de doli exceptio.

Beneficia latè, priuilegia ſtrictè interpretari. l. fi. de cõn ſtitu. princip. iunc. l. ſi quãdo. C. de inof. teſta. l. quòd uerò contra. de legi. l. ij. C. de noxali.

Bonæfidei defectu uſucapionem non interrumpi, ſecus poſſeßionis. l. naturaliter. & l. ſi is qui pro emptore. §. ſi quis bona fide. de uſuca. l. uni. §. illo proculdubiò. C. de uſuſcap. transfor.

Cauſas meri & miſti imperij delegari non poſſe. l. ij. C. de peda. iud.

Ciuili poſſeßioni uſuſcapionem contingere, non naturali. l. 1. §. per ſeruum. de acqui. poſ. Doc. in. l. iij. §. ex contrario. eod. titu.

Contra depoſitum compenſationem non admitti. l. pen. C. depo. l. fi. C. de compenſa.

Contra delictum commißionis reſtitutionem non concedi, ſecus omißionis. l. 1. & l. fin. C. ſi aduer. delic.

Contractum doloſum ipſo iure nullum eſſe, ſecus meticuloſum. l. & eleganter. in princ. de dona. iunc. l. metum. §. ſed quod prætor. quod met. cauſa.

Conditione expreſſa tranſmißionem impediri ſed non tacita. l. uni. §. ſin autem ſub cõditione. C. de cadu. tol. iunc. l. conditiones. de condi. & demon.

Delegatum ab alio, quàm à principe, ſubdelegare non poſſe. l. à iudice. C. de iudicijs.

Debitorem ex cauſa lucratiua de euictione non teneri. l. ad res donatas. C. de euictio.

De ſpecie ad quantitatem non admitti compenſationem. l. ſi conuenerit. de condi. inde.

De re aliena licitum eſſe teſtari, ſed non paciſci. l. fin. in fin.

in fin.C.de pact.iunc.§.non ſolum.inſti.de lega.& §.ſed ſi aliena.eod.titu.

D*uas cauſas lucratiuas circa idem non cōcurrere.l.meuius.§.duobus.de lega.ij.*

D*uo remedia extraordinaria nunquàm ſimul cumulari. l.cùm filiusfamil.ſi cert.peta.*Bart.*in.l.in prouinciali.de no.oper.nuntia.*

Ex *primo decreto rei dominium non transferri.l.ſi finita.§.iulianus.de dam.infect.*

Ex *pacto nudo actionem non competere.l.iuriſgētium. §.ſed cum nulla.de pact.*

Ex *temporis diuturnitate ſolum mandatum non præſumi.*Bal.*in.l.*1.C.*de* reb.*alie.* Alex.*conſi.*1.*uol.*iiij. Iaſ.*tamen contrà per.l.ſi filius.*C*.de pet.hæred.*

Ex *impoßibili conditione cōtractum uitiari,ſed non ultimam uoluntatem.l.non ſolum.de actio.&* obliga. *iunc.l.*1.*de conditio.inſti.*

Exceptiones *dilatorias poſt litem conteſtatam non opponi,nec ante litem perēptorias.l.ita demum.*C*.de procurat.l.peremptorias.*C*.ſen.reſcin.non poſſe.*

Ex *ſolo titulo inter uiuos dominium non transferri,ſecus in ultima uoluntate.l.penul.*C*.de rei uendic.iunc. l.à* Titio*.de furt.*

F*alſa cauſa diſpoſitionem uitiari non falſa demōſtratione.l.fin.de hære. inſti.iunc.l.falſa. de conditio.& demonſtra.*

F*acilius directa uerba obliquari,quàm econtra.l.cohæredi.§.cum filiæ.de uulg.iunc.l.Scæuola.ad treb.*

F*iliumfamiliâs conſentiente patre poſſe donare,ſed non*

teſtari.l.tam bis.§.1.de donat.cau.mor.

Fideicommiſſum tacitè induci poſſe, non directam inſtitutionem.l.deniq;.§.interdum.de pecul.leg.iunc. l.hæreditas.de hære.inſti.

Filios primi gradus ſub poteſtatiua tantum conditione inſtituendos,non etiam nepotes.l.ſuus quoque.& l. ſed & ſi.§.1.de hære.inſti.

Fœminæ Teſtimonium in criminalibus & contractibus admitti,ſecus in teſtamentis.l.ex eo.de teſt.& l.qui teſtamento.§.mulier.de teſta.

Fauorem cauſæ,reorum fauori præualere.c.ex literis. de probatio.c.ſi.de re iud.l.inter.ff.eo.

Furem manifeſtum plus puniri,quàm raptorem.§.quadrupli.inſti.de actio.

Ficum & oleam longiori interuallo, quàm cæteras arbores ſeri debere.l.ſi.fini.regundo.

Generis debitorem dominium transferre teneri.l.1.in prin.de re.permuta.l.qui res.in prin.de ſol.

Generis debitorem caſu fortuito non liberari.l.incendium.C.ſi cert.peta.

Generali ſermone perſonam loquentis non comprehendi.l.inquiſitio.C.de ſolu.

Hæreditatis aditionem ſub conditione fieri non poſſe.l. actus legitimi.de reg.iur.l.eum qui.§.fin. de acqui. hæredita.

Hæreditatem codicillis nec dari,nec adimi poſſe.l.Scæuola.ad Trebellia.

Hæredem ſcriptũ à fideicommiſſario, ſed non à legatarijs adire cõpelli.l.ſi quis omiſſa.ſi quis omiſ.cau.teſt.

In ma

In maleficijs fideiuſſorem non admitti.l.ſi à reo.§.fin. de fideiuſ.

In contractibus ius accreſcendi locum non habere.l.ſi mihi & Titio.de ſtipula.

In pignore prætorió prioritatem temporis non attendi. l.ſi finita.§.ſi plures.de dam. infect.l.is cui.§. qui prior.ut in poſ.legato.

In falcidiam,quod iure tantum hæreditario capitur,imputari:in Trebellianicam, quicquid iudicio teſtatoris acquiritur.l.in quartam.ad l.falcid.

In perſonis & temporibus extenſionem non concedi.l. commodiſſimè.de lib.& poſthu.

In uaſis uitioſis ignorantiam non probari.l.ſed addes.§. 1.loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci.l.iiij.in quib.cau.pig.uel hypo.taci.contrah.

Libellum obſcurum pro libellante interpretari,probationē uerò dubiam in probantem retorqueri.l.ſi quis intentione.de iud.c.in præſentia.extrà de probatio.

Liberos in conditione poſitos uocatos non cenſeri.l.lucius.in fi.iunc.glo.de hære.inſti.

Libero arbitrio non præſcribi.l.1.§.ad hæc. iunc.glo. in uerbo.pro ſocio.C.de anna.excep.

Litis conteſtatione iura temporalia perpetuari.l.nam poſteà.§.ſi is qui.de iureiur.l.ſi.in fi.de fideiuſ.tut.

Mandatum de caſu ad caſum non extendi.c.ſuſceptum. de reſcrip.in VI.

Manumiſſo inter uiuos peculium accedere, non in ultima uoluntate.l.uni.C.de pecul.eius qui libert.meru.

Morte grauati fideicommiſſum non extingui.l.cùm ita. §.1.de lega.ij.

Moram ultimam non primam obſeruari.l.ſemel mora. ſolu.matri.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.de ſtipulatio.l.illud.de peri.rei uendi.

Nomina propria uiriles inducere partes, Appellatiua uero hæreditarias.l. turpia.§.fi.& .l.ſi hæredes.de lega.1.

Nominis proprij errore diſpoſitionem non uitiari, ſecus appellatiui.l.ſi quis in fundi uocabulo.de lega.1.

Nudam alienationis prohibitionem non ualere.l.lucius titius.de leg.iij.l.filiusfa.§.diui.titius.de lega.1.

Nuntiatione uerbali poſſeßionem amitti, non reali.l.de pupillo.§.meminiſſe.de no.ope.nuntia.

Omnem ſeruitutem (dempto uſufructu) indiuiduam eſſe. l.1.§.ſi uſumfructum.ad l.falci.

Ordinarium ſuſpectum omnino recuſari non poſſe, ſed adiuncti integritate ſuppleri.authen.ſi uero cõtigerit. C.de iudi.

Pactum legis commiſſoriæ in pignoribus reprobari.l.1. C.de pigno.actio.

Pactum de futura ſucceßione nullius eſſe momenti.l.pactum quod dotali.& .l.hæreditas.C.de pac.

Poſt litem conteſtatam reconuentionem non admitti.c.1. de mutu.petitio.

Pœnales actiones ad hæredem non tranſire.l.hæc actio. de ſer.corrup.

Per liberam perſonam obligationem alteri non quæri.l. ſi ita ſtipulatus.§.Chryſogonus.de ſtipula.

Prælega

Prælegata in uulgarẽ ſubſtitutionem non uenire.l.ſextiliam.de lega.ij.l. miles.§.1.de legat.ij.

Pro ciuili tantum debito non accedere cõſtitutum.l.iij. de conſti.pecu.

Pro re modica furti actionem dari,ſed non doli.l.qui ſaccum.de furt.iunc.l.ſi oleum.in fi.de dolo.

Pupillum exhæredatum in legato grauari poſſe,ſed non eius ſubſtitutum.l.ab exhæredati.de lega.1.l.penul. C.de lega.

Quamlibet cauſam uel iniuſtam à dolo excuſare.l.igitur.§.& generaliter.de libe.cau.

Quod tranſmitti non poteſt,id nec cedi poſſe.l.ex pluribus.de admi.tuto.

Querelam etiam non præparatam ad liberos trãſmitti.l. ſi quis filium.C. de inof.teſt.

Reciprocos actus communibus regulis non includi. l. quod autem. §.ſi uir. de donat.inter uir. & uxor.l. de fideicommiſſo.C.de tranſac.

Rem ſuam neminem niſi à fure condicere poſſe.l.fi.in fi.uſufru.quemad.ca.

Res fiſcales uſucapi non poſſe.l.ij. C.cõmu. de uſuſc.

Reum non actori,ſed actorem reo edere teneri.l.fi.C. de eden.

Reos de alieno crimine,uel conſcientia non interrogandos.l.fin.in.fi.C.de accuſatio.

Remediorum cumulationem prohiberi,non exceptionum.l.plura.de actio.& obligatio.iunc.l.is qui.& l.nemo.de exceptio.

Seruitutis ius pro parte non acquiri.l.plautius.§.fi.ad

leg.falcid.

Solennitatem internam facilè præſumi, non externam. l. ſciendum. de ſtipulatio.

Semiplenam probationem contrà uerîſimile nil ualere. l. 1. C. qui & aduer. quos.

Speciei periculum ad creditorem pertinere, generis uerò ad debitorem. l. non amplius. §. 1. de lega. 1. iunc. l. incendium. C. ſi cert. peta.

Super iudicato tranſactionem non ualere. l. ſi cauſa. C. de tranſac.

Super futuris alimentis tranſactionem non permitti. l. de alimentis. C. de tranſac. l. cum hi. ff. eod. tit.

Sui hæredis exiſtentiam nunquàm ad alienum commodum operari. l. 1. in fi. ut in poſſ. legato.

Subſtitutionē translatiuam directò fieri non poſſe. §. fi. inſti. de pupil.

Teſtes ſingulares etiam mille, nil probare. l. ob carmen. de teſt. c. bonæ. el. 1. de electio.

Teſtes falſificantem cauſæ periculum non ſubire, ſecus acta corrumpentem. l. in fraudem. §. quoties. ubi gloſ. & Bar. de iu. fiſci.

Tutorem habenti, tutorem dari non poſſe, curatorem uerò curatori facilè adiungi. l. uentri. in fi. de tuto. & curato. §. interdum. inſti. de curato. l. idem. de teſtamen. tute.

Tutoris interuētu, non excludi beneficium reſtitutionis. l. ij. C. ſi tut. uel curat.

Vbi agitur de damno, errorem iuris non nocere. l. iuris. la. ij. de iu. & fac. igno.

Volun

Voluntaria alienatione, non etiam neceſſaria legatum reuocari.l.rem legatam.de adimen.lega.

Vitium perſonale non ſingularem,ſed uniuerſalem afficere ſucceſſorẽ.l.cùm hæres.& l.an uitium.de diuer. & tempo.præſcrip.

Vltimam diſpoſitionem & primum contractum præualere.l.iiij.de adi.lega.iunc.l.iiij. C.qui potio.in pigno.habe.

Vxorem à marito poſſe de adulterio accuſari,non econtra.l.1.C.de adulte.

Quid,inquam,prodeſſet huiuſmodi,& alias propè infinitas iuriſconſultorum definitiones ſimplici tantum ac nuda lectione didiciſſe,earum uerò cauſas ac rationes penitus ignorare? Nempe iſthæc mihi ſcientia(ut ingenuè fatear)non modò inſipida,ſed inutilis omnino uidetur. Neque enim ueram hoc pacto ſcientiam, uniuerſalemq; adipiſcimur,neque arte uel ingenio noſtra ſtudia exercemus,ſed immortali quodam labore aliquot indiuiduorum(quæ infinita ſunt)opiniones contrahimus: eaq; dũtaxat ſcire probamus,quæ aßidua lectione congeſta memoriæ commendamus. Verum nec ea ſcimus,cùm cauſas & rationes ignoramus. Quonam pacto quis eorum ueritatem aut falſitatem diſcernet, quomodo de illis cum aduerſario contendet,quæ nullò argumento ſubuertere, nullaúe ratione dicit comprobare? Quid aliud agit quàm ὄνος πρὸς τὴν λύραν? *Planè ſi ſic ineunda forent legalis diſciplinæ ſtudia, ut circa deciſionum atque indiuiduorum cumulos duntaxat uerſaremur, uix ad eorum conſummationem uita hominis uel longißima*

ſuper

ſupereſſet. per cauſas uerò & rationes artem ingenioſè colligentibus breue luſtrum cum Iuſtiniano ſufficere arbitramur. [a] Particularium rerum cognitio ſuos limites non egreditur, ſed tantum præſtat ſcientiæ, quantum experientia comprobauit. Notitia uerò per artem, ex uniuerſalibus cauſis & rationibus contracta, in infinitum protenditur, omniaq; inferiora ſui generalitate comprehendit. Proindè qui unius legis ſolam deciſionem intellexerit, unam tantum facti ſpeciem definire nouit: qui uerò decidēdi quoq; rationem collegerit, innumeros caſus & infinita propè indiuidua eadem ratione concludet. Cauſas intelligentibus librorum multitudine opus non eſt: quicquid enim à doctoribus in tanta uoluminum copia fuſius traditum eſt ſuo ipſi ingenio facilè excogitabunt, concurrent cum Bartolo, Baldo, Paulo, Immola, Aretino, & cæteris ſcriptoribus: licet eorum commenta non uiderint, quod ſanè multis contigiſſe nobis compertum eſt. O diuinam cauſarum ſcientiam, quàm irrefragabilem methodum geris. Exurgite iuuenes ſcientiæ cupidi, ueſtra iam excitentur ingenia, non ultra in nudis deciſionibus torpeſcant: non quid ſit intelligere ſufficiat, ſed cur ſit, diligentius inquiratur. Nec aliter Iulianum, Scæuolam, Papinianū cæterosq; iuris prudentes docuiſſe, aut ſenſiſſe putes. Ego uerò, ut mea aliquando opera ingenij fructū referatis, tractatum de cauſis definitionum uobis propediem curabo, ut planè intelligatis nullam omnino artem uel diſciplinam, ſine euidentibus cauſis & rationibus introductam, maximè uerò ciuilem, quam non ab authoritate ſola (ut nonnulli temerè exiſtima

[a] §. quibus ſi bene. in pe mio Digeſt.

marunt)ſed à ueris & ſolidis principijs deductam faci-le oſtendemus: eosq́; miſerrimi ingenij eſſe qui ad l. non omnium[a] *(quam minime intelligunt) cauſarum & rationum inſcitiam referre plerunq; conſueuerunt.*

a de legi.

¶Per rationes dubitandi & decidendi legum ſenſa elicienda. Caput V.

QVANQVAM *priori capite de cauſis & rationibus inueſtigandis abunde ſatis tractatum uidetur, attamen ad perfectam legum intelligentiā ſufficere haud quaquàm putamus ſolam decidēdi rationem percepiſſe, niſi & dubitationis quoque cauſam intellexerimus. Omnis enim lex in caſu dubio ſtatuenda eſt,*[b] *alioqui perridiculum foret, ſi de re penitus manifeſta atq; indubitata ferretur.* Plane *quis tam ſupinus & communis ſenſus expers, ut quæſiturus ſit, an mortuo alimenta debeantur?* An *ingenuo ac ſagaci patrifamiliâs liceat ſocietatem coire, mandatum ue ſuſcipere?* An *liceat impune delinquere? & id genus innumera, de quibus ſi* Iubētium Celſum Labeo *aliquis interrogaret, ſtatim audiret,* Aut *non intelligo quid ſit, de quo me conſulis, aut ualde ſtulta eſt conſultatio tua.*[c] Plus *enim quàm ridiculum eſt dubitare, an mortuo alimenta debeantur, uel delicta impune cōmittantur.* Domitianæ *utiq; ſunt huiuſmodi quæſtiones.* Quo*circa ſtudioſo iuueni primus erit labor, legis dubitationem diligenter inueſtigare, ut cauſam intelligat quæ uel conſultorem, uel conſultum in ea re perplexum reddebat: quæ cauſa tanti æſtimatur, ut ſine illa non modo leges (ut* Baldus *uoluit*[d]*) intelligi perfectè poßint, ſed & in multiplici uarioq́; ſenſu ille præualeat, quem maioris du*

b l. quod Labeo. de carbon. edict. l. j. ad municipa. l. ancil. C. de fur.

c l. Domitius labeo. de teſtamen.

d in l. ſi tutores. C. de cōpenſat.

dubitationis ratio commendarit. Fieri etenim poteſt,ut una lex ob ſui generalitatem uarios recipiat intellectus: quorum tamen potiſsimus habetur qui maioris dubitationis anſam tollere uideatur.[a] Perquiſita autem dubitationis cauſa, & iam bona legis parte intellecta, tum cauſam definitionis, ſeu rationẽ (ut uocant) decidendi facilius aſſequemur. Hæc uerò totius legis radix eſt, hæc omnem controuerſiam ſopit: per hanc ueritas eluceſcit, legiſlator comprobatur, legentis deſiderium expletur, inuenta cauſa animus conquieſcit, cauſæ cognitio perfecta ſcientia eſt. Sed ut res exemplo liqueat, ſume acutiſsimi Papiniani reſponſum.

a Abb. in c. cum in iure peritus. in primo not. de electio. Dec. in l. quoties idẽ ſermo. in fi. de regu. iur.

Ad. l. uerbis. de uulga.

Verbis ciuilibus ſubſtitutionem poſt decimumquartum ætatis annum fruſtrà fieri conuenit. &c.

In hoc reſponſo dubium faciebat illa iuris regula: mẽtem teſtatoris obſeruandam eſſe, etiam uerborum proprietate reiecta.[b] Proínde non omnino inutilẽ fore ſubſtitutionem (licet uerborum directorum proprietas refragetur) quæ ſaltem in uim fideicõmiſsi ualere poſsit.[c] Verum dubitationem poſtea tollit potior cauſa definitionis alij regulæ inhærens, in rè dubia à uerborum proprietate minimè recedendum[d]. Tunc enim mentem diſponẽtis reiectis uerbis obſeruandam, cum de illa liquide conſtaret: in propoſita uerò ſpecie de mente teſtatoris non liquere, uoluerit'ne ſubſtitutũ directo uel ex fideicõmiſſo ſuccedere: quæ mẽtis obſcuritas uerborum proprietati facile cedit. Occurrit aliud eiuſdem Papiniani exemplum.

b l. titia. §. lucius. de leg. ij. l. iij. C. de libe. præte.
c l. Scæuola. ad trebel.
d l. nõ aliter. de lega. iij. l. j. §. ſi is qui nauẽ. de exercito. actio.

Cum

Cum auus (inquit) filium, ac nepotem ex alterò filio hæredes inſtituiſſet, à nepote petijt, ut ſi intra annum trigeſimũ moreretur, hæreditatem patruo ſuo reſtitueret: nepos relictis liberis, intra ætatem ſupradictam uita deceſsit. fideicommiſsi conditionẽ coniectura pietatis reſpondi defeciſſe: quod minus ſcriptum quàm dictum fuerat, inueniretur. **Ad. l. cum auus. d[illegible]cō di. & demonſtra.**

O diuinum ingeniũ, ô iudiciũ irreprehẽſibile. Quem tibi (Papiniane excellentiſſime) hominum conferemus? Quis mortalium in tam uiridi ætate ad ſapientiæ, fortitudinis, prudentiæ, temperantiæ, æquitatis, ac iuſtitiæ tuæ gradum peruenit? Quis te unquam dicendi grauitate, iuris peritia, ingenij acrimonia ſuperauit, uel æquauit? Ex te omnes clariſsimi iuriſconſulti (uelut Græci quondam proceres ex equo Palladio) prodiere. Tuæ celſitudinis iubar Cæſares omnes atteſtantur, quum nomen tuum nunquam ſine maximo honoris titulo, ac ſolenni præfatione delibant.[a] Te bonorum Imperatorum perpetuum moderatorem: te Patrem patriæ non immeritò appellatum, in ſeptimo ætatis tuæ luſtro nephandiſsimi Baſsiani immanitas obtruncauit. Quantus fuiſſes, ſi ad Iaboleni aut Pomponij caniciem perueniſſes?[b] Sortem tuam deflet poſteritas, imò ſuam iacturam dolet, perfidiſsimi tyranni facinus deteſtatur. **Papin. encomium.**

a l. cũ acutiſſimi. & l. cũ virũ. C. de fidcic. l. iij. C. de acqui. poſ. l. gñali. §. cum autẽ. C. de inſtit. & ſub. & in §. tertij. in proe. Digeſtorum.

b l. apud Iulia. de fideicõmiſſar. liberta.

Te

Te unum, Papiniane, omnes iuris ſtudioſi uirtutum patrem exoſculantur: te unum probitatis & doctrinæ ſpeculum contemplantur, ad tui imaginem ingenia ac ſtudia omnium excitantur. Sed ut iam à diuerticulo redeamus, in eo elegantiſſimo Papiniani reſponſo dubium faciebat iuris regula. Quicquid ſub conditione relictum eſt, impleta cõditione deberi.[a] Cum igitur nepoti intra annum trigeſimum decedenti patruus ſubſtitutus fuiſſet, isq; nepos intra eam ætatem deceſſiſſet, proculdubio hæreditatem patruo deberi quiſque facilè exiſtimaſſet. Verùm alia nobilior definiendi ratio diuinũ Papiniani ingenium excitauit, quòd non ſub unica tantum conditione quæ euenit, at ſub alia quoque conditione quæ defecit, ſubſtitutio facta uideretur. Nec obeſſe quòd ea conditio in teſtamento ſcripta non eſſet, ſiquidem tanta eſſet paternæ pietatis in propriam ſobolem coniectura,[b] ut non iudicio teſtatoris neglecta, ſed potius tabellionis errore omiſſa crederetur.[c] Tunc enim relictum ſub conditione deberi quoties omnis conditio uel expreſſa uel tacitè ſubintellecta eueniſſet:[d] in propoſita uerò quęſtione ex duabus conditionibus adiectis alteram defeciſſe. His planè medijs iuriſconſultorum reſponſa diligenter examinantur, uera legum ſenſa perfectè eliciuntnr, hinc non ex uerbis, ſed ex mente (ut Celſus[e] monuit) certiſſima ſcientia comparatur. Porrò lex una per huiuſmodi cauſas probè intellecta, ad mille legum intelligẽtiam aditum quamfacillimum præbet. Hunc diſputandi morem à maioribus noſtris plerunq; obſeruatum comperiet, qui eorum digeſta percurret, præſertim Iulij Pauli, qui præmiſſis

a l. vni. §. fin autẽ aliquid ſub cõditione. C. de caduc. toll. l. ſi quis in teſt. de cõd. inſt.

b l. iſti quidẽ. in fin. quod met. cau.

c l. quoties. §. j. de hære. inſtit.

d l. ſi hæredi. de cõditio. inſtit.

e l. ſcire leges. de legi.

miſsis dubitandi rationibus quæſtiones ut plurimum definire ſolebat.[a] *Proinde, ornatiſsimi iuuenes, hunc uobis ſtudijsq́; ueſtris ordinem præſcribite, ut nullam legem prætereatis, donec præcognitis, tum dubitandi, tum decidendi rationibus, ueriſsimum ſenſum perceperitis: ita fiet, ut non ſolum perfectam iuris ſcientiam exiguo labore comparetis, uerùm in ipſo quoque labore uoluptatem penè incredibilem ſentiatis.*

a [illegible] ius. de minor. l. Neſennius. de neg. ge. l. Licinius. quib. ad libert. procl. non licet.

¶Per contraria & oppoſitiones veritatem melius inueniri. Caput *VI.*

FRequens eſt Baldo adagium,[b] *Ferro aperire uiam, qui per contraria tranſit: nimirum cognoſcēti, quanta ad eruendam ueritatem facilitas utilitasq́; ex cōtrarijs colligatur. Enimuerò oppoſita (ut Philoſophus inquit) facta collatione clareſcunt:*[c] *ſic ueram cuiuſq; rei definitionem tutius aſſequemur, ſi omnia quæ oppoſitū ſuadere uideantur, in medium attulerimus: quibus ſubtili ingenio dilutis, ueritas ipſa certius apparebit. Nanq; dubitatorū ſolutio (ſecundum Philoſophū) ueritatis eſt inquiſitio.*[d] *Locus hic præcedenti tractatui de cauſis dubitandi, ita cohæret, ut eiuſdem penè rationis eſſe uideatur. Verùm longè diuerſus inuenietur, ſi eius origo & efficacia cognoſcantur. Nempè ratio dubitandi ex quālibet generali regula (quæ uel parū ad rem facere uideatur) ſuſcipi poteſt.*[e] *Leuior enim eſſe debet dubitationis cauſa, cum à genere ſumatur, quàm difficultas ex oppoſita ſpecie ſuſcitata. Cōtraria uerò in eadē, uel omnino ſimili ſpecie annotari palàm eſt.*[f] *Vnde maiorem ad oppugnandum uim habent: & niſi ſubtili interpretatione*

b In. l. precibus. C. de impube.

c Ariſtot. iij. Rhetoricorum.

d Ariſt. iij. metaphy.

e L. pen. verſic. occurrebat. de caſt. pecu. glo. in l. eunuchis. C. qui teſta. face. poſ. l. iij. §. fina. ſi cui plusq̄ p l. falcidi.

f Ariſt. in lib. prio. cap. de poſitio.

per minimas facti differentias tollerentur, omnem iuris definitionem facilè impugnarẽt.[a] Quod, ut clarius fiat, non abs re fuerit exemplis oſtendere. Extat reſponſum Papiniani, compendioſam ſubſtitutionẽ à milite factam, poſt pubertatem & aditam hæreditatem, directo ualere. Dubitandi ratio ex generali regula ſuſcipitur: nullam directam ſubſtitutionem ultra pubertatem, & aditã hæreditatem protendi.[b] Verùm hanc rationem facilè euitabit, qui regulam non in militibus, ſed in paganis tantùm procedere didicerit. Solis etenim militibus, nõ etiam paganis, translatiuam ſubſtitutionem directo facere, ex priuilegio conceſſum eſt.[c] Contrariũ uerò ex alio Cæſarum reſponſo[d] in eadem ſpecie colligitur: ubi Diui CC. compendioſam à milite factam poſt pubertatem non directo quidem, ſed fideicommiſſi iure ualere reſponderunt. Quæ ſanè difficultas, cùm in eadem ſpecie cõtingat, niſi ex aliqua facti uarietate tolleretur, utique Cæſares Papiniano contradixiſſe uiderentur. Proinde nonnulli[e] uerborum differentiam notant, quòd hic communibus, ibi directis uerbis teſtator ſubſtituit: quem nos, ut ueriſſimum ſenſum, in repetitionibus noſtris amplexi ſumus, & nouis rationibus comprobauimus. Alij[f] quòd hic ſuberat mater impuberis, ibi nequaquã. Alij,[g] quòd hic iure communi, ibi ſpeciali teſtari uoluit. Alij[h] aliter pro ingenio quiſque ſuo. In contrarijs igitur interpretum nerui laborant, Doctorum ſudant ingenia, uarijq; uaria diuinare coguntur, quæ tamen ubi ſemel fuerint rectè conciliata, ſolidam perfectamq; ſcientiam ueritatis inducunt.[i] Accedat aliud Pauli Reſponſ. Poſſeſsionem (inquit

a L. [illegible] §. contrariu. C. de vete. iur. enucl.
Ad. l. centurio. de uulga.
b L. verbis. de vulga. §. fi. inſt. de pupilla.
c L. quærebatur. de mili. teſta.
d In l. precibus. C. de impube.
e vt Bartol.
f vt Accurſ.
g vt Baldus.
h vt Caſtilioneus, Fulgoſius, Plumbinus.
i Ariſto. iij. metaphy.

(inquit Paulus) ſolo animo amitti poſſe, licet ſine corpore acquiri non poßit. Ideò & ſi maximè in fundo ſis, animũ uero poßidendi non habeas, ſtatim te amittere poſſeßionem: quod & Vlpianus & Cæſares cõfirmarunt.[a] Dubitandi ratio ex generali regula colligi poteſt. Omnes res, per quem modũ contractæ ſunt, per contrariũ diſſolui.[b] Verùm ea ratio facilè euitabitur, ſi regulam in his, quæ ab unius tantũ uoluntate dependent, locũ non habere intelligamus.[c] Contrarium uerò & quidẽ difficillimum ex alio eiuſdẽ Pauli reſponſo[d] in eadẽ ſpecie ſuſcitatur, ubi manifeſtè inquit, nullam poſſeßionem ſolo animo amitti poſſe, quemadmodũ ſolo animo acquiri nõ poteſt.[e] Quanquàm corruptã omnino legem ſemper exiſtimauimus, quæ alteri eiuſdẽ iuriſconſulti reſponſo ex diametro repugnaret: ut noſtris in Paradoxis latißimè comprobauimus[f]: idq́; ita eſſe, uel ex eo facilè conſtat, quòd nulla diſtinctione contrariũ illud cõciliari poteſt, niſi ridiculis doctorũ ineptijs ſubſcribamus: præſertim cuiuſdam (ut dicũt) licẽtiati, cuius nomen modeſtè reticeo, qui ſine corpore poſſeßionẽ amitti non poſſe ideò cõtendebat, quòd ſemper animus eſſet in corpore. Sed, ut ad inſtitutũ reuertamur, hunc progrediendi morẽ per cõtraria & oppoſitiones, antiqui legũ interpretes diligenter obſeruarũt: eaq́; ratione illorũ gloſſemata maximè commendantur quòd ἐπὶ τὸ πλεῖστον opponendo procedant. Quos etiã ſecuti ſunt Dynus, Cynus, Bartolus, Baldus, Salicetus & alij cõplures: ut iam apud omnes in cõfeßò ſit, nullam ad aperiendas leges methodũ breuiorem utilioremq́; inueniri, quàm per contraria & oppoſitiones

d l. iij. §. in amittẽda. de acq. poſſ.

a In l. ſi quis. §. differẽtia eod. tit. & l. licet. C. eo.

b l. pro vt. de ſolut. c. j. de reg. iu. in antiquis.

c l. noſtrã. C. de teſtamẽ.

d In l. quemadmodũ. de acqui. poſſ.

e d. §. in amittenda.

f Vbi oſtendimus deeſſe negatiuã & eſt mod⁹ loquendi frequens apud iuriſconſultos. l. non quemadmodum. de iudi. l. j. §. nec enim. de acquir. poſſ.

Ridicula ſolutio.

diſcutere ueritatem. Hunc igitur (ſtudioſi iuuenes) morem uobis imitandũ proponimus, ut cùm legem aliquam per cauſas dubitandi & decidendi trutinaueritis, ſtatim ad gloſſemata uos conferatis, contraria & oppoſitiones ſuſcitatas diligenter inſpecturi: nec eas tantùm, quæ in propoſita lege mouebũtur, uerùm etiam quas in legibus relatis interpretes cumulauerint. Omnes enim ad unum finem conſpirant, & ad principalem locum utiliter referuntur: atque ita per omnia gloſſemata ſucceßiuè tranſeundum eſt, donec ultrà nihil inueniatur. Nec enim facilè putandum eſt, iuris interpretes aliquid ignoraſſe, qui omne uitæ tempus in ſolis legibus conſumpſere, quum nulla adhuc gloſſemata, uel Doctorum commentaria proſtarent, quibus ob ſingularem doctrinam & eruditionem leges interpretari, ex priuilegio conceſſum fuit. Hic autem ſtudendi modus omnes alios ſuperat. Hoc eſt (iuuenes acutißimi) ſupremum illud & arcanum myſterium, quod præceptores diſcipulis non aperiunt, ut ſemper aliquid amplius (ſecundum Iuſtinianum) habere uideantur.[a] Me autem (teſtis eſt Deus) charitas nihil retinere permittit. Vellem profectò quicquid mihi uel ingenij eſt, uel doctrinæ (etſi perexiguum eſt) primo congreſſu in pios proboſq; auditores tranſcribere. Is tandem boni præceptoris eſt fructus, ea fœlicitas, operam ſuam in bene merentibus diſcipulis rectè collocaſſe. Delectat labor agricolam, cùm uidet agros de ſemente fœliciter reſpondere. Sed ut iter cœptum relegamus, cùm uobis (dilecti iuuenes) omnia per interpretes contraria, oppoſitionesq; abundè conſtiterint, de concilia

[a] §. in tertio. in proe. Digeſtorum.

conciliatione cogitandum erit: conciliationes autem uel ab eiſdem, uel à Bartolo (ſi illi deſint) mutuò accipietis. Quòd ſi nec interpretum, nec Bartoli iudicium placebit, ueſtro ipſi ingenio facti uarietates, & rationum differentias ſubtilius excogitabitis. Quam methodum, ſi diligenter ſeruaueritis, non modò præſentaneam utilitatem, ſed & immortalem uobis gloriam apud omnes comparabitis.

¶ Regularum vſum quàm maxime neceſſariũ eſſe. Caput VII.

CVM Leges & prudentum Reſpõſa, ob eorum numeroſitatem, nonnunquàm etiam prolixitatem, non facilè poßint memoria retineri (plerunq; enim uniuerſam facti ſpeciem uel longißimam[a] narrant, cuius retentio ingenium magis fatigat quàm erudit) maioribus noſtris uiſum eſt ex toto legum contextu regulas quambreuißimas colligere, quales habentur in titulo Regularum iuris, & latißimè in noſtro tractatu, quẽ Axiomata iuris inſcripſimus: quæ nihil ſanè aliud ſunt quàm breues & compẽdioſæ ſententiæ ex peruagatis definitionibus perſtrictæ, quò & minori labore diſcantur, & facilius diutiusq; memoria teneãtur. Iuriſconſulti regulas, Doctores ſummas, Dialectici theſes ſeu poſitiones, Medici Aphoriſmos, aliqui epitomas, nonnulli enuntiata ſiue axiomata uocant. Quamuis ſubtilius inueſtigantes prædictas uoces nonnihil inter ſe diſtare putarint: nos uerò huiuſmodi ſubtilitates non moramur, cùm tenues uerborum differentias leges noſtræ reijciant,[b] & nuda uocum diſputatio ſolis pertinacibus relinquatur. [c]Harũ uerò regularũ

a Vt in l. qui Romę. §. callimachus. de ſtipulatio.

b L. quoniam indignũ. C. de teſt. l. ij. C. cõmu. de lega. l. licet inter. de uerbo. ſig.

c L. ij. de con ſti. pec. & glo. in rubr. in fortia.

ſeu axiomatum uſus quàm neceſſarius ſit ex multis facilè conſtat. Primum quòd ingenium ſui breuitate delectant,[a] memoriam non onerant, ad ſcietiam celerius perducunt, cæterum linguam quàm maximè erudiũt. Nanque per regulas & elegantes formulas longè clarius ac promptius mentis conceptum explicamus, idq́; uerißimũ eſſe quotidiana experientia edocemur. Iam qui huiuſmodi regulas non callent, per inutiles uerborum circuitus, & inextricabiles periſſologias uagari circa ea coguntur, quæ duobus uerbis commodißimè exprimi poſſent. Planè ex regulis componimus ſyllogiſmos, perfectißimum diſputandi genus,[b] quo nullum ad ueritatem eruendam, ad detegendam falſitatem aptius aut propinquius inuenitur. Etenim propoſitis duabus regulis, neceſſariò concluditur quicquid probatum uolumus. Hunc morem aſſeruaſſe maiores noſtros comperiet, quicunque Dyni, Cini, Oldradi, Signorolli, Bartoli, Baldi, & aliorum complurium commentaria diligẽter euoluerit: quod ut manifeſtius fiat,[c] unicum ſubijciemus exemplum. Si probare contendam, re tantum & uerbis tantum coniunctos pari iure concurrere, quàm abſonum fuerit per ambiguas legum inductiones, quæ in uarios ſenſus diſtrahi poſſunt,[d] ſiue per ineptas ſimilitudines, diſputandi ordine prætermiſſo, niti illud perſuadere? Quod duabus tantum regulis longe explicatius concludetur, in hunc ferè modum: Ius accreſcendi ex præſumpta uoluntate dependet,[e] ſed uoluntas non minus re quàm uerbis oſtenditur:[f] ergo re tantum, & uerbis tantum coniuncti pariter admittuntur. Vel ſic, Paritas uinculi, paritatem

a Gloſ. in. l. j. quod met. cau. l. j. de re. iu.

b Ariſ. j. prio.

Io. Andreæ.

c L. prætor. §. iulia. de colla. bono.

d Vt per. l. ſi qs hæredes. de hær. inſt. & l. meuio. de leg. ij.

e L. ſi tirio. §. iulianus. de legat. ij. & l. vnica. §. vbi autẽ. C. de cad. tol.

f L. recuſari. de acquirẽ. hæredi.

tatem iuris inducit:[a] *ſed re tantum, & uerbis tãtum con iuncti, pari uinculo nituntur:*[b] *ergo pari iure concurrere debent. & ſic de ſingulis.* Nunc *diſputandi modum omnium, tum facillimum, tum elegantiſſimum, ſtudioſi iuuenes aſſequentur, ſi ex legibus poſitiones, ſeu regulas colligere ſtudeant, ex quibus breues ſyllogiſmos componant.* Q*uod quidem argumenti genus, ita ad ueritatis cognitionem neceſſarium uidetur, ut ſine eo, nec ſcholaſticus proficere, nec* D*octor iura interpretari, nec aduocatus cauſam defendere, nec iudex cõtrouerſias definire rectè poſſe exiſtimentur.* Q*uomodo autem ex legibus regulæ colligantur, ſequenti capite oſtendemus.*

a L. ſi reliquu ro. de legi tuto. autho cedente. C de leg. hær

b L. re con iũcti. de leg iij.

¶ Regulas tum ex verbis, tum ex mente legum colligendas. Caput *VIII.*

TANTA *eſt præſentis tractatus utilitas, ut legum profeſſoribus ad ſummum eruditionis gradũ conſequendum ſola ſufficere uideatur.* Tota *enim ab ingenij uiribus dependet, tota in ſubtilitate uerſatur: hic ſtudioſus iuuenis & mentis acumen, & ingenij ſui perſpicaciam facilè probat.* Nec *dubitandum erit, eum in legibus quàm maximè profeciſſe, qui ex earum mente regulas, ſiue axiomata colligere didicerit.* Regulas *autem, tum ex uerbis, tum ex mente colligi planum eſt.* Ex *uerbis quidem, cùm legiſlatoris formulam ſequimur nihil ferè penitus immutantes, quales ſunt omnes ſub titulo de reg. iuris, quibus nihil addimus uel detrahimus, quales ue ex prudentum aut* C*æſarum reſponſis ad uerbum decerpere licet: ueluti*

Ex CONSTANTINO. *Nihil eſt quod magis hominibus debeatur, quàm libertas ſupremæ uoluntatis. l. 1. C. de ſac. ſanc. eccle.*

Vitæ uilitas, legum obſeruatione digna non eſt. l. quæ adulterium. C. de adulte.

Ex Leone. *Quæ contra leges fiunt, pro infectis haben da ſunt. l. iubemus. §. prædia. C. de ſac. ſan. eccle.*

Deſideria morientium, ex arbitrio uiuentium colliguntur. l. quoniam. C. de nat. lib.

Ex Antonino Pio. *Quæ ex improuiſo caſu accidunt, fato, non noxæ imputantur. l. 1. C. ad l. cor. de ſica.*

Parentum neceßitatibus liberos ſuccurrere iuſtum eſt. l. 1. C. de alen. lib.

Ex Vero. *De ſua, non de aliena conſcientia quiſque eſt interrogandus. l. fi. C. de accuſatio.*

Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur. l. 1. C. de fund. dota.

Ex Theodoſio. *Ad regimina & dignitates, non prætium, uel ambitio, ſed probata uita prouehere debet. l. fi. C. ad l. iul. repetun.*

Mendax precator caret penitus impetratis. l. pen. C. ſi contra ius uel uti. pub.

Ex Alexandro. *Nihil tam proprium imperij eſt, quàm legibus uiuere. l. iij. C. de teſtamen.*

Quod legitimè factum eſt, nullam pœnā meretur. l. gracchus. C. de adul.

Ex Gordiano. *Defenſor propriæ ſalutis in nullo peccare uidetur. l. iij. C. ad l. cor. de ſica.*

Reſoluto Teſtamento, neque legata, neq; fideicommiſſa deben

debentur.l. cum duobus.C.de inof. teſt.

Ex Gratiano. *Iniuriarum occaſio inde naſci nõ debet, unde iura naſcuntur.l.meminerint.C. unde ui.*

In criminalibus non oportet emendicatis uti ſuffragijs. l. ſinguli.C. de accuſatio.

Ex Archadio. *Ibi pœna eſſe debet, ubi noxia eſt.l. ſancimus.C. de pœn.*

Neceſſariorum prætermißio nocet, non abundans cautela.l.teſtamentum.C.de teſtamen.

Ex Diocletiano. *Volenti dolus non infertur.l.cum donationis.C. de tranſac.*

Beneficia principum in alterius iniuriam non tribuũtur. l. nec auus.C. de emancipa.libero.

Ex Zenone. *Nephandorum hominum arrogantia, modis omnibus opprimi debet.l.uni.C.de priua. car.*

Ex Honorio. *Eadem ſeueritate uoluntas ſceleris, qua effectus punienda eſt.l. quiſquis. C. ad l.Iul. maieſtatis.*

Iudici pecuniam mutuans, unà cum iudice relegatur.l. quiſquis.C. ſi cert.peta.

Ex Valentiniano. *Culpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere, quàm docere.l.penul.C.de maleſi.*

Seniores propinqui minorum errores corrigere debent. l.uni.C. de emenda.propinquo.

Ex Caro. *Seruis alienis libertas directo dari non poteſt.l.ſeruo.C.de teſta.manu.*

Calumniæ pœna in paternæ mortis accuſatione ceſſat.l. calumniæ.C.de calumnia.

Ex Iuſtiniano. *Longè grauius eſt æternam, quàm tem-*

poralem offendere maieſtatem. authent. gazaros. C. de hæreti.

Quod *omnes tangit, debet ab omnibus comprobari. l. fi. in fi. C. de auth. præſtan.*

Ex Valente. *Exemplum graue eſt, prætextu nocentis inſontem periclitari. l. fi. in fi. C. de his qui latro. occulta.*

Principis *indulgētia non infamiam, ſed pœnam remittit. l. fi. C. de gene. abolit.*

Ex Aurelio. *Conceſſio principis habet uim decreti. l. ij. C. quando decre. opus non eſt.*

Ex Valerio. *Concordia lucro præferenda eſt. l. reprehendenda. C. de inſti. & ſubſtitutio.*

Ex Philippo. *Inter filios bona patris ſunt æqualiter diuidenda. l. inter. C. famil. herciſcun.*

Ex Pertinace. *Qui ſoluendo non eſt, neceſſarium hæredem etiam in fraudem relinquere poteſt. l. 1. C. de neceſſa. ſer.*

Ex Frederico. *Scholaſticis nulla omnino iniuria fieri debet. auth. habita. C. ne. fil. pro patre.*

¶ Similiter ex prudentum Reſponſis.

Ex Papiniano. *Summa eſt ratio quæ pro religione facit. l. ſunt perſonæ. de relig. & ſumpti. fu.*

Deceptus *non uidetur, qui iure communi uſus eſt. l. inter eos. §. cum inter. de fideiuſ.*

Ex Iuliano. *Vnicuique contemnere licet ea, quæ pro ſe introducta ſunt. l. ſi iudex. de minori.*

Calumnioſa *ſcriptura in iudicio uim non obtinet. l. ij. de fide inſtrumento.*

Ex Iaboleno. *Id bonorũ cuiuſq; eſſe intelligitur, quod æri alieno ſupereſt.l.non poſſunt.de iur.fiſci.*

Seruitutem recipere niſi ſibi nemo poteſt.l. proprium. communia prædio.

Ex Scæuola. *Aduentitij caſus non ſunt computandi.l. Iulianus.qui & à quib.*

Si uinco uincentem te, fortiori ratione uinco te.l.de acceſsionibus.de diuer.& tempor.præſcri.

Ex Marcello. *Neq; ſeueritatis, neq; clementiæ gloria affectanda eſt.l.reſpiciendum.de pœn.*

Non confitetur qui exceptione utitur.l.non utique. de exceptio.

Res inter alios iudicatæ, alijs non præiudicãt.l.ſæpe.de re iudica.

Ex Labeone. *Quædam habere licet, quamuis utilia non ſint.l.ei fundo.de ſeruitu.*

Nupta non uidetur quæ uirum pati non poteſt.l.penul. quando di.lega.ce.

Ex Neratio. *In alieni facti ignorantia, tolerabilis error eſt.l.ſi. pro ſuo.*

Nihil penes eum reſidere oportet ex re, in qua fidem feſellit.l.fundo.de leg.commiſſ.

Ex Caio. *Potentioribus nobis pares eſſe non poſſumus. l.iij.de aliena.iudi.*

Non debet quis ex alieno damno lucrari.l.itaque.§.1. de dolo.

Ex Celſo. *Inciuile eſt, niſi tota lege perſpecta, aliquid iudicare uel reſpondere.l.inciuile.de legi.*

Vani timoris nulla æſtimatio eſt.l.ſi quis ab alio, de re iudi

iudicata.

Ex Pomponio. *Patriæ & parentibus parêre tenemur. l.ueluti.de iuſti.& iure.*

Naturalis obligatio iureiurãdo tollitur.l.fin.de iureiu.

Ex Vlpiano. *Graue eſt fidẽ fallere.l.1.de conſti.pecu.*

Tueri ius ſuum quis debet, non iniuriam committere.l. 1.§.1.quod ui aut clàm.

Ex Paulo. *In bono & æquo plerunq; perniciosè erratur.l. ſi ſeruum.§.ſequitur.de ſtipulat.*

Inuitis nobis, res noſtras alius retinere non poteſt.l.ſi filiofamiliâs.§.1.ſolu.matri.

Ex Martiano. *Facti interpretatio, plerunque etiam prudentiſsimos fallit.l.ij.de iu.& fac.igno.*

Qui ſibi non parcit, multo minus alij parceret.l.fi. de bon.eo.

Ex Aphricano. *Noxa caput ſequitur.l.rem mihi.commoda.*

Ex *duabus conditionibus diſiunctiuis, ſufficit alteram adimpleri.l.ſi ita quis.de ſtipulatio.*

Ex Calliſtrato. *In maleficijs uoluntas ſpectatur non exitus.l.diuus.ad l.cor.de ſica.*

Ex *æquali conuerſatione naſcitur contemptio dignitatis. l.obſeruandum.de offi.præſi.*

Ex Florentino. *Vim atq; iniuriam propulſare licitũ eſt. l.ut uim.de iuſti.& iu.*

Dolus an uirtus quis in hoſte requirat? l.nihil.de capti.

Ex Modeſtino. *In neceſsitatibus nemo liberalis exiſtit. l.rem legatam.de adimen.lega.*

Lubricum linguæ ad pœnam facilè trahi non debet.l.

famo

famoſi.ad l.iul.maieſta.

Ex Claudio Triphonino. *Factæ cauſæ, infectæ fieri non poſſunt.l.in bello.§.factæ.de capti.*

Flagitioſæ rei nulla eſt ſocietas.l.ſi à reo.§. fina.de fideiuſſoribus.

Ex Venuleio *Saturnino.Nemo alterius non delinquentis deteriorem conditionem facere poteſt.l.ij.quod ui aut clàm.*

Non debent eſſe melioris conditionis ſtulti, quàm periti. l.Seruius.quod ui aut clàm.

Ex Archadio. *Non ad teſtium multitudinem, ſed ad ſynceram teſtimoniorum fidem reſpici oportet.l.ob carmen.de teſti.*

Probationes de domo rei ſumi non debent.l.de minore. §. tormenta.de quæſtio.

Ex Arriano. *Propenſiores eſſe debemus ad liberãdum quàm ob obligandum. l.Arrianus.de actio.& obligatio.*

Adulteri inter milites non ſunt recipiendi.l. qui cum uno.§.adulterij.de re milita.

Ex Alpheno Varo. *In coniunctis ordo non attenditur. l.quidam teſtamento.de pecul.lega.*

Ex Tertulliano. *Non hominis fictio, ſed ueritas ſpectanda eſt.l.ſi fortè.de caſtren.pecul.*

Ex Hermogene. *Pœnæ ſunt molliendæ potius quàm exaſperandæ.l.penul.de pœn.*

Contumacia litis damno cohercetur.l.contumacia. de re iudica.

Ex Proculo. *Furioſus non poteſt deſinere animo poßidere.*

dere.l.ſi is qui.de acqui.poſ.

Ex Mætiano. Pœna unius alterius præmium eſſe non debet.l.ſi ſequens.ad ſyllania.

Ex Terentio. Legi locus non eſt in ea hæreditate quæ ſoluendo non eſt.l.ſi quis ſolidum.de hære.inſti

Ex Eburnio Valente. In facto proprio error non præſumitur, niſi probetur.l.ſi hæres.§.finali.ad Trebelianum.

Ex Licinio Ruphino. Sine poſſeßione uſuſcapio non procedit.l.ſine.de uſuſcapio.

Porrò huiuſmodi regulæ ſeu ſententiæ, nullo ingenio, ſed exiguo tantum labore colliguntur. Per ſe enim maxime patent, atque ultrò percurrentibus offeruntur. Altera uerò pars, quæ uim & mentem legum intuetur, longe difficillior eſt: quippe quæ tota ab ingenio & ſpeculatione dependet. Neq; enim ex uniuerſa lege uerbum aliquod retinemus, ſed ex ratione tacita definitionis generalem regulam ſubtili interpretatione deducimus: atq; ita non quid iuriſconſultus dixerit, ſed quid ſenſerit explicamus. Quo in genere, duos omnino ex doctoribus noſtris excelluiſſe comperio, Bartolum, & Baldum: qui uniuerſas ferme legum ſententias ita perſtrinxerunt, ut eorum formulis, uel epitomis, nihil aut breuius, aut ſubtilius excogitari poßit. Ex quibus, declarationis gratiâ, aliquot non uulgares proponemus. Vlpianus inquit,

Ad l.tutor datus.de teſta.tute.

Tutor datus, uetari tutor eſſe poteſt, uel teſtamento, uel codicillis.

Ecce quàm ſubtiliter & generaliter Bartolus colligat.

Vnum

Vnumquodque per quod ligatur, per contrarium diſſoluitur. Nam quemadmodum tutor teſtamẽto codicillis'ue datur, contraria diſpoſitione remouetur. Sed quàm parum eſſet hoc de tutore tantùm intelligere, niſi ex mente legis ad omnes caſus ſimiles generalis regula traheretur. [a] *Próinde* Bartolus *ingenioſè caſum ſpecialem ad regulam generalem protraxit.*

a l. regula. §. fi. de iur. & fac. igno.

Ad l. duobus. de teſtam. tutel.

Inquit Modeſtinus: Duobus diuerſis pupillis tutor datus, & ſi alterius tutela ſe excuſare poteſt, attamen alterius tutor manet. [b]

Quàm ingenioſè & breuiſſimè Bartolus. In ſeparatis de uno ad alind non infertur. [b] Extat Priſci Iaboleni reſponſum.

b l. Papinian⁹ exuli. de minor. l. fin. de calum. l. naturalẽ. §. nihilo. de acquir. poſſ.

Ad l. fin. de fund. inſtru.

Legata uel empta naue cum inſtrumẽto, ſcapham nauis deberi.

Quod rectè à Paulo eius diſcipulo [c] reprehenditur, cùm ſcapha non ſit inſtrumentum nauis: ſiquidem à naui non genere, ſed quantitate tantum differt. Audi Bartolus quid colligat: plus & minus non faciunt differre genere: capiendo genus ſecundum iuricõſultos. [d] Vel, diuerſitas accidentium non inducit ſpecificam differentiam: capiendo ſpeciem ſecundum dialecticos. Vel ſubtilius, diſponens & diſpoſitum, ſe ſub eodem genere non compatiuntur: quamuis poſtremum hoc axioma ex Dyno deſumpſerit. [e] Item alibi ex Papiniano: Talia ſunt ſubiecta qualia prædicata demonſtrãt. [f] Item ex Pomponio: Ad poſitionem conſequẽtis, ſequitur poſitio ante

c l. an manumittere. de manu. vind.

d l. legato generaliter. de lega. j.

e in c. mora. de reg. iur. in vj.

f l. iij. de fun. inſtr.

a l.illud.de ac quir.hære.
b l.fideicom. §.ſi cui.de leg.iij.
c l.quod per man?.de iure codicil.
d l.titius.de milit.teſt.
e l.cũ hæres. §.j.de acq. hæred.
f l.legata.de adim.leg.

antecedentis.[a] Ex Vlpiano:non refert quid ex æquipol lentibus fiat.[b] Ex Paulo:principale per acceſſoriũ non confirmatur. [c] Ex Marcello:qualitas adiecta uerbo ſecundum tempus uerbi intelligi debet.[d] Ex Martiano: Non expectatur id,cuius euentus nihil operatur.[e] Ex Florentino : Inducta ad diminutionem non operantur augmentum. [f] Et id genus innumera,quæ nullo pacto ex uerbis legum,ſed ex mente & ratione,ſubtili ingenio per eundem excerpta inueniuntur. Baldus quoque huiuſce rei ſtudioſus maximè fuit,ut ſcripta eius oſtendunt. Nam & philoſophiæ eum dediſſe operam argumento ſunt quæ in titulum de Probationibus edidit commentaria:præſertim in reſponſum Diui Alexandri,[g] ubi per omnia prædicamenta diſcurrit,ut ueritatis probationes excutiat.Similiter & in libros Decretalium,ubi ex Philoſophis plurima congerit,quæ plerunque legum authoritate non fulcit. Vtq; aliquid ex eo in medium afferamus,extat reſponſum Veri & Antonini: Statuliberum poſt adeptam libertatem non poſſe conueniri ex contractu anteà celebrato,dum libertas penderet.Ecce ingenium Baldi ut colligat: Illud quod eſt in potentia,de actu non diſponit. Nam ſtatuliber in potentia eſt libertatis, nondum tamen actu liber eſt.Factum igitur ab eo nondum libero exiſtente,nõ porrigit uires in caſum adeptæ libertatis.Vnde ex propoſita lege, utrunque & uerbalis & mentalis regulæ exemplum deprehenditur:uerbalis quidem in ſpecie,cùm dicimus factum à ſtatulibero,eidem libero facto non imputari:mentalis uerò quaſi per modum cauſæ & rationis magis in genere,ut diſpo

g in l.ex perſona.C.de probat.

Ad l.1.C. an ſer. ex ſuo facto. cui refragari uidetur l.quod ab alio. de cõdic.fur.

ſitum

ſitum in potentia ad actum non extenditur.[a] Occurrit aliud Diocletiani & Maximiani.

Non codicillum, ſed teſtamentum facere uoluiſſe, qui inſtitutionem & exhæredationem fecit.

Vide quàm ingenioſè & eleganter Baldus ex eo indiuiduo generale axioma deducat: Rei qualitas agentis intentionem demonſtrat. Vel, Cauſa cognoſcitur ab effectu. Idem Ceſares reſponderunt: Fideicommiſſarias libertates ex ſolo euentu fraudis creditorum impediri: directas non utiq;, niſi & euētus fraudis, & fraudādi animus concurrant. Baldus inde ſic colligit: Fauorabilius eſt directū quàm obliquum. Item ex alio Iuſtiniani reſponſo[b] ſatis prolixo breuiter colligit: Fruſtra fit per plura, quod paucioribus effici poteſt.[c] Infinita alia adduci poſſent, quæ breuitatis gratia omittuntur. Sic etiā antiqui legum interpretes Irnerius, Pileus, Martinus, Bulgarus, Lotharius, Placentinus, Hugolinus, Rogerius, Aldricus, Ioannes, Azo, Accurſius, et reliqui huiuſmodi, regulas quàm breuiſſimas ex legū uiſceribus ingenioſè trahebant, ut in eorū gloſſematis paſſim uidere licet. Sic doctores omnes, re & fama celebres (qui conſumatis lucubrationibus ius ciuile plurimum illuſtrarunt) obſeruaſſe comperimus. Nos etiam (candidiſſimi iuuenes) ab initio ſtudiorum noſtrorum perpetuam huic rei curā intendimus, nihilq; uel cognouimus, quàm ex mente iuriſcōſultorum, illorū reſponſa ad breues formulas reducere, regulasq; ex omni

a L. penul. de his qui no. infami.

Ad. l. non codicillū. C. de teſtament.

Ad. l. fin. C. qui manum. non poſſ.

b in l. fina. C. de adop.

c Ariſto. viij. Topico. l. j. ꝙ met. cau. l. ampliorē. §. in refutatorijs. C. de appel.

iuris parte colligere. Nempe hic ſtudendi modus ingenium uehementer exercet, & ſtudentis animũ mira breuitate delectat. Mihi uerò plurimum contuliſſe fateor. ea, quæ ex frequenti bonorum authorum lectione didiſceram: unde effectum eſt, ut locos uniuerſales (ex quibus & generales regulæ, & elegantes ſententiæ componuntur) in promptu facilè haberem: idq; planius uobis conſtabit, ſi paucula interim ex penuario noſtro deprompta ſubiecerimus. Inquit Vlpianus: Si ſui natura tabulæ patefactæ ſunt, apertum uideri teſtamentum non dubitatur. Non enim quærimus à quo aperiantur. Nos ita: Vbi natura operatur, hominis miniſterium non exigitur. Quæ regula apud medicos frequentiſſima eſt. Vel breuius: Habito fine de medijs non curatur. Poteſt & hinc probari illud alibi notatum: Non quæritur de modo, dum tamen habeatur effectus. Item Vlpianus alibi: Cùm pater filio de caſtrenſibus teſtanti teſtis eſſe poſſit, & frater ergo poterit. Nos hinc Philoſophi regulam trahimus; Si de quo minus ineſſe uidetur, ineſt: ergo de quo magis.[a] Vel clarius: Ex deciſione caſus magis dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alibi:

Ad. l. ſi in duobus. §. ſi ſui natura. quẽad. teſta. ape. Ad l. qui teſtamento. in princip. de teſtamen.

a Ariſt. ij. Topico.

Ad l. Prætor. de tuto. & curato.

b L. ille à q. §. tempeſtiuum. ad trebellia.

c L. Vranius. de fideiuſſo.

Prætor ipſe ſe tutorem dare non poteſt.

Nos generalius: Agens & patiens debent eſſe diſcreta. Vel, Nihil agit in ſe ipſum.[b] Vel, Actio & Paſſio in eodem ſubiecto nòn concurrunt.[c] Idem Vlpianus:

Ad l. ſi ita. uerſic. non enim. de man. teſt.

Non amplius quis parere conditioni poteſt, quæ ſemel expleta ſit.

Nos breuius: Actus potentiam excludit.[d] Vel, Actus & po

d §. ſic itaque diſcretis. ỹ. quía quod meũ eſt. inſti. de actio.

& potentia ſimul eſſe non poſſunt. Idem Vlpianus:

Qui mihi donatum uolebat, ſeruo cõmuni rem tradidit. Seruus accepit, quaſi mihi et ſocio acquiſiturus: placet mihi tãtũ acquiri. Ad l. qui mihi donatum. de donatio.

Nos *ita perſtrinximus: Cauſa inſtrumentalis actum non diſponit. Vel, Finis actus ab organo non dependet,* Item ex Paulo dicente:

Cæterum & ille, per quem uolumus poſſidere, talis eſſe debet, ut habeat intellectum poßidendi. Ad l. 1. §. per cõmunẽ. uerſic. cæterũ. de acqu. poſ.

Colligimus: *In omni actu explicando habilitatem inſtrumenti requiri.* Ex eodem Paulo, dum inquit,

Metrodorum, cum hoſtem fugientẽ ſciẽs ſuſceperit, in inſulã deportari: Philocteten, quòd occultari eum non ignorans diu diſsimulauerit, in inſulam relegari placet. Ad l. metrodorum. de pœnis.

Nos breuiter: *Delinquẽs in cõmittẽdo grauius, quàm omittẽdo punitur.* Vel: *Mitius tractatur qui cõſentit quàm qui agit, licet aliàs (quando uterq; principalis in facinore habetur) pari pœna teneri dicãtur.*[a] *Itẽ, in cõmittẽte dolus, in omittente culpa præſumitur.*[b] *Dolus autẽ grauiorem exigit pœnã quàm culpa.* Item ex Scæuola dicente:

a L. vtrũ. ad l. pompe. de parricid. l. pen. C. de paganis.

b l. Iulianus. in prin. iuc. l. ſi ſterilis. §. cũ per vẽditorem. de actio. empt.

Qui in utraq; ripa fluminis publici domũ habet, pontem priuati iuris relegari placet. Ad l. fin. de flumi.

Nos ſic: *Medium inhabile impedit extrema coniungi.*[c]

c L. qui ſella, §. ii. de ſerui. ruſti.

Item ex Triphonio ubi citat Ciceronẽ in oratione pro A. Cluentio Habito, colligimus grauius eſſe delictum auaritiam, quàm uindictæ gratia perpetratum.

Ad l. Cicero. de pœnis.

Item ex Paulo, ubi inquit,

Ad l. iij. in princi. de acqui. poſ.

Non utique qui fundum poßidere uelit, omnes glebas eius circumambulare oportet, ſed ſufficit quamlibet partem eius fundi introire.

Ad l. uulgaris. de furtis.

Nos ita colligimus: In concretis factum in parte trahitur ad totum. Simile eſt quod alibi ex Vlpiano notauimus: Qui partem tangit, totum tetigiſſe uidetur.

Item ex Iuliano dicente:

Ad l. euidenter. de excep. rei iudi.

Euidenter iniquißimum eſt proficere rei iudicatæ exceptionem ei, contra quem iudicatum eſt.

a c. intelleximus. extra de iudicijs.

Ita colligimus: Odium in fauorem redũdare non debet.[a]

Ad l. pub. §. fi. de cõdi. & demonſtra.

Item ex Marcello alibi colligit Bartolus: Non eſt ueriſimile quòd teſtator plus diligat ſubſtitutum, quàm primo loco poſitum. Nos autem breuius & uniuerſalius: Non debet melioris eſſe conditionis cauſatum remotius, quàm propinquius. Item ex Paulo dicente,

Ad l. ante penult. ex quib. cau. maio.

Is qui Reipub. cauſa abeſt, in aliqua re læſus non reſtituitur: in qua etiam ſi reipub. cauſa non abfuiſſet, damnum erat paſſurus.

Nos ſic generaliter notamus: Effectus non debet aſcribi cauſæ, qua remota idem effectus nihilominus contingeret.

geret.[a] Item ex Papiniano dicente:

Miles iure cõmuni teſtatus, teſtamento poſteà iure militiæ ſuper bonis omnibus facto, poſt annũ militiæ uita deceſſerat: prioris teſtamenti, quod ruptum eſſe conſtabat, non reintegrari uires conſtitit.

a L.conditionibus pupillus.in prin. de condi.& demon. Ad l. militis.§.fi.de mili.teſt.

Nos ex mente Ludouici Romani in pluribus eius reſpõſis,[b] ita breuius ac explicatius colligimus: Sola remotio cauſæ actus ſublatiuæ, actum ſublatũ non reintegrat, licet infinitis penè legibus hæc regula comprobetur.[c] Item ex Pomponio dicente,

b In conſilio 459. in propoſita cõſultatiõe.in fi.

c L. ij. C. de poſth.hære. inſt.

Bona ad mulierẽ peruenta, ex marito potius quàm ex turpi quæſtu perueniſſe cenſeri.

Ad l. quintus.de donat. inter ui.et uxo.

Notamus: Pro nobiliori cauſa præſumendum.[d] Item quod longè ſubtilius eſt: Ex nihilo nihil fieri.[e] Alia ſanè plurima, & propè infinita adducere poſſem, niſi commodius ſuo loco, fuſiusq́; paterent. Etenim quantũ hoc in genere laborauimus, libellus ille Axiomatũ (qui propediem in lucem dabitur) facilè indicabit. Hoc ſolum repetiſſe uelim: & magno eſſe ingenio & ad ſummã eruditionis frugẽ eum perueniſſe, qui prolixas legũ deciſiones in cõpendium uel epitomen redigere, & ex illarum mente generales ſibi regulas parare didicerit. Quod facilè uos aſſecuturos cõfido (ingenui adoleſcentes) ſi Iuriſconſultorũ limina frequenti pede triueritis: uobiſcum reputantes, nullius artis uel diſciplinæ perfectã ſcientiam poſſe ſine aſsiduo ſtudio, cura & diligentia cõparari.[f]

d L. merito. pro ſocio.

e Ariſto. I. de gene.& corruptio.

f l. legatis. §. ornatriſibus. de leg. iij.

¶ Veras legum interpretationes, non in cumulandis Doctorum opinionibus, ſed in exploranda mente Legislatoris conſiſtere. Caput IX.

IAM eò peruentum eſt, ut cùm legem aliquam interpretandam aſſumimus, niſi illam pleno ſtilo, & ſolenni (ut inquiunt) apparatu tractemus, extraneas etiam materias inſerendo, & peruagatas Doctorũ opiniones cumulando, officio noſtro ſatisfeciſſe minimè uideamur. Hinc prolixa & infinita deciſionũ uolumina, hinc confuſa illa iurium conturbatio,[a] ut nulla iam lex, nullum reſpõſum ſuam retineat puritatem. Quotus enim quiſque eſt, precium operæ maximum qui non ſe feciſſe arbitretur, ſi ab alijs inuenta, uel alio loco tractata, in horreũ ſuum congerat? & (ut in Adagio eſt) ex alienis agris herbarum omnium faſciculum proferat? Nec tãtiſper labori ſuo finem præſcribit, donec numeroſæ chartæ alienis impletæ uigilijs, in grande uolumen exurgant. At quàm commodius foret probo & docto uiro, in ſingulas leges breues atque utiles edere commentarios, in illisq; non ſuperuacuũ laborem impedire, ſed ingenij ſui uires excutere: & tum ex uerbis, tum ex mente legis, aureas illas ſentẽtias, & memorabilia dicta in cõmune bonũ proferre. Quippe nulla inter homines adeò rara & difficilis facti ſpecies emergeret, quæ huiuſcemodi ſententijs nõ poſſet uel rectiſſimè diffiniri. Quoties uerò Bartolum, Baldum, & Paulum citamus ad id confirmandum quod expreſſa atque eleganti iuriſconſultorum ſententia comprobatur? Proinde uiſum eſt (acutiſſimi iuuenes) talium commentariorum ſeu interpretationum imagunculam quandam oſtendere,

a L. circa fin. C. de vete. iu. enucle.

Adagium.

oſtendere, ut animi veſtri, & operis breuitate, & rei nouitate delectentur:[a] *Quem interpretandi modum ſi à uobis probari cognouero (etſi nonnullos exiſtimo ſummæ eruditionis uiros huic negotio operam dare, ut Digeſtorum libri ſuo aliquando nitori puritatiq; reſtituantur) nos etiam (fauente Deo) quod in nobis fuerit ut id maturius abſoluatur, totis uiribus contendemus. Sed iam audiamus* Vlpianum inter Iulianum *&* Marcellum *iudicium facientem.* Inquit enim,

a L.j. iūc.gl. quod met cau.& §.i ij. in proe Digeſtorū.

Iulianus ſcripſit, ſi pupillus paterna hæreditate ſe abſtinuiſſet, deinde aliquis ei hæres extitiſſet, non eſſe eum compellendum creditoribus paternis reſpondere, niſi ſubſtitutus ei fuiſſet. Inclinat enim in hoc, ut putet ſubiturum etiam patris onera ſubſtitutum. Quæ ſententia à Marcello rectè notata eſt. Impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipſe ſaltem poteſt habere ſucceſſorem. Metu enim onerum patris timidius quis etiã impuberis hæreditatem adibit.

Ad l. ſi pupillus. de acquiren. hæredi.

Nemini obſcurum eſſe puto Marcellum *notas in* Iulianum *feciſſe.*[b] *In hac igitur ſpecie, utrum pupilli abſtenti, hæres ad paterna quoque onera teneretur, alia fuit* Iuliani, *alia* Marcelli *ſententia. Nempe quòd legi-*

b L. apud iulianū. de hæredi. inſti. l. ſi quis reū §. idē Iulianus. de lib leg. l. ſi is ꝑ emptore. de vſucap l. ſi fundū de lega. j. l. iij. §. itē iulian⁹. de co quod cer. lo. l. ſi ſeru de aut. tut.

timus pupilli hæres ad paterna onera minimè tenere-tur: hoc erat extra controuerſiam: quanquàm non deerat ratio dubitandi. Videbatur enim pupilli hæres paterno beneficio legitimam ſucceſsionem accepto ferre debere, quam ei teſtator extraneum impuberi ſubſtituendo adimere poterat. [a] *Aequitatis autem ratio ſuggerit eum poſſe onerari, quem teſtator uel expreſsè honorauit, relinquendo: uel tacitè, quod auferre poterat, non adimendo.* [b] *Verùm in hærede pupilli teſtamentario inclinabat Iulianus, ut uel is pupillarẽ omnino hæreditatem omitteret, uel eam agnoſcendo, paternis quoque oneribus ſe alligaret: quaſi indignus uideretur beneficio teſtatoris, qui eius honorem onusq; negligeret:* [c] *& qui iudicium defuncti, unde emolumentum expetebat, eius editione defendere non curaret. quæ ratio in l. quæſitum,* [d] *fuſius tractari ſolet. Marcellus autem diuerſum ſentiebat. Quippe nec teſtamentarium pupilli hæredem paternis oneribus aſtringi, nec patris hæreditatẽ adire compelli. Atq; id uarijs rationibus cõfirmabat, tum quia patris calamitas filio nocere non debet;* [e] *ideóq; paterna onera non debere in filij iniuriam redũdare ut ſucceſſore fraudetur: tum quia teſtator per indirectum facile poſſet eludi, cùm non prohibeatur ſubſtitutus, præſertim coniunctus, utranque ex teſtamento repudiare hæreditatem, & ſolam pupillarem ab inteſtato, & ſine onere poſsidere.* [f] *Quod igitur multifariam effici poſſet, iuſtius eſſe id meliori modo concedere.* [g] *Adiuuabat etiam Marcellum, quòd prouiſio paterna in fauorem & utilitatem filij inducta, in odium & necem eius*

a l. cõficiũtur in princ. de iur. codicil. & l. j. §. ſciẽdum. de leg. iij.

b l. ab eo. cũ ibi not. C. de fideicõ.

c l. iulianus. ſi quis omiſ. cau. teſta.

d l. quęſitum. de acq. hær. & in. l. ſi patroni. §. ſed nec illud. verſicu. cur enim. ad trebellia.

e inſti. de ingenu. §. j. l. iij. §. quod ſi pater. de mune. & hono. eo. ti. C. ne fil. p patr. l. diui. circa princ. de iur. patro.

f l. j. §. ſi quis omiſſa cau. teſta. l. ſi filius. de vulga. l. nec is. §. j. de acq. hære.

g l. ſi ſuperſtite. C. de do.

eius redundare non debet.[a] *Crudelis ſanè pater meritò crederetur, ſi filij cõmodo & honori inuideret,*[b] *quem iura ipſa pro filij utilitate perpetuò ſolicitum & uigilã-tem præſumunt,*[c] *iuxta uulgatum illud:*

Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.

Próinde non debet ægreferre pater, ſi filius hæredem inueniat, quem ipſe inuenire non poteſt. His & innumeris huiuſmodi motus quoque Vlpianus, Marcelli opinionem contra Iulianum approbauit. Nec quicquam facit, quòd nemine paternam hæreditatem adeunte, uidetur teſtamentum principale penitus deſtitutum,[d] *& cõſequenter tabulæ pupillares concidere:*[e] *quoniam pluribus legibus comprobatum eſt, beneficium abſtinẽdi (ubi de fauore abſtinentis tractatur) nec ſui hæredis iura minuere, nec paterni teſtamenti cõfirmationem impedire.*[f] *Et hoc loco manifeſtiſsimè confutatur crebrior illa doctorum opinio*[g] *exiſtimantium, extraneo uulgariter ſubſtituto ſuitatis effectus impediri: quam ſanè uelut erroneam, & iuribus contrariam, multis aliàs argumentis reprobauimus.*[h] *Tantum ſupereſſe uidetur unus nodus contra Marcellum cùm dixit: Fratrem pupillo ſubſtitutum poſſe hæreditatem fratris impuberis ex teſtamento repudiare, & ab inteſtato poſsidere: & tamẽ non incerti iuris eſt fratrem fratri, à patre ſubſtitutum, hæredem neceſſarium fieri,*[i] *ita ut uel hæreditatem prorſus omittere, uel ex teſtamento habere cogatur.*[k] *Vlpianus nobiliſsimus Marcellum hic callidè excuſat, quòd is non de fratre pupilli ſenſerit, ſed ipſius teſtatoris. Nam pupilli frater, cùm neceſſarius fratri impuberi ex prouiſione*

a l. nulla. de legi. l. quod fauore. C. e. titu.
b c. ſi quælibet. in fine. xxij. q. ij.
c l. fin. §. j. C. de cur. furi. l. luci⁹. in fi. de hær. inſt. l. ſcripto. in fi. vnde lib.
Virgil. I. Aeneid.
d l. ſi nemo. de teſt. tut.
e l. ij. §. quis autẽ. de vulga. & pupil.
f l. fili⁹ qui ſe paterna. de acq. hær. & l. cũ quaſi. §. ſed & ſi quis. de fideic. lib. & d. l. ſi filius. de vulga.
g in l. ſi filius hæres. de libe. & poſth.
h in repe. d. l. ſi fili⁹ qui patri. de vulga. & pup.
i l. ſed ſi plures. §. j. de vul. & pup.
k L. neceſſarijs. de acq. hæred.

paterna hæres exiſtat, ſi ex teſtamento repudiat, à legitima quoque ſucceßione repellitur.[a] *Quos enim ſibi pater neceſſarios inſtituendo facere poteſt, eos impuberi filio ſubſtituendo, neceſſarios facit.*[b] *Vnde colligere licet, beneficium abſtinendi non omnino neceßitatus effectus impedire*[c] *nec hæredes neceſſarios, ad inſtar emancipatorum penitus redegiſſe: ut nonnulli ex Iuliano*[d] *temerè collegerunt. Verùm tali excuſatione Marcellus minimè indigebat. Nec enim de fratre teſtatoris ſenſiſſe putandus eſt, qui ad impuberem commodè referri non poteſt: ſed de fratre ipſius pupilli emancipato, qui & in legitima fratris ſucceßione patruo potior eſt,*[e] *& hæres æquè uoluntarius.*[f] *Accedit, quòd ambigui uerbi relatio ad eum fieri debet, de quo principaliter agitur.*[g] *Próinde probabilius eſt Marcellum, cum de fratre locutus eſt, ad pupillum potius, de cuius hæreditate tractatur, quàm ad teſtatorem reſpexiſſe. Quòd ſi etiam de fratre pupilli non emancipato quiſpiam Marcellum intellexiſſe contendat (fretus authoritate Magni Papiniani, qui filium in poteſtate fratri impuberi ſubſtitutum, remota ſubſtitutione ab inteſtato, admitti poſſe reſpondit*[h]*) facilè prædictis aſtipulabitur, ſi tabularum pupillarium remotionem, non ad ipſum ſubſtitutum, ſed ad patrem ſubſtituentem referat: ut intelligat Papinianum uoluiſſe bonorum paternorum ſeparationem fratri ſubſtituto, æquitate ſuggerente concedi, cui ceſſante etiam paterna prouiſione, legitime fratris hæreditas deberetur. Perſtringendo igitur uniuerſa, quæ ad præſentis legis interpretationem facere uiſa ſunt, ſequentes ſenten*

a d. l. neceſſarijs. de acq. hæred.

b l. ſed ſi plures. §. j. de vulg.

c l. j. §. q ſunt in poteſtate. ſi quis omiſ. cau.

d in l. nã nec emãcipat⁹. de leg. j.

Contra Vlpianum.

e l. ij. in prin. de ſu. & leg.

f l. gallus. §. ſi. de lib. & poſth.

g l. ſi. §. titia. de lib. leg.

Declaratio ad l. ſi filius qui patri. de uulga.

h in l. ſi filius. de vulg.

tias, ac dicta memorabilia ingenioſè colligimus.

Beneficium[a] *abſtinendi (ubi agitur de fauore abſtinētis) non impedit effectus ſuitatis.*

Inducta[b] *in fauorem, in odium redundare non debent.*

Solà[c] *ſuitate pupilli abſtinentis confirmantur tabulæ pupillares.*

Vulgaris[d] *ſubſtitutio etiam extranei, non tollit ſuitatem.*

Hæres[e] *pupilli abſtenti, etiam teſtamentarius, paternis oneribus inuitus non aſtringitur.*

Pupillaris[f] *ſubſtitutio pupilli honorem & utilitatem continet.*

Laudabile[g] *eſt hæredem & ſucceſſorem habere.*

Miſerum[h] *eſt ſine hærede decedere.*

Non[i] *conuenit paternæ pietati, utilitatem uel honorem liberis inuidere.*

Calamitas[k] *patris filio nocere non debet.*

Nemini[l] *iniuriam facere uidetur, qui ſuæ conſulit indemnitati.*

Quod[m] *multifariam fieri poteſt, id meliori modo concedendum eſt.*

Melius[n] *eſt ex teſtamento cōcedere, quod ab inteſtato prohiberi non poteſt.*

Quod[o] *nemini nocet & alicui prodeſt, periniquum eſt denegari.*

Plerunque[p] *minus malū toleratur, ut grauius euitetur.*

a l. filius q[...] ſe patern[...] de acq. ha[...]
b l. nulla. [...] legi.
c l. quæſitū [...] de acquir[...] hæred.
d d. l. quæ[...] tum. in fi. [...] l. ſi fratr[...] C. de iu. d[...] liber.
e l. ſi filius. [...] vulg.
f Inſt. de p[...] pil. in pri[...]
g l. & quia. [...] interro. ac[...]
h Inſt. quib[...] manu. nō [...] cet. §. j. [...] Corſetus [...] proc. Sing[...]
i cap. ſi qu[...] bet. in fin[...] xxij. q. ij. [...]
k l. iij. §. ꝑ [...] pr̄. de mu[...] rib. & ho[...]
l l. filio pate[...] de lega. j. [...] l. ſi in me[...] de aqua p[...] ui. arcen.
m l. filius. v[...] gloſ. in fi. [...] acq. hære[...]
n l. ventre. [...] acquir. h[...] red. l. iij. [...] ſi quis ex[...] beris. de bonorum poſſeſ. contra tab.
o l. in ſumma. §. item Varus. de aqua pluui. arc. & l. in creditore. de euic.
p l. abſentem. de pœnis. & l. j. §. ſanctius. de vent. in poſ. mitten.

Præualere[a] *debet opinio quæ melioribus rationibus cõprobatur.*

Ambigua[b] *uerbi relatio ad id facienda eſt, de quo principaliter agitur.*

Frater[c] *impuberi fratri ſubſtitutus, eius neceſſarius hæres exiſtit.*

Quos[d] *pater ſibi neceſſarios habet, eoſdem & filio neceſſarios facere poteſt.*

Etiam[e] *in liberis hæredibus neceßitas ſine ſuitate contingit.*

Neceſſarius[f] *hæres ex teſtamento repudians, ab inteſtato quoque repellitur, aut edicto tenetur.*

Beneficium[g] *abſtinẽdi non omnino neceßitatem elidit.*

Deterioris[h] *adhuc ſunt conditionis neceſſarij hæredes, quàm extranei.*

Qui[i] *in uno releuantur, æquum eſt in alio prægrauari.*

Nec[k] *in totum uni fauendum eſt, nec in totum alteri detrahendum.*

Sufficit,[l] *ſi cui, uel in paucis amici opera conſulatur.*

Non[m] *debent ex una parte omnes fauores, & ab altera omnia grauamina cumulari.*

Hæc, & alia plurima ingenioſus lector ex propoſita lege, & legis mente colligere poteſt, ex quibus innumeras facti ſpecies commodè definiret. Accedat aliud Pomponij reſponſum, in titulo, De auro & argento legato. Ait enim:

Perueniamus ad gemmas incluſas argẽto & auro. & ait Sabinus, argento auro'ue cedere:

a L. j. §. ſed neque. C. de vet. iu. enu. c. capellan⁹ vbi abb. extra de ſer.
b l. ſi. §. titia. de libe. leg.
c l. ſed ſi plures. §. j. de vulg.
d l. ij. §. pri⁹. eod. tit.
e l. qui patri. de acq. hær.
f l. cum quidã. C. de neceſſ. ſer.
g L. neceſſarijs. de acq. hære. & l. j. §. qui ſunt. ſi quis omiſ. cau. teſt.
h l. cum quaſi. §. ſed & ſi quis. de fideicom. lib.
i l. conditionibus pup. de cõdi. & de.
k l. ſecundum naturam. de reg. iur.
l l. aſsiduis. in fi. C. qui potio. & l. fin. §. ſed & ſi quis. l. ſi. C. cõmu. de le.
m l. tutori. C. de neg. geſt. l. ſi non fuerint. §. fina. pro ſocio.

cedere: ei enim cedit cuius maior eſt ſpecies. Quod rectè expreſſit. Semper enim, cùm quærim...s, quid cui cedat, illud ſpectamus, non quid pretioſius ſit, ſed quid cuius rei ornandæ cauſa adhibeantur: ut ſemper acceſſio cedat principali.

Ad l. & ſ... non ſint. § ... peruenia... mus.

Teſtator legauerat uaſa aurea Titio, in illis gemmæ incluſæ erant ornatus gratia: quæritur, an etiam gemmæ debeantur. Dubium faciebat, quoniam gemma eſt pretioſior auro, ideoq; ei cedere non deberet. Abſurdum[a] etenim uidetur, id quod pretioſius & dignius eſt, uiliori cedere. Sabinius tamen cui etiam Pompo. ſubſcribit, hoc caſu gemmas auro cedere definiuit. & decidendi ratio fuit: quoniam gemmæ auro incluſæ fuerant, gratia ornandi uaſa, & ſic propter aurum, unde aurũ uelut principale acceſſorium ad ſe trahere debet. Ex hoc pulcherrimo reſponſo ſequẽtia axiomata quiſque, uel mediocriter doctus, facilè deducet.

Cùm[b] quid eſt propter aliud, conſideratur id propter quod eſt.

Omnis[c] actus à fine iudicatur.

Finis[d] eſt dignior & nobilior his, quæ ſunt ad finem.

Media[e] ſequũtur naturam ſui finis, & ab eo regulãtur.

Omne[f] agens agit propter finem, & ad eum principalis intentio dirigitur.

Finis[g] eſt primus in intentione, & ultimus in executione.

a §. ſi quis i... aliena tab... la. inſtit. d... rer. diuiſio...

b l. ſi vt hab... liter. & l. ... quando. d... aur. & arg... lega.

c l. verum. d... furtis.

d Ariſtote. i... phyſico.

e l. oratio. d... ſponſali.

f l. j. ſol. ma... & l. eã quã... vbi Bal. i... princ. C. d... fideicom.

g l. j. C. d... execut. r... iudic.

In omni[a] actu uel diſpoſitione attenditur, quod principaliter agitur.

Quæ[b] de ſui natura ſunt ſeparabilia, ratione acceßionis fiunt indiuidua.

Idem[c] iudicamus de augmento, quod de principali.

Aucti[d] & augmenti idem eſt iudicium.

Quotieſcunq;[e] aliquid uenit ad perfectionem alterius, non facit per ſe partem, ſed idem corpus reputatur.

Plura[f] diuerſa ſimul iuncta, pro uno habentur.

Vbi[g] duo propter unum, ibi unum tantum.

Connexorum[h] eadem eſt iuris determinatio.

Acceſſorium[i] ſemper & indiſtinctè cedit principali.

Voluntas[k] hominis rerum omnium naturam & qualitatem diſponit.

In actibus[l] hominum pretioſiora ſæpe uilioribus cedũt.

Regulariter dignius[m] & pretioſius, minus dignum ad ſe trahit, niſi dignius acceſſoriè concurrat.

Regulariter concurrentibus[n] quantitate extenſiua & intenſiua, præfertur intenſiua, niſi ad extenſiuam acceſſoriè referatur.

Naturalis[o] rei qualitas non attẽditur, ſed hominis uſus & deſtinatio.

Propter[p] hominem natura rerum omnium ſpecies comparauit.

a l. ſi quis nec cauſam. ff. ſi cert. pet.
b l. fin. §. fructus. quæ in frau. cred.
c l. cum fundus. de legatis ij.
d l. iij. de iure dot.
e l. gemma. ad exhib. Imo. in rub. de ſtipulat. verſi. tertio eſt deſcendendũ.
f l. ſed ſi plures. §. filio. de vulga. & pupil.
g l. quominꝰ. de flumin.
h l. cum actũ. de neg. geſt. & c. tranſlato. de cõſti.
i cap. acceſſorium. de reg. iur.
k l. villæ. §. ſi na. de fund. inſtru.
l §. prǽterea. verſi. quinetiam. inſti. de actio.
m §. ſi in aliena. inſtit. de rerum diuiſione. l. iuſtiſsime. de ædil. edic. iuncto §. ſi tamen alienam. & §. literæ. inſtit. de rerum diuiſione.
n l. maiorem. de pac.
o l. hoc legatum. & l. item legato. de legatis tertio. & l. ſi quando. de auro & argento leg.
p l. in pecudum. in fi. de vſu.

Hæc,

Hæc, & alia innumera ex præmiſſa lege colligi poſſunt. Similiter ex Vlpiano, dum inquit:

Nihil cõmune habet proprietas cum poſſeßione, & ideò non denegatur ei interdictum uti poßidetis, qui cœpit rem uẽdicare. Non enim uidetur poſſeßioni renuntiaſſe, *qui rem uendicauit.*

Plurima notatu digna colliguntur.

Primò, proprietas [a] *& poſſeßio, ſunt diuerſa & ſeparata.*

Diuerſa [b] *reputantur quæ non conueniunt in materia de qua agitur.*

Nihil cõmune [c] *habere dicuntur quæ non ſunt eiuſdem rationis, reſpectu de quo agitur.*

Ex diuerſis [d] *& ſeparatis non fit illatio.*

Separatorum [e] *ſeparata eſt determinatio.*

Secretorum [f] *ſecreta debet eſſe ratio.*

Separatarum [g] *poteſtatum, ſeparati ſunt effectus.*

Poſt intentatum petitorium poteſt intentari poſſeſſorium retinendæ.

Qui rem cœpit uendicare, non prohibetur poſſeſſorium cumulare.

Intentans primò petitorium, non uidetur ſuæ poſſeßioni renuntiare.

Quando plura [h] *remedia competunt ad diuerſa electione unius, non cenſetur alteri renuntiatum.*

Vel, Plurium ad diuerſa competentium, uno electo cætera

Ad l. naturaliter. §. nihil commune. de acq. poſſ.

a l. j. §. j. vti poſside.

b l. inter. §. ſacrã. verſi. ſed hæc diſſimilia. de ſtipula.

c l. papinian. exuli. de mĩno. l. ſcaphã de euiction.

d l. ſi. de calũ.

e l. ſi marit⁹. la. j. in fi. C. de do. inter vir. & vxo.

f Glo. in. l. de bonis. ĩ prĩ. de carb. ed.

g l. iij. §. ſi tutor. iud. ſol.

Hic textus eſt ſingul.

h l. ſi idẽ cum codẽ. de iuriſ. om. iu. l. fin. C. de anna. exc. l. cũ quęritur. de exce. rei iu. l. qui bona. §. ſi qs op⁹. vbi Pau. de Caſtr. in fi. de dã. infe.

cætera non excluduntur.

Renuntiatio[a] *eſt ſtricti iuris, & ultra expreſſos limites non extenditur.*

Diligens[b] *& ſolicitus in agendo, ius ſuum minu[illegible] non uidetur.*

Inducta[c] *ad unum finem non operatur contrariũ effectũ.*

Inducta[d] *ad augendum non operantur diminutionem.*

Poſſeſſorij[e] *cum petitorio ratione citioris expeditionis permittitur cumulatio.*

Verba[f] *præteriti temporis ad initium actus ſæpiſsimè referuntur.*

Alia permulta ſtudioſus lector facilè elicere poterit.

Item ex Pomponio, tit. de fluminibus, cùm ait:

Ad l. quo modo ius.

Quominus publico ex flumine ducatur aqua, nihil impedit (niſi Imperator aut Senatus uetet) ſi modò ea aqua in uſu publico non erit. Sed ſi aut nauigabile eſt, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere.

Notari poſſunt ſequentia enuntiata.

Publica[g] *res ad priuatum commodum trahi poteſt, dummodò ſtatus publicus non lædatur.*

Quod[h] *nemini nocet & alicui prodeſt, facilè indulgendum eſt.*

Contra[i] *præceptum ſuperioris, nihil eſt licitũ attentare.*

Prohibitio[k] *ſuperioris facit illicitum, quod aliàs licitum foret.*

a l. ſi domus. de ſer. vrb. prædio.
b l. aliã. de nouatio.
c l. legata inutiliter. de adi. lega.
d l. ſi mancipia. de fun. inſtruc. leg.
e l. cum fundum. §. fi. de vi & vi arma. c. paſtoralis. de cau. poſſ. & proprie.
Vẽdicauit. id eſt, vẽdicare cœpit.
g Inſti. de re. diui. in prĩ. verſi. nemo igitur.
h l. in ſumma. §. itẽ varus. de aqua pluuia arcen.
i l. j. de oper. no. nũtia. l. ſer. §. cum prætor. ad trebel.
k l. prętor ait. §. j. de ope. no. nunt.

Supe

Superioris[a] *authoritas pro ratione habetur.*
Par[b] *eſt poteſtas Principis & Senatus.*
Ad pari[c] *poteſtate par cauſatur effectus.*
Vbi duo propter unum, ibi unum tantum.
Cauſæ[e] *& cauſati idem eſt iudicium.*
Idem[f] *diſponitur de cauſa cauſante effectum, quod de ipſo effectu.*
Virtus[g] *unita, fortior eſt ſeparata.*
Vtilitas[h] *publica priuatorum commodis eſt præferenda.* *Item ex Paulo tit. de furtis. dum inquit:*

Cùm creditor rem ſibi pignoratam aufert, non uidetur cõtrectare, ſed pignori ſuo incumbere.

Ad l. cum creditor. de furtis.

Elicimus:

Effectus[i] *qui ex multiplici cauſa colligi poteſt, iuſtiori cauſæ aſcribitur.*
In dubio[k] *delictum non præſumitur.*
Omnis actus[l] *ab intentione iudicatur.*
Semper[m] *in ambiguis nobilior præſumptio capiẽda eſt.*
Actus[n] *dubius in meliorem partem accipi debet.*
Nemini[o] *uim aut iniuriam facit, qui ſuo iure utitur.*
Sine[p] *animo lucrandi furtum non committitur.*
Omnis[q] *cauſa colorata excuſat à dolo.*
In dubio[r] *præſumitur quis ius ſuum tueri, non iniuriam*

a §. ſi quod princ.. inſt. de iure nat. gent. & ci.
b l. vni. C. de ſenatuſcõſ.
c l. de quib⁹. de legi.
d l. ſi vt habĩliter. de au. & arg. lega.
e l. ſi autẽ. in fin. de aqua plu. & l. nõ ideo. C. de hære. inſti.
f l. & ſi amicis. ad l. iul. de adul.
g l. q primũ. de acq. hær.
h Authentica res quæ. in fi. C. cõmu. de lega.
i c. eſtote. de regu. iur. in antiquis.
k l. merito. pro ſocio.
l l. j. C. ad l. cor. de ſica.
m l. quint⁹. de dona. inter vi. & vxo.

n d. c. eſtote. de reg. iur.
o l. ſi in meo. de aqua pluui.
p l. ſi quis teſtamentum. in fi. de furtis.
q l. igitur. vbi gloſ. de libe. cau.
r l. fluminum. in fin. & l. proculus. de dam. infec.

committere.

Succurrit aliud Marcelli, tit. de ſtipulatio.

Ad l. qui ſeruum. de ſtipulatio.

Qui ſeruum mihi ex ſtipulatu debebat, in facinore eum deprehenderit, impune eum occîdit: nec utilis actio in eum erit conſtituenda.

Hinc notare poſſumus:

Interitus[a] *rei promiſſæ, citra culpã promiſſoris, ad creditoris periculum ſpectat.*

Promiſſor[b] *ſerui in delicto poſtea reperti, ſeruum impune occidere poteſt.*

Damnum[c] *iuſtè illatum nemini imputatur.*

Legitimè[d] *factum pœnam non meretur.*

Non attenditur[e] *factum, ſed cauſa faciendi.*

Nemini[f] *iniuriam facit qui ſuo iure utitur.*

Principalis[g] *intentio in omni actu conſideratur.*

Effectus[h] *in conſequentiam redundans non attenditur.*

Omnis[i] *promiſsio intelligitur rebus ſic ſtantibus.*

Quæ[k] *de nouo emergunt, nouum conſilium poſtulant.*

Ex[l] *cauſa licitum eſt à pacto, uel promiſſo recedere.*

Poſſem hîc (ornatiſsimi iuuenes) plurima, & quaſi infinita id genus exempla cumulárc, quæ (licet methodi ſeu introductionis limites excedere uiderentur) uobis tamen, & magno uſui forent, & non modicã delectationẽ afferrent: niſi ſpes eſſet in omnes Digeſtorum libros, cõmentarios noſtros breui in lucem exituros. Interea his pauculis, exempli tantum gratiã, contenti eritis. Nunc ad reliqua progrediamur.

a l. legis aql. in fin. ad l. aquiliã. & ſi ex legati. de ſtipulatio.

b l. qui occiderit adulterum. ad leg. aquil.

c l. ſi ex plagis. §. tabernarius. ad l. aquili.

d l. gracchus. C. de adult.

e l. verum eſt. ij. de furt.

f l. proculus. de dã. infecto. & l. ſi in meo. de aqua plu.

g l. ſi quis nec cauſam. ſi cert. pet.

h l. j. de auth. tuto.

i c. cũ inter. p. gualfredi de renunti.

k l. de ætate. §. ex cauſa. de interro. acti.

l c. quemadmodum. de iureiuran. l. tres fratres. de pactis.

¶Regularum ſeu axiomatum formulas varias eſſe, & pro cuiuſque ingenio componendas.

Caput X.

VBI ſtudioſus iuuenis, iam ingenium atque artem tractandi leges aſſecutus, uera illarum ſenſa per rationes & cauſas diſcutere, & tam ex uerbis quàm ex mente notabiles ſententias, regulasq́;, & axiomata colligere, excerpereq́; didicerit, ſumma ope niti debet, ne alienis laboribus aut uigilijs omnino incumbere uideatur. Proinde regularum formulas ſuo ſibi ingenio nouas excudet, nunc breuius, nunc clarius, & ſi fieri poſſit, purius ac elegantius. Eas autem (ut ſuprà abundè oſtendimus) duplicis generis eſſe conſtat. Nam aut facti ſpeciem (quæ in tota lege prolixius enarratur) breuius perſtringit: idq́; ſummarium uulgò appellant, latinius ſumma[a] uel epitome diceretur: aut cauſam tantum ſeu rationem legis ſubtiliter complectitur. Primum genus ad uerba, alterum ad mentem refertur. Quæ res (tametſi in precedentibus capitibus copioſè ſatis tractata fuit) non inutiliter tamen, ut commodius aliquid ſuppleatur, hoc etiã loco repetita uidebitur. [b] Inquit Pomponius, tit. de ſtipulationibus, ſeu uerbo. obligationibus.

a l. in ſumma. de condict. inde. l. in ſumma. de aqua. pluu. arcen.

b l. j. §. nulla itaque. in ſi. C. de veteri iur. enucl.

Qui bis idem promittit, ipſo iure amplius quàm ſemel non tenetur.

Ad l. qui bis idem. de ſtipulatio.

Iam perpende quid primum ex uerbis, & in ſpecie colligas: Geminata promiſſio ſemel tantum obligat. Dicet alius: Eadem res bis eidem promitti aut ſolui non poteſt. [c] Alius verò ſic: Duplex obligatio eodem iure

c §. ſic itaque diſcretis. in ſi. de actio.

[a] l.iij.§.ſi qs ex liberis. de bon.poſ. contra tab. & reſpectu non admittitur. Ecce ut paucioribus uerbis facti ſpeciem concluſiſti. Nunc ſubtilius cauſam, ſeu rationem aliquis ita deduceret: Duorũ ad idem ſuffragantium alterũ eſt ſuperfluum.[a] Alius ſic: Ex pluribus cauſis ad idem tendentibus, una ſufficit ad effectum.[b] Alius ſic: Lex nihil ſuperfluum tolerat. Vel ſic: Leges ſuperuacuis remedijs non utuntur.[c] Vel ſic: Ars nihil fruſtrà operatur, quia naturam imitatur,[d] quæ nihil fruſtra aut perperàm agit.[e] Poſtrema hæc, non quidem ex uerbis, ſed omnino ex mente legis eliciuntur. Vlpianus ait:

b l.ſi quis ita ſcripſerit. de hær.inſt. l. plura.in prin.de act. & oblig.

c §.quib⁹. in j.conſti. C.

d l.hæc ſtipulatio. §.diuus. vt leg. no.cauea.

e §. minorẽ. inſt.de ado.

f Ariſt. ij. de cœlo & mũdo.

Quiſic ſoluit ut recuperet, non liberatur: quemadmodum non alienantur nummi qui ſic dantur ut recipiantur.

Ad l. qui ſic. de ſolutio.

Ex uerbis primum ita colligis: Imaginaria ſolutio non releuat.[f] Ex mente uerò ſic: Actus ſimulatus nullius eſt momẽti.[g] Vel ſic: Momẽtaneus actus non cõſideratur.[h] Extat celebre reſponſum Gordiani Imperatoris ſic dicentis:

g l.imaginaria. de reg. iur.

h l. ſimulate. de ritu nup.

i l. quicquid calore. de regul. iur. l.iij.de diuor.et rep.

Non ideò minus uxor tua iure hæres uidetur inſtituta, quòd non uxor, ſed affinis teſtamento nominata eſt.

Ad l. non ideo minus. C. de hær. inſti.

Hinc notant Doct. uerbalem regulam ſeu epitomen, quæ talis eſt: Non uitiatur inſtitutio ſi uxor appellatur affinis. Nos uerò aliquantulum generalius: Falſa demõſtratio non uitiat diſpoſitionem.[i] Nam uxor affinis quidem uiro non eſt, ſed principium & cauſa affinitatis.[k] Proinde ex mente legis Doctores eliciunt. Idem iudicatur de

k l. falſa. de cõdi. & demonſtra.

princi

principio effectus, quod de ipſo effectu. [a] *Alij uerò breuius:* Cauſæ & cauſati idem eſt iudicium. [b] *At cur uxorem affinem dici poſſe negamus, cùm ipſa ſit cauſa affinitatis, & cùm propter uxorem alij efficiantur affines?* [c] *Naturalis etenim & uulgaris eſt regula:* Propter quod unumquodque tale, & illud magis. *Vel clarius:* Quicquid eſt cauſa ut aliud ſit tale, ipſum eſt maximè tale. *Nempe cùm propter ſolem uel ignem, reliqua corpora calida reddãtur, ipſos cõſtat eſſe maximè tales. Quòd ſi uxor uiro affinis eſt, quo pacto inter eos coniunctio corporum non prohibetur? Sed hactenus iocari licuerit. Planè regularum ſeu axiomatum formulas, pro cuiuſque ſtilo & ingenio poſſe ad libitũ componi, innumeris tum iuriſconſultorum, tum doctorum exemplis facilè oſtendemus. Inquit Vlpianus:* [d]

Factum alterius alij nocere non debet.

Idem alibi: [e] *Alieno facto nullus oneratur.*

Idem alibi: [f] *Alterius dolus aut deſidia alteri nocere non debet.*

Celſus: [g] *Alieno facto ius alterius non mutatur.*

Papinianus: [h] *Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.*

Caius: [i] *Non debet alterius colluſione aut inertia alterius ius corrumpi.*

Scæuola: [k] *Alterius negligentia ad alienam iniuriam referre non debet.*

Paulus: [l] *Vnius factum cæteris non debet eſſe damnoſum.*

a l. nõ facile. §. affines. iũc. gloſ. in verbo ex nuptijs. de grad. affi.

b l. quomin⁹. de flu. l. ſi qs nõ dicã. C. de ep. & cl.

c l. & ſi amicis. ad l. iul. de adulte.

d dict. l. nõ facile. §. affines.

e Ariſt. ij. metaphy. auth. multo magis. C. de ſacroſan. ecc.

f in l. de pupillo. §. ſi plurium. de ope. no. nũ.

g in l. in cauſę. de proc.

h in l. electio. in ſi. de noxal.

i in l. nam ſatis. §. ſi. quẽ admo. ſeruiamit.

k in l. non debet. de reg. iur.

l in l. ſi pariter. de libera. cauſa.

m in l. iij. de tranſactio.

n in l. hærędes. §. in illa. fami. hercifcundæ.

a in l.quia.de iureiur. Idem: [a] Non debet alijs nocere quod inter alios actū eſt.

b in l. ſi non expedierit. §. ſi pupillus.de bon. aut.iud.poſſid. Idem: [b] Alterius negligentia aut cupiditas, ei qui diligẽs eſt nocere non debet.

Neratius: [c] Alienus dolus, alij nocere non deb[et].

Calliſtratus: [d] Vnuſquiſque ex ſuo admiſſo ſorti ſubijcitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur.

c in l.ſi procurator. l. ij. de doli except. Alphenus: [e] Nemo ex alterius facto obligatur uel excluditur.

d in l.crimen paternum. de pœnis. e in l. paterfamilias. de hære.inſti. f in l.illud.ad l.aquil. Ecce quàm diuerſis formulis iuriſconſulti eandem ſententiam explicarunt. Idem quoque à doctoribus noſtris ſæpenumerò obſeruatum notauimus. Nam Bartolus [f] uulgatum axioma ita protulit:

Vbi militat eadem ratio, idem ius ſtatui debet.

g in l. maximum vitiū. C. de libe. præte. Baldus [g]: Quos ratio connectit, non debet iuris diſpoſitio ſeparare.

h Paſsim in cōmētarijs inſtitutio. Portius: [h] Rationis identitas, non patitur deciſionem ſimilium caſuum eſſe diuerſam.

i in c.cum dilecta.de confirma. vtil. vel inutil. Interpres iur. Cano. [i] Similis æquitatis ratio ſimilia iura ſuadere uidetur. l.ſi.C.ad leg.falcid.

Aliqui uerò: Vbi diuerſa ratio aſſignari non poteſt, diuerſum ius induci non debet. l.à titio. de ſtipulatio.

Alij: Paritas rationis, paritatem exigit diſpoſitionis.

Alij: Simile factum ſimili iure finitur.

Alij breuius: Eadem ratio, idem ius.

Poſſem hic ex regulis quoq; uel à nobis omnino compoſitis, uel reformatis innumeras adducere, quæ breuitatis gratiâ omittuntur: præſertim cùm in libro noſtro Axiomatum (qui iam ſub prælo eſt) pleniſſimè cumulentur.

Quam

¶Quam ob rem Iuriſconſulti magis per facti ſpecies, quàm generales regulas proceſſerunt.

Caput XI.

Duplici *ratione factum exiſtimo, ut iuriſconſulti non per uniuerſales, ſed ſpeciales facti definitiones, ciuilis diſciplinæ præcepta tradiderint.* Nanq; *dempto ſingulari libro, qui* De *regulis iuris inſcribitur (de his loquor quæ ad nos peruenerũt) reliquum ferè operis ſolas facti ſpecies atq; indiuidua cõplectitur.* Hunc *autẽ ſcribendi morẽ, prudentes noſtros ſecutos arbitror, tum quòd eis cõceſſa de iure reſpõdendi à* C*æſaribus poteſtate,*[a] *multorũ quæſtionibus ſatisfacere cogebãtur: quæſtiones autẽ non in genere, ſed próut ex facto ſingulis occurrebant, proponebantur ac definiebantur.* Etenim *in rem quiſq; ſuam non in alienam, conſiliũ quærit:*[b] *unde & Prudentũ reſponſa appellata ſunt,*[c] *tum etiam, quoniam omne ius noſtrum in facto poſitũ eſt,*[d] *& qualibet minima facti uarietas ius reformat.*[e] Vt *igitur in tam neceſſaria & frequẽti arte certiora præcepta traderentur, non per generales regulas, ſed per ſingulares deciſiones, ius ad facti ſpecies retulerunt, innumeriſq; digeſtorum libris, & legum myriadibus ea ſpecialiter diſtinxerunt, quæ multò paucioribus, & generalibus præceptis perſtringi potuiſſent, niſi tanta factorum uarietas obſtitiſſet.* Cùm *enim natura nouas formas excogitet,*[f] *continuæq; inter mortales recentes facti ſpecies oriantur, non tam facilè aut commodum fuiſſet in uniuerſum omnia definire, quàm per ſingula ex genere & circunſtantijs (ut* Neratio *placuit)*[g] *decidendo procedere.*

a l.ij. ad fi. d orig. iu.

b l. preſes. C de ſeruitu. & aqua. l. plures. de dam. infec.

c §. reſponſa prudẽtũ. inſti. de iu. natura.

d l. ſi ex plagis. §. in cl uo. ad l. aql

e l. interpoſitas. C. de tranſact.

f l. ij. §. ſed quia diuinæ. C. de ve ter. iur. enu cle.

g in l. penult de impenſ in reb. dot fac.

Qua ratione motus uidetur Vlpianus, *cùm uoluit omnem definitionem in iure ciuili periculoſam haberi, rarumq́; eſſe ut ſubuerti non poßit.*[a] De generalibus autem de[illegible]*nitionibus, per modum regulæ procedentibus* [illegible] *ſenſiſſe, titulus, cui lex illa ſubijcitur, ſatis oſtendit.*[b] Quod *nec interpretem latuit, qui non deſcriptionis, ſed regulæ meminit: tametſi pleriq;* Vlpianum *de diffinitione rerum ſenſiſſe temere exiſtimarunt.*[c] Periculoſam *uerò eſſe omnẽ in iure regulam, uel hinc probatur, quòd regulas generales atq; uniuerſales eſſe oportet,*[d] *& ad tollendã uniuerſalem conſequentiã ſufficit inſtantiã dare.*[e] Nam per *inſtantias, & exceptiones uitiari regulas plenum eſt.* [f] Porrò *inſtantias atque exceptiones, perpetua factorum uarietas, circunſtantiarum diuerſitas, & ipſius quoque humanæ naturæ inconſtantia aßiduas pariunt.* [g] Accedit *generis obſcuritas, quæ legibus maximè refragatur.*[h] Cùm *enim in lege nihil magis deſideretur quàm claritas,*[i] *& ex genere incertitudo plerunque naſcatur,*[k] *commodius uiſum eſt ſingulis fermè cauſis, ſingulas leges applicare.*[l] Verùm cùm *ipſi uideamus omnẽ mundi artem ſuis generalibus conſtare præceptis, omnemq́; perfectam ſcientiam, non tantum ex ſingulorum, ſed ex uniuerſi cognitione pendere,*[m] *noſtrum erit ſtudium, noſter labor, ex tot legum ac reſponſorum chiliadibus, quas maiores noſtri non iniquis rationibus congeßiſſe uidentur, uniuerſalia præcepta deducere, & ſubtili ingenio ipſum ius ciuile per tot ſpecies ſiue indiuidua ſparſum, ad breuem artem, methodumq́; redigere.* Quod *facilè facturi eſtis* (*ſtudioſi iuuenes*)

ſi hæc

a in l. omnis definitio. de regu. iur.
b l. imperatores. in fi. de in di. addi.
c aliud eſt em̃ definire. l. ſi quis cũ totum. §. j. de exce. rei iu. l. cum ratio. de bo. dãna. aliud diffinire. l. j. §. dolũ. de dolo.
d l. regula. §. fin. de iu. & fa. igno.
e l. ſi is q cc. §. vtrũ. de reb. dub. gl. & doct. in l. creditori. de ope. no. nuntia.
f l. j. de regu. iur.
g d. §. ſed qa diuine. C. de vete. iu. enucle.
h §. illud aũt. in proe. digeſtorum.
i l. leges. C. de legib. c. erit autem. diſt. iiij.
k l. ita fidei. de iur. fiſci.
l l. legato generaliter. de leg. j. §. alio. inſt.

ſi hæc noſtra quātulacūq; præcepta, præſertim quæ tri=bus proximè præcedētibus capitib. tradita ſunt, minimè neglexeritis, ſed toto uobis ſtudio duxeritis amplectēda.

quib. mo teſta. infir ſingulis. exce. rei m l. j. ſi cer. ta. §. his tur. inſti. iuſt. & iur

¶ Quanta ſit aſſiduæ diſputationis vtilitas, quam ue proficua proborum iuuenum conſuetudo. Caput *XII.*

PROPERANTIBVS *ad iuris ciuilis ſcientiam, cu pientibusq; ad perfectum eruditionis gradum quàm celerrimè peruenire, præter ea omnia quæ ſuperioribus capitibus tradita ſunt, unum maximè neceſſarium uide=tur, crebra frequensq; diſputatio.* Nempe *ex ea infinita propè commoda naſcuntur: ingenij, memoriæ, linguæ, promptitudinis, audentiæ ſeu fiduciæ, &, quod omnium potiſſimum eſt, ueritatis.* Trita *eſt* Marcelli *ſententia: Omne artificium continua exercitatione recipere incre mentum*[a]*, ſine qua artificis ingenium rubiginem con=trahit.* Exercitatio *uerò nulla utilior honeſtiorq; legum cultoribus eſſe poteſt, quàm aſſidua de iure conflictatio. Porrò ingenium, ſi obtuſius fuerit, acuitur: ſi per ſe ua=leat, uehementer intēditur, fitq; pèrſpicacius.* Memoriæ *uerò nihil eſſe poteſt conducibilius: quippe cuius tanta eſt infirmitas,*[b] *ut niſi frequenti commemoratione iugi=ter renouetur, in totum facilè pereat.* Fruſtrà *equidem noctes inſomnes duxeris, dies ſine otio & ceſſatione tranſegeris, legum centurias numeraueris, doctorum o=piniones percurreris, niſi hæc ipſa ſummo labore con=fecta, fidelis memoria conſeruet, tibiq; (quoties res ipſa poſtulauerit) prompta reſtituat.* Linguam *quantum eru=diat poliatq; aſſidua diſputatio, ſuperuacuum eſt demon*

a in l. legat. §. ornatr bus. de le tertio.

b l. peregr de acq. po l. ſi arbit de proba

ſtrare. Nam hoc ipſius linguæ proprium exercitiũ eſt. Vix enim fieri poteſt, ut quæ toties repetieris, non ſemel bene pronunties. Audentiam ſiue fiduciam, ex frequenti congreſſu generari, nemini obſcurum eſt. Videmus enim quotidie, adoleſcentulos præ nimia quadam formidine ac uerecũdia titubantes, ex circularibus palæſtris, crebraq; diſputatione promptos, audentesq; fieri. Quod non inuenuſtè quidem mythographus ille Phrygius in uulpe & leone confinxit: Vulpes (inquit) cùm leoni nunquam anteà uiſo, caſu occurriſſet, primùm ſic timuit ut penè exanimata conſideret: deinde cùm ſecundò uidiſſet, timuit quidem, ſed leuius. Cùm autem & tertiò in eundem inci diſſet, ſic animum extulit, ut & accederet, & colloqueretur. Nempe ſignificans nihil adeò durum difficileq; uideri, quod aſſuetudine non facilè ſuperetur. Veritas autem quonã pacto tutius faciliusq; inueniri poteſt, quàm diſputando? Nam & Archadius multa Herennium Modeſtinum, & notando, & diſputando optima ratione decreuiſſe refert.[a] Ad hæc igitur commodius peragenda, debet probus iuuenis (qui legibus dare operam cupit) ſimilis uitæ & conditionis æquales ſibi ſocios, ſodalesq; diligere: ſanè candidos, mites, & modeſtos, qui & abſtinere, & ſuſtinere didicerint: quibuſcum, non de rebus laſciuis aut inanibus fabulis, ſed de legibus, de ciuilibus præceptis, de cauſis & rationibus iuris continuè loquatur: à ſomno, à cibo, à ſtudio, à lectione meditata proponat, lecta conferat, audita commemoret: inter deambulandum leges occurrant, inter calices iuris controuerſia ſuſcitetur: nullo loco, nullo tempore ſermo

In l. munerũ. §. miſta. de muneri. & hono.

ſermo de legibus intermittatur. Hoc pacto quis non ſperet ad ſummum eruditionis gradum ſe, & facile, & celeriter peruenturum? Hoc unum (dilectiſsimi iuuenes) uos perpetuò cogitare uelim, Nihil improborum iuuenum commercio peſtilentius, nihilq; ad uirtutum ſtudia bonorum conſuetudine præſtantius inueniri.

¶ Paucos & idoneos authores eligẽdos, in eisq; diligenter verſandum.

Caput XIII.

Etsi ingenioſo legum profeſſori, neque multitudine librorum, neque doctorum copia opus eſſe, aliquando firmauimus, ueruntamen (quoniam plerunque delectat multorum uidere ſententias, & quo quiſque ingenio præditus fuerit, eorum maxime qui in ſua facultate celebres extiterunt) paucorum lectioni uacare permittimus: ſuademusq; in hac noſtra legali diſciplina eos tantum doctores eligendos eſſe, de quibus uir ille æterni nominis Alciatus iudicium elegantiſsimum tulit.

In iure primas comparatus cæteris
 Partes habebit Bartolus.
Deciſiones ob frequenteis, actio
 Baldum forenſis ſuſtinet.
Non negligenda maxime eſt tyronibus
 Caſtrenſis explanatio.
Opinionum tutius Symplegadas
 Superabis Alexandro duce.
Ordinis Iaſon, atq; lucis nomine
 Videndus eſt properantibus.

His

His ſi quis alios addiderit interpretes,
Onerat quàm honorat uerius.

Ego unum addendum cenſeo, in quo, quantum ad leges pertinet, deſiderari nihil poteſt, Ioannē ab Immola doctorem irrefragabilem, Alexandri Aretiniq́; præceptorem, qui nunquam hallucinatus creditur: in cauſarum & rationum cognitione, in difficilium articulorum explicatione ita uerſatus, ut qui eo careat, optimo doctore careat. Eum profectò tertium à Bartolo locum obtinere, nemo rectè negauerit. Vtrūque Ius ſuis diuinis commentarijs ſic illuſtrauit, ut quicquid boni Alexander, Iaſon, cæteriq́; recentiores congeßiſſe inueniuntur, id ut plurimum Ioanni ab Immola communi præceptori accepto ferre teneantur. Fuit quidem Immola (ut paucis abſoluam) & in conciliandis legibus ingenioſißimus, & in rationibus perueſtigandis (quam optimam iuris ciuilis partem eſſe docuimus) omniū diligētißimus. Vnde iudicium ita meum proferre non dubitarem:

Iuris doctorum (ſi quis mea uota requirat)
Ex tota hic numerus, claſſe legendus erit.
Bartolus & Baldus, Paulus, Tartagnus, Iaſon,
Et gemini referans Immola iuris opes.
Præterea his alios, ſi quis ſuperaddere tentet,
Officiet ſtudijs uerius ille ſuis.

Hos in Commentarijs uehementer excelluiſſe conſtat, Conſilijs uerò (uno dempto) non tantopere probati. Quamobrem quatuor pro Conſilijs omnino eligendos cenſeo: duos quidem legum copia, & ſermonis breuitate præſtantes, Ancharanum & Romanum: cæterū duos

opi

opinionum cumulis utiliſſimos, Alexandrũ & Decium. Non inficior ſanè Oldradi, Fulgoſij, Comenſis, Pauli, Cornei, Aretini, Socini, Curtij Senioris, & cõplurium aliorum uota ualdè probari: uerùm ſi ex multis (ut de commentarijs ſenſimus) pauci eligi debeant, proculdubiò quatuor præſcriptos cæteris potiores eſſe conſtabit. Nempè ſi horum Conſilia diligenti ſtudio reuoluantur, adeó perfecta atque elaborata inuenientur, ut nihil aliunde petendum uideatur. Próinde (acutiſſimi iuuenes) non authorum multitudini ſtudeatis, ſed ex multis meliores uobis proponite, quorum lucubrationibus, ac monumentis ita inſiſtite, ut ex ſtudijs ueſtris fructum ſolidum atque huberrimum referatis.

¶ In cuiuſque legis elucidatione octo maximè obſeruanda. Caput XIIII.

HAVDQVAQVAM *extra propoſitæ materiæ rationem fore putaui, clariſſimi iuuenes, ſi ordinem quoque in explicandis legibus obſeruandum præſcriberem, ne quid uobis ad perfectam eruditionem noſtra opera deſit: quamuis locus hic doctoribus iura interpretantibus magis neceſſarius uideatur. Ad plenam igitur legum interpretationem octo maximè deſiderantur, quæ ſequenti carmine perſtringuntur.*

Præmitto, ſcindo, ſummo, caſumq; figuro,
Perlego, do cauſas, connoto, & obijcio.

Præmitto.

In primis enim pro euidentia illorum, quæ ad ſubiectæ materiæ declarationem reſpiciunt, ſemper aliquid præmitten

mittendum eſt[a]: ueluti connexarum materiarum diſtin=ctiones, terminorum ac uocabulorum diffinitiones[b], ge=neralis & compendioſa totius materiæ de qua agitur declaratio, & ſimilia. Præfationes enim (ut eleganter uoluit Caius[c]) ad lectionem propoſitæ materiæ li=bentius perducunt, & eò perductis euidentiorem præ=ſtant intellectum.

Scindo.

Secundò, quoniam partitio (teſte Accurſio[d]) animum le=gentis incitat, mentem intelligentis præparat, memoriam artificioſe reformat, & ſecundū Iuſtinianum:[e] difficul=tas ex permiſta traditione procedens, per ſeparationem explicatur. Quemadmodum & agrorum diuiſio hube=riorem culturam reddit, [f] lex ipſa in partes congruas di=uidenda eſt: ſic tamen ne diuidantur ea quæ ſimul cohæ=rent, & ad unius perfectionem tendunt, [g] uel ad eundem finem concurrunt: uelut dictum à ſua cauſa, uel reſpon=ſum à quæſtione propoſita. Talia enim, cùm ſint ratione & fine indiuidua, pro uno haberi debent, [h] quæ ſi in partes ſcinderentur, non diuidi quidem, ſed (ut Baldus rectè ſenſit[i]) potius deſtrui uiderentur. Diuiſionem au=tem commodam recipiunt, quæ ſeparatam habent ratio=nem, & diuerſo fine clauduntur: ueluti cùm plura dicta in eadem lege æquè principalia cumulantur, uel plures diuerſæ facti ſpecies terminantur: ut in Vlpiani legibus [k] plerunque uidemus, qui inter cæteros iuriſconſultos eo potiſſimum nomine cōmendatur quòd & uarios caſus, & quini breuiſſime ſoleat eadem lege decidere. Pró=

inde

a l. proponebatur. verſ. quibus ita præmiſsis. de caſtr. pecul.
b l. j. ſi cert. peta. l. j. de doli excep.
c In. l. j. de origi. iur.
d In proem. inſt. §. igitur. in verbo partiri.
e In §. alio. inſti. qubus mod. teſt. in fir. & in §. ſed ne in primis. de legi.
f l. caius. §. titius. de legat. ij.
g l. & ſi non ſint. §. pueniam?. de auro & arg. le.
h Imo. in rub. de ſtip. verſic. iij. eſt de ſcendendū.
i l. ſed ſi plures. §. filio. de vulga.
k In rep. l. petens. C. de pact. & tex. in l. ij. §. ſi quid autē. C. de vete. iur. enucle.
In l. illicitas. de offi. præſid.

inde tunc ſolùm utilis diuiſio cenſetur, cùm ſeparabilium confuſio euitatur.

Summo.

Tertiò quoniam breuitas[a] *magis delectat, & quæ compendioſe traduntur*[b] *cùm addiſcantur facilius, tum diutius retinentur, uniuerſa legis ſententia in epitomen ſiue ſummam*[c] *redigenda eſt. Qua de re latius ſuprà* IX. *&* X. *capitibus tractatum eſt.*

Caſumq; figuro.

Quartò, ne ex tali compendio, uel breuiori narratione obſcuritas fortaßis inſurgeret, iuxta illud Horatianũ:[d]

Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio.

Quod ſane legis interpretationi non parum detraheret, nec leue aliquando diſcrimen[e] *afferret, uniuerſa facti ſpecies (maximè nouitiorum gratiâ) ad unguem recenſenda eſt, caſusq; totius legis planius exponendus*[f].

Perlego.

Quintò legenda eſt litera, legisq; contextus uerbotenus percurrẽdus, cùm ut facti narratio uerbis legis cõgruere uideatur,[g] *tum uerò (ſi quid fortè inemendatum, uel librariorum incuria deprauatum inueniatur) ſubtili iudicio caſtigetur.*

Do cauſas.

Sextò, ne uel in caſu indubitato,[h] *uel ſine ratione lex facta uideatur, cauſæ tum dubitandi, tum decidendi diligenter perueſtigari debent, ut ſuprà capite quarto & quinto latißimè declarauimus.*

a l. j. vbi gl. quod metus cauſa.
b l. j. de regu. iur.
c l. in ſumma. de cõd. ind. & l. in ſumma. de aqua pluuia.
d Horat. in arte poetica.
e §. illud autem. in proemio Digeſt.
f l. vt reſponſum. C. de trãſac. l. precibus. C. de impub.
g l. quod conſtitutum. de mili. teſt. & l. iiij. §. toties. de dã. infec.
h l. domitius. de teſtam. l. quod labeo de carb. ed. l. ancillæ. C de furt. l. j. ad municip

Con

Connoto.

Septimò,ne uerbis [a] potius, quàm menti inhærentes (quod à iuris ratione omnino alienum eſſe docuimus)legis definitionem ad propoſitam tantùm ſpeciem reſtringamus,generales regulas,ac notabilia dicta ex omni eius parte colligere debemus,caſumq́;deciſum ad omnes alios ex ſimilitudine facti,uel rationis protendere,& ſubtiliter adaptare.[b] Quod quemadmodum faciendum ſit, ſuprà capite octauo,nono, & decimò abundè monſtrauimus.

a l.ſcire leges de legi.& l.ij.C.cōmu. de leg.l.iij.C. de liber. præterit.

b l.non ſolū.§.qui primipilum.de excu.tuto.

Et obijcio.

Octauò & ultimò,quò perfecta omnino legis intelligētia habeatur,& prorſus nihil dubitationis ſuperſit,contraria & oppoſitiones,tam ex gloſſematis,quàm ex Bartolo,cæteriſq; doctorib.in uerba & ſententiā ipſius legis excitare debemus:ut ſuprà cap. VI.diffuſè tractauimus:quibus tandem ingenioſè,ac ſubtiliter,tum ex uarietate facti, tum ex rationis diuerſitate ſublatis, [c] lex ipſa cum uniuerſa eius materia, perfectiſſimè enucleata atq; intellecta remaneat.

c l.ij.§.cōtrariū.C.de vete.iu.enucl.

Hunc uobis(ornatiſſimi iuuenes)ordinem in interpretandis legibus obſeruandum,libēter perſtringere uolui, ut cùm ad metam laborum ueſtrorum perueneritis,lauream conſumati certaminis adepturi,puncta legum uobis ad periculum propoſita, non confuſè(ut plerique ſolent) ſed dilucidè, atque eleganti ordine recitetis. Quod cum audientibus patribus iocundiſſimum fuerit, tum uobis ipſis perpetuæ laudis afferet ornamentum.

¶ Leges Iuriſconſultorum ex varijs fragmẽtis compilatas, annaliumq́ imperitia interpretes mirè hallucinatos. Caput XV.

NECESSARIVM omnino uiſum eſt ad perfectam legum intelligẽtiam, aliquot errorum, in quos tum interpretes, tum doctores noſtri temerè lapſi ſunt, cauſam originemq́; detegere. Exiſtimarunt enim iuriſconſultorum leges ea integritate, eoq́; ad nos ordine perueniſſe, quibus ab ipſis primùm authoribus conſcriptæ digeſtæq́; fuerunt: neſcientes illuſtres illos uiros,[a] quibus à Iuſtiniano ius omne reformandi poteſtas facta eſt, ex uarijs prudentum reſponſis, uarijsq́; reſponſorum fragmentis, leges quales habemus cõpoſuiſſe, in ordinemq́; redegiſſe. Inſuper temporum atque annalium imperiti, cùm nec Cæſarum, nec Iuriſconſultorũ ætates, moreſ'ue diſtinguere didiciſſent, in multis hallucinari facilè potuerunt. Vtq́; id apertis exemplis comprobemus, occurrit in primis Accurſius noſter in quodam Iaboleni reſponſo,[b] ubi compilatores Iaboleni, lege ad unguem recitata, in qua Labeonis ſententia confutatur, demum ex ſcriptis Pauli & Proculi iunioris, Iaboleni ſententiam contra Labeonem tuentur. Eo in loco mirum eſt, ut tantus uir, alioqui de legibus bene meritus, ita ſe torqueat, nunc Iabolenum de ſeipſo in tertia perſona loqui contendens, nunc legem Neratio tribuens Iaboleni ſententiam referenti: nec ullo pacto ſeſe explicare ualens, qui non iuriſconſulti, ſed compilatorum ea uerba eſſe nũquam aduerterit: quorũ ſanè præcipuus labor fuit, ex uarijs prudentum reſponſis, perfectas nobis leges, opinionesq́;

a §.j.in j.cõſti.C.

b in l. filium in fin. de acquir. hære.

frequentiori calculo approbatas, tranſcribere. Hinc *nobis leges ex* Iuliani, Marcelli, Pauli, Vlpianiq́; *fragmentis compoſitæ: hinc* Vlpiani *lex in* Modeſtinum *deſinit,*Scæuolæ *in* Claudium Triphoninum, Iabeonis *in* Iabolenum, Papiniani *in* Paulum, Marcelli *in* Vlpianum*: & ſic de reliquis.* Cumq́; *interpretes noſtri huiuſmodi appendiculas compilatorum, eiuſdem authoris, cui lex aſcribitur, eſſe credidiſſent, ſtatim exiſtimarunt, uel legem fuiſſe malè inſcriptam, uel authorem legis à prima perſona in tertiam diuertiſſe.* Poſſent *quidem hæc quaſi leuia diſsimulari, niſi in* Iuriſcon*ſultorum tempora tam grauiter peccaretur.* Quemad*modum enim à* Neratio Iabolenum, *aut à* Iaboleno Pau*lum citari credemus, quum &* Neratium Iabolenus *minimè præceſſerit, &* Iabolenum Paulus *uix decrepitum audierit?* Floruit *ſiquidem* Neratius Priſcus Traiani *temporibus:* Iabolenus *uſque ad* Pij *imperium peruenit:* Paulus *ſub* Alexandro *maximè claruit.* Quem *ordinem ex* Pomponio [a] *quoque ſuſcipimus, qui &* Neratij *&* Iaboleni *meminit,* Pauli *nequaquam.* Idem *obſeruatum uidemus in alio* Papiniani [b] *reſponſo cui compilatores addiderunt uerba hæc;* Paulus *notat, &* Imperium *quod iuriſditioni cohæret mandata iuriſditione tranſire, quod & uerius eſt.* Conſtat *autem* Papinianum Seueri *temporibus floruiſſe, & à* Baſsiano *occiſum:* Paulum *uerò eius diſcipulum ſub* Alexandro, *ut prædictum eſt.* En *igitur, ut error initio leuis, maximas tenebras in fine parturiat.* Sed *& compilatorum curam atq; induſtriam maiori argumento cõprehendere licet,*

quòd

a in l.ij.in fi. de orig.iur.

b in l.j.in fin. de offi. eius cui man. eſt iuriſd.

quòd anteriorum fragmenta ita ad poſteriorum leges adaptarunt, ut niſi horum (quæ nunc admonemus) lector meminerit, facilè cum cæteris in errorem ſit dilapſurus. Extat reſponſum[a] Vlpiano inſcriptum, tit. de tritico uinoq; lega. ubi quæritur, ſi uinum uetus legatum fuerit, qualiter accipiendum ſit. Compilatores eo loco Neratij fragmentum (qui diu ante Vlpianum fuit) ita commodè ſubiecerunt, ut ad quæſtionem Vlpiani compoſitò reſpondiſſe uideatur. Sed & alibi Caium atque[b] Vlpianum Paulo ita accommodarunt, ut omnes in idem reſponſum eodem tempore conueniſſe exiſtimentur. Alibi quoque Paulum & Caium Vlpiano, tit. de priuileg. credi. Sic etiam credendum eſt ſcabroſam illam implicitamq; legem, tit. de uſuſcap.[c] ex diuerſorum fragmentis à compilatoribus fuiſſe conſutam. Cuius rei non leue argumentum eſt, tum quòd incerto adhuc authore profertur (nanq; alij Paulo, alij Caio acceptam ferunt) tum uerò quòd Iuliani & Marcelli controuerſiam adeò obſcurè perplexeq; complectitur, ut incertum omnino ſit, utra opinio præferatur, & an in calce ipſius legis, negatiua uel affirmatiua oratio deſideretur. Quantum uerò in eius interpretatione maiores noſtri hallucinati fuerint ob annalium imperitiam, neminem uel mediocriter doctum latere poteſt. Nempe Iuliani opinionem contra Marcellum approbantes, nõ immeritò Marcellum à Iuliano notatum, confutatumq; fuiſſe communiter receperunt. Atqui Marcellum longè poſt Iulianum floruiſſe, notasq;[d] in eum ſcripſiſſe palàm eſt. Fuit ſiquidem Iulianus Hadriani, Pijq; temporibus:

a in l. ſi quis uinũ. in fin. cum duabus ll. ſeq.

Item Paulum Vlpiano. l. præceptoris. ad leg. aquil.

b in l. item ſi ſuſpectus. de procu.

c l. ſi is qui. pro empt.

d l. apud Iulianum, de hær. inſti. l. ſi fundũ. de lega. j.

Marcellus autem Seueri imperio claruit. Meminit *Iuliani Pomponius,*[a] Marcelli *nequaquam*. Eadem *imperitia lapſi* Bartolus, *Baldus, Paulus, & alij complures, in quodam* Iuſtiniani[b] *reſponſo cæcutierunt.* Nam *Bartolus* Papinianum Diocletiani *&* Maximiani *legem*[c] *negat ignoraſſe, quaſi poſt illos uixerit*. *Paulus à* Caſtro *longè diuerſum ſentit.*[d] Nempe *Papinianum ſub* Augu*ſto* Cæ*ſare uixiſſe, & à* Marco Antonio *necatum. Quæ ſanè & perridicula ſunt, & tantorum patrum teſtimonio indigna*. Poſ*ſem hoc loco alios, & propè infinitos maiorum errores apertis rationibus demonſtrare, quibus aliquando (ſi per* Dei *gratiam licuerit) nos ſummo ſtudio occurſuros ſperamus: tametſi in hanc rem multos plurimum laboris & olei conſumpſiſſe non ignoro, quorum operam non poſſum non magnopere probare.* Veruntamen *non omnia poſſumus omnes: campus ſpatioſus eſt, & multis indiget ſarculis: nec tam ab una parte repurgari poteſt, quin noui quotidie emergant cuniculi.* Aliquid *contulit* Bologninus, *plurimum* Budæus, Zazius, *&* Alciatus, *uiri immortalitate digni: necnon inſignis ille typographus* Gregorius Haloander Germa*nus, quem niſi fata nobis præmaturè inuidiſſent, legalis noſtra facultas maximum proculdubiò incrementum recepiſſet.* Proinde *(acutiſsimi iuuenes) ne & uos in maiorum errores temerè incidatis, ad ea quæ præmonita ſunt diligenter aduertite, iuriſconſultorum fragmenta ab appendiculis compilatorum ſubtili iudicio diſtinguite.* Quod *facilè fiet, ſi tum ex* Pomponio, *tum alijs idoneis ſcriptoribus*[e] Cæ*ſarum prudentumq́; uitas, mores, & ætates*

a d. l. ij. in fi. de origi. iu.

b in l. fi. C. de inſti. & ſub ſtitu.

c l. precibus. C. de impu. & alijs.

d in d. l. fin.

e Velut ex Trãquillo, Plutarcho, Pomponio Lęto, Euſebio, Oroſio, Lãpridio, Volaterrano, & ſiminibus.

& ætates (quod ſanè ad perfectam legum cognitionem omnino neceſſarium ducimus) ſolerti ſtudio perquiretis.

¶ Leges librariorum incuria deprauatas, eruditorum iudicio caſtigandas, & ab Accurſij reliquorumq́ interpretum nugis, ac ridiculis expoſitionibus maximè diſcedendum. Caput *XVI.*

POSTEAQVAM *in ſermonem erratorũ incidimus, uiſum eſt & hoc loco iuuenes admonere, quantum ex deprauatis legibus, & interpretum nugis iacturæ facturi ſint, niſi & ſumma cura, & diligenti ſtudio, eruditorum hominum, qui de legibus bene meriti ſunt, iudicia exquiſierint, & ex illorum authoritate caſtigatos ſibi codices parauerint.* Multa *enim aſterijs & obeliſcis diſpungenda, multa inuertenda, adnotandaq́; pleraq; aliter interpretanda quàm maiores noſtri docuerint, facilè diſcet qui præſcriptorum* Bolognini, Budæi, Zazij, Alciati, *&* Haloandri *lucubrationes diligenter euoluerit.* Nos *etiam huic negotio curam non modicam adhibuiſſe noſtra aliquando ſcripta teſtabuntur.* Interea *tamen nõnullos exempli gratia locos proferemus, quos ab alijs prætermiſſos ſedulò adnotauimus, dignosq́; caſtigatione putauimus.* Offert *ſe in primis* Pomponij [a] *reſponſum, tit. de actio. emp. de cuius initio hactenus interpretes hæſitarunt.* Aliqui *enim ratio legendum putant, pleriq; datio, cùm tamen neutrum ſatis cõueniat.* Nec *enim apud iuriſconſultos uſq; facilè inuenietur, ratio poſſeßionis uel poſſeßionem dari, ſed tradi:* [b] *unde longè melius eo in loco traditio ſtatuetur: hoc uerò manifeſtè ſuadetur, cùm quòd poſſeßionis proprium eſt tradi, tum quòd ex*

a Ad l. traditio. aliàs datio.

b l. ſi quis vi. §. differẽtia. de acqu. poſſeſ.

ſequentibus Pomponij *uerbis, de traditione locutũ eum fuiſſe liquidò conſtat.* Ait enim:

Traditio poſſeßionis, quæ à uenditore fieri debet, talis eſt, ut ſi quis eam poſſeßionem iure auocauerit, tradita poſſeßio nõ intelligatur.

Ecce quàm manifeſtè de traditione agatur. Atq; *hi errores (quantum coniectura aſſequor) ex eo ferè proceſſerunt, quòd maiores noſtri (quibus pulcherrima hæc & prope diuina excudendi ars nõdum conſtabat) libros ſibi calamo parabãt, & pleriq; elegantiores pumice expolitos, miniatos, inauratos, &* quod *præcipuum erat, capitibus legum egregiè depictis, varioq; emblemate illuſtratis: quale etiam nunc uidere licet in uetuſtis codicibus ex membrana, non typis æneis, ſed librarij manu conſcriptis, in quibus maiuſcula cuiuſque capitis elementa, nunc minio, nunc praßino, ſæpiuſcule uerò colore cæruleo, uel auro irradiantur.* Scriptores *igitur in ſingulis capitibus ea elementa maiuſcula ſtudioſè omittebant, ut pro libito emptorum depingerentur.* Atq; *id in cauſa fuit, cur recentiores noſtri, uetuſtos illos codices in prælum referentes (dum nullum elementũ prætermittere uoluerunt) in capitibus legum nonnunquam uariauerint, modò aliquid detrahentes, modò addẽtes, ſæpe etiam inuertentes.* Cuius *ſanè rei argumentum euidens præſtant innumeræ leges, de quarũ capite etiam hodie dubitatur.* Extat lex Modeſtini, *tit. de uulga. in qua cùm primum capitis elemẽtum deſideraretur, dubitarunt interpretes, an I,*

Ad l. iam hoc iure. de uulg.

an I, uel N, reponi deberet: & pleriſque uiſum eſt I reponendum: nec ibi, Nam, ſed, Iam, legendum: quorum ſententiam magis probo. Idem negotium fecit lex Vlpiani prima, tit. de reb. credi. ubi diu pugnatum utrum'ne, è re eſt, uel, bene eſt, ſtatuendum foret. Quod autem de hære. interpretes ſomniarunt, perridiculum eſt. Verùm hæc adeò leuia ſunt, ut in utram partem capiantur nihil ſit periculi. At cùm de inuertenda uniuerſæ legis ſententia tractatur, tunc in corruptos codices incidere maxime periculoſum eſt. Non poſſum hîc præterire legem illam Pauli, tit. de acqui. poſſ. (quanquàm aliquid ſuprà tetigimus) in qua manifeſte deſideratur negatiua, librariorũ ſeu typographorum incuria prætermiſſa. Nam legendum eſt (Non quemadmodum nulla poſſ. acquiri, niſi & animo & corpore poteſt, ita nulla amittitur, niſi in qua utrunque in contrarium actum eſt:) alioqui in regula iuris tam manifeſta inexplicabilis omnino repugnantia inuenietur, quam ne Apollo quidem ipſe extricaret. Aliter enim ſenſit idem Paulus[a] alibi, & cum eo Vlpianus,[b] cæteriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretum nugas & diuinationes, quibus rem omnino componere moliuntur: quandoquidem tales compoſitiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam oppidò generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduerſantur. Etenim poſſunt legum pugnantiæ, in particularibus caſuum definitionibus, ex qualibet facti etiam ſubintellecti uarietate componi. In generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quòd autem ea lex negatiuam in principio iuſte

Ad l. j. ſi cert. pet.

Ad l. quẽadmodũ. de acquir. poſ.

a in l. iij. §. in amittenda. de acqu. poſ.

b l. ſi quis vi. §. differentia. de acq. poſſeſ. & l. ſi me in vacuã. eo. tit.

deſideret,facilè oſtenditur. Nam *& præcedentis legis,* [a] *in qua ſolo animo formidantis poſſeßio amiſſa eſt, rationem nectit, & elegantem loquendi modum ipſis iureconſultis admodum frequentem & peculiarem oſtendit*. Nempe illi per negationem comparationis uel ſimilitudinis, tacita plerunq; obiecta diluere conſueuerunt. Sic Iabolenus Pauli præceptor, [b] tit. de iudi. [c] Non quēadmodū fideiuſſoris obligatio in pendenti poteſt eſſe, uel in futurum concipi, ita iudicium in pendenti poteſt eſſe. Vide quātum iam ex hac lege ſuffragij habeamus. Quid ſi negatiua hic quoque neglecta uel diſpuncta fuiſſet? Num interpretes noſtri uariè diuinaſſent? Idem Iabol. [d] tit. de fideiuſſor. inquit: Non ut æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt, ita pecunia quoque merce æſtimanda eſt. Item Iulia. alibi: Vendicatio non ut gregis, ita & peculij recepta eſt. Papinianus: [e] Non enim ut filius duplex ius ſuſtinet, [f] & patris & filijfamiliâs, ita ſeruus qui caſtrenſis peculij eſt. Pomponius. [g] Non ut pater filium, ita uxorem maritus iure poſtliminij recipit. Paulo autem id genus loquendi frequentißimum fuiſſe, multis legibus exploratum eſt. Nam in eod. tit. de acquir. poß. [h] ait: Nec enim ſicut dominium non poteſt niſi in una cauſa contingere, ita & poßidere ex una duntaxat cauſa poſſumus. Idem alibi: [i] Non ſicut de dolo actio certo tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda eſt. Vnde colligunt Doctores uulgarem iuris regulam: Temporalia ad agendum, perpetuò ualere ad excipiendum. Poſſem innumeros locos

a l. ſed ſi nolit. de acqu. poſ.

b l. an manumittere. de manu. vin.

c l. non quem admodum. de iudi.

d l. ſi ita fideiuſſorē. in ſi.

e l. vēdicatio. de rei vēdi.

f l. pater. §. ij. verſi. nō enim. de caſtren. pec.

g l. cū duę. in fi. de capti. & poſtl. re.

h l. iij. §. nec enim.

i l. pure. §. ſi. de dol. exceptio.

cos adducere, niſi tædiũ afferre magis, quàm utilitatẽ ui derer. Nec *prædictis aduerſatur lex illa eiuſdẽ* Pauli,[a] *tit. de reg. iu. quoniã omnes eas leges ex fragmẽtis iuriſ= cõſultorum cõſtat omnino per cõpilatores, uel alios fuiſ= ſe compóſitas: unde quicquid ibi primo uerſiculo (qui ex* Pomponio *deſumptus eſt*[b] *) adiectum reperitur, ex nul= lius iuriſconſulti autoritate, uel ſententia prolatum eſt.* Q*uare expungendum omnino putarem.* H*actenus de le= gum capitibus.* S*uccedit nunc alia errorum cauſa, quam ſcriptorum non negligentiæ, ſed imperitiæ aſcribendam puto.* E*tenim cùm iuriſconſultorum mentem, ac ſenten tiam non intellexerint, aliud pro alio uerbum facilè rece perunt: & ubi negatiua oratio deſideratur, affirmati= uam ſtatuerunt.* Occurrit *lex* Pauli,[c] *tit. de lega. tertio, in qua negatiua omnino deſideratur, legendumq́;, Et ma gis eſt ut nec ipſe præferatur. qui ſenſus & rationi con= gruit, & alijs legibus comprobatur: ut in repetitione eiuſdem legis euidenter demonſtrauimus.* E*odem uitio la borat lex* Martiani[d] *de diuerſ. præſcrip. quæ affirmati= uè legitur contra expreſſam ſententiam* Papiniani[e] *eius præceptoris: & dum interpretes talem pugnantiam con ciliare modis omnibus laborant, multa etiam inepta effu tire, ac diuinare coguntur.* V*traque lex eãdem facti ſpe= ciem continet, eiſdem uerbis compoſita eſt: nec ob id re= petuntur, ut altera alteram corrigat.* S*ed quoniam diuer ſis titulis conuenire uidentur, & diuerſis inſeruire mate= rijs, ut* Iuſtinianus[f] *aliquando præmonuit: quamobrem, ut diſcipulus cum præceptore* Papiniano *conueniat, probabiliter negatiuam in* Martiani *lege ſtatuemus.*

a l. fere. de regu. iur.

b In l. prout. de ſolutio.

c l. re coniun cti.

d l. ſi quiſq̃.

e In l. fina. de vſuſcapio.

f In l. ij. §. ſi quid autem. C. de veteri iu. enucle.

Vt dicat:Si quiſquam in fluminis publici diuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem iure uti non prohibet:qui ſenſus & iuris rationi congruit,& literam magis fluidam, ac elegantem facit. Accedit quòd *illud uerbum,prohibet,præcedente negatiua concinnius ac latinius ſonat,quàm ſi ſimpliciter & affirmatiuè legatur,ut ingenioſus quiſque facilè perpendere poterit. Huius generis ſunt lex* Pauli[a] *ſeu* Caij *de uſuſcapio. cuius etiam ſuprà proximo capite meminimus:& lex* Iaboleni[b] *tit.de priuil. credito.in qua ferunt* Bartolum *&* Baldũ *magnoperè diſſenſiſſe:cùm adhuc ambiguum ſit,utrum'ne uerſiculus ille:*Idem in *ſubſtituto filio hærede ſeruandum non eſt:affirmatiuam magis,quàm negatiuam deſideret.*Item *lex* Caij [c] *de militari teſtamento, ubi interpres utranque literam, & affirmatiuam & negatiuam,ingenioſè defendit.* Quod *ſanè mihi non aliter recipiendum uidetur,quàm* Titiæ *poſtulatio,quæ tanquàm nupta & innupta,idem legatum conſequi cupiebat.*[d] In lege Vlpia.[e] *titu.qui ſatiſd.cog.legunt omnes:* Veritatem *contineat.*[f] *cùm plus quàm manifeſtum ſit reponi debere,* Vtilitatem, *ut id quod intereſt à uera quantitate diſtinguatur.* Et *hæc exempli tantùm,& admonitionis gratiâ retuliſſe ſufficiat:cætera in libro noſtro nouarum interpretationum fuſius explicantur.*Non *poſſum tamen inter alios errores unum omnino ridiculum præterire, cuius cauſam partim ſcriptorum incuriæ,partim interpretum negligentiæ aſcribendam puto.* Exiſtimarunt *illi iuriſconſultos de ſe ipſis loquentes, tertiam quandoque perſonam aſſumpſiſſe.* Quæ *ſanè*

a l. ſi is qui. pro emptore.

b l. paterfamilias. verſic. idem in ſubſtituto.

c l. ſi certarū. §. ſi eodem. in princip.

d l. titiæ,ſi nō nupſerit. de cōd. &c. de.

e l. ij. §. fi.

f l. hæc verba quanti. de verbo. ſign.

res

res cùm periculoſa ſit, tum ab antiquorum conſuetudine maximè aliena. Nec *enim is dicendi character, ſeu loquendi modus uſquàm receptus legitur: niſi fortè in hiſtoriæ narratione, quæ eum nimirum candorem deſiderat, ut ſcriptor nihil minus, quàm de ſeipſo hiſtoriam texere uoluiſſe uideatur.* Sic Ioannem *Apoſtolum, ſic* C. *Cæſarem aliosq́; permultos obſeruaſſe comperimus.* At *ſanè alium in doctrinæ ſeu præceptorum traditione, modum ordinemq́; ſeruari conuenit: quod quidem nemo, uel mediocri iudicio præditus, facilè negaturus eſt.* Ego *uerò, ſi quenquàm eo dicendi genere ſtudioſè uti animaduerterem, non aliud mehercule iudicium de homine facturus eſſem, quàm de eo qui in ſui nominis obliuionem ignorantiamúe incidiſſet: quod ſummæ ſtultitiæ argumentum eſſe* Iuſtinianus *aliquando firmauit.* [a] Próinde *cauendum omnino eſt, ne in tantos uiros culpam hanc reyciamus, aut omnium prudentiſſimis ſtultitiæ notam inuramus.* Cauſa *autem facilè conſtabit, ſi in memoriam reduxerimus quæ ſuprà præcedenti capite diffuſè tractata ſunt: quo loco oſtendimus iuriſconſultorum leges ea integritate, eóque ad nos ordine minime perueniſſe, quibus ab ipſis primùm authoribus conſcriptæ fuerunt, ſed compilatorum opera atque induſtria, ex uarijs diuerſorum fragmentis compoſitas & conſutas: unde factum eſt, ut* Pauli & Vlpiani *(qui ferè omnibus recentiores ſunt) dicta, in alterius iuriſconſulti longe anterioris fragmentum deſinant, uideaturq́; qui diu præceſſit, poſterioris ſcripta legiſſe: quod cùm admitti non poſſet, coë-*

[a] in l. ſi. C. de hæredi. inſti.

git

git interpretes mirè hallucinari. Enimuerò exiſtimantes compilatorum uerba, iuriſconſultorum eſſe, de ſeipſis in tertia perſona loqui eos temerè prodiderunt. Accedit alia erroris cauſa: librorum incaſtigata paßimq; corrupta editio. Sæpè enim lex unius alteri tribuitur, & ubi Vlpianus reponi debet, Papinianus, alius'ue inſcribitur: cumq; in ea lege de Papiniano mentio fiat (ſanè à diuerſo legis authore) ipſum de ſe Papinianum, uelut de tertio locutum fuiſſe crediderunt. Vt'que id exemplo manifeſtius fiat, unum propoſuiſſe contentus ero. Extat Vlpiani reſponſum [a] libro Digeſtorum uigeſimoquarto, in quo refert Papinianum fructuum diuiſionem diuortio facto, non ex die locationis, ſed habita ratione præcedentis temporis quo mulier in matrimonio fuit, fieri debere cenſuiſſe. Ea lex Papiniano perperàm aſcribitur, cùm eiuſdem ſit Vlpiani, cuius & præcedens. Et erroneæ inſcriptioni cauſam præbuit, quòd Papiniani nomen ab Vlpiano, in ipſo legis exordio prolatum, ſupra legem poſitum crediderunt. Citanda eſt igitur, Papinianus diuortio, non ut uulgati codices hactenus habuere. Aſtipulatur etiam iudicio noſtro uerſiculus in calce poſitus, ubi citatur Pomponius, quem tamen Papiniani auditorem fuiſſe plerique exiſtimarunt: quibus, ut in hac re non uehementer aſſentior, ſubſcribo tamen nuſquàm facilè inueniri Pomponium à Papiniano commemoratum fuiſſe. Hæc prolixius fortè quàm par erat recenſuimus, ſed libenter, ut errorum, quibus maiores noſtri tam miſerè lapſi conſpiciuntur, omnes omnino admonitos noſtra ſimul ope atque induſtria redderemus.

[a] in l. Papinianus diuortio. ſol. ma.

Locos

¶ Locos communes ingenij gratia habendos, & materiarum ſedibus memoriam adiuuandam.

Caput *XVII.*

DVO *ſunt (ni fallor clariſſimi iuuenes) quæ iura profitentibus adeò neceſſaria uidentur, ut nulla ferè maior aliundè utilitas comparetur: nempè Loci cõmunes & Materiarum ſedes. Locis cõmunibus ingenium maximè exercetur, materiarum ſedibus memoria plurimum adiuuatur. Enimuerò quæ ars ſeu diſciplina ingenij acrimoniam æquè deſiderat, ac ciuilis facultas, in qua de iuſtitiæ partibus, humanam ſocietatem conſeruantibus tractatur?* [a] *Vbi multa nunc ex bono, & æquo temperanda?* [b] *nunc ſecũdum rigorem & iuris apices excutiẽda ſunt?* [c] *in qua ſingula hominũ tum facta, tum dicta, ex cauſa, perſona, loco, tempore, quãtitate, euentuq; penſanda ac definienda ſunt?* [d] *Vbi demum nihil pro libito priuatæ utilitatis, ſed quaſi à bono uiro omnia ſtatui oportet?* [e] *Communes igitur loci ingenium uehementer excitant, & ad rectum ueritatis tramitem facilè ducunt. Nam quoties facti ſpecies occurrit, nullo uel Cæſarum, uel prudentum reſponſo propriè definita (nec enim potuere caſus omnes lege comprehendi* [f]*) tunc ingenio maximè opus eſt: quod niſi breui quadam methodo ad ueritatis limina dirigeretur, facilè in tali nouitate ſuccumberet. Proindè miſerrimi ingenij eos eſſe putabat Doctor* [g] *Caſtrenſis, qui non niſi inuenta lege, aut deciſione, propoſitas quæſitiones noſſent definire. At uerò perſpicax ingenium, cupiens à tali ſe miſeria liberare, ad communes locos confugit, omnia colligit, omnia confert, ſingula*

a Inſt. de iuſt. & iur. §. ſi.

b l. ſi fideiuſ. ſor. §. quæ. dam. manda ti. & l. ſi do mus. §. in pecunia. de lega. j.

c l. proſpexit q & à quib

d l. aut facta de pœ. c. oc cidit. xxiij q. viij.

e l. cæteræ. fa mil. hercis l. fideicom ſa. §. quan quàm. de le gat. iij. l. ſ eum. in ſi. d fideiuſſ.

f l. non poſ ſunt. de le gib.

g in l. clodi⁹ circa ſin. de acq. hæred

gula diſcutit, nihil non tentat, omnem denique lapidem mouet ut recte definiat, leges alijs caſibus præſcriptas nouo caſui applicat, nunc per locum ab abſurdo, nunc ab identitate rationis, nunc à ſimilitudine facti, nunc à ſpeciali, nunc ab oppoſito, nunc à ceſſante ratione argumenta deducit, non ignorans omnem uim legum in inductione & applicatione conſiſtere,[a] *& quod liquidò conſtare non poteſt, argumentis ſubtiliter cognoſcendum eſſe.* [b] *Finge dubitari: An actori liceat ſuſpenſo petitorio, interdictum adipiſcendæ intentare? Hæc quæſtio per locum à ſpeciali rectè ſoluetur. Planè ſi iſthuc actori ſpoliato in interdicto recuperandæ. ſpecialiter conceſſum eſt,*[c] *in cæteris interdictis contrarium obſeruari palàm eſt. Item ſi quæratur: An filio neceſſario hærede inſtituto, & paterna hæreditate abſtinente, legata quouis modo debeantur (ſaltē uirtute neceßitatis quæ ipſo iure hæredem facit?*[d]) *Caſus hic ſimiliter per locum à ſpeciali rectè decidetur. Etenim ſi hoc libertati ſpecialiter indulgetur*[e] *(cuius cauſam omnium fauorabilißimam eſſe conſtat*[f]) *ut neceſſario abſtinente nihilominus debeatur, conſequens erit dicere, aliarum rerum legata intercidere.*[g] *Qui locus ſic uulgò explicari ſolet: Speciale in uno, ius commune in contrarium probat.*[h] *Item, Caſus exceptus regulam in oppoſitum firmat.*[i] *Et ſic de ſingulis exempla tradi poſſent, quæ in ſequenti capite fuſius cumulantur. Memoriam uerò (quæ in uiro profeſſore ob ſcriptorum multitudinem magis, quàm in alio hominum genere deſideratur) uehementer adiuuant materiarũ ſedes. Cùm enim tot caſuum quotidie emergētium*

a l. non ſolũ. §. qui primi pilũ. de excuſ. tut.
b l. nõ omnes. §. à barbaris. de re milita.
c Clemē. vni. de cauſ. poſ. & proprie.
d l. j. §. q ſunt. ſi quis omi. cau. teſt. inſti. de hære. quali. & differentia. §. neceſſarij.
e l. ſciendum. de manum. teſtam.
f l. libertas. de reg. iur.
g l. j. in fin. vt in poſ. leg.
h l. j. ad municipal.
i l. ex eo. de teſti. l. nam quod liquide. in fin. de pen. lega.

tium definitiones, totq́; deciſionum cumulos retinere, memoriæ fragilitas non patiatur,[g] ſaltem eius rei ſedes, in qua uniuerſa materia communi doctorum calamo per tractatur, in promptu habenda eſt. Exempli *gratia: Si omnes, aut ſingulos primi ac ſecundi decreti articulos, uel iuris accreſcendi ſpecies, uel proteſtandi modos, uel moræ caſus occurrentes, in numerato non habeas, incidatq́; ex prædictis quæſtio, confeſtim ad materiæ ſedem accurre:* Decreti *quidem, in l. ſi finita. §. iulianus. de dam. infec.* Iuris *accreſcēdi, in l. re coniuncti. de leg. iij.* Proteſtationis, *in l. non ſolum. §. morte. de ope. no. nuntia.* Moræ, *in l. ſi inſulam. de ſtipulatio.* Et *ſic de ſingulis: quarum aliquot, in alio ſequenti capite, exempli tantum gratiâ congerentur.* Aduertendum *tamen eſt materiarum ſedes ab omnibus ferè doctoribus ſolere conſtitui: ubi uel* Bartolus *apud iuriſcōſultos, uel* Baldus *apud* Cæſares *ſolenniter laborauit.* Nam *quemadmodum* Bartolus *Digeſtorum legibus ſtudioſius, pleniusq́; uacauit: ita* Baldus *Cinum imitatus,* Imperatorū *ſanctiones copioſius exornauit.* Baldum, *Salycetus,* Faber, Corneus, *&* aly *cōplures:* Bartolum, Angelus, *&* Imola *maximè ſecuti ſunt: alij aliter, prout cuique opportunius uiſum eſt.* Quòties *igitur caſus decidendus occurret, ad communem ſedem properandum erit: facili tum labore, & minori periculo conſultus reſpondebit.* Locus *hic de memoria, ſcholaſticis quidem utilis eſt, doctorib. uerò maximè neceſſarius.* Superior *autem ad ingenium ſpectans, omnibus tum ſcholaſticis, tum iuriſperitis, æqualiter ſuffragatur.*

[g] l. ij. §. ſi qđ autem intā ta. C. de vete. iu. enucl.

¶De

¶ De locis communibus. Caput XVIII.

COMMVNES locos nihil aliud eſſe conſtat quàm modos argumentandi, quibus (ut prædictum eſt) ad ueritatem facilius peruenitur. Sunt autem ferè huiuſcemodi.

Primus ab abſurdo uitando. In quo ſic argui poteſt: In omni diſpoſitione uel actu interpretatio fieri debet, ut abſurditas euitetur. l. nam abſurdum. de bon. liberto. l. fin. in princ. C. de uſur. rei iudica. & l. diuortio. ſolu. matri.

Item, Dato uno abſurdo, aliud facilè ſequitur. l. ratas. C. de reſcinden. uenditio.

Ab adiectiuis ſic. Quando præcedunt duo ſubſtantiua adiectiuum, ſequens utrunque determinat. l. extat. ubi Bart. quod met. cau.

Ab adiunctis. Ratione adiuncti conceditur, quod ſimpliciter non concederetur. l. interdum. de aqua pluuia.

Item, Quod profertur cum adiuncto, non eſt propriè tale. l. filiusfami. §. meminiſſe. de donatio.

Ab adæquatis. Adæquatorũ eadem eſt iuris diſpoſitio. l. 1. de legat. 1.

Item, Quando duo adæquantur per legem antiquam, quicquid lex noua diſponit in uno, cẽſetur etiam diſponere in altero. Bar. in. l. ij. circa fin. de leg. ij.

Ab aduerſatiuis. Aduerſatiua dictio, & in iure & in facto, præcedentibus aduerſatur. l. ſi hæredi. de condi. inſtit. Bar. in l. tranſigere. in prin. C. de tranſact.

Item, Aduerſatiua copulata non iuris, ſed facti diuerſitatem oſtendit. l. ſed & ſi lege. ubi Bart. de peti. hæred.

Ab

Ab alternatiuis. *Alternatiua ponitur inter æqualia, uel parum diſtantia.l.1.de reb.dub.*

Item, *In alternatiuis ſufficit alteram partium adimpleri.l.ſi hæredi.de conditio.inſtitutio.*

Ab abſtractis & concretis. *Verba legum non in abſtracto, ſed in cõcreto intelligi debent.l.ſi in rem.in prin.de rei uendica.*

Ab antecedenti conceſſo uel remoto. *Conceſſo antecedenti conceditur & cõſequens.l.ij.de iuriſd.om.iud.*

Item, *Remoto antecedenti, omne eius conſequens remouetur.l.ueteres.de iti.actuq; priua.*

Ab aſſuetis. *Aſſueta fieri facilè præſumuntur.l.certi.§.ſi nummos.ſi cert.peta.*

Item, *Durum eſt aſſueta relinquere.l.præcipiunt.de ædil.edic.*

Ab authoritate. *Peritorum in arte authoritas ſequenda eſt.l.ſeptimo.de ſta.homi.*

Item, *Superioris authoritas in illicitis excuſat.c.dixit.ubi glo.xiiij.quæſt.ij.l.iuſtè.de acquir.poſſ.*

Item, *Authoritas legis neceſſaria eſt, ſed non glo.uel doctoris.glo.& docto.in l.1.C.de legi.*

À cauſa. *Cauſa proxima magis attenditur, quàm remota.l.ligni.in fi.de lega.iij.l.ſed & ſi plures.§.in arrogato.de uulga.*

Item, *Omne ius potentius eſt in cauſa, quàm in cauſato.l.digna uox.C.de legi.Paul.conſil.129.uol.1.*

À cauſato. *Fauorabilius ſemper eſt cauſatum propinquius, quàm remotius.l.ſuus quoq;.de hære.inſti.& l.publius.§.1.de conditio.& demonſtrationib.*

Item, Cauſatum tantò dignius eſt, quanto à digniori cauſa procedit.l.reſtituendæ.in fi.cum glo.C.de aduoca.diuerſ. iudi.

A combinatione duarum legum. Ex duabus legibus ſimul iunctis, optima fit determinatio.l.gallus.§.ille caſus.de lib.& poſthu.

Item, Vna lex indiſtinctè loquens, per aliam diſtinguitur & limitatur.l.ſciendum.qui ſatiſda.cogan.iunct. auth.offeratur.C.de lit.conteſt.

A communiter accidentibus. A communiter accidentibus ſequitur præſumptio ueritatis.l.neq; natales.C. de probatio.

Item, Quod communiter fit, cenſetur legitimè fieri.l. certi condictio.§.ſi nummos.ſi cert.peta.

Item, Ad communiter accidētia lex ſe facilius adaptat. l.nam ad ea.de legi.

A cohærentibus. Cohærentia eiuſdem iuris habentur, cuius ſunt ea quibus adhærent.l.quæ religioſis.de rei uendic.Vel breuius, De cohærētibus & cōtiguis idem eſt iudicium.c.uni.de conſec.eccle.in ſexto.

A coniunctis. In coniunctis ordo non attenditur.l.quidam teſtamento.de pecul.lega.

Item, Plura coniuncta unum corpus reputantur.l.ſed ſi plures.§.filio.de uulga.

A connexis. Connexorum idem eſt iudicium. l. eum actum.de neg.geſt.c.translato.de conſtitu.

A contrarijs, Contrariorum eadem eſt diſciplina.gloſ. & doct.in rub.de acqu.poſſ.

Item, Contraria ſimul eſſe non poſſunt.l.mutuis.pro ſocio.

ſocio.l.1.C.de furtis.

Ideò ad poſitionem unius,ſequitur remotio alterius.l.ſi inter.de exceptio.rei iudica.

A contrario ſenſu. Diſpoſitum in ſenſu directo, oppoſitum arguit in contrario.l.1.ubi doct.de offi.eius cui man.eſt iuriſd.

Item, Qui de uno negat, de altero affirmare uidetur. & econtrà.c.nónne bene.de præſumpt.l.ait prætor. §.ſed quod Papinian.de mino.

A contento & continente. Deſtructo continente, corruunt omnia in eo contenta.l.ſi nemo.de teſta.tutel.l. cum duobus.C.de inoffi.teſta.

Item, Fruſtrà exprimitur,quod tacitè cõtinetur.l.non rectè.C.de fideiuſſo.

A copulatiuis. Copulatiua ponitur inter diuerſa.gloſ. & doct.in rub.de iur.& fac.igno.

Item, Copulatiua naturaliter cadit inter qualitates pares,& non difformes.l.quamuis.C.de impube.

A correlatiuis. Diſpoſitum in uno correlatiuorum,trahitur ad alterum.l.fi.de acceptil.l.fin.in princ.C.de indic.uidu.tol.

A correſpectiuis. Actus immediate facti,cenſentur inuicem correſpectiui.l.ſi uentri.§.fi.de priui.credito.l. lecta.uer.dicebam.ſi cert.petat.

Item, Actus correſpectiui, eiuſdem iuris & rationis habentur. Bald.in repet.l.petens.col.pe. C.de pact.

A conſecutiuis. De his quæ ueniunt in conſequentiam nulla eſt conſideratio.l.1.de autho.tuto.l.conditionibus pupillus.de condi.& demonſt.

Item, *In omni diſpoſitione uel actu attenditur principa le, non cõſequutiuum. l. ſi quis nec cauſam. ſi cert. pet.*

À *concurſu plurium*. Ex *multis concurrentibus auge= tur effectus. l. 1. ubi* Bal. C. *de fideicomiſs. c.* innotuit. *uer. multa enim. de electio.*

Item, Et *quæ non proſunt ſingula, multa iuuant. l. ſpa= donem. §. qui iura multa. de excuſ. tuto.*

À *conſequenti dato uel deſtructo*. Poſito *conſequenti, ponitur & antecedens. l. illud. de acquir. hæred.*

Item, Deſtructo *conſequenti, deſtruitur & antecedẽs. l. apud antiquos.* C. *de furtis.*

À *diuerſis*. Ex *diuerſis non infertur. l. papinianus. de minorib.*

Item, Diuerſorum *diuerſum eſt iudicium. l. inter ſtipu lantem. §. ſacram. de ſtipulatio.*

À *diuerſitate rationis*. Diuerſa *ratio reformat actum. l. interpoſitas.* C. *de tranſac.*

Item, Diuerſitas *rationis, diuerſitatem iuris inducit. l. fin. de rit. nuptia.*

À *diuerſitate loci uel temporis*. In *actu iterabili diuer= ſitas loci uel temporis, arguit facti diuerſitatem. l. nun quàm plura. de priua. delic. l. ſi communem. de ſerui= tu. urba. prædio. & ibi* Paul. Caſtren.

Item, In *actu nõ iterabili, diuerſitas loci, uel temporis, contrarietatem inducit. l. 1.* C. *qui accuſa. non poſs. c. cum tu. extra. de teſti.*

À *deſtinatis*. In *ultimis uoluntatibus deſtinatum ad ta= le, habetur pro tali. l. ſeruos. de libe. cau.*

Item, In *actibus uiuentium, ſola deſtinatio non facit*

imple

implementum.l.ſi nondum.C.de furt.

A' *diffinitione. Omnis bona diffinitio debet cum ſuo diffinito conuerti.l.1.§.dolum.de dolo.*

Item, *Cuicunq; non conuenit diffinitio, non etiam cõuenit diffinitum.l.ij.§.appellata.& ibi doct.ſi cer.pet.*

Ab *effectu. Cauſa cognoſcitur ab effectu.l.non codicillum.C.de teſtamen.*

Item, *Non cõſideratur modus, dummodò habeatur effectus.l.iij.C.de inſti.& ſubſtitutio.*

Ab *æquipollentibus. Non refert quid ex æquipollentibus fiat.l.fideicommiſſa.§.ſi cui.de leg.iij.*

Item, *In formis non admittitur æquipollens.l.qui per ſalutem.de iureiu.*

Ab *euentu. Status rei dubius, à futuro declaratur euentu.l.iure noſtro.§.fi.de teſta.tutel.*

Item, *Fruſtrà illud expectatur, cuius nihil operatur euentus.l.cùm hæres.§.1.de acqu.hære.l.aliquando. in fi.ad Velleian.l.ſi quis ita ſcripſerit.de hære.inſt.*

Item, *Dubius eſt litis euẽtus.l.quod debetur.de pecul.*

Ab *extremis. Probatis extremis media præſumuntur. l.ſicut.§.non uidetur.quib.mod.pig.uel hypothe.*

Item, *Omne extremum eſt uitioſum.l.ſolent.§.fin.de offic.proconſul.*

A *fato. Actus fatalis non releuat agentem.l.ij.in fi.de conditio.& demonſtratio.*

Item, *Fati infelicitas neminẽ excuſat.l.uerùm.§.ſciendum.de minori.*

A *fictione. Idem operatur fictio quod ueritas.l.1.de adoptio.l.cùm ex oratione.de excuſa.tuto.*

Item, *Fictio nunquam inducitur niſi æquitate ſuadente. l.deniq;.& l.nec utilem.ex quib.cau.maio.*

Item, *Voluptatis gratiâ fictio nõ inducitur.l.ij.de capt.*

A *fine*. *Omnis actus à fine iudicatur.l.rem nõ nouam. C.de iud.*

Item, *Inducta ad unum finem, contrarium effectum non operantur.l.legata inutiliter.de adi.lega.*

Item, *Habito fine, de medijs non curatur.l.ſi ſui natura.quemadmodum teſta.aperi.*

A *forma*. *Forma dat eſſe rei.l.iulianus.ad exhiben.*

Item, *Omiſſio formæ uitiat actum.l.cùm hi.§. ſi prætor.de tranſac.*

A *genere*. *Tantum operatur genus in ſuo genere, quantum ſpecies in ſua ſpecie.l.ſi chorus.in princ.de lega.iij.*

Item, *Poſito genere ponitur & quælibet eius ſpecies. l.1.de aur.& arg.leg.l.item legato.§.1.de leg.iij.*

Item, *A quo remouetur genus, omnes quoq; ſpecies remouentur.l.iuriſgentium.§.ſed & ſi fraudandi. ubi Bart.de pact.*

A *geminatis*. *Verba geminata efficacius diſponunt.l. baliſta.ad Trebellia.*

Item, *Actus geminatus plus operatur, quàm ſimplex.l. cùm ſcimus, ubi Barto.C.de agrico.lib.x.*

Ab *habilitate*. *Cùm de uno principaliter dubitatur, habilitas in cæteris præſupponitur.l.ſciendum.ibi, ſi nõ modò in fraudem.de manumiſ.teſta.*

Item, *Generalis diſpoſitio ad terminos habiles coarctatur.l.1.ubi glo.C.de ſac.ſanct.eccle.*

Ab

Ab habitu & priuatione. Omnis priuatio habitũ præſupponit.l.decem.in fi.de ſtipul.l. manumiſsiones.de iuſti.& iur.

Item, A priuatione ad habitum non eſt regreſſus.l.qui res.§.aream.de ſolut.l.poſt diem.de leg.commiſſo.

Ab incidenti uel emergenti. Multa incidenter permittuntur, quæ principaliter denegantur.l.quoties quæſtio.C.de iudi.

Item, Emergens ante principale, diſcuti debet.l.quoniam Alexandrum.C.de adul.

Item, Quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l.de ætate.§.quod autem. de interroga.actio.

Ab incertis. Ratione incertitudinis aliquid permittitur quod aliàs non permitteretur.l.1.C.de pact.c.nauiganti.de uſu.l.ſi ea lege.C.eod.

Item, Certa pro incertis relinqui non debent.l.cum Titio ad.l.falcid.l.cogi.§.ſi pater.ad Trebellia.

Ab incluſione unius. Incluſio unius, eſt excluſio alterius.l. cum prætor. de iudi.l.ait prætor.§. ſed quod Papi.de mino.

Item, Incluſione unius, non excluduntur ea quæ alia uia ſpecialiter includuntur.gloſ.in l.de crimine. & ibi not. Salice.C.qui accuſa.

Ab indiuiduis. Qui partem tantum indiuidui facit, nihil facit.l.furioſum.cum gloſ.C.qui teſta.facere poſ.

Item, In diuiduis utile per inutile non uitiatur.l.1.§. item quæritur.de aqua quo.& æſti.l.pædius.de arb.

Ab indifferentibus. Actus indifferens in meliorem partem accipi debet.l.cum creditor.de fur.

Item, *Sublata uoluntate omnis actus eſt indifferens*.l.*fœdiſsimam*.*ubi* Bal.not.C.de adul.

Ab *impoſsibili*. Ad *impoſsibile nemo tenetur*.l.*ſi quis in graui*.*in prin*.*ubi* Barto.*ad ſyllani*.

Item, *Impoſsibilium & ualde difficilium idem eſt iudicium*.l.*apud* Iulianum.§.*conſtat*.*de leg*.1.

Ab *indefinitis*. *Indefinita oratio æquipollet uniuerſali*.l.*ſi ita relictum*.& l.*ſi pluribus*.*de leg*.ij.

Ab *infinitis*. *Infinitas uitanda eſt*.l.*fi*.C.*de ſac*.*ſanct*. *eccle*.

Item, *Finiti ad infinitum nulla eſt proportio*.l.*filiusfamiliâs*.§.*ſecundum*.*de lega*.1.

A *limitatis*. *Limitata cauſa, limitatum parit effectum*. l.*in agris*.*de acqui*.*re*.*domi*.

Item, *In limitatorijs ex identitate rationis, licita eſt extenſio*.*c*.*cùm dilecta*.§.*nos igitur*.*ubi* Abb.*de confirma*.*uti*.*uel inuti*.*c*.*ad audientiam*. *ubi* Abb.*in*.1.*not*. *de cleri*.*non reſiden*.

A *loco & locato*. *Omne locatum debet eſſe ſuo loco proportionatum*.l. *titia*.§.*fi*.*de aur*.& *argen*.*lega*. l.*frumenta*.C.*de ſuſcepto*.*lib*.x.

Item, *Actus eo loco factus uidetur, in quem eius confertur effectus*.l.*contraxiſſe*.*de actio*.& *oblig*.

A *materia*. *Materia & materiatum ſunt diuerſa*, & *de uno ad alterum non infertur*.l.*ſi conuenerit*.§.*pen*.*de pigno*.*act*.

Item, *Omnis materia appetit formam, uelut fœmina marem*. Ariſto.1.*phyſico*.

A *maiori ad minus*. *Cui cōceditur quod maius eſt, utiq;*

& *mi*

& minus concedi uidetur.l.filiusfam.§.ſi.de donat.
Item, *Si uinco uincentem te, multò magis uinco te.l. de acceßionibus.de diuer.& tempora.præſcrip.*
A *minori ad maius.Si de quo minus ineſſe uidetur, ineſt: ergo de quo magis.l.qui teſtamento.in princ.ibi,*Et *frater.de teſtamen.*
Item, *Cui denegatur minus, denegatur & maius.l. qui indignus.de ſenato.*
A *minimis.* De *minimis non eſt habenda ratio.l.ſcio. de in integ.reſtitu.l.iiij.in ſi.de ædil.edic.*
A *medijs.* In *dubijs media uia eſt eligenda.l. antiqui.ſi pars hæred.pet.§. ſi.inſt.quib.manu.non licet.*
Item, *Medium inhabile impedit extrema coniungi.l. qui ſella.§. ſi.de ſerui.ruſtic.l. ſi.de fluminib.*
Item, *Mediũ in dubio applicatur extremo potentiori. l.quæritur.de ſta.homi.*
Item, *Medium inter potentiam & actum, eſt de genere actus.*Commen.*v.phyſico.*
Item, *Medium comparatum uni extremorum habet rationem alterius.*Ariſtot.*v.phyſico. & ij.de* Anima.
Item, Dimidium *plus toto.*Heſiodus.
A *miſtis.* In *fauorabilibus caſus miſtus ſub ſimplicibus continetur.l.ſi ita ſcriptum.de lib.& poſthu.*
Item, *Miſta naturam ſuorum ſimplicium ſequuntur.l. adeò.§. uoluntas.de acqui.re.domi.*
A *modo.* V*bi modus cõſideratur, æquipollens non admittitur.l. qui hæredi. de conditio. & demonſtra. l. qui per ſalutem.de iureiu.*
Item, In *dubio potius præſumitur modus quàm condi-*

tio.l.quæro.§.inter.locati.Bar.in l.cum mota.C.de tranſactionib.

A natura, arte, & accidentibus. Naturalia iure ciuili non mutantur.inſti.de iur.natu.§.ſed naturalia.

Item, Ars naturā imitatur.§.minorem.inſtit. de adop.

Item, Ars & natura nihil fruſtrà operantur.l. qui bis idem.de ſtipulatio.

Item, Cauſa naturalis præfertur accidentali.l.qui habet.in fi.de tutel.

Item, Accidens non mutat naturam ſubiecti.l.naturalem.§.apum.de acqui.re.domi.

Item, Diuerſitas accidentium non inducit ſpecificam differentiam.l.fi.de fund.inſtruc.

A neceßitate uel neceſſarijs.Neceßitas legi non ſubijcitur.l. ut gradatim.§.1.de mune.& hono.c.quāto.in fi.de conſuetu.

Item, Neceſſarium omißio uitiat actum.l.teſtamentū. C.de teſta.

A nomine. Nomen debet eſſe conſequens rei.§.eſt & aliud.inſtit.de donatio.

Item, Diuerſitas nominum arguit rerum diuerſitatem. l.ſi idem.C.de codicil.

Item, Quod caret nomine,caret & nominis effectu.§. ſi aduerſus.inſti.de nup.l.non dubium.C.de legi.

A numero. Pluralitas duorum numero contenta eſt.l. ubi numerus.de teſti.

Item, In numeris non datur ratio.l.1.§. pueritiam.de poſtul.

Ab obliquis & directis. Multa per obliquum conceduntur,

duntur, quæ directò prohibentur. l. 1. de autho. tuto.

Item, *Directum facilius obliquatur, quàm econtrà. l. ſcæuola. ad trebel. l. uerbis: ubi gl. & l. cohæredi. §. cùm filiæ. de uulga.*

Item, *Fauorabilius eſt directum, quàm obliquum. l. ſi. ubi* Bal. C. *qui manu. non poſ.*

Item, *Non debet per obliquum induci, quod directò commodius fit. l. quia ratio. de conditio. inſti.*

Ab *oppoſitis. Oppoſitorum eadem eſt diſpoſitio per contrariũ. l. & ſi contrà. de uulg. l. pen.* C. *de ſolut.*

Item, *Idem operatur oppoſitũ in oppoſito, quod propoſitũ in propoſito. l. ſi. §. ſi. de lega. iij.*

Item, *Oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. l. uni. §. & cùm triplici. in prin.* C. *de cadu. tollen.*

Ab *ordine.* Præpoſteratio *ordinis uitiat actum. l. prolatam.* C. *de ſenten.*

Item, *Dubia diſpoſitio ab ordine literæ declaratur. l. quoties. de uſufruc.*

Item, *Vbi non eſt ordo, ibi confuſio. authent. de hære. & falcid. §. inordinatum. iunc. glo.*

A *principio uel præambulo.* Principium *cuiuſq; rei potentiſſima pars eſt. l. 1. de orig. iur.*

Item, *Quod iuris eſt de aliquo, idem eſt de eius principio. l. non ideò minus.* C. *de hæred. inſti.*

Item, *Idem diſponitur de præambulo, quod de conſecutiuo. l. oratio. de ſponſalibus.*

A *parte & toto. Idem iuris eſt de parte ad partẽ, quod de toto ad totum. l. quæ de tota. de rei uendic.*

Item, *Vitiato toto, uitiatur & quælibet eius pars. l. ſi nemo.*

nemo.de teſtam.tutel.

Item, *Qui totum dicit, nihil excludit. l. pœnales.§.fi. ad l. falci.*

A *præſuppoſito*. *Deficiente præſuppoſito, deficit di=ſpoſitio.l. generaliter.§.ſi quis tutorem.de fideic.li=berta.l.neq; enim.§.1.de mili.teſta.*

Item, *Verba quæ aliquid præſupponunt, circa illud non diſponunt.l.ex facto.la.1.de hæred.inſti.*

A *propoſito*. *Voluntas & propoſitum diſtinguunt omne factum.l.qui iniuriæ.de furtis.*

Item, *Propoſitum in mente retentum nihil operatur.l.ſi repetendi.C.de condi.ob cau.*

A *potentia*. *Actus & potentia ſimul eſſe non poſſunt.§.ſic itaq; diſcretis.inſti.de actio.*

Item, *Defectus potentiæ impedit actum.l.multum.C.ſi quis alte.uel ſibi.*

Item, *Potētia proxima actui habetur pro actu.l.penul. de mili.teſta.*

A *propinquis*. *Cauſa propinqua magis attenditur quàm remota.l. ſi plures.§. in arroga.de uulg. & pupil.*

Item, *Cauſatum propinquum, fauorabilius eſt remoto. l.ſuus quoque.de hære.inſti.l.publius.§.1. de condi. & demonſtra.*

A *prædicatis*. *Talia ſunt ſubiecta qualia prædicata de=monſtrant.l.iij. de fun.inſtruc.*

A *perplexis*. *In perplexis uel implicitis, regulæ iuris ſunt fallaces.l.ſi titius.de ſtipulatio.*

Item, *Ratione perplexitatis media uia eligitur.§.fin. inſti.de uulga.*

Item,

Item, *Indiſſolubilis perplexitas uitiat actum.l.ſi titius. de condi.inſti.*

A *priori & poſteriori. Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.l.iiij.C.qui potio.in pigno.hab.*

Item, *Poſteriora prioribus derogant.l.pacta nouiſſima.C.de pact.*

Item, *In his quæ ſimul fluunt, non datur prius nec poſterius.l.quidam teſtamento.de pecul.leg.*

A *puris & purificatis. Puri & purificati idem eſt iudicium.l.potior, qui potio. in pigno.habe.*

Item, *Quod purè ualere non poteſt, trahitur ad conditionem.l.ſi hæreditas.§.ſi furioſus.& §. ſeruus.de teſtam.tutel.*

A *qualitate.* Non entis *nullæ ſunt qualitates.* Vel *ſic, Sine ſubiecto qualitas eſſe non poteſt.l. iiij.in fi.de actio.emp.l.1.de hære.uendi.*

Item, *Vbi aliquid qualificatum requiritur, non ſufficit illud ſimpliciter interuenire.l. fulcinius.§.1.ex quib. cau.in poſ.ea.*

Item, *Qualitas adiecta uerbo, ſecundum tempus uerbi intelligi debet.l.titius.de mili.teſta. l.in delictis.§.ſi extraneus.ſi ex noxa.cau.aga.*

A *quantitate. Sola quantitas non facit differre ſpecie.l.ſi.de fund.inſtruc.*

Item, *Incertitudo quantitatis uitiat actum.l.cùm poſt. §.gener.de iu.doti.l.ita ſtipulatus.de ſtipul.*

A *raris.De rarò contingentibus non habetur conſideratio.l.nam ad ea.de legi.*

Item, *Quæ naturaliter (licet rarò) accidunt, à iure non*

con

contemnuntur.l.ſi maior. C.de legi.hæred.§.inſulã. inſti.de re.diuiſ.

A rationis identitate. Vbi militat eadem ratio,idem ius ſtatui debet.l.illud.ad l.aquil.

A ratione ceſſante. Ceſſante ratione legis,ceſſat lex.l. quod dictũ.de pac.l.adigere.§.quamuis.de iur.patr.

A remotis. A remotis non fit conſequentia.l.non hoc. C.unde cogna.

A ſeparatis. Ex ſeparatis non infertur. l. Papinianus exuli.de mino.l.fi.de calumniato.

Item, Separatarum cauſarum ſeparati ſunt effectus.l. ſi maritus.la.1.C.de donatio.inter ui.& uxorem.

A ſingularibus. Ex puris ſingularibus nihil ſequitur.c. in geneſi.extra.de electio.

Item, Plura ſingularia ad idem cumulari non debent. l.1.C.de dot.promiß.

Item, Ius ſingulare non trahitur in conſequentiam.l. quod uerò contra.de legibus.

A ſimili. Nullum ſimule eſt idem.l.quod nerua.depoſi= ti.§.ſed inter eas.inſti.de nup.

Item, De ſimilibus idem eſt iudicium.l.fi. ubi Salice. C.de conſti.pecu.

Item, De ſimilibus ad ſimilia procedendum eſt. l.non poſſunt.de legi.

A ſpecie. In toto iure generi per ſpeciẽ derogatur.l.in toto.de reg.iur.

Item, Non permittitur in genere,quod in ſpecie dene= gatur.l.ſpem præmiorum.C.quæ res pig.oblig.poſ.

A ſpeciali. Quæ procedunt de iure ſpeciali,non haben= tur

tur in cõſideratione.l.iiij.in princip.de fideic.libert.

Item, *Speciale in uno denotat ius commune in contra-rium.l.1.ad municip.*

A *ſufficienti partium enumeratione.* Quod *de enume-ratis partibus non inuenitur, alterius iuris eſſe proba-tur.inſti.de ob.quæ ex quaſi contra.naſcun.in prin. docto.in §.actionum. inſti.de actio.*

A *ſurrogatis.* Surrogatum *ſapit naturam eius cui ſur-rogatur.l.ſi quis eum.§.qui iniuriarum. ſi quis cau-tio.§.fuerat.inſti.de actio.*

Item, Nihil *in natura perpetuũ eſſe poteſt, niſi per ſur rogationem.l.eum debere.de ſeruitu.urb.præd.*

A *ſuperfluis.* In *iure nihil debet eſſe ſuperfluũ.§.qui-bus.in.1.conſti.C.*

Item, *Superflua actum non uitiant.l. teſtamentum.in fi.C.de teſta.*

Item, Lex *ſuperflua remedia non inducit.l.hæc ſtipu latio.§.diuus.ut lega.no.caue.l.qui bis idem.de ſtipu.*

A *tali.* Aliud *eſt eſſe tale, aliud haberi pro tali.glo.in l.mercis.de uerbo.ſign.*

Item, Propter *quod unũquodque tale, & illud magis. authent.multò magis.C.de ſac.ſan.eccle.*

A *tacitis.* Par *eſt uirtus taciti, & expreßi.l.cùm quid. ſi cert.peta.*

Item, Fruſtrà *exprimitur, quod tacitè ſubauditur.l. non rectè.C.de fideiuſſo.*

Item, Multa *expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent.l. nonnunquam.de conditio.& demon.*

A *taxatiuis.* Dictio *taxatiua non excludit caſus ſimiles.*

l.ob

l.ob æs.ubi gloſ.C.de præd.mino.

Item, Dictio taxatiua,non excludit caſus tacitè incluſos.l.precibus.ibi in primū caſum tantū.C.de impub.

A tēpore præſenti. Charius eſt modicū præſens,quàm multa futura. l.cùm hi.in princ.iunc.gloſ.de trāſac.

Item, Actus præſens præteritam intentionem declarat. l.ſi hi qui.C.de adulte.

A tempore præterito. Verba præteriti.temporis, ſunt abnegatiua præſentis.§.fuerat.inſti.de actio.

Item, Præteriti ratio ſcire futura facit. Vel, Ex præterito præſumitur in futurum. c.ſcribam.de præſumptio.& regu.ſemel malus.de reg.iu.in VI.

A futuro. Omne futurum deſpicitur,ſuadentq; magis præſentia fructum. Claudia. l.cùm hi. de tranſactio. in princi.

Item, De futuris contingentibus non eſt determinata ueritas.l.uentre.de acquiren.hæredi.

A ueriſimili. Quod ueriſimile non eſt,attēdi non debet. l.ſi.in prin.quod met.cau.c.quia ueriſimile.de præſumptio.

Item, In obſcuris ſecundum magis ueriſimile eſt iudicandum.l. in obſcuris.de regu.iur.

A uariatione. Variatio & inconſtantia reprobatur. l. in cauſæ. de procurato.

Item, Circa diuerſa admittitur uariatio.l.de rebus.rer. amota.

Item, Circa idem diuerſis reſpectibus licitum eſt uariare.l.Papinianus.§.ſed nec impu.de inoffi.teſt.

Ab uniuerſo. Quod ſumitur ab uniuerſo, ſi in uno deficiat,

ficiat,in totum corruit.l.ſi is qui ducenta.§.utrum.de reb.dub.

Item, *Multa tranſeunt in uniuerſo, quæ ſingulariter non tranſirent.l.quædam.de acqu.re.domi.*

Ab *unitis. Vnitorum idem eſt iudicium.l.qui patri.de de acqui.hæredita.*

Item, *Plura ſimul unita pro uno reputãtur.l.ſed ſi plures.§.filio.de uulga.& pupil.*

Item, *Vbi duo propter unum,ibi unum tantum.l.quominus.de flumi.*

Item, *Virtus unita, fortior eſt ſeparata.l.ſi autem.in fi. de aqua plu.arcen.l.qui patri.de acqui.hæredi.*

Ab *ultimis. Vltima derogant primis.l.ſi mihi.§.in legatis.de lega.1.*

Item, *Vltima opinio in dubio præualet.l.qui filium. §.ſabinus.ubi gloſ.ad Trebellian.*

¶ Rurſus ſub loco à ſimilitudine facti vel rationis innumeri alij particulares loci cõprehẽdũtur:veluti,

Ab *actore ad reum.l.fi.C.de fruc.& lit.expen.*

Ab *arbitro ad iudicem delegatum.l.item ſi unus.§.fin. cum l.ſequen.de arbit.iunc.c. prudentiam.in princ. & c. cum cauſa.de offi.& poteſt.iud.deleg.*

Ab *arrogatione ad legitimationem.l.iubemus.C.de natu.libe.*

Ab *augmento ad diminutionem.l.ſi ex toto.in princ.de legat.1.*

A *cauſa ciuili ad criminalem.l.abſentem.de pœn.*

A *cauſa criminali ad ciuilẽ.l.iij.§.ſed ſi mulier.ibi,nam & publico.de lib.ho.exhiben.*

A *cauſa dotis ad cauſam ſtudiorum. l. aßiduis.§.quis enim.C.qui potio.in pigno.habean.*

A *cauſa teſtati ad cauſam inteſtati.l. cauſa cognita.de uulga.*

A *ciuitate ad eccleſiam.l.fi.C.de ſac.ſanct.eccle.*

A *cõditione ad modum.l.1.& ij.C.de his quæ ſub mo.*

A *confeßione ad renuntiationem.l.tale pactum.in prin. de pact.*

A *coniugato ad ſeruum.l.ij.de lib.homi.exhiben.*

A *conſuetudine ad priuilegium.c.cùm contingat.de fo. competen.*

A *collatione ad cõputationem.l.quoniam.nouella.iunc. gloſ.ij.C.de inof.teſta.*

A *contractibus ad delicta.l.ij.§.fi.de custo. reo.l.omnem.de iud.iunc.gloſ.in l.hæres abſens.§.1.eo.tit.*

A *contractibus ad iudicia.d.l.omnem. de iud.l. iij.§. idem ſcribit.de pecul.*

A *contractibus ad ultimas uoluntates.l.quæ de legato. & l.ſeruum filij.§.eum qui chirographum.de leg.1.*

A *corporalibus ad incorporalia.l.ſi pater.§.1.de iu.do.*

A *dante ad promittentem.l.fin.C.ad l.falcid.*

A *diſpoſitione legis ad diſpoſitionem hominis.l.nõ impoßibile.de pactis.*

A *diſpoſitione legis ad ultimam uoluntatem.§.diſponat. in authen.de nup.*

A *diſpoſitione iudicis ad diſpoſitionem teſtatoris.l.ſeruus hac lege.de manumißio.*

A *dominio ad quaſi dominium.l.eum qui.§.1.uerſi.publiciana.iunc.ibi gloſ.de publicia.*

A domino ad monaſterium. authen.ingreſsi. C.*de ſac. ſan.eccl.iunc.l.qui in aliena.*§.*pen.de acqu.hæred.*

A *donatione inter coniuges,ad donationem inter patrem & filium.l.donationes quas parentes.* C.*de dona.inter uir.& uxo.*

A *dote ad alimenta, & econtrà.gloſ.in l.ob æs.* C.*de præd.mino.*

A *dote ad legitimam.*Bart.*in l.*Titio *centum.*§.*titio genero.in fi.de condi.& demonſtra.*

A *dubitante ad ignorantem.l.manifeſtiſsimi.*§.*ſin autem neſcius.* C.*de furtis.*

A *diminutione ad augmentum.l.ſi.*§.*ſi.de leg.iij.l.& ſi contra.de uulga.*

Ab *effectu ad cauſam.c.at ſi clerici.in princi.de iud.c. cum ceſſante.de appel.l.nõ codicillum.*C.*de teſtam.*

Ab *excommunicatione ad interdictum.c.ad hæc. el.*v. *iunc.gloſ.de appellatio.*

A *falcidia ad* Trebellianicam.*l.*1.*de lega.*1.

A *feudo ad emphyteoſim, & econtrà.l.*1.§.*ſi.iunc.ibi glo.ſi ager uectigal.& c.*1.§.*rei autem.de inueſti.de re alie.fac.in uſi.feudo.*

A *filio ad ſeruum.l.ſi filiofam.la.ij.de dona.cau.mor. l. cùm aliquis.* C.*de iu.delibe.*

A *filio ad monachum.authen.ingreſsi.* C.*de ſacr.ſanct. eccleſ.iunc.l.donationes quas parentes.* C.*de dona. inter uir.& uxo.*

A *fructibus ad uſuras.l.lecta. circa fin.ſi cert.petatur.*

A *fure ad moroſum.l.inter ſtipulantem.*§.*penul.iunc. gloſ.in uerbo,facta: de ſtipulatio.*

A furioſo ad ignorantem.l.ſi à furioſo. ſi cert.pet.

A genere ad ſpeciem, & econtrà.l.1.ſi cer.peta.

Ab his quæ nouiter emerſerunt, ad ea quæ nouiter ad notitiam peruenerunt.c.ut circa.uerſi.alioquin.de elec. & elec.pote.in v1.c.paſtoralis. de except.

Ab indefinita ad uniuerſalem.l.ſi pluribus. in prin.de leg.ij.

Ab inuito ad ignorantem.l.qui poteſt.la.1.de reg.iur.

A iuramento ad ſententiam.l.actori.C.de reb.credi.l.1.de iureiur.

A iudicijs ad arbitria.l.1.de arbit.

A iudicijs ad contractus.l.iij.§.idem ſcribit.de pecul.

A iudicijs ad ultimas uoluntates.l.qui teſtamẽto.§.quæcunq;.uerſic.in omnibus.de teſta.

A iure patronatus ad emphyteoſim. Bar.*in l. & iuſiurandi.§.ſi liberi.de ope.liberto.*

A iudice ordinario ad delegatum.not.in c.1.de reſcrip.

A lege principis ad l.ciuitatis.l.omnes populi.de iuſt. & iur.

A lege communi ad municipalem.l.fi.in fi.C.de fideiuſſo.l.ij.C.de noxal.actio.

A lege principis ad l.teſtatoris.§.diſponat. in authen. de nup.

A lege ad conſuetudinem.c.clerici.de iud.l.de quibus. de legib.

A lege ad ſententiam.arg.l.ſecundæ.§.poſt originem. de orig.iu.

A lege ad pactum.l.1.§.ſi conueniat.depoſi.l.cõtractus. de reg.iur.c.contractus.eod.tit.in v1.

A le

A lege ad rationem naturalem.l.ſcire oportet.§.ſufficit. de excuſat.tuto.

A legato ad donationem.§.1.inſti.de lega.

A legato ad mādatum.l.etſi transferan.de adi.leg.iunc. dictis per Archid.in c.licet.de procur.in VI.

A lege mortua ad legem uiuam.l.ſi quis filio exhæredato.§.penul.de iniuſt.rup.teſt.

A legato ad beneficium.l.legatum.de lega.ij.c.quia diuerſitatem.de conceßio.præben.

A legitima filiorum ad legitimam parentum.§.ſiue igitur.uerſi.& hæc quidem.in authen.ut cùm.de appel. cogno.l.nam & ſi parentibus.de inof.teſtam.

A legitimato ad adoptatum.not.in l.adoptionem.la.1. C.de adoptio.& in l.1.ad municip.

A liberto ad legitimatum.§.ſi quis uerò non habens.in authen.quib.mod.natu.effi.legi.

A liberto ad uaſallū,et ecōtrà.gl.in l.ſolo.C.de lib.cau.

A libertate ad piam cauſam.l.1.§.penul.ibi,ratione pietatis.C.commu.ſer.manumiſ.

A loco ad quantitatem.l.fi.de iuriſd.om.iud.

A loco ad tempus,& econtrà.l.uinum.ſi cert.pet.

A lucro ad dānum.l.ſi non fuerint.in fi.& l.cùm duobus.§.quidam.in fi.pro ſocio.

A manumißione ad mortem.l.ſi mihi alienum.de ſolu.

A matre ad auiam.authen.matri & auiæ.C.quādo mu. tutel.offi.

A matrimonio carnali ad ſpirituale.c.inter corporalia. de transla.epi.

A milite ſeculari ad ſpiritualem.gloſ.& docto.in l.mi=

les.in princ.de re iudica.

A *morte ciuili ad naturalem.l.*Deo *nobis.§. nam & ma ritis.C.de epiſc.& cler.*

A *nihilo ad parum.gloſ.in l.ſi pupillus.§.ſi ego.in uer bo,ex contrario.ad l.falcid.*

A *notario ad teſtem.l.domitius.de teſtamen.*

A *notario ad ſententiam.l.ſi uerò.§.1.qui ſatiſd.cog.l. emptorem.in prin.& ibi glo.in uerbo,quia.de actio. emp.c.fi.de cohabi.cler.& mulie.*

A *pacto ad conſuetudinem.l.non impoßibile.de pact.*

A *pacto ad ſtatutum.l.fi.in fi.C.de fideiuſſo.*

A *pacto ad legem.d.l.non impoßibile.de pact.*

A *patre ad monaſterium.authen.ingreßi.C.de ſac.ſan. eccle.iunc.l.qui in aliena.§.interdum.de acqu.hære.*

A *perſona ad tēpus.l.qui plures.la.y.in princ.de uulg.*

A *perſona ad locum.l.1.§.offilius.cum l.ſequen.ne quis eum qui in ius.*

A *perſona ad rem.l.miles ita. de milita.teſta.*

A *pluralitate una ad multas ſingularitates.l.falſa.§.ſi quis.de conditio.& demonſtra.*

A *populo ad principem.l.*Barbarius.*in fi.de offi.præt.*

A *priuilegijs ad ſtatuta.l.ij.*C*.de legi.*

A *probationibus ad ſententiam.l.antepen.de manumiß.*

A *potentia propinqua ad actum l.penul.de mil.teſtam.*

A *pro non ſcriptis ad quaſi caduca.* Bar.*in l.ſi duobus. §.1.de lega.1.*

A *promißione ad traditionem.l.fi.*C*.ad l.falcid.*

A *populo ad rempublicam.l.rempublicam.* C*.de iure reipu. lib.*xi.

A *pu*

A pupillo ad adultum ſub curatore. l. qui autem. §. 1. iunc. gloſ. in uerbo, pertinere. de reb. eo.

A rubro ad nigrum. l. 1. uerſi. quoniam. ſi cert. peta.

A ratione ad ius. c. conſuetudo. diſtin. 1.

A re ad perſonam. l. ſi quis inquilinos. §. ſi ita legatum. de lega.

A re ad locum. l. penul. de iuſti. & iur.

A re ad tempus, & econtrà. l. miles ita. de milit. teſtam.

A rectore eccleſiæ ad tutorē. l. omnia. C. de epiſ. & cle.

A reſcripto ad ſtatutum. Innocen. in c. quæ in eccleſiarum. de conſtitu. Iaſ. in l. iuſtitia. uerſi. iij. & Fortius de iuſti. & iure.

A reſcripto ad ultimas uoluntates. c. authoritate Martini. circa finem. de conceßione præbend. lib. VI.

A ſententia ad teſtamentū. l. hac conſultißima. §. at cum humana. C. qui teſtam. face. poß.

A ſententia ad concluſionem in cauſa. l. ſi rem. la. 1. §. fi. de euictio.

A ſtatuto ad conſuetudinem. l. de quibus. de legi.

A ſtatuto ad ultimam uoluntatem. Bar. in l. 1. in fi. de regu. cato.

A ſolutione ad promißionem. l. eum qui ita. §. penul. de ſtipulatio.

A ſtipulatione ad legatum. l. quæ de legato. de legat. 1.

A tempore ad quantitatem. l. ſcimus. §. ſancimus. C. de inof. teſt. l. ſolidum. de ſolutio.

A tempore ad modum. l. miles ita. de mili. teſtam.

A tempore ad tempus. l. omnes. §. à barbaris. de re mili. l. non eſt neceſſe. de probatio.

A tempore peſtis ad tempus belli. Bar. *in l.naturaliter. uerſic.quæro an iſta uſucapio.de uſuca.*

A *teſtatore ad legem.l.ſi quis legauerit.la.ij.de lega.*1.

A *teſtatore ad iudicem.l.ij.*§.1.*de diuiden.tutel.*

A *teſtamẽtis ad reſcripta.c.authoritate* Martini.*de præben.in* VI.

A *teſtamentis inſcriptis ad nuncupatiuum.l. iubemus. uerſicu.quemadmodum.& ibi.*C.*de teſta.*

A *teſtibus ad inſtrumẽta.l.in exercẽdis.*C.*de fid.inſtr.*

A *teſte ſe corrigente ad partem ſe corrigentem.not.in c.præterea.de teſti.cogen.*

A *toto ad partem.l.iuriſgentium.*§.*adeò.de pact.& l. quæ de tota.de rei uendica.*

A *trãſactione ad ſententiam.l.non minorẽ.*C.*de trãſac.*

A *tranſactione ad diuiſionem.l.*1.C.*ſi aduer.tranſac.*

A *tributis ad decimas.*Barto.*in l.*1.*in prima additio.de anno.& tribu.lib.x.*

A *tutore ad magiſtratum.l.fi.de magiſtra.conuen.*

A *tutore ad prælatum.l.non eſt ignotum.iunc.gloſ.fin.* C.*de adminiſtra.*

A *tutore ad ſyndicũ.l.*1.§.1. *&* §.*æquè.de mune.et ho.*

A *uidua ad coniugatam.l.fœminæ.in fi.de ſena.*

Ab *uſuſcapione & rei uendicatione ad publicianã.l.ſed & ſi.aliàs, eum qui.*§.*in publiciana.de publicia.*

Ab *ultima uoluntate ad ſtatuta, pacta, cõtractus, iudicia, ſententias.l. eum qui ita. in princ.de ſtipulatio.cum multis præallegatis.*

Poſteriores hoſce locos à ſimilitudine facti uel rationis à Nenizano, *Cantiũcula,* Grammaro, *&* Nicolao Euerardo,

rardo, qui de his uolumina ſcripſerunt, quaſi inuitus accepi. Verùm ne etiam appendicula iſta à uobis deſideraretur, tantillum laboris hac in re aſſumere non recuſaui. Sequuntur nunc ſedes materiarum.

¶ De ſedibus materiarum. Caput XIX.

MATERIARVM ſedes uocamus ea loca, in quibus materiæ à doctoribus pleniore ſtilo, & ſolenni (ut inquiunt) apparatu communiter pertractantur, ad quæ confugere ſolemus, quoties facti ſpeciem, ſeu deciſionem (ut ſuprà oſtendimus) haud facilè retinemus. Nempè omnium habere memoriam diuini magis eſt, quàm humani ingenij. Centum igitur ſedes ex uulgatioribus, ad exemplum duntaxat ſubijciemus, ut diſcant iuuenes proprio labore reliquas ſibi ipſis cumulare.

l. ij. §. ſi quis autem in tãta. C. de uet. iur. enuc.

Sedes Materiarum.

1 ABSENTIARVM materia tractatur. in l. inter minores. de in integ. reſtit.

2 Actionum utilium ſedes. in l. 1. de actio. & oblig.

3 Actionis negatoriæ & confeſſoriæ. in l. ſi prius. de ope. no. nuntia.

4 Alienationis prohibitæ. in l. filiusfamiliâs. §. diui. de lega. 1.

5 Alimentorum. in l. mela. de ali. & ciba. lega.

6 Arbitrorum & arbitratorũ. in l. ſi quis arbitratu. de ſtipula. ſeu uerbo. obli. & in l. ſocietatem. §. arbitrorum. pro ſocio.

7 Arbitrariarum actionum. in l. in actio. de in lit. iur.

8 Argumentorũ. in l. conuenticulã. C. de epiſ. & cle.

9 *Argumenti à contrario ſenſu.in l.1.de off.eius.*
10 Breuiloquæ *ſeu reciprocæ ſubſtitutionis. in l.lucius.de uulga.& pupill.ſubſtit.*
11 Beneficiorum principis.in l.fi.de conſti.princi.
12 Calculationis ſeu computationis.in l.inſtar.C.de iu. fiſci.lib.x.
13 *Caſuum fortuitorum. in l.fiſtulas.§.frumenta.de contrahen.emptio.*
14 Ceßionis.in l.modeſtinus.de ſolutio.
15 Citationis.in l.de unoquoq;.de re iud.
16 Ciuilis obligationis.in l.Iulianus uerum debitorẽ. de conditio.indeb.
17 Clauſulæ codicillaris. in l.1.de iu.codicillo.& in authent.ex cauſa.in fi.C.de lib.præter.
18 Clauſul.derogatoriæ.in l.ſi quis.in prin.de le.iij.
19 Collationum. in authen.ex teſtamento.& in l.ſi emancipati.C.de collatio.
20 Collectarũ & talearũ.in l.placet.C.de ſacro.eccl. & in l.eam quæ.C.de mulie.& in quo lo.lib.x.
21 Compendioſæ ſubſtitutionis.in l.cẽturio.de uulga.
22 Correctionis.in l. ſi uerò.§. de uiro.ſolu.mat. & in authent.quas actiones.C.de ſacro.eccl.
23 Conſilij & auxilij.in l.furti.§.ope.de furt.
24 Contractuum ante uel poſt delictum.in l. poſt contractum.de donatio.
25 Cumulationis, emendationis, & mutationis actionum.in l.edita.C.de eden.
26 Cumulationis petitorij & poſſeſſorij.in l.naturaliter.§.nihil commune. de acquirend. poſſeßio.

Datio

27 Dationis in ſolutum. in l. à diuo pio. §. ſi pignora. de re iudic.
28 Declarationis. in l. idē Pōponius. §. fi. de acq. poſ.
29 Defenſionis. in l. ut uim. de iuſti. & iu.
30 Dilationum. in l. fina. de ferijs.
31 Diuidui & indiuidui. in l. iiij. §. cato. de ſtipul. & in l. ſtipulationes non diuiduntur. eod. titul.
32 Diuiſionis. in l. qui Romæ. §. duo fratres. de ſtipul.
33 Donationis omnium bonorum. in l. ſtipula. hoc modo. de ſtipula.
34 Doctorum & ſcholaſticorū. in l. 1. C. de digni. lib. xij. & in authent. habita. C. ne fil. pro patre.
35 Emptionis fructuum. in l. cotem. §. qui maximos. de publica.
36 Aequiparatorum uel adæquatorum. in l. 1. de lega. 1.
37 Excuſsionis. latiſsimè per Lucam de Pēna. in l. 1. C. de decurio. lib. x.
38 Exceptionum impedientium litis ingreſſum. in l. uir bonus. iudi. ſol.
39 Exceptionis de iure tertij. in l. ij. de except. rei iud.
40 Exemplaris ſubſti. in l. ex facto. de uulga. & in l. humanitatis. C. de impub.
41 Expenſarum litis. in l. properandum. §. ſiue autem alterutra. C. de iudi.
42 Extenſionis. in l. gallus. §. & quid ſi tantum. de libe. & poſth.
43 Famæ. in l. de minore. §. tormenta. de quæſti.
44 Fictionum. in l. ſi is qui pro emptore. de uſuſcapio.
45 Filiationis. in l. filium diffinimus. de his qui ſunt ſui, uel

uel alie.iu.& in l. ſi uicinis.C.de nuptijs.

46 Fluminum, molendinorum, & regalium.in l.quo= minus.de flumini.

47 Fructuum.in l.in fideicommiſſaria.ad Trebell.

48 Geminationis.in l.baliſta.ad trebellia.& in l.cùm ſcimus.C.de agrico.lib.xi.

49 Grauaminis per fideicõmiſſum. in l.cùm filiofam. de lega.i.& in l.ab eo.C.de fideicomm.

50 Homicidij.in l.damni.§.ſabini.de dam.infec. & in l.i.C.ad l. Cornel.de ſica.

51 Indefinitæ orationis.in l.ſi pluribus.de lega.ij.& in l.Cæſar.de publica.

52 Inſinuationis.in l. modeſtinus.de donatio.

53 Interrogatoriorũ.in l. ubicũq;.de interroga. actio.

54 Inuentarij.in l.ſcimus.C.de iu.delib.& in auth.de hæredi.& falc.in §.ſi uerò expreßim.cum ſeq.

55 Intereſſe.in l.uni.C.de ſenten.quæ pro eo.& in l. quatenus.de regu.iur.

56 Iuramenti.in l.ſi quis maior.C.de tranſactio.& in authen.ſacramẽta puberũ.C.ſi aduerſ.uenditio.

57 Iuramenti ſuppletiui. in l.admonendi.de iureiur.

58 Iuramenti in litem.in l.nummis.de in lit.iuran.

59 Iuramenti calumniæ. in l.qui bona.§.ſi alieno.de dam.infec.

60 Iuriſditionum.in l. imperium.de iuriſdi.om.iud.

61 Latæ culpæ.in l.quod nerua. depoſiti.

62 Legitimæ.in authen.nouißima.C.de inof.teſta.

63 Legitimationis.in l. gallus.§.& quid ſi tantum.de libe.& poſthu.

Modi.

64 Modi.in l.quibus.§.thermilius.de cõdi.& demon.
65 Moræ.in l.ſi inſulam.de uerbo.oblig.ſeu ſtipul.
66 Mortis naturalis & ciuilis.in l.gallus.§.& quid ſi tantum.de libe.& poſthu.
67 Naturalis obligationis.in l. frater à fratre.de condi.indebi.
68 Nobilitatis.in l.1.C.de dignita.lib.xij.
69 Nominis proprij & appellatiui.in l.ſi quis in fundi. de lega.1.
70 Oblationis.in l.acceptam.C.de uſu.
71 Obligationum facti.in l.ſtipulationes non diuiduntur.de ſtipulatio.
72 Ordinis.in l.ij.§. prius.de uulga.& in l. prolatam.C.de ſenten.
73 Ordinis ſucceßiui ex teſtamento.in l.gallus.§. quidam recte.de libe.& poſthu.
74 Pabuli ſiue paſtionis.in l.non ſolum.§.ſed ut probari.de ope.no.nuntia.
75 Pacti de hæreditate uiuentis.in l.fi.C.de pact.
76 Pacti de retrouẽdendo.in l.ij.C.de pac.inter emp. & uendi.
77 Pacti nudi.in l.iuriſgen.§.ſed cùm nulla.de pact.
78 Primi & ſecundi decreti.in l. ſi finita.§. iulianus. de dam.infec.
79 Probationum omnium. in l.admonendi.de iureiu. & in rub.C.de probatio.
80 Prodigorum.in l.is cui.de ſtipulatio.
81 Proteſtationum.in l.non ſolum.§.morte.de ope.no. nuntia.

Pupil

82 *Pupillaris ſubſti.in l.ij.de uulga.& pupill.*

83 *Quartarū.in l.in quartam.ad l.falci.& in l.filium. C.famil.hercis.*

84 *Relatiuorum.in l.1.in princ.C.de ſum.trini.& in l.ſtichum qui meus erit.de lega.1.*

85 *Remiſsionis penſionum.in l.cotem.§.fi.de publica.*

86 *Remiſsionis fideicommiſsi.in l.1.C.de pac.*

87 *Renuntiationis iuris futuri.in l. qui ſuperſtitis.de acqui.hær.& in l.pactū quod dotali.C.de pac.*

88 *Renuntiationis litis & cauſæ.in l.poſtquàm liti.C. de pactis.*

89 *Repetitionis dotis conſtante matrimonio.in l.ſi con ſtante.ſolu. matrimonio.*

90 *Sententiæ interlocutoriæ.in l.quod iuſsit.de re iud.*

91 *Solennitatis intrinſecæ & extrinſecæ.in l. ſciendū. de ſtipula.*

92 *Suitatis. in l.in ſuis.de libe.& poſthu.& in l.ſi filius qui patri.de uulg. & in l.apud hoſtes.C. de ſu.& legi.*

93 *Teſtamenti inter liberos.in l.hac conſultiſsima.§. ex imperfecto.C.de teſta.*

94 *Teſtamenti ad pias cauſas.in l.1. C.de ſacro. eccl.*

95 *Tranſmiſsionis.in l.ſi infanti.C.de iu.delibe.*

96 *Valoris & augmenti monetæ.in l.Paulus.de ſolut.*

97 *Variationis.in l. de rebus.rer.amota. & in l.ſerui electione. de lega.1.*

98 *Verborum enuntiatiuorum.in l.ex hac ſcriptura.de donationibus.*

99 *Vſurarum.in l.curabit.de actio.emp. & in l.cente ſimis.*

ſimis. de ſtipulatio. & in l. lecta. ſi cert. peta.
100 Vulgaris ſuſtitutionis. in l. 1. de uulga.

¶ Potuiſſem equidem (circũſpecti iuuenes) longè plures, & propè innumeras ſedes materiarum, non modò Ciuilis, ſed & Pontificij iuris congerere. Verùm ſolius laboris opus fuiſſet, & ab inſtituto noſtro (qui iſthæc omnia ad exemplum duntaxat paramus) maximè alienum. Vos ipſi aßiduis ſtudio ac diligentia contendetis ita ueſtrum negotium agere, ne laborem noſtrum ultrà deſideraſſe uideamini.

¶ Philoſophos, oratores, hiſtoriographos, poëtas, aliosq; idoneos authores, interdum recreationis gratia legendos. Caput XX.

MVLTA fortaſſe in præcedentibus, & præſertim ſecundo capite, aliquãtulum durius quàm par ſit, à quibuſdam ſcripſiſſe dicemur, quòd nullam ciuilibus ſtudijs intermißionem, nullamq; alijs diſciplinis, præter quàm uni legali operam concedere uideamur. Verùm non abs re iuueni ad leges properanti, illud ipſo initio propoſuimus, ut ad ea ſtudia maxime procliuẽ redderemus. Cæterùm ita ſemper (ſi rectè iudicemur) ſentẽtiam noſtram temperauimus, extraneas diſciplinas principali ſtudio non eſſe tractãdas: qua in re nunc etiam nobis conſtamus. Quando autem fieri nequit, ut ſeueris legum ſtudijs perpetuò inſiſtamus, nullaq; intermißione animum releuemus, id ipſum temporis, quod iocundioris otij cauſa ſubſtrahimus, non aleæ quidem, ſcortis'ue, aut compotationibus, ſed liberalibus ſtudijs indulgeri, atque in probatis authoribus conſumi uelim, ex quorum lectione

ſemper

ſemper aliquid ad uitæ,morumq́; inſtitutionem addiſcere liceat. Placent ex *Græcis* Plato, *Iſocrates*, Homerus & *Heſiodus,quos etiam Latinos habemus:ex noſtris,* Cicero, C. *Cæſar,* Liuius, Salluſtius, Suetonius, Plutarchus, Plinius, Virgilius & Horatius: *ex modernis* Iouius Pontanus. Non *improbo Senecæ,aliorumq́; philoſophorum lectionem,quorum libri(ſi parum elegantes) utiliſſimis tamen ſententijs referti ſunt,ex quibus(uelut pulcherrimis & ſuauiſſimis floſculis) ſtudijs noſtris legalibus non parum ornamenti,cùm in loquendo,tum in ſcribendo accedere poterit.* De *ſcripturarum uerò lectione, ideò ſermonem facere prætermiſimus,quòd neminem,cuiuſcunque facultatis exiſtat(modò* Chriſtianus *ſit)tam neglectæ pietatis eſſe arbitramur, qui non in primis eorum quæ ad dei cultum ſpectant, præcipuam rationem ducat.Vana utique erunt omnia,&* Philoſophia, & *leges,&* Medicina, *ſi* Chriſtiani *dogmatis præcepta poſt ponātur.*Eos *uerò maximè fatuos iudicamus,qui mundana inflati ſapientia,nunquam ſe in ſpiritum colligunt, & cognitionem ſui, ac creatoris poſthabentes, carni duntaxat placere ſtudent.At quantū præſtaret illos longè minus eſſe ſapientes,ſapientia inquam ſeculari, quæ apud deum mera ſtultitia eſt? Quoniam uerò bonorum authorum lectionem ad uitam,moresq́; inſtituendos,aliquando per otium non probamus,nonnullas interim ex uarijs authoribus ſententias ad rem militarem(cuius noſtros etiam iuriſconſultos ſtudioſos admodùm fuiſſe conſtat) pertinentes,cùm exempli,tum recreationis gratiâ ſubijciemus.*

Armis

ARmis Italia uinci non poteſt, nec Græcia diſciplinis. Cicero.

Arma ſcire milites oportet, magiſ quàm leges. Iuſtinianus Imperator.

Arma alienare militem, graue crimen eſt. Paulus Iuriſc.

Ab omni militia ſerui prohibentur. Martianus Iuriſconſ.

Adulteri, uel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi. Arrianus Iuriſconſult.

Ars bellandi, ſi nõ præluditur, cùm neceſſaria fuerit non habebitur. Caſsiodorus.

Ad opus priuatum, uelut piſcatum, uenatum, miles mitti non debet. Martianus Iuriſconſultus.

Audacia pro muro habetur: neceßitudo etiam timidos fortes facit. Salluſtius.

Aliquo modo expugnatur, quod undiq; inuaditur. Hieronymus.

Audentes fortuna iuuat. Virgilius.

Arma tenenti Omnia dat, qui iuſta negat. Lucanus.

Arma atq; inſtrumenta inimicorum, pro hoſtibus habenda ſunt. Incerco authore.

Amicitiæ iura non uiolat, qui inimicorum iniurias ulciſcitur.

Aliena temerè oppugnat, qui ægrè ſua bello tuetur.

Bellum ita ſuſcipi debet, ut nil aliud quàm pax quæſita uideatur. Cicero.

Boni Imperatoris eſt, ciuium ſalutem ſuæ incolumitati anteponere. Plutarchus.

Cùm tempus & neceßitas poſtulat, decertandum eſt manu, & mors ſeruituti & turpitudini anteponenda. Cicero.

Conſilio opus eſt prius: ubi conſulueris, maturè opus eſt facto. Salluſtius.

Arrianus Iuriſconſultus. *Contumacia omnis aduerſus ducem uel præſidem militis, capite punienda eſt.*

Modeſtus. *Cùm explorator oberrat in caſtris, omnes ad tentorium ſuũ redire iubeantur, ſtatim deprehẽditur explorator.*

Idem. *Cùm conſiliũ tuum cognoueris aduerſarijs proditũ, diſpoſitionem mutare te conuenit: rarò enim abſcõditum manet, quod ad multitudinis notitiam iam peruenit.*

Paulus Iuriſconſultus. *Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum.*

Virgilius. *Dolus an uirtus quis in hoſte requirat?*

Idem. *Degeneres animos timor arguit.*

Incerto authore. *De præda ſolicitus miles, magnam uictoriæ partem amittit.*

Dux circumſpectus hoc potiſsimum cogitare debet, ut ipſe commeatu abundet, & hoſtis penuria laboret.

Diſciplina militaris magis in obedientia, quàm in fortitudine conſiſtit.

Cæſar. *Eſt quædam animi incitatio atq; alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur: hanc non reprimere, ſed augere Imperatores debent.*

Salluſtius. *Etſi in omnibus, tum maximè in rebus bellicis, fortuna dominatur.*

Iulius Celſus. *Errat qui in bello ſecundos rerum euentus omnes expectat.*

Incerto authore. *Ex hoſte non laudem, ſed uictoriam quærimus.*

Etiam in hoſte uirtus probanda eſt.

Chabrias. *Formidabilior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum exercitus duce ceruo.*

Ambroſius. *Fortitudo quæ tuetur bello à barbaris patriam, uel domi defen*

deſendit infirmos, uel à latronibus ſocios, plena iuſtitia eſt.

Fruſtrà contra exteriores bellum geritur in campo, ſi intra urbis mœnia ciuis inſidians habetur. Idem.

Fieri quid debeat tractato cum multis, quid facturus ſis cum pauciſſimis ac fideliſſimis. Modeſtus.

Facilè clementia, liberalitate, & iuſtitia regna parari ſolent: difficillimè uerò ſub tyrannide armis retineri. Incerto authore.

Grauius eſt delictum detrectare munus militiæ, quàm appetere. Arrianus Iuriſconſultus.

Graſſatorum eſt ac ſicariorum, poſt ſpoliatos uiatores eoſdem obtruncare: ſtrenui uerò militis, id nullo modo. Pontanus.

Incertus ſemper eſt exitus belli, & Mars communis. Cicero.

In rebus bellicis aduerſa authoritatem minuunt. Cæſar.

In pugna uſus & exercitatio ſolēt magis prodeſſe quàm uires. Vegetius.

In bello qui rem à Duce prohibitam facit, aut mandata non ſeruauit (etiam ſi res bene ceſſerit) capite puniendus eſt. Modeſtinus Iuriſcõſultus.

In rebus inchoandis prudentia & conſilio uti oportet, periclitantibus uerò audacia. Caſsiodorus.

Improuiſus hoſtis fortiter opprimitur. Iſidorus.

In uictos proſtratosq; humanitas exuenda non eſt: nec tela in captiuos, uerùm in acie ſtantes exercenda. Pontanus.

Imperita multitudo ad fugam promptior eſt, quàm ad uictoriam. Incerto authore.

Iis qui maiores uiribus animos gerunt, ſemper obfuit in bello temeritas.

Arrianus Iuriſconſultus. *Contumacia omnis aduerſus ducem uel præſidem militis, capite punienda eſt.*

Modeſtus. *Cùm explorator oberrat in caſtris, omnes ad tentorium ſuũ redire iubeantur, ſtatim deprehẽditur explorator.*

Idem. *Cùm conſiliũ tuum cognoueris aduerſarijs proditũ, diſpoſitionem mutare te conuenit: raró enim abſcõditum manet, quod ad multitudinis notitiam iam peruenit.*

Paulus Iuriſconſultus. *Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum.*

Virgilius. *Dolus an uirtus quis in hoſte requirat?*

Idem. *Degeneres animos timor arguit.*

Incerto authore. *De præda ſolicitus miles, magnam uictoriæ partem amittit.*

Dux circunſpectus hoc potiſsimum cogitare debet, ut ipſe commeatu abundet, & hoſtis penuria laboret.

Diſciplina militaris magis in obedientia, quàm in fortitudine conſiſtit.

Cæſar. *Eſt quædam animi incitatio atq; alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur: hanc non reprimere, ſed augere Imperatores debent.*

Salluſtius. *Etſi in omnibus, tum maximè in rebus bellicis, fortuna dominatur.*

Iulius Celſus. *Errat qui in bello ſecundos rerum euentus omnes expectat.*

Incerto authore. *Ex hoſte non laudem, ſed uictoriam quærimus.*

Etiam in hoſte uirtus probanda eſt.

Chabrias. *Formidabilior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum exercitus duce ceruo.*

Ambroſius. *Fortitudo quæ tuetur bello à barbaris patriam, uel domi defen*

defendit infirmos, uel à latronibus ſocios, plena iuſti-tia eſt.

Fruſtrà contra exteriores bellum geritur in campo, ſi intra urbis mœnia ciuis inſidians habetur. Idem.

Fieri quid debeat tractato cum multis, quid facturus ſis cum pauciſsimis ac fideliſsimis. Modeſtus.

Facilè clementia, liberalitate, & iuſtitia regna parari ſolent: difficillimè uerò ſub tyrannide armis retineri. Incerto authore.

Grauius eſt delictum detrectare munus militiæ, quàm appetere. Arrianus Iuriſconſultus.

Graſſatorum eſt ac ſicariorum, poſt ſpoliatos uiatores eoſdem obtruncare: ſtrenui uerò militis, id nullo modo. Pontanus.

Incertus ſemper eſt exitus belli, & Mars communis. Cicero.

In rebus bellicis aduerſa authoritatem minuunt. Cæſar.

In pugna uſus & exercitatio ſolēt magis prodeſſe quàm uires. Vegetius.

In bello qui rem à Duce prohibitam facit, aut mandata non ſeruauit (etiam ſi res bene ceſſerit) capite puniendus eſt. Modeſtinus Iuriſcōſultus.

In rebus inchoandis prudentia & conſilio uti oportet, periclitantibus uerò audacia. Caſsiodorus.

Improuiſus hoſtis fortiter opprimitur. Iſidorus.

In uictos proſtratosq́; humanitas exuenda non eſt: nec tela in captiuos, uerùm in acie ſtantes exercenda. Pontanus.

Imperita multitudo ad fugam promptior eſt, quàm ad uictoriam. Incerto authore.

Iis qui maiores uiribus animos gerunt, ſemper obfuit in bello temeritas.

Iuſtiſſima quidem arma ſunt, quibus publica omnium ſalus continetur.

Virgilius. Labor improbus omnia uincit.

Incerto authore. Laudandus quidem eſt hoſtis, ſed omni arte & ſtudio opprimendus.

Lugere in bello peremptos, inutilis eſt pietas.

Scipio. Malo unum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes perdere.

Quintus Curtius. Militaris turba ſine duce, corpus eſt ſine ſpiritu.

Vegetius. Melius & tutius eſt hoſtem fame urgere, quàm ferro.

Hieronymus. Militiæ conuenit Chriſtianæ, excuti calamitatibus, & probari.

Lucæ iij. Milites neminem concutiatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs ueſtris.

Incerto authore. Minimè quidem rei gerendæ conſilia apud hoſtes quærenda ſunt.

Multos conatus ſui ſæpè pœnituit.

Multos belli neceſſitas induſtrios fecit.

Sillius. Magnum eſt ex hoſte reuerti.

Salomon. Non in multitudine exercitus uictoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt.

Macrobius. Nil magis magno duci conuenit, quàm pro omnibus cogitare.

Iulius Celſus. Non minus in milite modeſtia, quàm uirtus animi, & magnitudo deſideranda eſt.

Floren. Iuriſconſultus. Nihil intereſt an ui uel fallacia, captiuus hoſtium poteſtatem euaſerit.

Vegetius. Non cæſim ſed punctim ferire, tyrones docendi ſunt: ſic Romani, orbis gloria, pugnare ſolebant.

Incerto authore. Non ſunt minis perterrendi, quibus promptius eſt ad arma

ma iniurias,quàm ad uerba referre.

Non *oratione,ſed bello uis hoſtium propulſanda eſt.*

Nihil *tam difficile uel arduum, quod pertinax militum opera nō expugnet.*

Non *multitudine imperita res magnæ geruntur, ſed in uirtute paucorum uictoria ſita eſt.*

Non *poteſt in deterius labi fortuna, ubi afflictis rebus opem afferre non poſsis.*

Non *ulla perenni Amplexu fortuna fouet.* Sillius.

Nulla *fides,pietasq́;,uiris qui caſtra ſequuntur.* Lucanus.

Optimè *ducis munere fungitur,qui res hoſtium quammaximè exploratas habet.* Plutarchus.

Omnia *prius experiri Imperatorem conſilio, quàm armis decet.* Terentius.

Optima *uictoria quæ ſine ſanguine euenit.* Laërtius.

Optimus *miles in re ruſtica nutritus.* Vegetius.

Officium *regentis exercitum, non tantum in danda,ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit.* Martianus Iuriſconſultus.

Omni *laude dignus eſt,qui nec aduerſa fortuna frangitur,nec in ſecundis rebus extollitur.* Incerto authore.

Omnia,*etiam extrema,prius tentanda ſunt,quàm ad arbitrium & deditionem hoſtium compellaris.*

Pluris *faciendus eſt dux ſine exercitu, quàm exercitus ſine duce.* Plutarchus.

Pax *bello paratur: nec eam tueri licet, niſi ciues ſint ad bellum inſtructi.* Idem.

Pulchrumq́; *mori ſuccurrit in armis.* Virgilius.

Parum *quidem ſibi conſulere uidentur,qui hoſtem in pugnam temerè & ſine cauſa laceſſunt.* Incerto authore.

Parũ laudis habet uictoria, in qua plùs fortunæ ludibrio actũ eſt, quàm hominum uirtute, ſeu cõſilio prouiſum.

Pertinax inimicus, magis beneficio, quàm uindicta irritatur.

Cicero. *Quatuor in ſummo Imperatore requiruntur: ſcientia rei militaris, uirtus, authoritas, felicitas.*

Vegetius. *Qui ſecundos optat euentus, dimicet arte, non caſu.*

Idem. *Qui deſiderat pacem, præparet bellum.*

Auguſtinus. *Qui præſumit de uiribus ſuis antequàm pugnet, ipſe proſternitur.*

Laërtius. *Qui tuto regnare uolunt, beneuolentia, non armis ſtipari oportet.*

Iuſtinianus Imperator. *Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur.*

Incerto authore. *Qui uiribus maiora audent, temeritatis quidem pœnas ſæpè perſoluunt.*

Qui iuſtius de Imperio certant, promptiores ad uictoriam redduntur.

Qui maiorum inſtituto ius ipſum in armis habent, cædibus, præda, ac rapinis pro legibus utuntur.

Qui prius iniurias intulère, grauiores ipſi expectẽt neceſſe eſt.

Laërtius. *Quantum in bello ferrum, tantum in republica eloquentia ualet.*

Seneca. *Quodcunquelibet facere uictori licet.*

Vegetius. *Qui raró aut nunquàm uiderunt homines uulnerari, uel occìdi, cùm primum aſpexerint perhorreſcunt, & pauore confuſi de fuga magis quàm de conflictu incipiunt cogitare.*

Rationem belli neceſsitas mutat. Quintus Curtius.

Rectè omnia prouidiſſe, non tam prudētiæ debet, quàm fortitudinis uideri. Incerto authore.

Sapiētis ducis eſt, inter hoſtes diſcordiarum cauſas procurare. Vegetius.

Satius eſt pacem ab hoſtibus petere, quàm bellum fruſtrà moliri. Incerto authore.

Sæpè hoſtis clementiam uincit delicti magnitudo.

Serò patriæ conſulere uidentur, qui deſperatis rebus conantur extrema.

Sera nimis eſt poſt cladem belli deliberatio.

Satis quidem prudentiæ in gerendis rebus habuiſſe exiſtimantur, quorum uirtuti & conſtantiæ fœlix ſucceſſus illuxit.

Turpe eſt Imperatori aut militi dicere, non putaram. Scipio.

Tolle moras, ſemper nocuit differre paratis. Lucanus.

Turpiſsimum eſt ſtrenuos Imperatores latronum bella imitari. Incerto authore.

Turpe eſt tot calamitatibus affectos, ſuperbè adhuc cum uictoribus agere.

Vnicum conſilium rectum, magnam militū manum proſternit. Laërtius.

Via hoſtibus qua fugiant inuenienda. Scipio.

Vbi ſummus Imperator non adeſt ad exercitum, citius quod non facto'ſt uſus fit, quàm quod facto'ſt opus. Plautus.

Vinculo quodam patientiæ obligandi ſunt impetus belli. Macrobius.

Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem. Virgilius.

Vn bel morir tutta la uita honora. Petrarcha.

¶ De Iuriſconſultorum laudibus. Caput XXI.

BONORVM authorum lectionem cùm periucundam, tum perutilem eſſe inficiari certè non poſſumus. At ſi uera fateri uolumus, nihil omnino adeò elegans & iucũdum facilè inuenietur, quod ad noſtrorum iuriſprudentum reſponſa collatum, non inſipidum uideatur. Ego enim (quantum mihi uſu ueniſſe comperi) ubi multa uariaq́; percurri, nihil tandem quod ad Iuriſconſultorum elegãtiam, uel dignitatem accederet, nihil quod eorũ dogmata æquaret, uſquàm offendi. Tria in illis ſumma admiratione digna ſemper iudicaui: primùm quòd nõ in fabulas, aut commentitias narrationes, ſed in leges, ac præcepta, quæ ad humanæ uitæ regulam ac beatitudinẽ ſpectãt, omnes ita cõueniſſe inueniuntur, ut nõ planè à diuerſis, ſed ab eodẽ prorſus defluxiſſe omnia uideantur. Protulêre equidẽ & ſuas antiqui illi Philoſophi ſententias, quas tamen ſi diligẽtius excuſſeris, nec omnino perfectas, nec ſemper reſpõdentes inuenias. In Iuriſconſultis (adde Chriſtianã fidem) nihil ab Euãgelica doctrina recedit. Sequens eſt dicẽdi ſtilus, quo nullus ſanè (eruditorum omnium iudicio) purior aut elegantior inuenitur: ut ne ipſe quidem Romanæ eloquentiæ parens Cicero (ſi leges condere maluiſſet) exiſtimetur melius fuiſſe dicturus. Vix enim poteſt cum breuitate eloquentia eſſe coniuncta: atqui in Iureconſultis non ſatis liquet, utrum breuitatem, an elegantiam magis admiremur. Quæ res cùm longè diſertius à Laurentio Vallenſi explicata fuerint, eius uerba referre præſtabit: Perlegi (inquit) proximè quinquaginta Digeſtorum libros, ex pleriſq; Iuriſconſulto

Laurentij Vallæ iudicium.

ſulto

ſultorũ uoluminibus excerptos: & relegi cum libenter, tum uerò quadam cum admiratione. Primùm quòd neſcias, utrum diligentiáne, an grauitas: prudentia, an equitas: ſcientia rerum, an orationis dignitas præſtet, & maiori laude dãda eſſe uideatur. Deinde, quòd hæc ipſa ita in unoquoq; illorum omnia ſunt egregia & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferẽdum putes. Cui ſimile quiddam (ut de ultima tantùm parte quæ ad nos pertinet dicam) in epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quæ quum à pluribus ſcribantur, omnes tantum ab uno, eodemq; (audacius dixerim) ſi perſonas ſuſtuleris, ab uno Cicerone ſcriptæ iudicentur: ita uerba, ac ſententiæ, characterq; ipſe dicẽdi ubiq; ſui eſt ſimilis. Quod eò magis in iuriſconſultis eſt admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt, in eodem quaſi ludo ac ſchola inſtituti: hi uerò inter ſe etiam ſeculis diſtant, licet poſt Ciceronem. Ideoq; quibuſdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Virgilio uſq; ad Liuiũ fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nil extat, ſed alterius Mutij recentioris. Et priſci illi quidem iuriſcõſulti quales, quantiq; in eloquendo fuerint, iudicare non poſſumus: quippe quorum nihil legimus. His autem qui inter manus uerſantur, nihil eſt, mea ſententia, quod addi, adimi'ue poſſe uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnoperè patitur) quàm latinitatis, atque elegantiæ: ſine qua cæca omnis doctrina eſt, & illiberalis, præſertim in iure Ciuili. Hæc Valla. Philippus quoque Beroaldus ſummæ eruditionis ac iudicij uir, in commento ſecundæ Philippicæ Ciceronis, ubi de coëun-

da ſocietate loquitur, Iuriſconſultos noſtros puriſſimè atque elegantiſſimè ſcripſiſſe teſtatur. Poſtremum eſt (quod magis me mouet) quòd omnem ſcientiam, ac ſermonis ſplendorem longè præcurrit: nempè integritas uitæ, & innata quædam probitas, quæ illos ab omni hominum genere ſegregauit. Habemus certè præclaras ex antiquis philoſophis ſententias, & uitæ præcepta non contemnenda, ſed quibus authorum mores minimè reſpondebant. Enimuerò quoſdam humanarum rerum egregios contemptores fuiſſe legimus, ſed ut popularē auram captarent, & priuata pro derelictis habentes omnium facilitate abuterentur. Alios ueſanis amoribus deperijſſe, alios minus liberè prolocutos: nonnullos tyrannorum minis & terriculamentis euictos, in ueritatem & iuſtitiam coniuraſſe: pleroſq; uel ambitione, uel auaritia adeò flagraſſe, ut quas ipſi leges alijs præſcripſerant, nulli pertinacius uiolarent. Hi uerò quàm ſimulem eorum orationi ac ſententijs uitam uixerint, quàm ab omni uitiorum genere temperauerint, quàm liberalibus, ac planè candidis moribus extiterint, nemini obſcurū eſſe poteſt. Nempè (ut ab his qui inter manus noſtras uerſantur exempli ſuffragium petam) Neratius Priſcus, de quo meminit Pomponius, tantæ fuiſſe probitatis legitur, ut Traianus Imperatorum omnium feliciſſimus, nihil eo inconſulto attentaſſe exiſtimetur. Quin etiam (ut Spartianus refert) frequens fuit apud Romanos opinio, Traiano id animi fuiſſe, ut Neratium Priſcum, non Adrianum ſucceſſorem relinqueret, multis in hoc conſentientibus amicis: uſq; eò ut Priſco aliquando dixerit: Commendo tibi Prouin-

cias

cias ſi quid mihi fatale contigerit. Singularis omnino probitatis, ac ſcientiæ uirum eſſe oportuit, quem tantus princeps in Imperij Romani *moderatorem deſignaret.* Accedit Serbidius *Scæuola* Magni Papiniani *præceptor, quo iuriſperito* Marcum Antonium Philoſophum *præcipuè uſum fuiſſe* Iulius Capitolinus *ſcribit. Porrò & uirum grauem fuiſſe* Scæuolam, *& maximæ peritiæ atque integritatis, argumẽto ſunt, cùm eius reſpõſa quibus nulla planè tutiora, tum quòd* Marco Philoſopho *Imperatorum omnium ſapientiſſimo tantoperè gratus extiterit. Quis diuini illius* Papiniani *uirtutes, incredibilesq́; animi dotes enarret?* Erat *quidem ille iuriſconſultorum omnium, quotquot uel ante, uel poſt eum fuerunt excellentiſſimus: & (ut* Spartianus *uocat) iuris aſylum, ac doctrinæ legalis theſaurus. In ſupremo dignitatum culmine uiridi admodum ætate conſtitutus, ut qui præfectus prætorio in trigeſimo ſuæ ætatis anno, ſecundum à principe locum obtineret, tantæ apud populum authoritatis fuit, ut nequitiã principis facilè poſſet emendare, & ſuſpectum* Imperatorem *populo conciliare. Maluit tamen uir optimus mortem oppetere, quàm delictum principis excuſare. O rariſſimã probitatem, ô fortitudinem inauditam. Quem illi Philoſophorum, Rhetorum, Oratorum, aut Poetarum quos antiquitas ueneratur, iuſtè conferemus? Audacius loquar (neq; hoc tamen ſine lachrymis & rubore pronũtio.) Quẽ eorũ qui & Chriſtianum nomen profitentur, & Chriſtianis principibus aſſiſtunt, tale de ſe exemplum præbere, aut præbuiſſe unquam cognouimus? At, inquiunt, principibus*

bus uerum diſplicet eloquiū. Malè perdant dij nephandas belluas. Cur non eis diſpliceat ueritas, quam nunquàm audire conſueuerunt? Cur non delectentur mendacio, qui inter adulatores & fucos, inter uultures & coruos perpetuò ſedent? Excutiantur principes qui iuriſconſultorum opera & conſilijs uſi ſunt: quales habuerint mores, quali iuſtitia imperia adminiſtrauerint, quam de ſe poſteris famam reliquerint. Antoninus Pius, omnium certè principum optimus, quo imperante nihil Romanis aduerſum contigit, nulla maior in toto orbe trãquillitas: his (teſte Capitolino) uſus eſt iuriſperitis, Vindio Vero, Saluio Iuliano, Eburnio Valente, Voluſio Metiano, Vlpio Marcello, & Priſco Iaboleno. Horū omnium, dempto Marcello, meminit Pomponius. Optimi quidem fuerunt, & talem principē reddiderunt. Alexander quoq; Seuerus ab Antonini bonitate & iuſtitia non degenerãs, bello tamen aliquantulum clarior, quiq; omnibus principibus uirtutis & gloriæ imaginem ſolus referre poteſt, quorum nam ope, uel conſilio ad tantã imperij uenuſtatem peruenit, niſi iuriſconſultorum? Quod ne fortè quidam me falsò, aut commentitiè iactare arbitrentur, ipſius Lampridij ad Conſtantinum uerba audiantur: Notum eſt illud pietati tuæ quod in Mario Maximo legiſti, Meliorem eſſe rempublicam, & propè tutiorem, in qua princeps malus eſt, ea in qua ſunt amici principis mali. Siquidem unus malus poteſt à plurimis bonis corrigi, multi autem mali non poſſunt ab uno, quamuis optimo, ulla ratione ſuperari. Alexander igitur imperator amicos & parentes ſi malos reperit, aut puniuit, aut ſi

uetus

uetus uel amicitia uel neceſsitudo non ſiuit puniri, dimiſit à ſe, dicens: His charior eſt mihi tota reſpublica. Et *ut ſcias qui uiri in eius conſilio fuerint,* Fabius Sabinus Sabini *inſignis uiri filius,* Cato *temporis ſui,* Domitius Vlpianus *iuriſperitiſsimus,* Aelius Gordianus Gordiani Imperatoris *pater, & ipſe reuera uir inſignis,* Iulius Paulus *iuriſperitiſsimus,* Claudius Venatus *orator ampliſsimus,* Pomponius *legum peritiſsimus,* Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Calliſtratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celſus, Proculus, Modeſtinus. *Hi omnes iuris profeſſores, diſcipuli fuere ſplendiſsimi* Papiniani, & Alexandri *Imperatoris familiares, & ſocij (ut ſcribit* Acolius & Marius Maximus) Catilius Seuerus *cognatus eius uir omnium doctiſsimus,* Aelius Serenianus *omniũ uir ſanctiſsimus,* Quintilius Caius Marcellus, *quo meliorẽ ne hiſtoriæ quidem continent.* His *tot atque alijs talibus uiris, quid mali potuit cogitari uel fieri, cum ad bonum omnes conſentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui cirumuenerant* Alexandrum *primis diebus: ſed prudentia iuuenis, his malis occiſis ac depulſis amicitia iſta ſancta conualuit. Iſti ſunt qui bonum principem ſuum fecerunt, & iterũ amici mali qui* Romanos *peßimos etiam poſteris tradiderunt, ſuis uitijs laborantes.* Hæc Lampridius. *Quæ utinam in cor cuiuſq; principis penetrarent, ut ad imaginem* Alexandri, *ſe ad uirtutes & iuſtitiam componerent ac excitarẽt. Iuuenis quidem ille, nec Chriſtiani dogmatis ſatis peritus, uerùm inſignium, atque bonorum uirorum conſuetudine, opera, & conſilio conti-*

nue

nuè uſus, optimi principis, & rempublicam optimè moderantis, exemplum cæteris immortale reliquit.

HAEC (*dilectiſsimi iuuenes*) *de iuriſconſultorum laudibus ſtudioſè collegi, ut priſcos cum modernis conferentes, uobiſcum reputetis quantum* Hector *hic diſtet ab illo* Hectore, *qui rediјt exuuias indutus* Achillis, *uosq́; ad illorũ imaginẽ reformetis qui bonos principes efficere poterãt & ſtudebant, exiſtimetisq́; nullũ in terris numen auguſtius ac diuinius inueniri, uiro qui ſpectatã habeat probitatẽ ſimul cũ ſcientia & eruditione cõiunctã. Ad quod (etſi Gẽtiliũ exempla uos excitare magnoperè poſſunt) maxime uerò* Chriſti *ſoſpitatoris meminiſſe debetis, à quo omnis gratia, omnisq́; ſapiẽtia manat: qui nõ rarò uobis ſalubre illud, ac perpetuò memorãdum præſcriptũ inculcauit:* Nihil *omnino prodeſſe homini ſi uniuerſum orbẽ lucretur, animæ uerò ſuæ iacturã patiatur.*

¶ Nunquam parcendum calamo, & quæcũque vel ex legibus, vel idoneis authoribus excerpuntur, in repertorium atque ordinem redigenda.

Caput *XXII.*

VLTIMVS *ſtudioſo iuueni labor ſupereſt (poſteaquàm & in legibus bene uerſari, & doctorũ opiniones diſcutere ſubtiliter, atq; ingenioſè didicerit) memoriam firmiter ſtabilire, ne (ut aliquãdo prædiximus) tot uigiliæ, totq́; labores intereant. Quippè & memoriam hominis labilem eſſe conſtat, & nullam ferè diſciplinam officium memoriæ magis, quàm legalem deſiderare. Quocirca magnoperè enitendum eſt, ut quod memoriæ uiribus effici non poteſt, ſolerti id calamo ſuppleatur,*

pleatur. Debet itaque iuuenis, cùm ex lege aliqua memorabilem regulam, uel ſententiam notauerit, aut ex gloſſematis, doctoribus'ue enuntiatum aliquod excerpſerit, ocyter in librum ſelectum, ſub congruis locis ac titulis referre: nec aliorum fidere repertorijs quæ parum quidem conferunt his qui nullum laborem impenderunt. Id tandem firmiter retinemus, quod noſtro ingenio ac ſudore parauimus. Hoc certo certius eſt, nullum à legibus conditis ſpectatæ ſcientiæ uirum, aut magni nominis doctorem, ſuo indice uel repertorio caruiſſe. Alius enim materiales tantum regulas in elementorum ordinem redegit: alius iuris regulas ſub congruis titulis collocauit: plerique uerò deciſiones doctorum, ſeu communes opiniones, tum ex illorum commentarijs, tum etiam conſilijs latiſſimè congeſſerunt, ut (quoties caſus occurreret) ſingula ad manum haberent. Mihi autem (ſtudioſi iuuenes) diſponēdus ſic liber uidetur, ut ab initio in tres partes diſtinguatur: in quarum prima regulæ materiales, in ſecunda morales, in tertia iuris regulæ ſub congruis locis ac titulis ſtatuantur. Rurſum pars ultima, quæ iuris regulas continebit, in triplicem tractatũ diuidatur: quorum primus contractuum, ſecundus ultimarum uoluntatum, tertius iudiciorum regulas complectatur: atque ita perfectiſſimus totius ciuilis ſcientiæ index, modico labore comparabitur. Nec eſſet fortè contemnendi laboris opus, omnes Bartoli theoricas in regulas & exceptiones redigere: quod permultos quidem attentaſſe ſcio, perfeciſſe adhuc neminem. Sunt præterea nonnulli (ut prædiximus) qui labori magis quàm ingenio uacantes

cantes, reiectis legum ſubtilitatibus, ſolas doctorum opi niones amplectuntur, eaſq́; ex omnium uoluminibus col lectas in ordinem redigunt, ac diſponunt. Ad quod abũ*dè ſufficere poteſt, ampliſſimũ illud* Firmani Bertachi*ni repertorium in tria uolumina diſtinctum.* Nos aliquan*do (fauente deo) perfectum indicem in communem utili tatem proferemus, in quo non minus ingenio quàm labo ri tribuiſſe probabimur.* At uerò *(iuuenes feliciſſimi) in præſentia ſatis ſit, hanc breuiſſimam methodum, ex tem pore meditatam uobis progredi incipientibus, uice* Sa*turnalitij muneris edidiſſe, ut quo pacto leges tractari debeant tantiſper ediſcatis, donec alia maioris argumen ti opera excudantur.* C*æterùm locos ipſos, tam ad mate riales & morales, quàm ad iuris regulas pertinentes, ſtudioſè ſubiecimus, quo futuri indicis ſpecimen aliquod iam agnoſcere incipiatis.*

Loci communes materialium regularum.

Abſtractum.
Acceſſorium.
Accidens.
Actus.
Adæquatum.
Adiunctum.
Adiectiuum.
Agens.
Antecedens.
Argumentum.
Ars.
Augmentum.
Caſus.
Cauſa.
Cauſatum.
Certum.
Cohærens.
Commune.
Compoſitum.
Concretum.
Coniunctum.

Conne

Connexum.
Conſequens.
Conſecutiuum.
Confuſum.
Continens.
Contentum.
Continuum.
Contingens.
Contiguum.
Contrarium.
Contradictoriũ.
Correlatiuum.
Correſpectiuũ.
Corruptum.

Destinatum.
Determinabile.
Differens.
Difficile.
Diffinitum.
Diminutio.
Directum.
Diſsimile.
Distinctum.
Diuerſum.
Diuiduum.
Dubium.

Effectus.
Emergens.
Ens.
Aequipollens.
Aequiparatum.
Euentus.
Euidens.
Expreſſum.
Extremum.
Exceptum.
Exitus.

Facile.
Finis.
Finitum.
Forma.
Frequens.
Frustrà.

Geminatum.
Genus.

Habitus.
Habile.

Idem.
Incertum.
Incidens.
Indefinitum.
Indiuiduum.

Indifferens.
Indiſtinctum.
Infinitum.
Inhabile.
Impar.
Imperfectum.

Limitatum.
Locus.
Locatum.

Magis.
Materia.
Materiatum.
Medium.
Minimum.
Miſtum.
Modus.
Modicum.
Motus.

Natura.
Neceſſarium.
Nouum.
Numerus.

Obliquum
Omne.
Oppoſitum.
Ordo.
Ordinatum.
Organum.

Par.
Pars.
Paßio.
Patiens.
Perfectum.
Perplexum.
Perpetuum.
Poſterius.
Potentia.
Prædicatum.
Præſuppoſitum.
Primum.
Principium.
Prius.
Principale.
Priuatio.
Propinquum.
Propoſitum.
Proprium.
Purum.
Purificatum.

Qualitas.
Qualificatum.
Quantitas.
Quiditas.

Rarum

Rarum.
Remotum.

Separatum.
Simile.
Simplex.
Singulare.
Species.
Subſtantia.
Subſtantiuum.
Subiectum.
Superfluum.

Surrogatum.

Tacitum.
Tale.
Tempus.
Totum.

Varium.
Vltimum.
Vniforme.
Vnitum.
Vniuerſum.

Loci communes Moralium regularum.

ABſtineo.
Abſurdum.
Abuſus.
Abundans.
Afflictus.
Afflictio.
Amor.
Amicitia.
Anima.
Animus.
Arbitrium.
Audacia.

Benignitas.
Beatus.

Benefactor.
Beneficium.
Bonum.
Bona fides.

Carum.
Caſtitas.
Charitas.
Cogitatio.
Commiſſum.
Commodum.
Conſenſus.
Conſuetudo.
Conſilium.
Conatus.

Contemptus.
Concordia.
Corruptela.
Culpa.

Damnum.
Dedecus.
Deformitas.
Defenſio.
Dignitas.
Diligentia.
Diſcordia.
Dolor.
Dolus.

Emendatio.
Aequalitas.
Aequitas.
Aequum.
Error.
Experientia.

Factum.
Falſum.
Fama.
Familiaritas.
Fauor.
Fides.
Fraus.
Furor.

Gloria.
Gratum.
Gratia.
Grauamen.

Homo.
Honor.
Honeſtas.
Honeſtum.
Humanitas.

Illicitum.
Impoßibile.
Inconſtantia.
Incommodum.
Inconueniens.
Inciuile.
Indignus.
Iniquum.
Inimicitia.
Iniuſtum.
Iniuſtitia.
Innocens.
Intentio.
Inuidia.
Inuitus.
Inutile.

Ira.
Iracundia.
Iuſtum.
Iuſtitia.

Labor.
Laus.
Læſio.
Leuitas.
Liberum.
Liberale.
Licitum.
Lucrum.

Malum.
Mens.
Mendacium.
Meritum.
Miſericordia.
Modus.
Modeſtia.
Mores.
Mors.

Neceßitas.
Negligentia.
Nobilitas.
Nocens.
Noxa.

Obedientia.
Odium.
Offenſio.
Omiſſum.
Opinio.
Opus.

Pax.
Pœnitentia.
Permiſſum.
Pietas.
Poßibile.
Poteſtas.
Præmium.
Priuatum.
Profum.
Prohibitum.
Propoſitum.
Publicum.

Ratio.
Rectum.
Rego.
Reprehenſio.
Rigor.
Ruſticitas.

Salus.
Sæuitia.

Simplicitas.
Stultitia.
Subtilitas.

Temeritas.
Turpitudo.

Variatio.
Veritas.
Verum.
Veriſimile.
Virtus.
Vitium.
Vituperium.
Voluntas.
Vtile.
Vtilitas.

Loci communes regularum Iuris, & primò contractuum.

Acceptilatio.
Adoptio.
Alienatio.
Arrogatio.
Aſſociatio.

Bigamia.

Ceſsio.
Commodatum.
Compenſatio.
Conuentio.
Contractus.
Conductio.
Conſtitutum.
Conſilium.
Cura.
Datio in ſolutū.
Delegatio.
Depoſitum.
Dictum.
Diuiſio.
Do ut des.
Do ut facias.
Donatio.
Donatio propter nuptias.
Donatio ob cauſam.
Dos.

Emancipatio.
Emptio.
Emphyteoſis.
Epiſtola.

Facio

Facio ut des.
Facio ut facias.
Feudum.
Fideiuſsio.

Intereſſe.

Locatio.

Mandatum.
Manumiſsio.
Matrimonium.
Mutuum.
Mutuum ciuile.

Negotiorum geſtio.
Nouatio.
Nuptiæ.

Obligatio.

Pactum.
Peculium.
Permutatio.
Phænus.
Pignus.

Pollicitatio.
Precarium.
Præſcriptio.
Promiſsio.

Quitatio.

Remiſsio.

Satiſacceptio.
Seruitus.
Societas.
Solutio.
Sponſio.
Sponſalia.
Stipulatio.

Traditio.
Tranſactio.

Vectigal.
Venditio.
Votum.
Vſuſcapio.
Vſura.

Loci communes ultimarum uoluntatum.

ADitio hæreditatis.

Bonorum poſſeßio.

Codicilli.
Collatio.
Conditio.
Coniunctio.
Contributio.
Contratabulatio.

Datum cauſa cõditionis implendæ.
Diſpoſitio ad pias cauſas.
Donatio cauſa mortis.

Electio.
Exhæredatio.

Falcidia.
Fideicommiſſum.
Funeralia.

Grauamen.

Hæres.
Hæreditas.

Incapax.
Indignus.
Inſtitutio.
Ius accreſcendi.
Ius deliberandi.
Ius dicendi nullum.

Legatum.
Legitima.

Mortis cauſa capio.

Neceßitas.

Optio.

Prælegatum.
Præteritio.

Querela.

Relictum.
Repudiatio.
Reſtitutio.

Subſti

Subſtitutio.
Succeſſor.
Succeßio.
Suitas.

Tabulæ pupillares.
Teſtamentum.
Teſtamentū inter liberos.

Teſtator.
Tranſmißio.
Trebellianica.
Tutela.

Vltima uoluntas.
Vſus.
Vſusfructus.

Loci communes ciuilium iudiciorum.

Abſolutio.
Abſens.
Actio.
Actor.
Acta.
Aduocatus.
Appellatio.
Apoſtoli.
Arbiter.
Arbitrator.
Arbitrium iudicis.
Articulus.

Bona.

Cauſa.
Cautio.
Cautela.
Capitulum.
Ceßio bonorum.
Citatio.
Commißio.
Compromiſſum.
Compenſatio.
Confeßio
Condemnatio.
Concluſio cauſæ.
Continentia cauſæ.
Contumacia.
Copia.
Creditor.
Cumulatio.

Debitor.
Decretum.
Delegatus.
Dilatio.

Editio.
Exceptio.
Executor.
Executio.
Excuſsio.
Exemplum.
Expenſæ.

Feriæ.
Fideiuſſor.
Forus.

Indicium.
Inſtantia.
Inſtrumentum.
Interceſsio.
Interpellatio.
Interrogatorium.
Interlocutoria.
Inuentarium.
Iudex.
Iudicium.
Iudicatum.
Iuramentum.
Iuriſditio.

Libellus.
Lis.
Litis conteſtatio.

Mandatum.
Mora.
Mulcta.

Notarius.
Notorium.
Nuntius.
Nullitas.

Officium iudicis.
Ordo iuris.
Originale.

Poſitio.
Præſumptio.
Priuilegium.
Probatio.
Proceſſus.
Procurator.
Productio.
Prorogatio.
Proteſtatio.
Publicatio.

Ratificatio.
Reconuentio.
Relatio.
Remedium.
Renuntiatio.

Repli

Replicatio.
Reſponſio.
Res iudicata.
Reſcriptum.
Reus.
Reuocatio.

Satiſdatio.
Scriptura.
Sententia.
Sequeſtrum.
Solennitas.
Stilus.

Statutum.
Summariæ.
Suſpenſio.
Subhaſtatio.

Tempus.
Terminus.
Tertius.
Teſtis.
Titulus.

Victor.
Victus.

Loci communes criminalium iudiciorum.

Accuſatio.
Adulterium.
Aggreſſor.
Ambitus.
Auxilium

Bannum.
Bannitus.

Calumnia.
Calumniator.
Carcer.
Coërtio.
Commentarienſis.

Confeſſio.
Condemnatio.
Conuictus.
Crimen.
Culpa.
Cuſtodia.

Defenſor.
Defenſio.
Delictum.
Deportatio.
Denuntiatio.
Diffamatio.
Dolus.

Duellum.

Exceſſus.
Excommunicatio.
Exilium.
Exul.

Fama.
Falſitas.
Fiſcus.
Fraus.
Furtum.
Fuſtigatio.

Gratia.

Homicidium.
Hoſtis.

Inceſtus.
Incendium.
Indicium.
Indulgentia.
Infamia.
Informatio.
Ininucus.
Inimicitia.
Iniuria.
Inquiſitio.
Inſcriptio.
Inſtigatio.
Inſultus.

Latro.
Læſa maieſtas.

Malus.
Malum.
Maleficium.
Mors.
Mulcta.
Mutilatio.

Nocens.
Noxa.

Occidere.
Occultare.
Offendere.

Paricidium.
Pax.
Peculatus.
Perduellis.
Pœna.
Plagium.
Plagiarius.
Publicatio.

Querela.
Quæſtio.

Rapina.
Raptor.
Raptus.
Relegatio.
Repetundarum.
Reſtitutio.

Sacrilegium.
Sicarius.
Spolium.
Stellionatus.
Stuprum.

Talio.
Tergiuerſatio.
Tortura.
Tormentum.

Veneficium.
Vita.
Violentia.
Vis publica.
Vis priuata.
Vulnus.

Matthæi Gribaldi Iu-
RISCONSVLTI CHE- RIANI,
DE RATIONE STV- DENDI,
LIBER SECVNDVS.

ETSI librum (qui Axiomatum iuris inſcribitur) ſeorſum edidimus, in quo & materiales & morales regulæ pleniſſimè congeruntur, nec mei fuerit inſtituti hunc tractatum, qui ſtudendi methodum compl

complecti tantum debet, alienis dotibus onerare, præcibus tamẽ multorum adactus, qui integrum uolumen uſqueadeò morari non potuerunt, aliquot axiomata, exempli magis, quàm explendi uoluminis gratiâ ſubiunxi. Atq; id ſanè inuitus feci, & eò minus libenter, cùm quòd nullius ingenij, ſed pauci admodum laboris opus eſſe perſpicerem, tum quòd in animo haberem ipſa enuntiata ſeu axiomata, in latiniorem formulam reducere, priuſquàm emitterẽtur. Poſteàquam uerò res aliter ceßit, & parendi neceßitate deuictum hoc ipſum me præſtare oportuit, omnes oratos uelim omnia ut boni conſulãt. Afferent certè hæc utilitatem aliquam tum in legendo, tum diſputando, dum tamen ſuo loco adducantur, & ad eam, de qua agitur, materiam rectè adaptentur. Euoluantur quæſo Dini, Cini, Bartoli, Baldi, Signorolli, Alberici, Saliceti, Raphaëlũm, Pauli, Imolæ, Romani, Aretini, Alexandri, Decij, Senenſium, Ticinenſiũ, & deniq; modernorũ omnium cõmentaria: inuenietur profectò ſubtile nihil, nihil elaboratum, ingenioſo'ue lectore dignum, niſi quod huiuſcemodi enũtiatis fuerit illuſtratũ. At uerò quemadmodũ in grauibus uiris ſales, ac dicteria ſuis locis & horis emiſſa uehementer arrident, quæ ſi alieno tẽpore effluxerint, frigida omnino, atq; inſipida uidebũtur: ſic horũ axiomatũ uſus ita tẽperandus eſt, ut non niſi opportuno loco, & pro rei neceßitate ſuccurrãt. Ad hũc ſanè uſum Serbidius, Scæuola, Domitius, Vlpianus, & Iulius Paulus legũ coryphæi, ſuos regularũ libros ſcriptitarũt. Neratius Priſcus quindecim, Aelius Martianus quinq;, Sextus Põponius unũ, Titius Caius unũ, Herennius

nius Modeſtinus decẽ, Licinius item Ruphinus unum ſupra xx. reliquerũt. Atq; utinã pretioſiſſima illa ſupellex, pro tot opinionũ repertorijs, quæ hodie paſſim conflãtur, nobis reſeruata fuiſſet. Non obijcerẽt nobis quidam, apud legum profeſſores, plus authoritatem quàm rationem ualere. Sed de his ſatis.

LOCI *axiomatum quos ut magis frequentes ac generales eligendos putauimus, hi fermè ſunt:* Actus. Bonum, Malum. Benignitas, Aequitas, Rigor. Cauſa, Cauſatum, Effectus. Correctio. Determinatio. Diſpoſitio. Extenſio. Exemplum. Expreſſum, Tacitum. Factum. Fauor, Odium. Forma, Solennitas. Fruſtrà. Genus, Species. Lex. Multa. Ordo. Par, Paria ſunt. Principium, Finis, Infinitas. Exitus. Publicè intereſt. Qualitas, Accidens, Subiectum. Ratio. Verbum. Veritas, Falſitas, Opinio. Voluntas, Mens, Intentio, Propoſitum. Vltimum, Extremum.

¶Tranſcendentia naturalia.

Ens, Vnum, Res, Bonum, Verum.

¶Prædicabilia.

Genus, Species, Differentia, Proprium, Accidens.

¶Prædicamenta.

Subſtantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, ubi, quando, ſitus, habere, facere, pati.

¶Tranſcendentia legalia.

Ius, Bonum, Aequum.

¶Prædicabilia.

Mens, Dictum, Factum.

¶Prædicamenta.

Cauſa, perſona, locus, tempus, qualitas, quantitas euentus. l. aut facta. de pœnis.

Cauſa, locus, tempus, perſonaq́;, qualeq́;, quantumq́;, Euentusq́;: hominum hæc omnia facta regunt.

¶Genus.

Dialecticis Animal, Iuriſconſultis homo.

¶Species.

Dialecticis Homo, Iuriſconſultis Titius, Pamphilus.

¶Indiuiduum.

Dialecticis Sortes, Plato. Iuriſconſultis ſeruitus omnis dempto uſufructu.

¶Legis virtus.

a Imperare. *Imperare,*[a] *Vetare, Permittere, Punire.*

b Vetare. *Virgilius: Tu regere imperio*[b] *populos Romane memento:*

c Permittere. *Hæ tibi erunt artes, paciq́; imponere morem,*[c]

d Punire. *Parcere*[d] *ſubiectis, & debellare ſuperbos.*

¶Subiectum Iuris.

Contractus, Vltima uoluntas, Iudicium.

¶Ordo iuris per decem gradus.

Mens & conſenſus hominis.

Ex conſenſu, dicta aut facta.

Ex dictis factis'ue, contractus, uel quaſi.

Ex contractu, uel quaſi, obligatio.

Ex obligatione, actio.

Ex actione, forma, ſeu facultas agendi.

Ex forma agendi, iudicium.

Ex iudicio, ſententia.

Ex

Ex ſententia., executio.

Ab executione, ſalus reipublicæ, & priuatorum quies.

Actus.

A*Ctus non ab euẽtu, ſed à cauſa iudicatur. l. uerum. & l. qui iniuriæ. de furt. l. ſi ſeruus. §. & ſi puerum. ad l. Aquil.*

Actus regulatur à fine in quem dirigitur. l. ſi is qui in aliena. uer. nemo enim. de acq. re. do. d. l. uerũ. de fur.

Actus quantumcunque fauorabilis, contra uoluntatem agentis minimè ſuſtinetur. l. ſi idem ſeruus. de lega. ij. l. ſi cui pure. in fi. princ. ad Trebellian. *l. uerbis. ubi doc. de uulga. & pupil.*

Actus agentium ſunt in patiente bene diſpoſito. l. 1. C. de hære. inſti. l. in omnibus. ij. de actio. & obliga. l. ſi ego. 1. ſi cert. peta.

Actus purus plenior eſt conditionali. l. ſi ita ſcriptum. ij. de hære. inſt.

Actus qui purè ualere non poteſt, reſoluitur in conditionalem. l. ſi hæreditas. §. ſi furioſus. & §. ſequen. de teſtam. tutel.

Actus conditionalis, non niſi impleta conditione perficitur. l. hæc uenditio. in prin. de contrahen. emptio.

Actus qui ex capite ualido & inualido geri potuit, ſimpliciter factus, ex ualido proceſſiſſe præſumitur. Ro*ma. ſing. 15. per tex. in c. niſi. de præben.*

Actus ſimpliciter geſtus, cẽſetur factus eo modo quo debuit. l. gallus. §. quidam rectè. de lib. & poſthum. l. ſi hæreditas. §. ſeruus alienus. de teſta. tutel.

Actus etiam nullus quãdoq; pœnam ſuſtinet.l.nemo martyres.nunc.gloſ.C.de ſac.ſan.eccle.l.eum qui duas.C.de adulte.Bart.in l.ubi pactum.de tranſac.

Actus geminatus plus operatur, quàm ſimplex.l.cùm ſcimus.§.1.C.de agri.& cenſi.lib.x.

Actus naturalis efficacior & potẽtior eſt uiolento.Bar.in l.& per iuſiurandum.§.qui ita.de acceptil.

Actus iudicialis potentior eſt extraiudiciali.l.pacta nouiſſima.C.de pac.

Actus iocoſus non diſponit.l.diuus.de mili.teſtam.l.fi.de teſtamen.l.ſicut.C.de lib.cau.

Actus ſimulatus nullius eſt momenti.l.ſimulatè.de rit.nuptia.

Actus attribuitur diſponenti non exequenti.l.unum.§.1.de leg.ij.Dec.in conſil.251.in cauſa mag.col.ij.uerſicu.quia ad hoc reſpondetur.uol.ij.

Actus fatalis non releuat, ubi uoluntas deſideratur.l.1.in fi.de conditio.& demonſtratio.

Actus quantũcunq; pius & fauorabilis,in alterius præiudicium non ſubſiſtit.inſti.quib.manu.nõ li.in prin.

Actus neceſſarius magis excuſat quàm uoluntarius.l.qui inſulam.in prin.locati.

Actus à iuris neceſſitate dependens,non ſecundum hominis uoluntatem,ſed iuſtum arbitrium regulatur.l.ſi arrogator.§.ſed an impuberi.de adoptio.

Actus non dicitur illi præiudicialis,cui non principaliter, ſed in conſequentiam præiudicat.gloſ.fin.in c.quamuis.de pac.lib.VI.

Actus ſequens,præcedentem intentionem declarat.l.ſi hi

qui.

qui. C*.de adulte.*§*.pauonum.inſti.de rer.diui.*Bar. *in l.cætera.*§*.fin.de lega.*1.

A*ctus iuratus, ualet meliori modo quo poteſt.l.cùm pa-ter.*§*.filius matrem.de lega.ij.*

A*ctus ſi nõ ualet eo modo quo fit, nec ualet eo modo quo poteſt.l.*1*.de iur.codicil.*

A*ctus inuoluntarius præmium non meretur.l.ita tamen.* §*.qui ſuſpectam.ad* Trebellian.

A*ctus neceſſarius nullum habet meritum.l.rem legatam. de adimen.lega.l.unum ex familia.*§.1*.de lega.ij.l. proximè.de rit.nuptia.*

A*ctus qui poteſt ſine certa ſolennitate expediri, licet illa ſolennitas minus legitimè interueniat, non uitiatur.l.*1*. in princ.* C*.de rei uxo.actio.*Angel.*in l.qui teſtamento.*§*.per contrarium.de teſtam.*

A*ctus etiam inualidus, ab agente non impugnatur.l.poſt mortem.de adoptio.*

A*ctus momentaneus non eſt conſiderandus.l.qui ſic.de ſolutio.l.quicquid calore.de regul.iur.*

A*ctus neceſſarij interpoſitio, non impedit continuationem.l.continuus.in prin.de ſtipulatio.l.hæredes.*§*. fin.de teſtam.l.cum antiquitas.*C*.eod.*

A*ctus nullus nullum parit effectum.l.ſi aut nullum.*C*. de legit.hære.l.non dubium.*C*.de legit.*

A*ctus & potentia ſimul eſſe non poſſunt.*§*.ſic itaq;. inſti.de actio.*

A*ctus potentiam excludit.l.ſi ita fuerit.uerſic.non enim. de manu.teſt.*

A*ctus in dubio, ex cauſa magis neceſſaria factus intelli-*

gitur.l.cùm ex pluribus.de ſolutio.

Actus non habens effectum ſecundum intentionem diſponentis, reiterari debet donec conſequatur effectum. Bald.*in l.inuitus.circa fin.* C.*de procurato.*

*Non ualet actus cuius effectus in tempus prohibitum confertur.l.quod ſponſæ.*C.*de dona.ante nupt.*

*Actus ambigui, eandem ferè naturam, uel promiſcuam habentes,ex ſignis & accidentibus diſtinguũtur.l.illud.§.tractari.de iur.codicil.l.*Seia.*de dot. prælega.l.non codicillum.*C.*de teſtam.*Oldra.*conſil.159. ex præſenti.in princ.*

Actus in dubio,magis proprio quàm alieno nomine factus reputatur.l.& magis.de ſolutio.

Actus in dubio,factus cenſetur loco & tempore licitis. Bar.*& docto. in l.non ſolum.§.ſed ut probari.de no.ope.nuntia.*

*Actus in dubio,cẽſetur potius ex cauſa neceſſaria,quàm uoluntaria factus.l.*Ariſto.*§.1.de iur.delibe.l.pater filium.in fi.ad l.falcid.l.miles.§.fi.de adulte.l.proximè.de rit.nuptia.l.ſi cùm dotem.§.ſi pater.ſolu. matri.l.huiuſmodi.§.cùm pater.de lega.1.*

Actus à digniori ſui parte denominatur.l.1.in princ.ubi gloſ.& docto.de ſtipulatio.

Actus non à cõfirmato,ſed à confirmante denominatur. l.teſtamẽto.1.de teſta.tutel.l.ſi quis priore.ad trebel.

Actus non à faciente,ſed ab eo cuius contemplatione fit nominatur.l.profectitia.in princ.de iu.dot.

*Actus cœptus in conditionibus etiam fauorabilis cauſæ, pro completo non habetur.l.*Arethuſa.*de ſta.homi.*

Nam

Nam cauſa quantumcunque fauorabilis, formæ defe-ctum non excuſat.l.cùm hi.§.ſi prætor.de tranſact. Bal.conſil.324.punctus.uol.2.

Actus annullatio pœna eſt agenti. l.turpia.in prin.de le ga.1.l.Senatus.de contrahen. emptio.l.non dubium. C.de legi.l.fin.C. de poſthu.hære.inſtitu.

Actus perueniens ad caſum à quo non poteſt incipere,ui tiatur.l.pluribus.§.& ſi placeat.de ſtipu.

Actus conſumatus non uitiatur,licet perueniat ad caſum ſuo principio repugnantem.l.ſi quis alicui.de acquir. hære.l.ſi gaudentius.C.de contrahen. emptio.l.pa-tre furioſo.de his qui ſunt ſui uel ali.iur.

Actus perfectus per contrarium euentum non reſolui-tur.l.donationes.de donatio.

Actus contra legis prohibitionem factus,nec effectum ha bet,nec nomen ullum meretur.l.fi.C.de ſenten.ex pe ricu.recitan.l.non dubium.C.de legi.

Actus indiuiduus unico contextu perfici debet.l.hære-des palàm.§.fin.de teſta.l.1.§.1. & l.continuus.in princ.de ſtipulatio.

Propter unitatem finis & effectus,idem actus reputatur. l.qui pupillã.§.fi.& l.uim paſſam.§.inceſti.de adul. Ang.in l.hos accuſare.§.lege Iulia.in fin.de accuſa.

Actus facti plenior eſt quàm uerbi.l.noſtram.ibi,ſiqui-dem teſtator.C.de teſtamen. iunc.§.pen. inſti.quib. mod.teſta.infir.c.degradatio.de pœnis.in VI.

Actus peccans in forma redditur nullus.l.cùm hi.§.ſi prætor.de tranſac.

Actus peccans in materia,ualet meliori modo quo poteſt.

*l.ſi unus.§.ſi acceptilatio.de pactis.*Bar.*in l.1.in fin. prin.de uulga.*

A*ctus attribuitur ordinanti, non exequẽti.l.ij.§.omnia. C.de uete.iur.enucle.§.cumq; hoc.in proœ.inſti.*

A*ctus non à nomine,ſed ab effectu indicatur.l.inſulam. de præſcrip.uerb.l.cùm manu ſata.§.fin.de contrahen.emptio.l.ſi olei.iunc.gloſ.* C*.loca.latè* Iaſ*.in l. non codicillum.*C*.de teſtam.*

A*ctus qui re integra ualere non poteſt, per conſummationem reconciliatur.l.ſi à furioſo.ſi cert.pet.*

A*ctus appellatione uenit ualidus, non inualidus.l.ſi ſe. §.condemnatum.de re iudica.*

A*ctus inualidus & nullus æquiparantur.l.ſi aut nullum.* C*.de legiti.hæredi.*

A*ctus appellatione uenit purus,non conditionalis.l.1.§. biduum.iunc.gloſ.quan.appel.ſit.*

A*ctus conditionalis non eſt propriè talis.l.1.de donatio. l.ſi hominem.in fin.de uſucapio.*

A*ctus fauorabilis uel odioſus,iudicatur ſecundum principalem agentis intentionem.l.qui exceptionem. de conditio.inde.*

A*ctus incontinenti facti,cẽſentur inuicem correſpectiui. l.ſi uentri.§.in bonis.de priui.credito.l.lecta.uerſic. dicebam.ſi cert.peta.*Bald.*in repeti.l.petens.col.penul.*C*.de pac.*

A*ctus plures unico contextu facti,pro uno iudicantur.* C*urt.conſil.54.ſuper duobus.col.1.in fine.*

A*ctus efficaces fieri nequeunt,niſi legum forma obſeruata.l.1.in prin.de ſtipulatio.l.traditionibus.*C*.de pac.*

Ad

Ad perficiendum actum, requiritur etiam habilitas inſtrumenti. l. 1. §. cæterùm. de acqui. poſ.

Actus qui multiplici intentione geri poteſt, debet ab agente præmiſſa proteſtatione declarari. l. at ſi quis. §. ſed interdum. uerſi. oportet. de religio. & ſumpti. fu.

Actus nullus propter inhabilitatem agentis, ſuperuenienti habilitate non confirmatur. l. ſi minor. de ſer. expor. c. ſi eo tempore. de reſcrip. in VI. pulchrè Deci. in conſil. 661. in caſu. in fin. uol. iiij.

Bonum, Malum.

Bono melius inuenitur. l. ubi autem. de ſtipulatio.

Non ſufficit abſtinere à malo, niſi fiat quod bonum eſt. l. in illa. de ſtipulatio.

Malum facere uidetur qui non ſtudet ad bonum. l. qui liberos. in fin. ubi gloſ. de rit. nuptia.

Bonum publicum, priuatorum commodis anteponitur. §. ſancimus. in auth. de reſti. & ea quæ pa. in XI. mēſe.

Bonarum mentiū eſt culpam timere, ubi culpa non adeſt. clem. exiui. §. quia uerò plerunq;. de uerb. ſign. c. ij. de obſerua. ieiun.

Vbicunq; agitur ex bono & æquo, non eſt curandum de apicibus iuris. l. ſi fideiuſſor. §. quædam. ubi Bar. mandati. c. dilecti. ubi gloſ. extra. de iudi.

Bona arbor bonos fructus facit, mala uerò bonos facere non poteſt. l. quòd ſi nolit. §. qui mancipia. ubi gloſ. de ædil. edic.

Bonum ex malè geſto proueniens, nō excuſat delinquentem. l. iij. §. in bello. de re milit. c. relegentes. 23. q. 5.

De duobus malis minus eſt eligendum.c.duo.13.diſtinctio.l.quoties.de regu.iur.

Minus malum comparatum ad maius, habet rationem boni.c.iurauit.22.quæſt.4.

Boni mores diuitijs omnibus præferuntur.§.fin.inſti. de ſuſpec.tuto.

Bonum prohibetur ratione mali conſequentis.c.ita ergo. & ibi gloſ.1.22.quæſtio.1.

Propter bonum quod ex malo aliquo ſequitur, ipſum malũ toleratur.c.deniq;.4.diſt.c.nerui.circa fi.13.diſt.

In dubio potius bonum quàm malum præſumi debet.l. cùm creditor.de furt.l.meritò.pro ſoc. Alex.*conſil. 127.uolu.4.*

Bonum eſt honeſti uiri nomen aſſumere.l.facta.§.ſi uerò nominis.ad Trebellian.

Bonum eſt uitandum ſi ex illo poteſt deſcendere malum. Abb.*in c.cum ab omni.in 2.not.de uit.& hone.cler.*

Et *ſic nota mirabile, quòd malum in potentia, excludit bonum in actu.* Et *ideò melius eſt ſtare in terminis indifferentibus, quàm ſub ſpecie boni malum aliquod committatur.*

Quoties bonum aliquod agimus, toties Deum *cõfitemur: ſic quotieſcunq; uincimur à peccatis, toties* Deum *negamus.c.æſtimant.11.quæſt.3.*

Benignitas, Aequitas, Rigor.

BEnignitatis *ratio,* Iuris *rigori præfertur. l.ſi tibi pecuniam.in fi.ſi cert.pet.l.ſi tibi.de donat.*

Benignius eſt nocentem abſoluere, quàm innocentem condem

condemnare.l.abſentem.de pœn.

In re dubia benignior interpretatio ſequenda eſt.l.proximè.circa med.de his quæ in teſta.delen.

In his quæ de bono & æquo tractanda ſunt, plerunque ſub authoritate iuris ſciētiæ perniciosè erratur.l.ſi ſeruum.§.& Celſus adoleſcens.de ſtipulatio.

Aequitas non ſcripta,ſcripto rigori ſuccumbit.doct.in l.placuit.C.de iudi.l.proſpexit.qui & à quib.

Rigoroſo diſponenti, rigor iuris ſeruandus eſt.l. cùm quidam.C.de lega.

Iuſtū eſt inhærere rigori, ſed iuſtius æquitatē amplecti. l.ſi filius qui patri.ibi,iuſtius prætorē.& c.de uulga.

Iudex æquitatem ante oculos ſemper habere debet.l. quòd ſi Epheſi.de eo quod cert.lo.

Rigor iuris in ſtricta diſputandi ratione conſiſtit.l.ita uulneratus.circa fi.ad l. aquil.

Multa contra rigorē iuris,pro libertate & cōmuni utilitate recepta ſunt. l.generaliter.§. ſi ſeruo pignorato.de fideic.libert.d.l.ita uulneratus.in fi.ad l.aquil.

Aequitas nouæ cauſæ,nouum remedium poſtulat.l.planè. ut in poſſeſ.legato.l.1.ubi Bal.C.de re iudic.

Paria ſunt dicere:hæc lex procedit de æquitate,illa de rigore:uel dicere,hæc corrigit illam.glo.ordin.l.cotem.§.fi.de publica. Bart.in l.ex hac.col.1.uerſicu. oppo.de l.ex facto.de donatio.

Benignè idem eſt quod iuris rigore prætermiſſo.glo.in l.ſi ſtatuliber.circa princ.de ſtatulib.

Vbi ius deficit,æquitas ſupplet. l.in ſumma.§.item uarus.de aqua pluui.

Rigor iuris ſeruatur cùm ſecundũ regulas iuris ſcripti caſus deciditur: æquitas uerò cõuenientia eſt quædam à ſcriptis regulis declinãs. Bart. in l. 1. in fi. C. de legi.

Cauſa, Cauſatum, Effectus.

CAuſæ dignitas, cauſati arguit dignitatem. c. ij. de præben. in VI. l. reſtituendæ. in fi. iunc. gl. fi. C. de aduo. diuerſo. iudi.

Cauſæ & cauſati idem eſt iudicium. l. quominus. de flumi. l. etſi amicis. ad l. iul. de adulte.

Cauſa naturalis præfertur accidentali. l. qui habet. in fi. de tutel.

Cauſa proxima magis attenditur quàm remota. l. ligni. in fi. de lega. ij. l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de uulga. & pupil.

Cauſa magis influit in primum cauſatum, quàm in ſecundum. l. publius. §. 1. de conditio. & demonſtra.

Cauſa ſecunda tantum poteſt, quantũ ei influit à prima. l. ſi quis domum. §. 1. loca. l. peto. §. prædiũ. de leg. ij.

Cauſæ continentia diuidi non debet. l. nulli. de iud. c. fi. de reſcrip.

Cauſa finalis eſt attendenda. l. fi. de hære. inſti.

Cauſa debet præcedere effectum. l. penul. quæ res pig. oblig. poſ.

Cauſa interdum ponitur pro cauſato. l. hoc iure. §. non poteſt. de dona. l. naturalis. in fi. princ. ubi gl. in uerb. obligatio. de præſcrip. uerb.

Cauſa mediata non multum remota, æquè conſideratur ut proxima. l. uxori quis. in fi. de aur. & argen. leg.

Areti.

Areti.conſil.vi.circa fin.

Cauſa à ſuo cauſato minimè confirmatur. l. quod per manus.de iu.codicil.

Cauſa & cauſatum ad paria iudicantur. l.maritus.ubi Paul.& docto.C.de procurato.

Cauſatum ſuæ cauſæ cauſa eſſe non poteſt.l.quod per manus.ubi gl.de iu.codicil.

Cauſa propter quam à communi regula receditur,ſemper debet exprimi & probari.Innocē.in c.præterea. de dilatio.eſt communis opin.ſecundum Deci.conſi. 349.conſuluit.in prin.

Cauſa finalis ex præfatione colligitur.l.fi.de hær.inſti.

Cauſæ appellatio intelligitur de propinqua.c.de cætero. ubi gl.1.& Panor.de homicid.

Cauſa cognoſcitur ab effectu.l.nō codicillū. C.de teſta.

Cauſa ſine effectu eſſe non poteſt.l.hæc ſtipulatio.§.diuus.ut leg.nomi.caue.l.nō cogēdum.§.fi.de procur.

Cauſa ſemel finita amplius inſtaurari non debet.l.poſtquam liti.C.de pac.

Ceſſante cauſa ceſſat effectus. l.adigere.§.quamuis. de iu. patrona.c.cum ceſſante.extra.de appellat.

Ceſſante cauſa impedimenti,ceſſat impedimentum.l.ſi chorus.§.pen.& fin.de lega.iij.l.liberorū.§.Pomponius.de his qui not.infa.

Ceſſante cauſa priuilegij ceſſat priuilegium.l.titia ſeio. §.uſuras.de lega.ij.

Ceſſante cauſa dilationis ceſſat dilatio.l.ſi quis hæres.de acqui.hære.

Ceſſante cauſa termini,ceſſat & terminus.l.fin.ad leg. falcid.

falcid. Panor.*in c.fi.in prin.extra.loca.*

Quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati.l. & ſi amicis.ad l.iul.de adulte.

*Omne ius potentius eſt in cauſa quàm in cauſato.l.digna uox.C.de legi.*Paul.*conſil.*129.*uol.*1.

Fauor cauſæ ſuperat fauorem rei.l.inter pares.de re iudica.c.fin.extra.eod.tit.

Sublata cauſa tollitur effectus.l. tutores.§.curatores.de admini.tuto.

Idem iudicamus de cauſa cauſante effectum, quod de ipſo effectu.l.nihil intereſt. ad l.Cornel.de ſica.l.quominus.de flumi.

Defectus cauſæ finalis uitiat diſpoſitionem. l.fin.de teſta. tutel.l.fi.de hære. inſti.

Dictum determinatur ſecundũ ſuam cauſam .l.ita autem. in princi.de admin.tuto. l. cùm pater. §.dulciſsimis. de leg.ij.

Quando uerba diſpoſitionis ſunt ambigua, cauſa diſponendi inſpicienda eſt.l.uxorem.in prin.de lega.iij.

Ex cauſa receditur à uoluntate teſtatoris. l. utilitatem.de confir.tut.l.iij.§.quãuis.& ibi Bar.*not.de admi.tut.*

Diuiſa cauſa diuiditur effectus.l.ſeia mutuam.de uſu.

Quando concurrunt duæ cauſæ, una quæ nocet, altera quæ prodeſt, attenditur illa quæ nocet.l.iij. §.fin.& ibi Barto.*ad* Syllan.

Concurrentibus cauſa quæ nocet & quæ prodeſt, attenditur potẽtior, & altera cedit.l.iij.§.ſi quis palàm.de iu.fiſci, Iaſ.*in l.ſi mater.*C.*de inoffi.teſta.*

Quando concurrunt duæ cauſæ, una permittens, altera

probi

prohibens,attenditur prohibitiua.l.ſi non lex.de hæ-re.inſti.l.ſi quis in graui.§. fi.ad ſyllani.

Scire eſt rē per cauſam cognoſcere.l.ſcire leges.de legi.

Quæcunque ab eadem cauſa efficiente ad eundem effe-ctum producuntur,ſunt paris uirtutis & potentiæ.l. de quibus.& ibi notant Bald.& Iaſ.*de legi.*

Diuerſitas cauſarum, diuerſitatem ſpecierum inducit.l. conuentionum.in princi.de pac.l.iij.§.genera. de ac-qui.poſ.

*Finita cauſa naturali, attenditur accidentalis.l.*1.C.*de cura.furi.*

Qui cauſam damni dat, damnum dediſſe uidetur.l. qui occiderit.§.in hac.ad l. aquil.l.nihil intereſt.ad leg. Cor.*de ſica.*

*Qui habet poteſtatem ſuper cauſam,habet etiam ſuper cauſatum.l.de acceßionibus.§.*1.*de diuer.& tempo. præſcrip.*Portius *inſti. de bono.poſ.§. quos autem. authent.ingreßi.*C.*de ſac.ſan.eccle.*

*Ceſſante cauſa non ceſſat effectus iam conſumatus.l.fi. in prin.unde lib.l.ſancimus.*C.*de adminiſtra.tuto.*

*Sola remotio cauſæ actus ſublatiuæ actū non reintegrat. l. militis.§.fi.de mili.teſt.l.ij.*C.*de poſth.hære.inſti.*

Quoties idem actus ex pluribus cauſis fieri potuit in du bio,cenſetur ex cauſa permiſſa factus,& non ex pro-hibita.§.qui autem.inſti.de excu.tuto. Innocen.*in c. in præſentia.de renun.*

Vna & eadem cauſa non operatur circa diuerſos effe-ctus.l.quod labeo.ubi Barto.*not.de compenſatio.*

Vna & eadem cauſa diuerſis reſpectibus, diuerſos, uel etiam

etiam contrarios operatur effectus. l. ſi finita. §. iulianus. de dam. infec.

Res tranſit cum ſua cauſa. l. ſi conuenerit. §. ſi fundus. de pigno. actio. l. alienatio. de contrahen. emptio.

Attenditur cauſa efficiens, non inſtrumētalis. l. qui mihi donatum. de donatio.

Prius de cauſa quàm de modo quærendū eſt. l. 1. de do. exceptio.

In cauſato plus uirtutis eſſe non poteſt, quàm ei ab influentia ſuæ cauſæ procedat. c. 1. §. hoc autem. qui feud. da. poſ.

Expreſſio cauſati tacitam ſuæ cauſæ expreſſionem inducit. l. 1. in princ. de eden. Bal. in l. ſi de proprietate. col. 1. C. ſi à non compe. iud.

Ex cauſa de nouo ſuperueniente, licitum eſt ab omni diſpoſitione recedere. c. non debet. de conſangui. & affi. c. ſuggeſtum. de deci. l. de ætate. §. quòd autem. de interroga. actio. Anchar. conſil. 83. prima facie. Deci. conſil. 335. uiſo conſilio. uol. ij.

Effectus in conſequentiam reſultans, regulam cōmunem non lædit. l. ſi is qui duos. de lib. legat. l. 1. de auto. tut.

Effectus non debet attribui cauſæ, qua remota idē ſubeſſet effectus. l. antep. ex quib. cau. maio.

Quando ad eundem effectū concurrunt cauſa contingēs & neceſſaria, attenditur neceſſaria, non contingens. l. conditionibus pupillus. de condi. & demonſtratio.

Cauſa quæ per ſe ſola nihil efficit, etiam in concurſu alterius non conſideratur. Bal. in c. 1. de gradi. ſucceſ. in feud. Angel. in l. 1. §. ſolent. quando appel. ſit.

Inducta ad unum effectum, non debent alium, præſertim contrarium, effectum operari. l. pro hærede. & ibi not. Bal. de acquir. hæredi.

Duæ ſpecialitates nunquam tolerantur ad eundem effectum inducendū. l. 1. C. de dot. promißio. Corne. conſil. 228. uiſo puncto. col. 1. uerſicu. & inſuper. uol. iij.

Ad inducendum effectum in paſſum uel ſuſcipientem materiam, uirtus & potentia cauſæ efficientis inſpici debet. Nam cauſa finita effectum infinitū producere non poteſt: & potentia cauſæ limitata, limitatum parit effectū. l. ſi arrogator. de adoptio. l. iuriſperitos. §. cùm oriundus. de excuſa. tuto. l. pupillo. de tutor. & cura. Alexand. in conſil. 128. conſideratus. col. 1. uerſic. pro hoc. uol. 1.

Correctio.

Legum correctio omnino uitanda eſt. l. præcipimus. in fi. C. de appella.

Subita correctio non præſumitur. l. non ad ea. de conditio. & demonſtra. contra l. ſtichus imò Pamphilus. de manu. teſt.

Melius eſt ſeipſum corrigere, quàm ab alio corrigi. §. 1. in auth. de nup. auth. ut frat. fil. in prin. ubi gloſ.

Potius præſumitur correctio quàm ſuperfluitas. gl. fi. in c. quanquam. de uſu. in VI.

Quod expreßè non corrigitur, ſtare minimè prohibetur. l. ſancimus. C. de teſtamen.

Correctio non inducitur, niſi quatenus in iure expreſſum reperitur. §. cum igitur. uerſi. nec eſt lex. in auth.

de

de non eligen.ſecun.nuben.

Lex *quæ non inuenitur expreßè correcta, antiquæ dimittitur figuræ.gloſ. fin.in auth.de adminiſtr.in ſac.*

Niſi *expreßè ius antiquũ corrigatur, remanet ſimul cũ nouo.gl.in c.de multa.in fi.gl.magnæ.de præben.*

Per *ſubauditos intellectus nõ inducitur legũ correctio. gl.ſing.in c.cupiẽtes.in uerbo, petere.de elect.in* VI.

Argumentũ *à contrario ſenſu non ſumitur ad iuris correctionem, niſi quando in ſenſu directo ſuperfluum foret.l.nulla.iunc. auth.diaconiſſam.* C.*de epiſ.& cle.*

Lex *noua generaliter corrigens, non porrigitur ad caſus à lege ueteri ſpecialiter diffinitos.l.ſciendũ. qui ſatiſ.cogan. iunc.authent. offeratur.* C. *de lit.conteſt.* Iaſ.*in auth.ex cauſa.col.*v.C.*de lib.præter.*

Lex *corrigens, debet intelligi ſecundum terminos legis correctæ.§.fi.in.auth.de fil.ante dota.inſtru.nat.*

Quãdo *duo caſus à lege ueteri parificãtur, lex noua corrigens in uno extenditur ad alterũ.gl.in l.quod uerò. de legi.* Bar. *& alij in l.marcellus.in prin.ad trebel.*

In *correctorijs etiam ex identitate uel maioritate rationis non expreſſæ nõ fit extenſio. l.ſi uerò.§.de uiro. ſol.mat. docto.communiter.in auth.quas actiones.*C. *de ſac.ſan.eccl.*

Quando *ratio eſt expreſſa in lege corrigente, uel unica tantum poteſt aßignari, tunc ex identitate rationis licita eſt extenſio: quoniam non dicitur propriè extenſio, ſed uera legis diſpoſitio.l.milites agrum.de re milita. l.his ſolis.*C.*de reuocan.dona.*Iaſ.*in auth. non licet.* C.*de lib.præte.*

In correctorijs & pœnalibus, ſimul etiam ex maioritate rationis, expreſſe non fit extenſio. glo. communiter ap probata in clem. ut hi qui. in uerbo, distributionem. & in clem. ij. in uerbo, in eiſdem. de æta. & qualita.

Vbi agitur de fauore animæ, etiã in correctorijs et pœna lib. fit extenſio. gl. not. in c. ſciãt cuncti. & in c. fi. de elec. in VI. Io. *and. in c. ex tenore. extra. qui fil. ſint le.*

Quando ius corrigens taxatiue loquitur etiam ex identi tate rationis, expreſſe non fit extenſio. doct. communiter in d. authen. quas actiones. C. *de ſac. ſanc. eccle. per tex. in auth. hæc cõstitutio innouát. ubi gl. in rub.*

C*orrectio expreſſe facta in uno correlatiuorum, extenditur ad aliud. l. fi. in prin. ubi glo.* Bar. *& doc.* C. *de indic. uidu. toll. gloſ. in l. per interuallum. de iud.*

C*orrecto uno de connexis, corrigitur & alterum. c. translato. extra. de constitutio.*

A*bſurdum eſt in alio uelle corrigere, quod in ſeipſo uigere conſpicitur. l. ſi uxor. §. iudex. de adult. l. in are nam. §. fi.* C. *de inof. teſt.*

C*orrigens corrigitur, & ad priſtinum ſtatum ius reducitur. l. quoniam præteritæ. in prin.* C. *de ſecund. nup.*

P*eccati uenia non datur, niſi correcto. cap. peccati. de regu. iur. in* VI.

L*ex correctoria in uno caſu corrigens, extenditur ad alios qui ſub lata ſignificatione cõprehẽdi poſſunt. gl. ord. in clem.* I. *in uerbo, eligatur. de elect.* Alex. *in l. ij. de leg.* I.

P*otius præſumitur correctio, quàm uerborum improPriatio. l. ſtichus imò* Pamphilus. *de fideicom. liberta.*

Determinatio.

VNa determinatio reſpiciens plura determinabilia, uniformiter omnia determinat.l.iam hoc iure. de uulga.l.quamuis.C.de impube.

Dictum determinatur ſecundum ſuam cauſam.l.ita autem.de admini.tuto.

Quotieſcunque duo uocabula ueniunt ad determinationem eiuſdem uerbi uel participij, debent uniformiter intelligi, ut ſimul & eodem tempore operentur.l.fin. C.de ſentē.& interlocu.om.iud.Iaſ.in l.contra maiores.circa princi. C.de inoffi.teſta.

Vna determinatio reſpiciens plura determinabilia diuerſæ rationis & naturæ, non æqualiter omnia, ſed ſingula ſecundum propriam cuiuſq; naturam determinat.c. ex literis.ubi Cardi.de reſcrip.And.Sicu.in conſil. 17.clementiſſimi.col.antep.uolu.ij.Bar.in l.Titia.§. Titia.de leg.ij.Soci.conſil.191.col.antep.uol.1.

Quotieſcunq; reperiuntur duo uel plura adeò connexa, quòd unicam exigunt determinationem, tunc determinatio fieri debet, habito reſpectu ad dignius & principalius.c.translato.de conſtitutio.l.& ſi non ſunt.§. perueniamus. de aur.& argen.lega.Bar.in l.1.C.de colleg.Illyri.

Idem uerbum ad duo diuerſa relatum, utrunq; in ſuo ſtatu determinat.l.ij.ubi glo.ordi.in uerbo manumitti.de offi.proconſul.gloſ.magna.& ibi doct.in l.gallus.§. 1.de libe.& poſthu.

Ex deciſione caſus magis dubij, minus dubius pariter

deter

determinatur.l.qui teſtamento.in princ.uerſicu.ergo & frater poterit.de teſta.

Vnica determinatio ratione maioris fauoris, inæqualiter determinat.l.ſi ita ſcriptum fuerit.de manu.teſta. Alexand.conſil.50.uiſo.col.1.uol.iiij.

Vnum determinabiliũ nunquam determinat aliud.l.antepe.§.ſi quis aduentu.& ibi not.Bart.ui bono.rapt.

In diſpoſitione hominis uoluntaria, unica determinatio uniformiter in omnibus operatur: ſecus in neceſſaria uel legali.doct.cõmuniter in d.l.iam hoc iure.in fi.de uulg.& d.l.gallus.§.1.in gl.magna.de lib.& poſth.

Diſpoſitio.

Diſpoſitio facta in uno coniunctorum, ad reliquum extenditur.l.ancillæ.C.de furtis.

Diſpoſitio eo loco facta uidetur, in quem eius confertur effectus.l.contraxiſſe.de actio.& oblig.

Diſpoſitio generalis non comprehendit caſum ſpecialiter diffinitum.l.doli clauſula.de ſtipulatio.l.cùm in teſtamento.§.fi.de hære.inſti.l.ſeruo manumiſſo.de pecul.lega.

Diſpoſitio generalis omnes caſus includit, dato quòd maior ſit ratio in uno, quàm in alio.l.1.§.quod autẽ.de ale.lu.& aleato.

Diſpoſitio ſpecialis derogat generali.l.Titia.1.§.pen.de lega.ij.

Diſpoſitio magis ſpecialis, derogat minus ſpeciali.l.ſeruo manumiſſo.de pecul.lega.

Diſpoſitioni generali per minus generalem derogatur.

l.uxorem.§.codicillis.de leg.iij.

Diſpoſitio *quantumcunq; generalis, non extenditur ad incogitata.l.cùm Aquiliana.de tranſac.* Roma.*conſil.* 294.*hæc confeßio,circa fin.*

Diſpoſitio *generalis,includit caſus etiam priuilegiatos. l.in fraudem.§.fin.de mili.teſtam.*

Diſpoſitio *de aliquo actu facta,non ad neceſſarium,ſed uoluntarium actum refertur.l.peto.§.prædium. de lega.ij.cùm fidei.de fideicom.lib.*

Diſpoſitio *facta ſub nomine appellatiuo,ſublato illo nomine non operatur.l.ſi antequàm.de dona. inter uir. & uxo.*

Diſpoſitio *generalis continens extenſionem actus iam conceßi, non reſtringitur ad habilitatem.l.1.§.nunciatio.de no.oper.nuntia.l.iij.§.1.in fin.de tutel.Iaſ. in l.1.col.2.C.de ſac.ſanc.eccle.*

Diſpoſitio *realis plenius prouidet quàm perſonalis.l. iuriſgentium.§.pactorum.de pac.l.ſi neceſſarias.§. de uendendo,de pigno.act.*

Diſpoſitio *negatiua trahitur in infinitum.gloſ.ſi.in l. hoc genus.de conditio.& demonſtra.*

Diſpoſitio *reſpiciens perſonas, ſpecialior eſt quàm quæ res uel cauſas intuetur.* Bald.*in l.gallus.§.ille caſus. col.pen.de libe.& poſthu.*Deci.*in conſil.147.col. penul.uol.1.*

Ex *duabus diſpoſitionibus ſpecialibus illa ſpecialior eſt, & præualet in qua eſt maior ratio ſpecialitatis.* Bal.*in l.hac conſultißima,col.1.C.qui teſta.face.poß.*

Diſpoſitio *omnis ita intelligi debet, ne ſibi contradicere uidea*

uideatur.c.inter dilectos.§.cæterùm.de fid.inſtru.

D*iſpoſitio legis & hominis æquiparantur.l.ſi in teſta=mento.in fin.de uulga.*

D*iſpoſitio legis magis ultimæ uoluntati quàm contra=ctui comparatur.* Alex.*in l.ea demum.*C.*de collatio.*

D*iſpoſitio limitata ſecũdum limites adiectæ rationis ex=tenditur.l.nomen.§.fi.de lega.iij.l.regula.§.fi.de iur. & fac.igno.*

D*iſpoſitio prohibitiua potẽtior eſt permiſſiua.l.aliena=tum.de uerbo.ſigni.iunc.l.filiusfamiliâs.§.fin.de dona tio.gloſ. in l.hoc genus.de condi.& demonſtra.*

D*iſpoſitio potius iudicanda eſt ſuperflua, quàm iniqua. gloſ.& doc.in l.fi.§.in computatione.in fi.*C.*de iur. delibe.*Bal.*in l.terminato.*C.*de fruc.& lit.expen.*

D*iſpoſitio loquens de tali,uerificatur in incipiente fieri tale.l.& ſi nõ ſint.§.quid ergo.de au.& argen.lega.*

D*iſpoſitio etiam fauorabilis in caſu prohibito facta non confirmatur,licet perueniat ad caſum permiſſum.l.ſi ſeruo.qui & à quib.*

D*iſpoſitio hominis non æquè facilè extenditur ac diſpo=ſitio legis.c.ſuſceptum.de reſcrip.in* VI.*c.cùm illis.de præben.in* VI.

D*iſponens & diſpoſitum ſe ſub eodem genere non com patiuntur.l.fi.de fund.inſtruc.* Din. *in c.mora.de re iud.in* VI.

D*iſpoſitum in uno correlatiuorum,cenſetur diſpoſitum & in altero.l.fi.*C.*de indic.uidu.tollen.l.fi.ubi* Bar. *de acceptila.latè* Deci.*in l.*I.C.*de in ius uocand.*

D*iſpoſitum de aliquo ut tali,non trahitur ad illud ſim=*

pliciter conſideratum. l.item eorum. in princ. quod cuiuſq; uniuerſi. nomi.l.debitor.§.fi.ad Trebellian.

Cui non conueniunt uerba,non cõuenit diſpoſitio.l.iiij. §.toties. de dam. infec.l. quod conſtitutum.de milit. teſtam.

Diſpoſitio generalis,quæ nõ poteſt uerificari niſi in una ſpecie,cenſetur ſpecialis.l.ſi optio.de optio lega.l.ij. de lib.& poſthu.

Licet uerba ex toto non conueniant,ſi tamen effectus aliqualiter conuenit, habet locum diſpoſitio.glo.not.in clem.uni.in uerbo cenſura.de uſu.Soci.conſi.71.col. iij.uolu.1.Deci.in c.nouit.in fi.pri.col.de iud.

Vbi remanet eadem cauſa & ſubſtantia,licet aliquod accidens uarietur,non uariatur diſpoſitio.c.inter corporalia.ubi Abb.de transla.epiſco.

Illud habetur pro diſpoſito, quod uериſimiliter diſpoſitum fuiſſet, ſi de eo fuiſſent diſponentes interrogati. glo.ulti.in l.tale pactum.in fin.de pac.l.Titius.§.Lucius.de lib.& poſthu.

Diſpoſitio exorbitans non debet extendi ultra caſum ſpecialiter expreſſum.l.ſi ſeruum.§.non dixit prætor. de acqui.hær.l.conſtitutionibus.ad municipal.

Diſpoſitio ſimpliciter facta,intelligitur facta eo caſu,quo de iure fieri poteſt.l.gallus.§.quidam recte.& ibi Iaſon in ij.not.de liber.& poſthum.

Omnis diſpoſitio ita ſane intelligenda eſt, ut abſurditas excludatur.l.de pupillo.§.ſi quis forte.de no.oper. nuntia.l.pen.ad exhib.

Qualitas adiecta diſpoſitioni,quæ in caſu de quo agitur non

non conſideratur, non auget effectum ipſius diſpoſitionis. l. 1. C. de legiti. hær. Bald. in c. 1. de gradi. ſucce. in feud.

Omnis diſpoſitio quantumcunq; generalis reſtringenda eſt, ne quis indebitè damnũ patiatur. l. ij. C. de noxal.

In generali diſpoſitione odioſi & inimici non comprehenduntur. l. lucius. §. lucius titius. de lega. ij.

Diſpoſitio hominis, licet extendatur de caſu ad caſum, non tamen de perſona ad perſonam. l. ſi quis ita. §. penul. de teſtam. tutel. Areti. in l. gallus. §. & quid ſi tantum. circa princ. de lib. & poſthu.

In odioſis diſpoſitio facta de ſimplicibus, caſum miſtum non comprehendit. l. uim paſſam. §. præſcriptione. de adulte. l. hoc legatum. de lega. iij.

Diſpoſitio loquens in caſu uero, extenditur etiam ad caſum fictum. l. gallus. §. & quid ſi tantum. de libe. & poſthu. l. 1. §. lex falcidia. ad l. falcid.

Diſpoſitio facta ratione alicuius præſuppoſiti, locũ non habet niſi præſuppoſitum uerificetur. gloſ. & doct. in l. mancipia. in uerbo ad uocandum. C. de ſer. fug. tex. eſt in l. lucius titius teſt. de fideicom. libert.

Extenſio.

Ex identitate rationis, de ſtricta ſignificatione uocabuli, ad latam fit extenſio. gloſ. ordi. in authen. ut hi qui obliga. in princ. in uerbo, ad curationem. & ibi not. Angel. l. filium habeo, ad Macedo. gloſ. in c. 1. de tempo. ordi. in VI.

Diſpoſitio hominis non tam facilè extenditur, quàm

diſpoſitio legis.c.ſuſceptum.de reſcrip.in VI. *c.cum illis.de præben.in* VI. *eſt ſuprà in uerbo,diſpoſitio.*

A *ratione, quæ conſideratur fauore agnationis,non fit extenſio de una perſona ad aliam.*Bal.*in l.ſed & mili tes.de excuſ.tut.*Dec.*conſil.287.in ciuitate.num.10.*

V*bi agitur de pœna impoſita à teſtatore,non fit extenſio de uno caſu ad alium.l.pater ſeuerinam.in prin.& ibi* Bar.*not.de conditio. & demonſtra.*

D*iſpoſitio facta in fauorem aliquorum,ad alios non extenditur.*Dec.*conſil.287.in ciuitate.col. 3. uerſic.2. propius.*

D*iſpoſitio facta in uno caſu, ad alium ſimilem extenditur,ex ueriſimili & tacita mente diſponentis.l.*Titius.*§.lucius.ubi* Bartol.*de lib.& poſthu.l.fi.*C.*de poſthum.hære.inſti.gloſ.in l.tale pactum.in fi.de pac.eſt ſuprà in uerbo,diſpoſitio.*

Q*uotieſcunque idem uerbum à lege ſæpius exprimitur, non poteſt fieri extenſio ad aliud quàm nominatum. glo.in clem.1.in uerbo dioceſanis.de iur.patro. quam extollit* Iaſ.*in l.ſi conſtante.col. 14.uerſic. 4.limita. ſolu.matrimo.*

Q*uod nullum eſt,extendi non poteſt.l.1.& ij.de iudi.l. ſed ſi manente.de precario.*

D*ictum etiam limitatum extenditur per rationem.l.nomen.§.fi.de lega.iij.l.regula.§.fi.de iu.& fac.igno.*

E*tiam ex tacita & uerisimili mente diſponentis,de perſona ad perſonam non fit extenſio.l.ſi quis ita.§.pen. de teſta.tutel.eſt dictum* Areti. *communiter approbatum ſecundum* Dec.*conſil.287.col.3.& conſi.377. col.*

col.1.uer.quia ad hoc reſpondetur.

In fictionibus non fit extenſio.l.pater.§.ſi.cum ibi not. de capti.l.lex cornelia.cum gl.de uulga. Alex.conſil. 10.uidetur.col.2.uol.1.

Tacita diſpoſitio non extenditur.gl.in l.1.§. ſed uidendum.de ſucceſſo.edic.gl.in clem.ſæpè.in uerbo, partibus.de uerb.ſigni.

Quando actus poteſt aliquid operari, nunquam extenditur in alterius præiudiciũ:ſed ubi eſſet omnino nullus, tunc nullius præiudicio, conſiderato ſolo fauore diſponẽtis, extenditur ut aliquid operetur doctri.Bar. in l.ſcæuola.in ultima oppo.ad trebelli.

Extenſum non eſt maioris uirtutis, quàm id ad quod extenditur.l.1.& ij.de iud.

In pœnalibus non fit extenſio.l.pater ſeuerinã.ubi Bar. de cõditio.& demonſtra.Bal.in l.cùm proponas.C. de hære.inſti.

De perſona ad perſonam non fit extenſio.l. ſi unus.§. ante omnia.de pac.l.gallus.§.idem credendum. ubi Areti.de lib.& poſthu.

In odioſis & pœnalibus, etiam ex identitate uel maioritate rationis non fit extenſiò.eſt communis reg.ſecundum Iaſ.in l.cùm quidã.col.penul. de lib.& poſthu. quæ multipliciter fallit, ut ibi per eum.

In correctorijs non fit extenſio.l.ſi uerò.§.de uiro.ſolu.matri.

Quando agitur de fauore publico, iura exorbitantia extenduntur ex identitate uel maioritate rationis. Bart. & alij in l.ſi conſtante.in 11.quæſti.ſolu.matri.Bar.

in l.quemadmodum.C.de agrico.lib.x.

Prouiſio facta in uno caſu,ad alios ſimiles extenditur.l. gallus.§.& quid ſi tantum.ubi doc.de lib.& poſthu.

De tempore ad tempus non fit extẽſio.l.commodiſsime. de lib.& poſthu.l.ſi ita quis ſubſtituerit.de uulga.

In his quæ ſunt ſtricti iuris,caſus expreſſus ad omiſſum non extẽditur.l.quicquid aſtringendæ.de uerb.oblig.

Exemplum.

Exempla non reſtringunt ſed declarant. l. regula. §.fin.de iur.& fac.ignoran.

Exemplis non eſt iudicandum,ſed legibus.l.nemo.C.de ſenten.& interlocu.om.iud.

Exemplum principis ſequendũ eſt.l.& hoc Tyberius. de hære.inſti.l.titius.ad trebellia.

Exemplum magiſtri ſequendum eſt.l.an manumittere.de manu.uindic.

Mala exẽpla non ſunt ſequẽda.l.1.in princ.ad macedo.

Exempli poſitio,eſt reſpondentis inſtructio.l.ut reſponſum.C.de tranſac.l.precibus.C.de impube.l.exprimere.C.de duob.reis.

Exemplis res fit manifeſtior. l. prætor.§. iulianus.de collatio.bono.

Doctrinæ gratia unicum exemplum ſufficit.l.ita uulneratus.circa fin.ad l.aquil.

Ratione mali exempli grauior pœna imponitur.l.omne. §.in acie.de re mulita.

Non ſtatur exemplo niſi cõſtet de originali.auth.ſi quis in aliquo.C.de eden.

Vbi

Vbi deficit exmplar, exemplum deduci non poteſt.l.in teſtamento.de conditio.& demon.

Exemplo alterius ſæpè docetur homo.l. aut facta.§.fi. de pœnis.

Ea quæ exemplo grauia ſunt, tolerari non debent.l.ſi quis aliquid.§.qui abortionis.de pœnis.l.exēplo.C. de probatio.l.fin.in fin.C.de his qui latro.occulta.

Quod exempli gratia ponitur, ad omnia ſimilia extenditur.l.damni.la 2.in fin.de dam.infec.

Expreſſum, Tacitum.

Expreſſum facit ceſſare tacitum.l.cùm ex filio.§.1. de uulga.& pupil.

Par eſt uirtus taciti & expreßi.l.cum quid.ſi cert.pet.

Expreßio eius quod tacitè ineſt, nihil operatur. l.iij.de lega.1.l.non rectè.C.de fideiuſſo.

Expreßio eius quod tacitè ineſt, per alium modum quàm inſit, multum operatur.l. ſi quis Sempronium. & l. cornelius.de hære.inſti.

Vitiato expreſſo non uitiatur tacitum æquè principale. l.ſi fideiuſſor.in prin.de lega.1.

Potētior eſt diſpoſitio expreſſa quàm tacita.l.precibus. C.de impube.

Multa tacitè conceduntur, quæ expreßè fieri probibentur.c.cæterùm.extra.de iura.cal.l.ij.§.ſed quia ueremur.C.eod.tit.l.actus legitimi.de regu.iur.l.illa inſtitutio.iunc.l.ſi quis ſempronium.de hære.inſti.l. ſi unus.§.illud.de pac.

Multa expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent.l.non-

nunquam.de conditio.& demonſtra.

Fruſtrà exprimitur, quod tacitè ſubintelligitur. l.cornelius.de hære.inſti.l.uerba.de conditio.inſti.

Quoties aliquid ſub alio tacitè continetur, ſi illud ſpecialiter exprimatur, non dicitur amplius ſub eo cõtineri. l.doli clauſula.de ſtipulatio.l.ſanctio legum.de pœn. l.cohæredi.§.qui patrem.de uulga.& pupil.

Expreſſo prorogato tacitum non differtur.l.quæro.§.ſi.de teſta.tutel.

Expreſſum dicitur etiam quod uerbis generalibus explicatur.l.lucius.de uulga. Bar.*in l.1.col.ij.& in l.centurio.col.1.eo.tit.*

Illud quod tacitè ſubintelligi poteſt, habetur pro expreſſe.l.fideicommiſſa.§.ſi filio.de leg.iij.

*Iuramentum habet uim expreßi.*Bal.*in l.1.C.commod.*

Expreßio tacitè inentium alio modo quàm inſint, aliquid operatur.l.ſi ita legatum.§.1.de lega.1.

Ad annullandum actum idem operatur tacita legis prohibitio quod expreſſa. Abb.*in c.dilectus.ij.de præbẽ.*

*Illud quod tacitè in uno capitulo intelligitur, ad aliud capitulum non porrigitur.gloſ.*Bal.*&* Alex.*in l.1.in uerbo, ſi quis.quod quiſq; iur.*Dec.*conſil.416.in teſtamento.col.antepenul.& ſequen.uol.3.*

*Tacitus intellectus ad incõgrua non porrigitur.l.ut gradatim.§.ſed & ſi lege.de mune.& hono.l.creditor. § fin.mandati.*Signorol.*conſil.98.in fi.*

Expreßio non neceſſaria, licet inepta, actum non uitiat. l.uni.in princ.C.de re.uxo.actio.

Expreßio intrinſecæ conditionis actum non ſuſpendit. l.ſi

l.ſi decem.de ſtipulatio.

Aliud eſt quid tacitè contineri, aliud uerbis exprimi.l. ſi ita legatum.§.1.in fin.de lega.1.

Tacita proteſtatio à contrario ſenſu uerborum enuntiatiuorum ſumpta, actum ſequentem non tollit.l.fin. in prin.& ibi Bar.de lega.ij.doc.in l.ita ſtipulatus. de uerbo.obliga.

In tacitis non cadit repetitio.l.titia.§.idem reſpondit. iunc.l.ita ſtipulatus.in prim.de uerb.oblig.ſeu ſtipul.

Factum.

FActa non præſumuntur niſi probentur.l.ſi emancipati. ubi Iaſ.C.de collatio.

Facta infecta eſſe non poſſunt.l.in bello.§.factæ.de capti.& poſtli.re.

Facta pro infectis haberi poſſunt.l.non dubium.C.de legi.l.quòd ſi minor.§.reſtitutio.de mino.

Facti appellatione, etiam non factũ cõtinetur.§.ſi uxor. inſti.de nup.l.fi.in fi.de inof.teſt.

Facta plerunque etiam prudentiſſimos fallunt.l.ij.de iu. & fac.igno.

Pro facto habetur quod proximè futurum eſt.l.penul. de mili.teſt.

Nemo ad factum præcisè obligatur.l. ſtipulationes non diuiduntur. uer.Celſus.de ſtipula.§.alteri.uer.ergo ſi quis.inſti.de inuti.ſtipulatio.fallit in ultimis uoluntatibus.l.fideicommiſſa.§.fin.de lega.iij.

Factum alienum promitti non poteſt.l.inter ſtipulãtem. in princ.de ſtipulatio.l.ſicut reus.de fideiuſſo.

Factum

Factum alienum alij obeſſe non debet.l.paterfamiliâs.de de hære.inſtituen.

Facta inter alios, alijs non præiudicant. l.1. & ij.C. res inter ali.acta.&c.

Factum inimici in malam partem accipitur.l.athletæ.§.1.de excu.tuto.

Factum principis in dubium refricari non debet.l.quæris.de nata.reſti.Bar.in l. conficiuntur.§.codicilli.de iu.codicillo.

Ad quæſtionem facti non reſpondet iuriſconſultus.l.eum quem.§.1.de iud.

Non inſpicitur factum, ſed cauſa faciendi.l. uerum eſt. de furt.

Ea quæ ſunt facti nulla iuris conſtitutione mutantur.l.in bello.§.factæ.de capti.gl.in l.librorũ.§. quod tamen caſſius.in uerbo,non continebuntur.de lega.iij.l.1. §. ſi uir.de aquiren.poſſ.

Legitimè factum nullam pœnam meretur.l.gracchus.C. de adulte.l.qui ſeruum.de ſtipulat.

Contra factum proprium, nemini uenire conceditur.l. poſt mortem.de adop.l.cùm à matre.& ibi not.C.de rei uendi.

Ad reſcindendũ aliquod factũ, non poteſt quis ſuam uel quaſi ſuam turpitudinem allegare.l.ſi creditoribus.C. de ſer.pig.da.manu.l.tranſactione.C.de tranſac.

Vbi opus eſt facto, uerba non ſufficiunt.l.non omnes.§. ſi.de re milita.l.peculium.in ſi.prin.de pecu.

Fieri eodem tempore dicitur, quod ſucceſſiuè fit.gloſ. in l. antiqui.in uerbo,eodem tempore.ſi pars hære.

pet

petatur.

Quod quis ex ſuo facto ſentit, ſibi, & non alij, debet imputare. l. inter cohæredes. §. quod ex facto. famil. herciſcund.

Facere dicitur, qui cùm poßit non prohibet. l. adigere. in princ. ubi gl. de iu. patrona.

Ex facto alieno, alius onerari non debet. l. in cauſæ. de procura.

Res facti infirmari iure ciuili non poteſt. l. 1. §. ſi uir. de acqui. poß.

Factum eſſe non ſufficit, niſi perduret. l. ſi pro parte. §. uerſum. de in rem uer. pulchrè Ang. conſil. 34.

Multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur. l. patre. de his qui ſunt ſu. uel alie. iu.

Quæ dirimunt facta, longè magis impediunt facienda. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. de ſtipul.

Quædam uitiant iam facta, quæ non impediunt faciẽda. l. non diſtinguemus. circa princ. & ibi glo. in uerbo, ferre debet. de arbit.

Facta ſunt potiora uerbis. l. de pupillo. §. meminiſſe. de oper. no. nuntia.

Factum procuratum non prodeſt. l. ſi ſeruus legatus, §. 1, de leg. 1.

Factum cõtra uoluntatem facienti non imputatur. l. cura. uer. nec ſi per uim. de mune. & hono.

Quæ incontinenti fiunt, ineſſe uidentur. l. lecta. uerſic. dicebam. ſi cert. peta.

Factum naturæ æquo animo ferendum eſt. l. in ſumma. §. apud namuſam. de aq. pluui. arcen.

Fauor

Fauor, Odium.

FAuores ſunt ampliandi, & odia reſtringẽdà. l. cùm quidem. de lib. & poſthu.

Fauori pro ſe introducto poteſt quilibet renuntiare. l. penul. C. de epiſ. & cler. l. penul. C. de pac. l. poteſt. ad l. falcid.

Fauor perſonæ ad cauſam non porrigitur. l. ex pluribus. de admini. tuto.

Inducta in fauorem, non debent in odium retorqueri. l. nulla. de legi.

Inducta in odium, in fauorem redundare non debent. l. relegatorum. in fin. de interdic. & relega.

Fauor cauſæ præponderat fauori rei conuenti. c. ex literis. ubi Dec. de probat. c. fi. de re iudi. l. lege iulia. de manumiſsio.

Ea que fauore publico introducta ſunt, humana diſpoſitione mutari non poſſunt. l. nemo poteſt. de lega. 1. l. ius publicum. de pac. l. quod de bonis. §. fi. ad l. falcid. auth. ſed cum teſtator. ubi docto. C. eod.

Fauor patroni præfertur fauori agnationis. l. qui duos. §. ſi cum filio. de re. dub.

Non tam uni fauendum eſt, ut alteri fiat iniuria. l. impuberi. de admi. tut. l. cùm filiusfamil. de mili. teſt. l. aſsiduis. in fin. C. qui potio. in pig. hab.

Sufficit ſi cui, uel in modico, faueatur. l. tutori. C. de neg. geſt. l. tutores. §. 1. de admi. tuto.

Odium reſultans in conſequẽtiam fauoris, uel econtrà, toleratur. l. cùm ex oratione. §. fi. de excu. tuto. l. legitimos.

moſ.§.1.de legi.tut.Bal.in l.quod fauore. in 6.opp. C.de legi.l.ſed & milites.§.ſcribit.de excu.tuto.

Fauorem proprium remittenti fraus fieri non dicitur.l. poteſt.ad l.falcid.

Fauori publico derogari non poteſt.l.quidam.in princ. de admi.tuto.

Fauorabilis reputatur actus per quem pluribus prouidetur.l.iij.§.quòd ſi ſeruus.de ſta.libe.

Fauor attributus certæ rei,ad diſpoſitionem ſibi coniunctam non extenditur.l.ſi ita ſcriptũ.de manumiſ.teſta.

Diſpoſitio fauorabilis, uel odioſa iudicatur, inſpecta principali intentione diſponentis.l.qui exceptionem. & ibi doct.de conditio.indebi.

Fauorabilius eſt directum quàm obliquum.l.ſi.ubi Bal. C.*qui manu.non poß.*

Fauorabilior eſt excep.quàm actio.l.1.§.cui damus.de ſuperfi.l.pure.§.fin.de dol.excep.

Fauorabilior eſt ultima uoluntas quàm contractus.l.in teſtamentis.de regu.iur.contra.de.l.uiuus libertus.ſi quid in fraud.patro.

*Ademptum uni,applicatur ei cuius fauore fit ademptio. l.ſi defunctus.uerſi.quorum cõmodo.*C.*de ſu.& legi. l.pen.*C.*de lega.*Hoc *uerũ in diſpoſitione legis, ſecus in diſpoſitione hominis,ſecundum* Rom.*in ſing.*692. *regula eſt.poſt* Bar.*in l.uxorem.§. hæres.de leg.iij.*

Forma, *Solennitas.*

FOrma *dat eſſe rei.l.*Iulianus.*§.1.ad exhiben.*

Omißio *formæ uitiat actum.l. cùm hi.§.ſi prætor.*

de tranſac.

Formæ nihil addi, uel detrahi poteſt. l. 1. §. opus nouū. de no. ope. nuntia. Bald. in l. quoties. col. 1. C. de ſu. & legit.

Forma non poteſt per æquipollens adimpleri. l. iij. §. fi. cum duabus ſequen. & l. qui per ſalutem. de iureiur.

Actus efficaces fieri nequeūt, niſi ſeruata forma à legibus tradita. l. 1. in prin. de ſtipulatio. l. traditionibus. C. de pact.

Neglecta forma quicquid agitur infirmatur. l. 1. C. de præd. curia. lib. x.

Paria ſunt aliquid fieri contra legem, uel non ſeruata forma legis. auth. quæ res. cum ibi no. C. de ſac. ſan. eccl.

Forma uerbalis potentior eſt reali. Innocen. in c. ſi quis. extra. de baptiſm.

Forma conſuetudinis attendi debet. l. iiij. de cuſt. reo.

Mutatio priſtinæ formæ opus nouum facit. l. 1. §. opus nouum. de no. ope. nuntia.

Conditio importat formam ſubſtantialem. l. prætor. in prin. de coll. bo. Alex. & Iaſ. in l. ij. §. prius. de uulg.

Exceſſus uitiat formam. l. diligenter. uer. nam qui exceſſit. mandati.

Solennitas extrinſeca non præſumitur, ſed intrinſeca. l. ſciendum. de ſtipul.

Solennitas quæ requiritur in faciendo, eadem requiritur in reficiendo. l. ſi ut proponis. ij. C. de nup.

Omiſſio modicæ ſolennitatis actum non uitiat. l. 1. §. fi. de uent. inſpi.

Maius eſt peccatum formæ quàm materiæ. l. an inutilis, ubi

ubi Barto.*de acceptilatio*.

Maior *eſt diuerſitas reſpectu materiæ quàm formæ*. Bartol.*in l*.Paulus.*in ij.q.de ſolutio*.

Cauſa *quantumcunq; fauorabilis, formæ defectum non excuſat.l.cùm hi.§.ſi prætor.de tranſactionib*. Bald. *conſil.324.uolum. ij*.

Exceſſus *in numero formam nõ uitiat.l.non ſunt liberi. de ſta.homi.l.teſtamentum*. C.*qui teſta.fac.poſſ*.Signo.*conſil*. XVII.

Fortius *eſt ius in cauſa imprimente formam, quàm in cauſa materiali.l.ſi is.§.quædam.ad l.falcid*.Signoroll. *conſil*.168.

Forma *ex conſumatione cõtingit. d.l.ſi is.§.fi.ad l.falc*.

In *notorijs forma non attenditur*.Bal.*&* Pau.*in l*.1.C.*ut quæ deſ.aduoca*.

Fruſtrà.

Fruſtrà *fit per plura, quod paucioribus effici poteſt. l.1.quod met.cau.l.ampliorem.§. in refutatorijs*. C.*de appellatio*.

Fruſtra *illud expectatur, cuius nihil operatur euentus.l. ſi quis ita ſcripſerit.de hær.inſti.l.cùm hæres.§.1.de acqui.hæred*.

Fruſtra *precibus imploratur, quod iure communi conceditur.l.uni*.C.*de theſau.lib.x.l*.Imperatores.*de priuil.credito*.

Fruſtra *beneficium legis implorat, qui in legem committit.l.auxiliũ.in fi.de mino.c.bonæ.in prin.de elect*.

Fruſtra *quæritur de eo quod nullum operatur effectum*.

l.iij.quando di.leg.ced.l.non oportet.de leg.ij.

Fruſtrà remedium quæritur ubi nulla ſubeſt læſio.l.ex conſenſu.in prin.de appellatio.

Fruſtrà eſt potentia quæ ad actum nõ perducitur.l.multum intereſt.C.ſi quis alte.uel ſi.l.hæ enim.§.ſi prætor.de ſuſpect.tuto.

Fruſtratorius eſt actus qui non aſſequitur finem ſuum.l. uerbis.de uulga.

Fruſtratoria remedia lex non introducit.l.qui bis idem. de ſtipula.l.hæc ſtipulatio.§.diuus.ut leg.nom.cauea. l.hæc autem. ſi cui plus quàm per l.falcid.

Fruſtra hominis miniſterium requiritur, ubi natura uel ars operatur.l.ſi in duobus.§.1.quemad.teſta.aper.

Fruſtra diſputatur de ualiditate actus,cuius nullus eſt effectus.l.1.C.ne uxor pro marit.

Fruſtrà exprimitur quod tacitè ſubintelligitur.l.iam dubitari.& l.Cornelius.de hære.inſti.

Fruſtra quæritur ars ubi natura operatur.l.ſi in duobus.§.1.quemadmo.teſt.aperian.eſt ſuprà.

Fruſtra ab homine exprimitur,quod ipſo iure ſubintelligitur.l.quæſitum.§.1.de diſtrac.pigno.l.non rectè. C.de fideiuſſo.

Fruſtratorium eſt prouidere ubi non expedit.l.ſi plures.de teſtam.tutel.

Fruſtra contenditur de eo,quod nullo caſu poteſt uerificari.l.ſucceſſores.ubi Salice.C.ad l.falcid.

Fruſtra ramos incidere conatur,qui radices non euellit. c.quia radix.de pœni.diſt.ij.

Fruſtra uelociter currit,qui prius quàm ad metam perueniat

ueniat deficit.c.in caſſum.de pœniten.diſt.iij.

Genus, Species.

IN *omni iure, generi per ſpeciem derogatur.l.ſanctio legum.de pœni.l.in omni.de regu.iur.*

Licet ſpecies deroget generi, non tamen genus derogat ſpeciei.c.dudum.de præben.in VI.

Genus eſt quod prædicatur de multis differentibus ſpecie.Species eſt quod prædicatur de multis differentibus numero.gloſ.in l.ij.§.1.ſi cert.pet.

Ad ſpecierum cognitionē, debet præcedere cognitio generis.l.1.ſi cert.pet.§.his igitur.inſti.de iuſti.& iur.

Genus nunquàm perit.l.incendium.C.ſi cert.pet.l.in ratione.§.incertè.ad l.falcid.

Genus in medio poſitum, ex præcedentibus & ſequentibus reſtringitur.l.quæſitum.§.1.de leg.iij.

Generalitas parit obſcuritatem.l.ita fidei.de iur.fiſci.

Idem operatur genus in ſuo genere, quod ſpecies in ſua ſpecie.l.ſi chorus.de leg.iij.

Generale dictum ad extraordinaria non refertur.l.ſeio.§.medico.de annu.lega.

Non permittitur fieri in genere, quod in ſpecie denegatur.Vel, Non plus operari poteſt genus quàm ſpecies.l.ſpem præmiorum.C.quæ res pigno.ob.poß.

Generis ad ſpeciem non admittitur compenſatio.l.ſi conuenerit.in prin.& ibi gloſ.de pig.actio.

A quo remouetur genus, remouetur & quælibet eius ſpecies.l.fundi.§.fin.de fund.inſtruc. Din.*in c.mora.de reg.iur.in* VI.*l.ſancimus.ubi* Bar.C.*de uſu.rei iud.*

Genus quod non poteſt niſi in una ſpecie uerificari, pro ſpecie reputatur. l. ij. de libe. & poſthu. l. ſi optio. de optio. lega.

Species quæ retinet nomen ſui generis, debilior eſt ea quæ ſpecificum nomen aſſumit. l. imperium. de iuriſd. om. iudi. l. ij. de adopt. l. inter agnatos. unde legiti.

Quod ſpecialiter declaratur, ualidius operatur quàm quod in genere prædicatur. l. ij. ubi Bal. C. de ſer. pignо. da. manumiſ.

Plus & minus, non inducunt ſpecificam differentiam. l. fi. de fund. inſtru.

Plus & minus non conſtituũt ſpeciem, ſed gradum. Iaſ. in l. imperium. col. XI. uerſi. iij. circa prædicta. de iuriſdi. om. iudi.

Enumeratio quorundam indiuiduorum, genus præcedens non reſtringit. l. uerba. de alimen. & cibar. lega.

Enumeratio ſpecierum, genus præcedens non reſtringit. l. pediculis. §. labeo. de aur. & argen. lega.

Species ex abundanti, uel per imperitiam enumeratæ, genus præcedens non reſtringunt. l. legata ſupellectili. in prin. de ſupel. lega.

In materia fauorabili, uerba non in ſpecie, ſed in genere accipiuntur. c. Rodulphus. ubi Abb. col. 1. de reſcrip. Alex. conſil. 248. ponderatis. col. pen. uerſi. pro quo etiam facit. uol. VI.

Ex duobus ſpecialiter diſpoſitis, attenditur illud quod eſt ſpecialius. l. ſi ſeruo manumiſſo. de pecul. lega. Alex. conſil. 29. quoniam abundè. circa princ. uolu. 1.

Tantum operatur generalis diſpoſitio in genere, quantum

tum ſpecialis in ſpecie.l.ſi duo.de admi.tuto.l.ſi cho-rus.de lega.iij.l.omnes.C.de præſcriptio.trigin.an-nor.eſt ſuprà.

Multa licent in genere,quæ in ſpecie non licent,& econ trà.c.ij.ubi gloſ.not.extra.de offic.iud.ordi.

Magis animaduertitur ad id quod ſpecialiter iniungitur, quàm ad id quod generaliter interpretatur.c.ſi aduer ſus.de hæret.c.quanquàm.23.diſtin. Alex.conſil.33. col.1.uol.1.

In ſpeciebus cadit affectio,ſed non in genere uel quanti-tate.l.nummis.de in lit.iuran.l.ſi fundus.ubi Alex. ad l.falcid.

Prouiſio generalis non refertur ad ea, quibus ſpecialiter prouiſum reperitur.l.doli clauſula.de ſtipulatio.

Specialiter dictum intelligitur,quod eſt ab omni genera-litate abſtractum.l.item apud.§.hoc edictum.de iure-iur.l.ſeruus urbanus.§.fin.de lega.iij. Alex.conſil. 44.uidebitur.col.1.uol.4.

Clauſula generalis refertur tantum ad ſpecificata,ſi plu-ra fuerunt.l.legatorum.§.1.de lega.ij.

Non eſt nouum, ut poſt multa ſpecialiter enumerata, generalis clauſula ſubijciatur omnia complectens.l.ſi ſeruus.§.inquit lex.ad l.Aquil.

Quæ notabiliter facta ſunt,niſi ſpecialiter notētur,quaſi neglecta uidentur.l.item apud Labeonem.§.ait præ-tor.de iniur.

Ex generali conceſſione detractum cenſetur, quod alij ſpecialiter conceditur.l.uxorem.§.feliciſſimo.in fin. ubi gloſ.de lega.iij.

Mandatum ſpeciale derogat generali.c.1.in fi.extra.de reſcrip.

Clauſula generalis ſequens, determinatur per ſpecialem præcedentem.l.quoties.C.famil.hercis.

Generalis prouiſio, etiam porrigitur ad caſum ſpecialiter notatum.l.ſi ſeruus communis.de ſtipul.ſeruo.

Generalitas non extenditur ad incogitata.Roma.cõſil.294.hæc confeſſio.circa fi.per tex.in l.cùm aquiliana.de tranſac.

Oratio quantũcunq; uniuerſalis, non porrigitur ad ſpecificata.l.cohæredi.§.qui patrem.de uulga.

Debitor generis caſu fortuito non liberatur.l.incendiũ.C.ſi cert.peta.

Debitor ſpeciei, perempta ſpecie liberatur.l.ſi Stichus.& l.ſi certos.de ſtipul.l.non amplius.§.1.de leg.1.

In generali ſermone non continetur perſona loquentis.l.inquiſitio.C.de ſolutio.

In generali diſpoſitione non comprehenduntur ea, quæ uerisimiliter non fuiſſent in ſpecie comprehenſa.l.obligatione generali.de pigno.

In generali conceſſione non ueniunt illicita.l.quòd ſeruus.de acquir.poſſ.l.ſi pater.de his quæ in frau. credito.l.ſi procurator.de condic.indebi.

Allegare ſpeciale ſine ratione, eſt refugium miſerorum.glo.ordi.in l.filium quem.C.famil.herciſcund.

Generalitas omnes caſus includit, etiam priuilegiatos.l.in fraudem.§.fi.de milita.teſtam.

Speciale in uno, denotat ius commune in contrarium.l.1.in fi.ad municip.gloſ.in l.fi.in uerbo, admodum.in fi.C.

ſi.C.de his qui ad eccl.confugi.

Plura ſpecialia in eodem caſu ſimul cumulari non debẽt. l.1.ubi gl.C.de dot. promiſsio.l. cùm poſt.§.gener. de iur. dot.

Potentius eſt ius commune quàm ſpeciale,& difficilius tollitur.l.eius militis.§.militia.de mili.teſta.

Quod procedit de iure ſpeciali,non habetur in conſide ratione.l.iiij.§.1.de fideicom.liberta.Deci.conſi.371. in cauſa magnifici.col.fin.in fi.uol.iij.

Quilibet in dubio cenſetur potius uti uelle iure commu= ni,quàm ſpeciali.l.iij.de mili.teſta.l. quanquàm.& l.in teſtamento.C.eo.tit.

Maior ſpecialitas iudicatur reſpectu perſonæ,quàm cau ſæ.latè Deci.conſil.iij.col.ij.uol.1.

Plura ſpecialia ſimul concurrere poſſunt,non quidem principaliter,ſed in conſequentiam.l.ſub conditione. de ſolutio.l.qui in utero.de ſta.homi.§.ſi ab hoſtibus. inſti.quib.mod.ius patr.po.ſol.Bar.in tractatu quæ= ſti.in fi.primæ quæſti.

Diſiuncta cadens inter genus & ſpeciem,capitur pro coniuncta.l.quintus.de aur.& argen.lega.

Diſpoſitio ſpecialis inualida, generali non derogat.l. fi.§.fi.de aur.& argen.lega.

Quæ ſpeciali nota digna ſunt,in generali diſpoſitione non includuntur.l.item apud.§.hoc edictum.de iniur. c.quamuis.de præben.in vi.Dec.conſil.272.ſuperio= ri anno.col.1.uol.ij.

Vbi requiritur ſpecialis mentio,ſufficit æquipollẽs.Bar. in l.ſi quis.in princ.de lega.iij. Soci.in conſil. iij.in

cauſa.col.pen.uerſicu.præterea ex quo.uol.3.

Expreßio alicuius indiuidui, reliquum ſpeciei à genere eximit.l.1.§.fi.de aur.& argen.lega.

Non ſufficit aliquid in genere proponere, quando quælibet ſpecies eundem non operatur effectum.gl.ordi. in c.1.§.ſi quis igitur.in uerbo, ſpeciem.de excep.in VI.Abb.in c.in præſentia.col.iiij.de probatio.

Lex.

LEx noua per ueterem declaratur.l.ſciendum.& ibi gl.in princ.qui ſatiſda.cogan.iunc.auth.offeratur.C.de lit.conteſta.

Lex debet eſſe de dubitabili.l.quòd labeo.de carbon. edic.l.ancillæ.C.de furt.

Lex in dubio, debet intelligi in caſu habente maiorẽ rationem dubitandi.l.domitius.de teſta.l.1.ad municip.

Lex dubia, intelligitur ſecundum naturam tituli ſub quo eſt ſituata.l.imperatores.in fi.de in di.adic.

Lex debet eſſe clara & rationabilis.c.erit autem lex. diſtin.iiij.

Lex quæ uarios patitur intellectus, ad deciſionẽ caſuum induci non poteſt.l.in ambiguo.& ibi not.Bar.de reb.dub.

Lex quæ multipliciter intelligi poteſt, debet interpretari ſecundũ id quod frequẽtius obſeruatũ eſt.l.ſi de interpretatione.de legi.Ant.de but.in c.fi.extra.de cõſue.

Vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus.l. de pretio.de publicia.

Lex generaliter loquens, extendit diſpoſitionem ſuam

uſq;

uſq; in infinitum.l.1.§.in infinitum.de lega. præſtan.

Lex generaliter & indiſtincte loquens, omnem caſum complectitur, dato quòd maior ſit ratio in uno, quàm in alio.l.1.§.quod autem.de ale.lu.& aleato.

Lex ſimpliciter & indiſtincte loquens, debet diſtingui ſecundum alias leges ſpecialiter & diſtincte loquẽtes. l.filiusfamiliâs.de actio.& obliga.iunc.l.1.ad Mace do.l.iuriſgentium.§.ſi paciſcar.de pac.iunc.l.tranſigere.& ibi gl.magna in fin.C.de tranſactio.

Lex generaliter & indiſtincte loquens, non refertur ad caſus ſpecialiter notatos.l. ſanctio legum.de pœn.l. doli clauſula.de ſtipula.

Ex cõiunctione duarum legum bonum ſumitur argumentum.l.gallus.§.ille caſus.de lib.& poſthu.

Leges debent ſub cõgruis titulis ſituari.l.ij.de ſta.homi.

Legis ad legem non eſt neceſſaria continuatio.gloſ.& & doc.in l.gallus.in prin.de libe.& poſthu.

Legem patere quam ipſe tuleris.c.cum omnes.circa fin. de conſtitutio.

Legem quam quis alijs præſcripſit, ipſe eandem ſeruare tenetur.l.antepen.de admi.tuto.

Non debet alijs legem imponere qui ipſam negligit obſeruare.c.pro illorum.de præben.

Lex eſt quicquid in ratione conſiſtit.c.cõſuetudo.diſt.1.

Legis uirtus, eſt determinare realiter, non uerbaliter diſputare.Bal.in rub.de re.diuiſio.circa fin.

Leges ignorare nemini licet. l.regula.in prin.de iur.& fac.ignoran.

Leges generales debent ab omnibus obſeruari.l.leges.

C,

C.de legi.

Leges non debent eſſe ludibrio,nec per quenquam irrideri.l.ſi prætor.de iud.§.1. & ibi gl.in auth. de æquali.dot.

Leges ſuperflua remedia non inducunt.l.qui bis idem. de ſtipula.l.hæc ſtipulatio.§. diuus.ut lega. no.caueto.ti.C.in quib.cau.in integ.reſti.non eſt neceſſa.

Leges non uerbis,ſed rebus ipſis imponuntur. l.ij.C. communia de lega.l.fin.C.de uſu.

Leges neminem in paupertate uiuere,neq; in anxietate mori permittunt.auth.de hære.& falci.circa fin.

Leges non dedignantur ſacros canones imitari.auth.ut cleri.apud propri.epiſco.circa fin.

Vbi lex ipſo iure operatur,hominis miniſterium non requiritur.l.ea quæ.C.fami.herciſcund.

Lex inferioris,ſuperiori non præiudicat.l.minor autē. de minor.Roma.conſil.ij.

Lex debet tractare materiam ſuo titulo competentem, alioquin non dicitur congruè ſituata.gl.& Panor.in c.fi.in princ.extra.loca.

Legis ad legē non eſt neceſſaria continuatio. gl.ord.in l.gallus.in prin.in uerb.poſthumos.de lib.& poſth.

Leges legibus concordare modis omnibus debemus.l. uni.C.de inoffi.doti.

Vbi habetur caſus legis,nulla relinquitur dubitatio.l. ancillæ.C. de furt.

Vbi legem habemus,ſuperfluum eſt gloſſas, uel doctores allegare.gl.in l.ſed licet.de offi.præſid.

Lex ſemper loquitur.l.Arriani.C.de hæreti.

Ver

Verba legis captari non debent.l.pen.ad exhiben.

Lex *ad cauſas finitas non porrigitur.l.penul.*C*.de ſac. ſanc.eccle.*

Leges *non præterita,ſed futura determinãt.c.fin.extra. de conſti.l.leges.ij.*C*.de legi.*

Lex *corrigẽs intelligitur ſecundum terminos legis correctæ.§.fi.in auth.de fil.ante dotal.inſtr.nat.*

Lex *interpretans, intelligi debet ſecundum naturam legis interpretatæ.l.nihil.ubi* Bart.*de coniungen.cum emancipa.lib.*

Lex *ſuum,non tuũ tibi denegat beneficium.gl. & doct. in l.1.*C*. ſi aduerſ.uendit.facit text.in l.ex aſſe. ad trebellia.*

Virtus *legum non eſt uerbaliter diſputare, ſed realiter determinare.*Bal.*in rub.de re. diuiſi.*

Legis *uirtus in permittendo,uel prohibendo conſiſtit.l. legis uirtus.de legi.*

Virtus *legum conſiſtit in inductione.l.non ſolum.§.qui primipilum.de excu.tu.*

Dictum *gl.uel doctoris,debet intelligi ſecundum leges per eos allegatas.*Bar.*in l.non ſolùm.§. ſi liberationis uerba.de libe.lega.*

Quando *initium legis eſt generale,tota lex generaliter intelligi debet.l.regula.§.fi.de iu.& fac.igno.*

Lex *eſt certa omnium quæ de præſenti ſunt in rerum natura,ſed non futurorum.l.cùm quidam.§.ſuum.iunc. l.uentre.de acquiren.hære.*

Lex *præcedens determinatur per ſequentem.l.non eſt nouum.de legi.l.1.ad l.aquil.*

Eru

Erubeſcimus cùm ſine lege loquimur.§. conſideremus. in auth.de trien.& ſemiſ.l.illam.in fin.C.de collatio.

Legitimè factum nullam meretur pœnam.l.gracchus.C. de adulte.

Mitius agitur cum lege, quàm cum homine.l.Celſus.de arbi.plene Bar.in l.amplius.rem ra.habe.

Lex quantumcunq; dura ſeruanda eſt.l. proſpexit.qui & à quib.

Paria ſunt aliquid facere contra legem, uel ultra legem. l.1.in fi.de lo.pub.fruen.

Nihil in legibus ſuperfluum aut contrarium inuenitur. §.quibus.in 1.conſti.C.

Legis diſpoſitio magis ultimæ uoluntati, quàm contractui æquiparatur.gl.ord.in l.1.in gl.ij.C.de his quib. ui indig.latè Alex.in l.ea demum.C.de collatio.

Cui non conueniunt uerba legis, non conuenit legis diſpoſitio.l.quod conſtitutum.de mili.teſt.l.iiij.§.toties. de dam.infec.

Prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionem legis.l. fin. C.de pac.conuen.

Vbi homo non prouidet, lex ſupplet.l.ſi ſe.§.quæſitum. de re iudi.

Legis factum excuſat hominis neglig ẽtiam.l.ſi puellam. C.ſi mancipi.fue.alie.

Lex noua idem diſponẽs quod lex antiqua, ius antiquum dicitur, non nouum.l. abſentem.ibi, uetus ius.ubi Bal. C.de accuſatio.

In deciſionibus cauſarum, maximè ſpiritualium, dicta Apoſtolorum ſunt legibus præferenda. Panor.in c. ſuper

ſuper illa.de ſecund.nup.

Sub clypeo legis nemo decipi dicitur.l.Paulus.de præ-to.ſtipulatio.

Vnumquodq; legis uerbum, dicitur eſſe cum miniſterio aliquid operandi.l.1.§.non fruſtrà.de iureiur.l.1.quod metus cauſa.Paulus conſil.150.uiſo.uol.1.

Lex facilius ampliat & moderatur diſpoſitionem ſuam, quàm diſpoſitionem hominis. gl.magna in l. aßiduis.C.qui potio.in pigno.habe. Alexand.conſil.5.atten-tis.col.fi.in medio.uol.vij.

Lex omnium legum difficillima ob intellectuũ multiplicitatem dicitur eſſe.l.ubi pactum.C.de tranſact.quæ ſecundum Iaſ.ibi xxix.patitur intellectus.

Multa.

MVlta facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur. l.patre furioſo.de his qui ſunt ſui uel alie.iur.

Multa expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent.l.non-nunquam.de conditio.& demonſtra.

Multa tranſeunt in uniuerſo, quæ ſingulariter non trãſirent.l.quædam.de acquir.rer.domi.l.immodicis.de contrahen.emptio.

Multa ſimul iuncta proſunt, quæ ſingula non ſufficiunt. l.ſpadonem.§.qui iura multa.de excu.tuto.in ratione dubitandi.c.cauſam quæ.de proba.l.rationes.& l.inſtrumenta.C.eo.gloſ.in l.ij.circa princ.de ex-cuſat.tutor.

Multa propter importunitatem conceduntur, quæ aliâs non concederentur.l.1.C.de peti.bo.ſubla.lib.x.

Multa imperfecta unum perfectum conſtituere non poſſunt.l. uni. C. qui num. tutel.

Multa cadunt inter calicem ſupremaq́; labra.l. naturalem.§.1. in fi. de acqui. re. dom.§. fere. inſt. de re. diuiſ.

Multa poſſunt ad tempus prohiberi, ſed non perpetuò. l. quintus. ubi Bar. *de annu. lega.*

Multa honeſtè accipiuntur, quæ tamen inhoneſtè petuntur.l.1.§. proindè. de uar. & extraord. cog.

Multa in conſequentiam permittuntur, quæ principaliter denegantur.l.1. de auto. tuto. l. conditionibus pupillus. de condi. & demon.

Multa ex poſt facto tolerantur, quæ ab initio prohibentur.l. circa. de inoffi. teſta. d. l. patre. de his qui ſunt ſui uel alie. iu.

Multa licent quæ tamen honeſta non ſunt.l. non omne. de reg. iu. unde Demoſthenes *ad* Athenienſes, *Themiſtoclis conſilium utile quidem eſſe, ſed non honeſtum.* Reſponderunt Athenienſes, *Quod honeſtum non eſt, id nec utile reputamus.* Et Paulus, *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.*

Multa tractãtur quæ non perficiuntur. Bal *in l. cùm allegas. col. iij. C. de uſu. l. ſi. uoluntate. C. de reſcin. uend.*

Multa dicuntur quæ non fiunt. l. ſciendum.§. dictum de ædil. edic.

Multa in ſolatium afflicti conceduntur, quæ aliâs non concederentur.l. iure ſuccurſum. de iur. doti. l. fi. C. de inſti. & ſubſti. l. uni. C. ſi imperia. lib. ſoci. lib. x.

Multa in genere permittuntur, quæ in ſpecie fieri prohibentur. Et ideò *filius non poteſt patri, in ſui utilitatem*

ſpeciali

ſpecialiter conſentienti, donare cauſa mortis: imò uirtute conſenſus in genere præſtiti. eſt communis opin. ſecundum Decium *in conſil. 289. placet mihi. col. 1. & pen. uol. ij.*

M*ulta facta tenent, quæ de nouo fieri prohibentur. c. fi. de diuortijs.*

M*ulta licent, quæ tamen non expediunt. l. 1. in prin. de aqua coti. & æſti.*

M*ultitudo non excuſat delictum.* Vel, M*ultitudo delinquentium delictum non minuit. c. ij. ubi gloſ. in uerbo, præterire. de cenſi. lib.* VI.

N*on minus ardebunt qui cum multis ardebunt. c. multi. in fin. ij. quæſti. 1.*

M*ultitudini quandoq; parcitur.* Vel, O*b populum multum, delictum tranſit inultum. c. quantũcunq; 1. quæſt. 7. latè* C*alca. conſil. 1. col. iiij. in 25. fund.*

M*ulta contra rigorem iuris pro libertate ſunt conſtituta. l. generaliter. §. ſi quis ſeruo pignorato. de fideicommiſ. liberta.*

M*ulta in iure ciuili contra ſtrictam rationem diſputandi, pro communi utilitate recepta ſunt. l. ita uulneratus. ad fi. ad l.* A*quil.*

M*ulta ratione incertitudinis permittuntur, quæ aliàs nõ concederentur. l. 1.* C*. de pac. l. ſi ea.* C*. de uſu. c. naui ganti. extrà eod.*

M*ulta olim permittebantur, quorum exemplis hodie uti non licet. c. quod autem. xxij. q. ij.*

M*ulta incidenter fieri permittuntur, quæ principaliter denegantur. l. quoties.* C*. de iudi. l. cùm creditor. §.*

qui furem. ubi Barto. de furtis.
Multa ex propoſito facta proſunt, quæ caſualiter non releuant. l. ij. in fi. de condi. & demon.
Multa reciprocè cõceduntur, quæ ſimpliciter fieri prohibentur. l. quod autem. §. ſi uir & uxor. de dona. inter uir. & uxo. l. de fideicommiſſo. C. de tranſactio.
Ex multis concurrentibus augetur effectus. c. innotuit. uerſi. multa enim. de electio. l. 1. & ibi not. Bal. C. de fideicommiſ.
Multa pro bono pacis tolerantur, quæ aliâs prohibentur. c. ij. in fi. de deſponſa. impube.

Ordo.

VBi non eſt ordo, ibi confuſio. §. inordinatum. ubi gloſ. in authen. de hære. & falcid.
Quando mens legis eſt certa, de ordine non curatur. l. in his. §. fi. & l. nec enim. de ſolutio.
In miſtis & coniunctis ordo non attẽditur. l. quidam teſtamento. de pecul. lega.
Ordo ſcripturæ reducitur ad ordinem intellectus. l. ij. §. prius. de uulga. & pupil. l. talem. de hære. inſti.
Ordo ſcripturæ denotat ordinem charitatis. l. quoties. de uſufruct.
Ordinata charitas incipit à ſeipſo. l. præſes. C. de ſerui. & aqua.
In neceſſitatibus ordo non attenditur. Vel, Neceſſitas ordinem non ſeruat. l. ut gradatim. in prin. de mune. & honori. l. ſciendum. §. ordine. de legatio.
Ordinata ad unum effectum, ad alium transferri non debent,

bent.l.aut damnum.§.hoſtes.& §.ſolent.de pœn.l. quod Labeo.de compenſatio.

Ordo ſcripturæ non impedit cauſam iuris ac uoluntatis. l.cùm pater.§.fidei tuæ.de lega.ij.

Verba plurium graduũ collectiua, ordine ſucceßiuo intelligũtur.l.cùm ita.§.fi.et l.peto.§.fratre.de leg.ij.

In notorijs ordo iuris non attenditur.l.ictus fuſtium.in princ.& ibi Bart.de his qui notan.infa.c.quanto.de transla.præla.Angel.in l.ſi uacantia.uerſic.uenio ad ſecundum.C.de bon.uacan.lib. x.

Ex ordine honoris colligitur ordo affectionis.l. publius.in fi.de condi.& demon.

Ex ordine literæ arguitur intentio diſponentis.c.mandato.in fi.de præben.in VI.c.pen.in prin.de electio. in VI. d.l.quoties.de uſufruct.

Ordo non attenditur ubi mens diſponentis certa reperitur.l.in his.§.fi.& ibi Bart.de ſolutio.

Scire quid facias, & neſcire quo ordine facias, nõ eſt perfectæ cognitionis.Bal.in proẽ. Digeſt.circa princ. Ambroſius.

Par, Paria ſunt.

PAr in parem non habet imperiũ.l.ille à quo.§.tempeſtiuũ.ad Trebel.c.innotuit.§.quãuis.de elect.

A pari potentia non fit actus.l.Sabinus.communi diuidun.l.ſi reus.de duob.reis ſtipu.

Potẽtioribus nobis pares eſſe nõ poſſumus.l.iij.in prin. de alienatio.iud.mutan.cau.fac.

Etiam aſinus indignatur, quando per comparem apprehenditur.gloſ.in l.hæres.1.de acquirend.hæredita.

Pares in tempore, ſunt pares in iure. l. aliena. §. 1. de pignо. actio.

Pares in gradu, pariter admittuntur. l. ſi reliquero. de legi. tuto.

Par eſt uirtus taciti & expreßi. l. cùm quid. ſi cert. pet.

Par eſt uirtus cõſuetudinis & legis. l. de quibus. de legi.

Par eſt uirtus teſtium & inſtrumentorum. l. in exercendis. C. de fid. inſtrum.

Paritas rationis, paritatem iuris inducit. l. illud. ad leg. Aquil.

Paritas delicti paritatem pœnæ requirit. l. nihil intereſt. de adul. auth. ut frat. ſi. in ſi. l. ſi quenquam. in ſi. C. de epiſcop. & cleric.

Paria delicta mutua compenſatione tolluntur. l. uiro atque uxori. in ſi. ſolu. matri.

Paritas affectionis omnem remouet ſuſpicionem. l. non ſolum. §. 1. de rit. nup.

Parium eadem eſt natura. l. ſi ſocer. in fin. ſolu. matrim.

Parium eadem eſt potentia, nec maior. l. 1. §. ueteres. de acquiren. poß. l. ſi reus. de duob. re.

Pares cum paribus, ueteri prouerbio, facilè congregantur. l. pupillo. §. 1. de tut. et cur. dat. l. 1. §. 1. de excu. tu.

Occultator alienæ laudis, furi par eſt. Iaſ. inſti. de actio. in ſi. per tex. in l. hæreditatum. in ſi. ad leg. falcid.

Paria ſunt nolle & non poſſe. l. iij. C. de hære. inſti. l. 1. §. uſus. de procurato.

Paria ſunt non eſſe, & non apparere. l. duo Titij. in fin. de teſtam. tutel. l. in lege. de contrahen. emptio.

Paria ſunt neſcire & dubitare. l. manifeſtißimi. C. de

furtis.

furtis.

Paria ſunt neſcire, uel non poſſe.l. in actione. uerſi. plane. de furtis.

Paria ſunt dare & remittere.l. ſi fundū.§. titio. de leg.1.

Paria ſunt eſſe uel eſſe debere.l. qui cum alio. ubi Deci. *in fin. de regu. iur.*

Paria ſunt ſcire, uel ſcire debere.l. quod. ubi doc. ſi cert. peta.l. qui fundum.§. ſeruus. pro empt.

Paria ſunt ſcire, uel ſcire poſſe.l. penult. ad Macedo. *l. in bonorum. in fi. de bon. poſſ.*

Paria ſunt habere, uel habere poſſe.l. item ueniunt.§. petitam. ubi Angel. *de petitio. hære.*

Paria ſunt habere, uel habere debere.l. penul.§.1. ubi Bar. *de aur. & argen. lega.*

Paria ſunt rem non habere, uel habere inutilem. c. inter corporalia.§. ſicut. de transla. epiſcop. gloſ. in l. fi. C. *de plagia.*

Paria ſunt ipſo iure excludi, uel ope exceptionis.l. nihil intereſt ipſo iure. de reg. iur.

Paria ſunt non habere remediū, uel habere inane.l. nam is. de dolo.

Paria ſunt ſoluere & compenſare.l. ſi debitor. qui potio. in pigno. habean.l. ſi peculiū.§. de illo. de ſta. lib.

Paria ſunt ſoluere uel promittere.l. fina. C. *ad l. falcid.*

Paria ſunt mihi ſolui, uel alteri mea uoluntate.l. nihil intereſt. C. *de ſolu.*

Paria ſunt mādare, uel ratum habere. c. ratihabitionem. ubi Din. *de regu. iur. in* VI.

Paria ſunt aliquid facere, uel per ſe, uel per alium.l.1.§.

deieciſſe.de ui & ui arma.l.is damnum.de reg.iur.

Paria ſunt facere,uel facto authoritatem præbere.l.1.§.omnia.C.de uete.iur.enucle.

Paria ſunt aliquid facere, uel per ſe, uel per interpoſitam perſonã.l.hac edictali.§.ſi uerò plus.C.de ſecũ.nup.

Paria ſunt ſubſcribere per ſe,uel per alium ſuo nomine. l.uice.C.de donatio.

Paria ſunt effectum producere, uel cauſam immediatè præbere.l.nihil intereſt.ad l.Corne.de ſica.

Paria ſunt non facere, uel minus legitimè facere.l. quoties.qui ſatiſda.cogan.l.ſi aut nullum.C.de legi.hær.

Paria ſunt nihil facere,uel partem tantum indiuidui facere.l.furioſum.ubi gloſ.C.qui teſtam.fac.poſſ.

Paria ſunt facere, uel facienti conſentire.l.utrum.& l. ſequen.ad l.Pompe.de parricid.

Paria ſunt delinquere,uel delinquẽti non reſiſtere.l.iij. §.tantundem.de admini.tuto.

Paria ſunt non facere,uel in facto non perſeuerare.l. quicquid calore.de reg.iur.

Paria ſunt actum non incipere,uel cœptum non perficere.l.ſi.§.illud.C.de codicil.§.pen.inſti. quib. mod. teſta.infir.

Paria ſunt aliquid impleri formaliter, uel æquipollẽter. l.iij.C.de inſti.& ſubſtit.l.ſi.C.de don.quæ ſub mo. l.gallus.§.& quid ſi tantum.de lib.& poſth.

Paria ſunt aliquid ab initio eſſe tale,uel ex poſt facto deuenire ad tale.l.nec intereſt.ad leg.falcid.l.penult.de actio.emp.

Paria ſunt uoluntatem uerbo,uel facto declarari.l.Paulus.

lus.rem ra.hab.l.de quibus.de legi.l.recuſari.de ac=
quir.hære.

Paria ſunt aliquid exprimere uerbis, uel ſcriptura.l.mi=
les ad ſororem.in prin.de lega.ij.

Paria ſunt aliquid eſſe impoßibile naturaliter, uel de iu=
re.l.1.ubi gloſ.& l.filius.de conditio.inſtitu.

Paria ſunt non poſſe, uel nõ honeſtè poſſe.l.nepos pro=
culo.de uerbo.ſigni.

Paria ſunt aliquid fieri ſine lege, uel contra legem.Bal.
in c.in geneſi.col.fi.de electio.

Paria ſunt non eſſe ſcriptum, uel ita ſcriptum ut intelligi
non poßit.l.ij.de his quæ pro non ſcrip.haben.

Paria ſunt non reſpondere, & obſcurè reſpondere.l.de
ætate.§.nihil intereſt.de interrog.actio.

Paria ſunt aliquid iam eſſe, uel de proximo ſperari.l.pe
nult.de milita.teſtam.

Paria ſunt dare, uel non adimere.l.conficiuntur.in prin.
de iur.codicil.l.1.§.ſciendum.de lega.iij.

Paria ſunt aliquid uel expreſſo conſenſu, uel longo ſilen
tio eſſe finitum.l.1.in fi.ad Tertullian.

Paria ſunt minus ſoluere, uel tardius ſoluere.l.ſolidum.
de ſolutio.

Paria ſunt non dare, uel dare inutile.l.quamuis.§.ſi con
uenerit.ad Velleian.

Paria ſunt rem non reddere, uel reddere deteriorem.l.
iij.§.1.commoda.

Paria ſunt pupillum abeſſe, uel adeſſe ſine tutore.l.ſi pu
pillus.ex quib.cau.in poß.ea.

Paria ſunt aliquid fieri coactè, uel metu compulſionis.l.

nouiſsimè.in prin.quod fal.tuto.

Paria ſunt *relictum cohæredi reſtituere, uel ſibi in quartam imputare.l.in fideicommiſſaria. ubi gloſ.fina.in prin.ad* Trebellian.

Paria ſunt *neminem inſtituere, uel inſtitutum nolle adire.l.ij.§.quiſquis.de uulga.inſti.de hære.quæ ab inteſta.defe.in princ.*

Paria ſunt *excludi morte, uel repudiatione.l.ij.§.ſed & ſi ipſa.ad* Tertullia.*Bar.in l.*Centurio.*in princ.uerſi. ex hoc ſequitur.de uulga.contra de l.filio pater.iunc. ibi gloſ.de lega.1.*

Paria ſunt *inimicum uirtute, uel fallacia ſuperare.l.nihil intereſt.de capti.& poſtli.re.*

Paria ſunt *dolum re ipſa, uel ex propoſito interuenire. l.fi.*C*.qui manumit.non poß.*Abb.*in c.cùm contingat.col.pen.extrà de iureiur.*

Paria ſunt *falſum exprimere, uel ſupprimere ueritatem. c.ſuper literis.extrà de reſcrip.l.1.in prin.de fal.*

Paria ſunt *uoluntatem ab initio, uel ex poſt facto interuenire.l.ſi autem plures.in princ.de aqua plu.arcen.*

Paria ſunt *aliquid eſſe certum per ſe, uel per relationem ad aliud.l.aſſe toto.de hære.inſti.*

Paria ſunt *diuiſionem à iudice, uel à teſtatore fieri.l.iij. in prin.de alimen.lega.*

Paria ſunt *hæreditatem non diuidere, uel diuiſam uni tantum relinquere.l.quidam elogio.*C*.de iur.delibe.l.ij. de acqui.hære.*

Paria ſunt *nullam ſubeſſe cauſam, uel ſubeſſe, ſed iniuſtam.l.1.& ij.§.1.de condic.indebi.*

Paria

Paria ſunt rem habere, uel actionem ad rem. l. qui actionem. de regu. iu. l. rem in bonis. de acqui. re. domi.

Paria ſunt à loco abeſſe, uel ſui copiam nõ facere. l. eum qui circa. de priuileg. credito.

Paria ſunt iudicem (quoad eius pœnam) corrumpi precibus, uel pecunia. l. fi. & ibi Bar. C. *de pœna iud. qui mal. iudica.*

Paria ſunt dicere, eſt ſpeciale, uel de æquitate. glo. in l. qui res. §. aream. in uerbo, in perpetuum. de ſolut.

Paria ſunt dicere, hæc lex procedit de æquitate, illa de rigore: uel dicere, hæc corrigit illam. glo. ord. ubi Bar. *in l. cotem ferro. §. fin. in prin. de publica.* Bart. *in l. ex hac. col. 1. de donatio.*

Paria ſunt aliquid fieri neceſſitate cogente, uel ſuadente utilitate. c. poſt tranſlationem. §. fi. de renuntia. c. quæris. de æta. & qualita.

Paria ſunt aliquid per me, uel mea uolũtate fieri. l. filiofamiliâs. C. *de iu. deliberan.*

Paria ſunt non extare, uel non ſuccedere. l. ij. §. adoptiui. uer. ſed ſi ſint. ad Tertullia.

Paria ſunt conditionem impleri, uel à iure remitti. l. mulieri & titio. de conditio. & demon. l. quæ iuriſiuran di. de conditio. inſti.

Paria ſunt ægrotum derelinquere, uel malum medicum adhibere. l. quòd ſi nolit. §. ſi mãcipium. de ædil. edic.

Paria ſunt rem furto exportare, uel illam duntaxat occultare. l. hereditatum. §. fi. ad l. falc.

Paria ſunt aliquem occidere, uel ei alimenta denegare. l. necare. de lib. agnoſcen.

Paria ſunt aliqua ſimul fieri, uel eodem tempore confirmari. l. ij. ubi Bal. C. *de teſta. tutel.*

Paria ſunt delinquere, uel delictum attentare. l. ſi quis nõ dicã. C. *de epiſ. & cle. l. is qui cum telo.* C. *de ſica.*

Paria ſunt dominium transferre, uel uſucapiendi conditionem. l. ſi finita. §. *iulianus. de dam. infec. l. ſi pater filiæ. de uſuſcap. pro dona.*

Paria ſunt in tormentis confiteri, uel formidine tormentorum. Iaſ. *latè in l. ij.* C. *de tranſac.*

Paria ſunt aliquem poſſe, uel ſtare per ſe quominus poſſit. l. ſi bonæ fidei. de noxali.

Paria ſunt actum non eſſe nullum, uel de nullitate opponi non poſſe. gl. ſingu. in l. qui habebat. §. 1. *in uerbo, conſilium. in fin. de manu. teſt. pulchrè* Deci. *conſil.* 456. *conſului. in prin.*

Paria ſunt rem non tradi, uel traditam euinci. l. emptorem. §. 1. *ibi, nec uideri traditum. de actio emp.* Iaſ. *in l.* 1. §. *qui mandatam. in prin. de offi. eius.*

Paria ſunt aliquid non facere, uel facere, non tamen debito modo. l. 1. §. *penul. quo. legato.*

Paria ſunt aliquid fieri de iure communi, uel ex priuilegio. l. liberos. ubi Bal. C. *de collatio.* Deci. *cõſil.* 695. *uiſa donatione.*

Paria ſunt conſentire, uel non contradicere. l. in adoptionibus. de adoptio.

Paria ſunt aliquid mihi dari, uel alteri contemplatione mei. l. annua. §. *à titia. de annu. lega.*

Paria ſunt contra legem facere, uel ultra legem. l. 1. *in. fi. de lo. pub. fru.*

Paria ſunt malè facere, uel malefacto non obuiare. c. ſicut dignum. extrà de homicid.

Paria ſunt non eſſe, uel reperiri non poſſe. l. cùm unus. §. fi. de bon. aut. iud. poß.

Paria ſunt non debere, uel nondum conueniri poſſe. l. ſul cinius. §. ſi in diem. quib. ex cau. in poſ. ea.

Paria ſunt rem amittere, uel deteriorem factam recipere. l. nauis onuſtæ. §. fi. ad l. rhod. de iac.

Paria ſunt non eſſe in poſſeßione, uel mala fide poßidere. l. fin. C. unde ui.

Paria ſunt res alienas inuadere, uel iniuſtè detinere. c. ſæpè. de reſti. ſpoliato.

Paria ſunt aliquid proprio nomine ſignificare, uel aliter demonſtrare. l. certum. ſi cert. peta.

Paria aliquid fieri tempore habili, uel in tempus habile conferri. l. in tempus. de hære. inſti.

Paria ſunt aliquid fieri tempore prohibito, uel in tempus prohibitum conferri. l. oratio. de ſponſa. l. quod ſponſæ. C. de dona. ante nupt.

Paria ſunt aliquem iam eſſe cõdemnatũ, uel ex proceſſu apparere ipſum cõdemnandũ. l. qui penè. de manumiß.

Paria ſunt ſententiam eſſe latam, uel eſſe concluſum in cauſa. l. ſi rẽ. §. fi. de euic. c. paſtoralis. de cauſa poſ. & proprieta.

Paria ſunt quẽ non adeſſe, uel cum difficultate adiri poſſe. l. in contractibus. in fi. & ibi not. Bar. C. de non numer. pecun.

Paria ſunt quem aliquid facere, uel per ſe non ſtare quominus fiat. l. uter. in fi. de condi. inſtit.

Paria ſunt aliquid eſſe impoßibile, uel multum difficile. l. *apud* Iulianum. §. *conſtat. de lega.* 1.

Principium, Finis, Infinitas, Exitus.

PRincipium eſt potißima pars cuiuſq; rei. l. 1. de origi. iur.

Quod iuris eſt de aliquo, idem eſt de eius principio. l. non ideò minus. & ibi not. Bar. C. *de hære. inſti.*

Bene & *competenter uniuerſa geruntur, ſi principium decẽs fiat, & amabile deo. in authen. quomodo oport. epiſ. in prin.*

Quæ malo inchoata ſunt principio, uix eſt ut bono exitu peragantur. c. principatus. 1. *quæſt.* 1.

Initiũ *ſpectandũ eſt.* l. Pomponius. *lib.* 26. *de neg. geſtis.*

Initium *litis fit per conteſtationem. l. uni. & ibi glo.* C. *de plus petitio. l. apertißimi.* C. *de iud.*

Principijs *obſta, ſerò medicina paratur. l. fi.* C. *in quib. cau. in integ. reſt. non eſt neceſſa.* Vel, Melius *eſt intacta iura ab initio conſeruare, quàm poſt illatum uulnus remedium quærere.*

Vno *principio illicito dato, plurima mala ſequuntur. §. conſiderauimus. & ibi gl. in uerbo, illicito. in auth. ut iudices ſi. quo. ſuffra. colla.* 2.

Quod ab initio inutile eſt, ex euentu non confirmatur. l. ſi tutoris. quod iuſſu.

Finem *expectare oportet. l. diximus. de excuſa. tutor.*

Finis *eſt nobilior omnibus quæ ſunt ad finẽ. l. & ſi non ſint. §. perueniamus. de aur. & arg. leg.* Ariſto. 3. Top.

Melius *eſt in tempore occurrere, quàm poſt exitum uindicare.*

dicare.l.1.C.quando lice.ſi.iud.ſe uind.

Inducta ad unum finem non operantur contrarium effe=ctum.l.legata inutiliter.de lega.3.

Exitus acta probat.l.ſi mater.ubi Bal.C.ne de ſta.defun. l.rem non nouã.in fi.C.de iudi.c.quod autẽ.22.q.2.

In maleficijs uoluntas ſpectatur, non exitus.l.diuus.ad l.cornel.de ſica.

Finis aliquando principium trahit, & econtrà.l.iiij.de adim.lega.l.ſi quis.in prin.de lega.3.gl.in l.qui ſel=la.§.fi.de ſeruitu.ruſtico.prædio.

Cuius finis melior eſt, ipſum quoq; melius eſt. Ariſtot. 3.Topicor.

Habito fine, de origine non curatur. l.cùm ſeruus. de uerbo.obliga.

Vbi actus uitiaretur, finis ad principium non refertur. Petrus de Ancha.conſil.115.incipiam.

Tempus centum annorum, eſt longiſſimus uitæ finis.l. ſi uſusfructus.de uſufruc.lega.

Nihil ab eo caſu incipere poteſt, quo finiri debet.l.u=ſumfructum.de uſufru.lega.

Denegato qualicunq; fine denegatum cenſetur qualecũq; eius principiũ.l.oratio.de ſponſa.Roma.conſil.299. in propoſita.circa fin.

Proœmium denotat cauſam finalem.l. fi.de.hære.inſtit.

Origo bonorum non attenditur, ſed finale dominium.l. ſi auia.C. de donatio. pulchrè Ancha. conſil.50.uiſis diligenter.circa med.

Non datur finis ubi principium non præceſſit.l.titio uſusfructus. de conditio.& demon.Vel ſic, Non di=

citur

citur deſinere quod nunquam cœpit. Nam omnis priua tio præſupponit habitum, & omnis corruptio generationem. l. manumißiones. de iuſti. & iu.

Non attenditur initium, ſed perſeuerantia. l. nam etſi parentibus. §. 1. de inoffi. teſta.

Ad interpretationem alicuius materiæ, non eſt illotis manibus, & omißis initiјs accedēdū. l. 1. in fi. de orig. iu.

Vniuſcuiuſq; contractus initium ſpectandum eſt, & cauſa. l. ſi procuratorem. in princ. manda. l. 1. §. non ſolum. depoſiti. l. ſi tamen. ad macedo.

Actus conſumatus non uitiatur, licet perueniat ad caſum à quo inchoari non poteſt. l. ſi gaudentius. C. de contrahen. emptio.

Potior pars cuiuſq; diei, eſt horarum ſeptem primarum, non ſupremarum. l. ij. de uerbo. ſign.

Quod primum eſt, nihil ante ſe habere poteſt. §. in reliqua. in proœ. Digeſtorum.

A primordio tituli, poſterior omnis formatur euentus. l. uni. in fin. C. de impo. lucra. deſcrip. lib. x.

Non uidetur omnino falſum, quod ueritatis primordio adiuuatur. l. cùm filius. §. hæres. de lega. ij.

Quæ ab initio ſunt uoluntatis, ex poſt facto ſunt neceßitatis. l. ſicut. C. de act. & obli. l. in cōmodato. §. ſicut. cōmodati. l. ſi quis argentū. §. cùm enim. C. de dona.

Principium non apparens non conſideratur. l. 1. §. planè ſi aqua. de aq. quotid. & æſtiu.

Quæ in præfationibus dicuntur, in ſequentibus repetita intelliguntur. l. item quia. §. fin. de pac. l. titia. §. 1. de ſtipulatio.

Præ

Præfationes libentius nos ad lectionem propoſitæ materiæ perducunt, & in ea euidentiorem præſtant intellectum. l. 1. in fi. de orig. iu.
Quæ per defunctum inchoata ſunt, per hæredem explicari debent. l. hæres ſocij. pro ſocio.
Priora poſterioribus eliduntur. l. ſi unus. §. pactus. de pac. l. pacta nouiſsima. C. eo. tit.
In mixtis & coniunctis, non datur prius, nec poſterius. l. quidam teſtamento. de pecul. lega.
Qui prior eſt tempore, potior eſt iure. l. ſi fundum. C. qui potio. in pigno.
Qui prior appellat, prior agat. l. qui prior. de iud.
Prima charitas incipit à ſeipſo. l. præſes. C. de ſeruit. & aqua.
Sermo ſimpliciter prolatus, intelligitur de prima uice. l. bones. §. hoc ſermone. de uerbo. ſigni. l. cùm pater. §. pater. de lega. ij.
Primo nominatus cenſetur magis dilectus. l. quoties. de uſufruc.
Omnis laus in fine canitur.
Finis eſt primus in intentione, & ultimus in executione.
Omne agens agit propter finem. Ariſtoteles 2. Phyſic.
Cauſa finalis attendi debet. l. fi. de hæredi. inſti.
Quicquid initium habuit, ad finem peruenire neceſſe eſt. Ariſtot. 3. Phyſico.
Finiti ad infinitum nulla eſt proportio. Ariſtot. 8. Phyſico. & 1. De cœlo & mundo. l. filiusfam. §. ſecundũ uulgarem. de lega. 1.
Infinitas uitãda eſt. l. fin. & ibi gl. C. de ſac. ſanc. eccl. l.

uni.C.de ſen.quæ pro eo quod inter.

Prouidendum *eſt,ne lites in infinitum extendantur.l. apertiſſimi.*C.*de iud.*

Fini *nihil eſt contrarium.*Ariſto.3.*de cœlo & mundo.*

Finis *ſciētiæ ſpeculatiuæ eſt ueritas,practicæ uerò opus. Ariſto.2.metaphy.*

Si *uerba ſunt apta ad infinitatem,toleratur infinitas.l.ſi ita ſtipulatus.ubi* Bar.*de fideiuſ.*

Finis *eſt conſumatio actus.l.quæſitum.§.illud.de leg.3. l.ſi is.§.quædam.ad l.falc.l.ædificia.§.perfeciſſe.de uerbo.ſigni.*

Publicè intereſt.

PVblicè *intereſt delicta puniri.l.ita uulneratus.in fi. ad l.aquil.l.locatio.§.quod illicitè.de publica.*

Publicè *intereſt ſupremas hominum uoluntates effectum ſortiri.l.uel negare.quemadmo.teſta.aper.*

Publicè *intereſt homines ſaluos & incolumes conſeruari.l.cùm ratio.§.penul.de bo.damnato.*

Publicè *intereſt neminem ſuis rebus abuti.§.ſed & maior.inſti.de his qui ſunt ſu.uel alie.iu.*

Publicè *intereſt riuos & cloacas purgari,ne aëris ſalubritas inficiatur.l.de pupillo.§.ſi quis riuos.de ope.no.nuntia.*

Publicè *intereſt dotes mulieribus conſeruari,ut facilius nubentes repleant liberis ciuitatem.l.1.ſolu.matri.& l.intereſt.de priuilegijs credito.*

Publicè *intereſt ſine metu & periculo per itinera commeari.l.1.§.1 de his qui deiece.uel effu.*

Reipublicæ intereſt plurimos habere deſenſores.l.nam reipublicæ.de no.ope.nuntia.

Publicè intereſt urbem non deformari.l.ſi.ne quid in loc.pub.quia pulchritudo urbis allicit homines ad habitandum. Ouidius:

Aſpicis ut ueniant ad candida tecta columbæ:
Accipiat nullas ſordida turris aues.

Reipublicæ intereſt ſubditos habere locupletes.auth.ut iudi.ſi. quo.ſuffra.§.conſideremus.

Publicè intereſt prouinciam malis hominibus purgari, ut in quiete permaneat.l.cõgruit.de offi.præſid.l.ij.C. quando li.ſine iud.ſe uindica.

Publicè intereſt abſentes à quibuſcunque defendi.l.ſeruum quoq;.circa prin.de procurato.

Publicè intereſt pœnam delinquentibus non remitti.l.ſi operis.C.de pœnis.

Reipublicæ intereſt ſtudiorum fauores ampliari.gloſ.in l.1.C.de ſtud.libe.urb.Rom.lib. XII.

Qualitas, Accidens, Subiectum.

QValitas ſine ſubiecto eſſe non poteſt.l.iiij.§.fin.de actio.emp.l.ſi.de colla.bono.

Non entis nullæ ſunt qualitates.ibidem.& l.1. de hæredi.uendi.

Qualitas actus agentis intentionem demonſtrat.l.non codicillum.C.de teſtam.

Qualitas adiecta uerbo, debet intelligi ſecundum tempus uerbi.l.in delictis.§.ſi extraneus.de noxa.l.ſi Titius. de mili.teſtam.latè Calca.conſil.15.uiſo inſtrumento.

col. VI. nu. 23. uſque ad 24.

Allegans qualitatem illam probare tenetur. l. non ignorat. C. qui accu. non poſſ.

Mutatione qualitatis rei ſubſtantia non mutatur. §. minus. inſti. de hære. quæ ab inteſta. deſe. l. ſi. fundus. §. ſi res. de pigno.

Accidentia & qualitates poſſunt adeſſe uel abeſſe præter ſubiecti corruptionem. l. pro uoluntarijs. de impē. in reb. dota. fac.

Qualitas competens ex perſona propria, potētior eſt ea quæ competit ex aliena. l. ſi quid bello. ubi gloſ. de capti. & poſtlim. reuer. Bartol. in l. quod princeps. in fi. de lega. ij.

Qualitas quæ paucioribus competit, facit diſpoſitionem magis ſpecialem. Bal. in l. executionem. col. VI. C. de execu. rei iud. Deci. in l. in toto. de regu. iur.

Qualitas adiecta in principali, cenſetur in eius acceſſorio repetita. Bar. in l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. col. pen. de ſtipultio. l. Titius. ubi Bald. C. de oper. libert.

Quando requiritur aliquid qualificatum, non ſufficit illud ſimpliciter interuenire. l. Fulcinius. §. cùm hoc. ubi Bar. ex quib. cau. in poſſ. ea. l. iij. ad l. Aquil.

Vitium qualitatis, maius eſt uitio quātitatus. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter. & §. ſequen. de ſtipulatio. Din. in c. plus ſemper. circa fi. de regu. iur. in VI.

Ex qualitate ſermonis præſumitur qualitas loquentis. Vel, Quilibet eſt talis, qualia uerba refert. l. pen. de conditio. inſti.

Qualitas non migrat de ſubiecto in ſubiectum. gloſ. in l. quis ergo. de pecul.

Qualitas certo tẽpore requiſita, poſtea ſuperueniẽs non patrocinatur. Calca. cõſi. 15. uiſo. col. VI. nu. 23. uol. 1.

Qualitas poſita in una oratione copulata cum alia, qualificat etiam orationem præcedentem, ubi aliàs ius commune læderetur. c. cauſam quæ. de reſcrip. Alex. conſil. 34. uiſis. circa fi. uol. VI.

Qualitas quæ eſt in termino ad quem fit relatio, cenſetur repetita in termino referente. l. ſi prior. & ibi Bal. & Ang. ſolu. matri.

Accidens ſine ſubiecto eſſe non poteſt. l. iiij. in fin. de actio. emp.

Accidens nõ mutat rei ſubſtantiã. l. naturalem. §. apum. de acquir. re. do.

Cauſa naturalis præfertur accidentali. l. qui habet. in fi. de teſta. tutel.

Accidentia non migrant de ſubiecto in ſubiectum. l. quis ergo. & ibi glo. de pecul. eſt ſuprà.

Accidẽtia extrinſeca poſſunt adeſſe & abeſſe citra ſubiecti corruptionem. l. falſa. de conditio. & demon. l. pacta conuenta. de contrahen. emptio. eſt ſuprà.

Vbi datur concurſus naturæ & accidentis, ſemper natura præfertur. l. qui habet. in fi. de tutel.

Accidentia concreta, ſecundum naturam ſubiecti regulantur. Portius in §. quædam. inſti. de re. diuiſio.

Accidentia plurimum conferunt ad rerum cognitionem. l. 1. & l. quòd ſi nolit. §. qui mancipia. de ædil. edict.

Diuerſitas accidentium non inducit ſpecificam differen-

tiam.l.fina.de fund.inſtruct.

Duo contraria in eodem ſubiecto ſimul eſſe non poſſunt. l.Mutius.pro ſocio.

Agens & patiens non concurrunt in eodem ſubiecto.l. Vranius. de fideiuſ.l. ille à quo.§. tempeſtiuum. ad Trebellian.

Talia ſunt ſubiecta qualia prædicata demonſtrant.l.iij. de fund. inſtruc. lega.l.fina.§.cui dulcia.de uin.triti. oleoq; lega.

Verbum unius naturæ,per adiectionem alicuius qualitatis in aliam naturam tranſit.l.Centurio.& ibi not.La phranc.doria.in princi.de uulga.& pupil.

Qualitas adiecta enti illud qualificat,& in diuerſa ſpecie reponit.§.prætereà.inſt.de inutil.ſtipul.pulchrè & latè Hippoli.*in ſingu.*520.*qualitas.*

Vbicunque in diſpoſitione fit mentio alicuius qualitatis ipſam diſpoſitionem immutantis,illud factum uidetur uigore illius qualitatis.l.pen.ubi Barto.C.*de iur.delibe.*Abb.*in conſil.* 115.*uidetur.col.* 1.*uerſi. prætereà ubicunque.uol.ij.*

Natura ſeu aptitudo rei magis quàm alicuius emergentis qualitas ſpectanda eſt. gloſ.in l. uendicatio.de rei uendica.

*Qualitas inducens uitium non cenſetur repetita.l.ſeruo alieno.§.pen.de lega.*1.*l.Lucius.de fideicom.liberta.*

Ratio.

QVando unica tantum ratio aßignari poteſt,illa habetur pro expreſſa.gloſ.ſingula.& ibi docto.

in

in l. quamuis. C. de fideicommiſ. facit tex. in l. ij. de libe. & poſthu.

Sola uoluntas legis pro ratione habetur. §. furtiue. inſti. de uſuſcap. gloſ. ordi. in l. 1. §. initium. in uerbo, ratus. de poſtulan.

Sic uolo ſic iubeo, ſtat pro ratione uoluntas. l. quia poterat. ad Trebel. *§. ſed quòd principi. inſti. de iur. natu. gloſ. fi. in l. filio pater. de lega. 1.*

Lex eſt quicquid in ratione conſiſtit. c. conſuetudo. diſtin. 1. Abb. *in c. ratio nulla. in prin. extrà de præben.*

Correcta ratione legis, cenſetur correcta lex. gloſ. ordi. in l. 1. in uerbo prouidentia. de legi. tuto. ſimilis glo. in l. qua ratione. §. literæ. in uerbo, directam. in fi. de acquir. re. domi.

Vbicunque militat eadem ratio, idem ius ſtatui debet. l. illud. ad l. Aquil. *l. 1. §. 1. de fonte.*

Vbi diuerſa ratio reddi non poteſt, diuerſum ius induci non debet. l. iij. §. 1. de iniuſt. rup. teſta. l. à Titio. *de ſtipulatio.*

Diuerſa ratio reformat legem. l. interpoſitas. in fi. C. *de tranſac.*

Ceſſante ratione legis, ceſſat lex. l. quod dictum. de pact. Bar. *in conſil.* VI.

Omne dictum à ſua ratione regulatur. l. cùm pater. §. dulciſsimis. de lega. ij.

Ratio naturalis habet uim legis. l. cùm ratio. de bo. dam.

Ratio eſt coniunctio diuerſorum caſuum ad eundem finem tendentium. Bal. *in l. omnes populi. col. 17. de iuſti. & iur.* Iaſ. *in l. 1. §. item acquirimus. in x. nota. de*

acquir.poſ.

Non dicuntur diſcrepantia quæ conueniunt in ratione.l. i.§.per ſeruum.ubi Iaſ.in x.nota.de acquir.poſ.

Ratio eſt anima legis.l. cùm ratio.de bo.damnato.

Diuerſitas rationis, diuerſitatem iuris inducit.l.inter ſti pulantem.§.ſacram.de ſtipulatio.l.fi.de rit.nup.

Non omnium ratio reddi poteſt.l.non omnium.de legi.

Vbi deficit lex, ſufficit ratio naturalis.l.ſcire oportet. §.conſequens. uerſic.ſufficit.de excuſa.tuto.l.cùm ra tio.de bo.damnato.

Plures rationes uincunt unam.auth.itaq;. ubi glo.C.cõ munia de ſucceſſio.l. re coniuncti. de lega.iij.§.ſed hodie.inſti.de adoptio.

Vnica ratio quandoq; præualet duabus.l.nam etſi paren tibus.de inoffi.teſta.l.ſcripto.unde lib.

Ex pluribus rationibus ſufficit unam ſubeſſe.§.affinita tis.inſti.de nup.

Quando concurrunt ratio permittens & ratio prohi bens, attenditur prohibitiua.l.ſi nõ lex.de hær.inſti.

Per rationem ueritas habetur.l.ſolam.C.de teſti.l.ſci re.de legi.

Ratio non debet eſſe eadem cum dicto.l.qui interroga tus.de petitio.hære.glo.in l.fi.de offi.procu.Cæſar.

Fatua eſt quæſtio quæ non habet rationem dubitandi.l. Domitius.de teſtam.

Tacitè cautum intelligitur, ubi eadem ratio reperitur.l. his ſolis.C.de reuocan.don.l.cùm mulier.ubi Alex. in vi.nota.ſolu.matri.

Secretorum ſecreta debet eſſe ratio.l.ſi maritus. C.de dona.

dona.int.uir.& uxo.glo.in l.de bonis.in uerbo,diſferendas.de carbo.edic.

Omne dictum per rationem ampliatur & limitatur.l. unum.§.fi.de lega.ij.l.ſi is qui animo.de acqui.poß. ubi glo.l.cùm pater.§.dulcißimis.de lega.ij.

Dicta in una lege, extenduntur ad omnes res,caſus,& perſonas in quibus eadem ratio reperitur.l.item ueniunt.§.ait ſenatus.de petitio.hære.

Ratio debet eſſe generalis & concludens.gloſ.in l.non omnium.de legi.l.non hoc.C.unde cogna.

Ratio in ſpecie,uincit rationem in genere.gloſ.in l.1.§. ſi ego.in uerbo cæterum.ſi pars hæredita.peta.

A ratione tacita quando certa eſt & unica, argui poteſt uelut ab expreſſa.l. milites agrum. in princip.de re milita.

Quando in pluribus caſibus militat eadem ratio,tunc nõ habet locũ extenſio,ſed ut genus comprehendit omnes ſuas ſpecies,ſic ratio generalis omnes caſus complectitur.l.item ueniunt.§.ait Senatus.de petit.hæred.

Sine ratione non eſt lex.c.conſuetudo.diſtin.1.

Ratio quæ in materia non conſideratur,non facit præferri habentem non habenti.Bald.in c.1.de gradi.ſucce. in feud.Angel.in l.1.§.ſolent.quando appel.ſit.

In temporibus & numeris nulla ratio reddi poteſt.glo. ſingu.in c.1.de æta.& qualita.in VI. & in l.1.in uerbo ratus.de poſtulan.

Ratio legis uel ſtatuti,eſt anima ipſius legis,uel ſtatuti. Bal.in l.ſi quis ſeruo.C.de furt.

Ratio eſt ipſa lex.Bald.in c.dilectis.de reſcrip.

Lex in rationis ſubſtantia conſiſtit. Abb. in c. ratio nulla. de præben.

Deficiente lege uel canone, ſola ratio poteſt allegari. c. fruſtrà. diſtin. viij. l. ſcire oportet. §. conſequens. uer. ſufficit. de excuſa. tuto.

Diſpoſitio generalis per rationem reſtringitur. l. cùm pater. §. dulciſſimis. de lega. ij.

Vbi ratio eſt generalior dicto, licitum eſt à ratione argue re, non obſtante dicti ſpecialitate. l. regula. §. fi. de iur. & fac. igno. c. conſtitutionem. de regula. in VI.

Paritas rationis inducit paritatem diſpoſitionis. l. à Titio. de ſtipulatio. l. illud. ad l. Aquil.

Rationabile dictum ita debet mouere iudicem, ſicut lex. And. de Iſer. in proœ. feudo. in penult. col.

In his quæ ſunt poſitiui iuris, concludens ratio aſſignari non poteſt. glo. in l. 1. §. pueritiam. in uerbo ratus. de poſtulan.

Intellectus & ratio idem ſunt. Bal. in l. quamuis. C. de fideicommiſſ.

In dubio non præſumitur, quòd una tantùm ratio in lege uel ſtatuto poſſit aſſignari, ſed plures. Salice. ſingulariter in l. ſi ſerui ueſtri. in IX. col. C. de noxal. Iaſ. in l. quamuis. in fi. C. de fideicommiſſ. Alex. in l. ſi conſtante. col. ij. in fi. ſolu. matri.

Vbi eſt eadem ratio, ibi lex extendi debet ad ulteriores caſus, cùm lex quandoque utatur uocabuli gratia. l. 1. §. quod uulgò. de ui & ui arma.

Lex ſpecialis habens rationẽ generalem, generaliter eſt intelligenda. l. regula. §. fi. ubi Bar. de iur. & fac. ign.

Diſpo

Diſpoſitio limitata extenditur ſecundum limites adiectæ rationis.l.nomẽ.§.fi.de lega.iij.l.regula.§.fi.de iu. & fac.igno.

Verbum.

VErba intelligi debent attento iure communi, non ſpeciali.l.fi.C.de his qui ue.æta.impe.

Verba cum effectu intelligi debẽt.l.1.§.1.quod quiſ.iur.

Verba non in genere, ſed in ſpecie accipi debent.l.ſi in rem.§.1.de rei uendicatio.

Verba intelligi debent ſecundum ſubiectam materiam.l. ſi uno.locati.

Verba intelliguntur ſecundum qualitatem perſonæ ad quam referuntur.l.plenũ.§.equitij.de uſu & habita. l.ex militari.de mili.teſta.

Verba ſemper intelligi debent ut aliquid operentur.l.ſi quando.in princ.de lega.1.

Ex uerbis præſuppoſitiuis non oritur diſpoſitio.l.ex facto.1.de hæred.inſti.l.neque enim.§.ſi ſeruum.de milit.teſta.

Vbicunq; uerba diſpoſitionis poſſunt retẽta proprietate ab initio uerificari, nunquàm ex poſt facto ad ſenſum improprium extenduntur.l.uerbis.de uulg.& pup.

Vbicunq; diſpoſitio, retenta uerborum proprietate, uſq; ab initio ualere non poteſt, ex tũc impropriè ſumitur, ut aliquid operetur.l.ſcæuola.ad trebel.

Vbicunq; uerba diſpoſitionis ſunt adeò extranea & inepta, ut menti nullatenus conueniant, diſpoſitio uitiatur. l.ſi quis in fundi.de lega.1.gl.in l.librorum.§.quod

tamen Caſſius.in uerbo,libros.de lega.iij.

Vbicunque conſtat de mente diſponentis, expreſſa uel præſumpta uerborum qualitas non attenditur.l. iij. C.de lib.præte.l.quoniam indignum.C.de teſta.

Vbicunq; de mente dubitatur,à uerborum proprietate non receditur.l.non aliter.in princ.de lega.iij.

Vbicunq; uerba ſunt ambigua,nec aliter conſtat de uoluntate, diſpoſitio uitiatur.l.in ambiguo.de reb. dub.l. duo ſunt titij.de teſta.tutel.

Verba impropriari debent, ne actus reddatur inutilis. l.titia.1.§.lucius.de lega.ij.

Verba conditionalia non diſponunt.l.ſi quis ſub conditione. ſi quis omiß.cauſa teſtamenti.

Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis.§. fuerat.inſti.de actio.

Verba geminata magis diſponunt.l. baliſta.ad trebell.

Verba impropriari debent,ut actus naturæ deſeruiant. l.inſulam.de præſcrip.uer.l.cùm manu ſata.in fi.de contrahend.emptio.

Verba generalia ad terminos habiles reſtringuntur.l.1. in prin.C.de ſac.ſan.eccl.l.ut gradatim.in princ.de mune.& hono.

Verba ſecundum naturam actus interpretantur.l.ſi uno. in prin.loca.l.inſulam.de præſcrip.uerb.

Verba ambigua ſecundum intentionem proferentis accipiuntur.l.ſi quis intentione.de iud.

Verba dubia contra loquentem interpretantur.l. ueteribus.de pac.l.labeo.de contrahen.empt.

Verba quantũcunq; generalia,ad conſonum intellectum reſtrin

reſtringuntur.l.1.§.quod ait.ne quid in lo. ſac.

Verba generaliter prolata,referuntur ad omnes & omne tempus.l.ſi ita fuerit.de lega.3.

Verba generalia,diſpoſitionis etiam fauorabilis,reſtringuntur ad caſus ueriſimiles,& minimè odioſos.l.lucius.ij.§. lucius.ij.de lega.ij.

Verba generalia in ultimis uoluntatibus referuntur ad tempus teſtamenti. l.teſtator.§.1.de lega.ij.

Verba ſimpliciter prolata, debent intelligi ciuiliter & urbanè,non Iudaicè.l.ſi cui.in princ.de ſeruitu.

Verba debent intelligi ſimpliciter,& non ſecundū quid. l.hoc legatum.ubi Bar. *de lega.3.*

Verba in ſtatutis propriè accipi debent.l.1.§.ſi is qui nauem.de exercito. actio.l.iij.§.hæc uerba.& ibi not. Bar. *de neg.geſt.*

*Verba enuntiatiua tacitè ſubintellecta, non inducūt diſpoſitionem.l.rationes.in fine.*C*.de probatio.*

Verba generalia ſecundum ſui naturam generaliter intelligi debent. l.1.§.generaliter.de lega.præſtan.l.ſi finita.§ de cæteris.de dam.infec.

Verba impropriari debent,ut cōueniant materiæ de qua agitur.inſti.quib.alie.li.uel non.§.nunc autem admonendi.ubi.gl.in uerbo,dederint.

Vbicunq; ex uerbis ſimpliciter intellectis reſultaret iniquitas, tunc à uerbis receditur,& mens ſeruatur.l. ſcire oportet.§.aliud.de excuſa.tuto.

*Verba mixtim & confuſè poſita, ad ordinem reducuntur,ſingula ſingulis cōgruè referēdo.l.eam quam.ibi, ſiue quæſita ſiue non.*C*.de fideicommiſſ.*

Facta ſunt potiora uerbis.l.de pupillo.§.meminiſſe.de no.ope.nun.

Vbi facto opus eſt, uerba non ſufficiunt.l. Iulianus.§. *offerri.de actio.empt.l.peculium.*1.*in fi.prim.de pecul.l.*1.§.*tuliſſe.in fi.ad ſyllani.*

*Verba in dubio intelligi debent, rebus ſic ſe habentibus. l.quod ſeruius.de conditio.ob cau.l.fi.§.idem quæſijt. de condic. indebi.l. paulo callimacho.§.*1.*de lega.*3. Bar.*in l.quoties.§.ſi duo.circa fi.de hære.inſti.*

*Quoties uerba legis diriguntur ad iudicem, tunc ex illo edicto oritur ſemper officium iudicis.gl.ordina.in l. ſi ſoror.*C.*de collatio.* Bar.*in l.uni.de condic.ex lege.uer.ij.principaliter.*

Verba iactatoria non inducunt diſpoſitionem.l. fi.de teſtamen.

*Verba debent intelligi ſecũdum communem uſum loquendi.l.librorum.§.quod tamen caßius.ubi gl.de lega.*3. *l.labeo.de ſupel.lega.*

*Verba ſimpliciter prolata ad intellectum legum referri debent.l.*1.C.*de fructi.& lit.expen.*

*Verba ad intellectum poßibilem referenda ſunt.l.fi.in prim.*C.*de contrahen.& committen.ſtipula. l.ſtipulatio iſta.§.hi qui ſunt.de ſtipulatio.*

Verba in potentiori ſignificato intelligi debent.l. 1.§. *qui in perpetuum.ſi ager uectigal.uel emphy.peta.*

Verba poteſtatiua non inducunt neceßitatem.l.ſæpè.de offi.præſid.l.non quicquid.de iud.l.ij. C.*quomo.& quando iud.*

Verba legis imperatiua ad priuatum fauorem prolata,

neceß

neceßitatem non inferunt, ſed conſilium. l. age cum Geminiano. C de tranſac.

Verbum æquiuocum ſumitur in partem digniorem. §. ſed ius quidem. inſti. de iu. natu. gen. & ciui. l. quæritur. de ſta. homi.

A propria uerborũ ſignificatione in dubio non eſt recedendũ. l. non aliter. de leg. 1. §. ſi is qui. de exerc. act.

Vbi uerba non conueniunt, non cõuenit diſpoſitio. l. iiij. §. toties. de dam infec. l. quod conſtitutũ. de mili. teſta.

Verba ſunt ſtrictè & propriè intelligẽda. l. 1. §. ſi is qui nauem. de excercito. actio. l. iij. §. hæc uerba. ubi Bar. *de nego. geſt.*

Verba naturaliter intelligi debent, non ciuiliter. l. fideicommiſſum. de conditionib. & demonſtr. l. fin. C. *de his qui ue. æta. imp. l. ex ea parte. §. in inſulam de ſtipulatio.*

Verba ſimpliciter prolata, intelliguntur de actu ſimplici, non de qualificato. l. filiusfam. §. ſed enim meminiſſe. de donatio. Bar. *in l. lucius. §. quæſitum. de leg. iij.*

Verba quæ de iure intelligi non poſſunt, de facto intelliguntur. l. mulier. §. 1. de condi. inſti. l. ſtipulatio iſta. §. hi qui ſunt. de ſtipul. l. hæredib. §. fi. in. fi. ad trebell.

Verba quæ aliquid præſupponunt, nihil diſponũt reſpectu eius quod præſupponũt. l. ex facto. 1. de hære. inſti. l. generaliter. §. ſi is qui tutorem. de fideicõ. liber.

Verba enuntiatiua regulariter non diſponunt. l. ex his. C. *de mil. teſt. l. titia. cùm teſtamẽto, in prin. de leg. ij.*

Verba potius impropriari debẽt quàm quòd tertio præiudicium inferatur. c. ſuper eo. ubi Bal. *extrà de offi.*

dele

delegat.

Verba quæ in propria ſignificatione operari non poſſunt, ad impropriam trahuntur, ne ſuperflua reddantur. l. ſi tam anguſti. ubi Angel*. de ſeruitu. l. ſi tibi. ubi* Bart. *& docto. ſi cert. peta.*

Etiam *in materia ſtricta & pœnali, uerba eatenus extenduntur, quatenus patitur illorum proprietas. l. cùm lege. ubi* Areti. *de teſta.*

Verba prolata ad aliũ finẽ quàm expreſſum, non diſponunt, nec aliquid operãtur. l. in ambiguo. de reb. dub.

Verba preſentis temporis ad tempus teſtamenti reſtringuntur. l. uxorem. §. teſtamento pueros. de lega. iij.

Verba enuntiatiua probant inter partes, quando ſunt neceſſaria ad actum in quo proferuntur. l. optimam. C. *de contrahen, ſtipul.* Dec. *conſil. 118. uiſo. col. 1. in fin.*

Verba ambigua in delictis, debent capi in meliorem uel mitiorem partem. l. ſi præſes. & l. penul. de pœn. l. hæ enim cauſæ. in princ. de ſuſpec. tuto. latè Iaſ. *in l. diuortio. ſol. matr. col. iij.*

Verba ſimpliciter prolata intelliguntur de primo actu. l. dotis promiſſio. de iu. doti. l. boues. §. hoc ſermone. de uerbo. ſigni.

Verbum ambiguum in una parte alternatiuè poſitum, per ſecundum uerbum in altera parte poſitum declaratur. l. 1. de reb. dub.

Verbum aliquid etiã in minimo uerificatur. l. ſi ſeruum. §. prætor ait. ubi Bart. *de acqui. hære. in uerſic. nota quòd dictio.*

Tantum *ualet unum uerbum efficax, quantum mille. l.*

l. ſi

l.ſi aliquid.ubi Bal.C.*de donatio.*

Verba *magis declarant animum quàm facta.l. recuſari. de acquiren.hæred.l.re coniuncti.de lega.iij.*

Ex *uerbis expreſſa colligitur uoluntas,ex factis tacita. l.ij.& iij.ubi gl.1.& docto.de pac.*

Verba *in omni actu ſiue diſpoſitione ita ſunt interpretanda,ne ſibi inuicem contradicere uideantur.c. inter dilectos.§.cæterùm.de fide inſtru.* Bart. *in l.fi.§.idem quæſijt. de condic.inde.uerſic.circa prædicta.*

Verba *directa facilius obliquantur quàm econtrà.gloſ. ſingu.in l.uerbis.de uulga.facit tex.in l.ſcæuola. ad trebel. iunc.l.cohæredi.§.cùm filiæ.de uulga.* Ratio, *quia facilior eſt deſcenſus, quàm aſcenſus.*

Verborum *tranſpoſitio diſpoſitionem non uitiat. l.quidam teſt.de pecul.lega.*

Non *opus eſt uerbis ex quibus nullus ſequitur effectus.l. uni.in fi.ubi gl.fi.*C.*de dedit.liber.tollen.*

Verba *quantumcunq; generalia,non extenduntur ad incogitata.l.cùm* Aquiliana.*de trāſac.c.ne quis.ubi gl. 22.quæſt.2.*

Verba *generalia reſtringi debent,ut omnis abſurditas euitetur.l. ſcire oportet. §.aliud.de excuſa. tuto.latè* Iaſ.*in l.marcellus.in iiij.not.ad trebellia.bonus tex. in l.1.ne quid in lo.ſac.*

Vbi *agitur de fauore publicæ utilitatis,uerba generalia non reſtringuntur ad habilitatem.l.ſi quis in graui.§. utrum.ubi* Bart,*ad ſylla,*

Verba *generalia reſtringuntur ex ueriſimili mente diſponentis.l.lucius.ij.§.lucius.ij.de legat.ij.l.creditor.§.*

lucius.

lucius. manda.

Verba generalia acceſſoriè appoſita,ad ſuum principale reſtringuntur.l.prædijs.in prin.de lega.iij.

Verba taxatiua caſus ſimiles non excludunt. gl.ord.in l.ob æs.C.de præd.mino.

Verba taxatiua non excludunt caſus ab expreßis tacitè reſultantes.l. precibus.ibi,in primum caſum tantum. C.de impube.

Verba præſentis temporis ad futura non porriguntur.l. ſi ſtipulatus fuerim.§.1.de ſtipulatio. doc.communiter in auth. ex cauſa.in fi.C.de lib.præte.

Verba intelligi debent eo reſpectu, quo prolata ſunt.l. debitor. §.fi.ad. trebel.l. ſi pater.§.qui duos. & ibi not.Bal.de adoptio.Dec.conſil.283.circa princ.

Verba futuri temporis quandoq; ad præteritum referũtur.l.uerbum oportebit.& l.uerbũ erit.de uerb.ſig.

Vltimo uerbo ſtandum eſt.l. ſtichus,imò Pamphilus.de de manumiſ.teſta.gl.in c. prædicator.26. quæſtio.1.

Vnum & idem uerbum,diuerſis reſpectibus diuerſam recipit interpretationem.l.ij.ubi gl.in uerbo,manumitti.de offi.proconſul.

Vnum & idem uerbum reſpiciens plura determinabilia, omnia æqualiter determinat.l.iam hoc iure.de uulga. & pupil.

Quando unum & idem uerbum refertur ad duo, expreßè uel implicitè debet fieri pariformis ad utrunque relatio.tex.ſingul.ſecundum Bart.in l.fin.C.de ſent. & interlocut.

Vnum & idem uerbum ad diuerſa relatum,non uniformiter,

miter,ſed ſecundum propriam cuiuſq; naturam intelli-gi debet.gloſ.ordi.in l.gallus.§.quidam rectè.in uerbo,non exprimat.de libe. & poſthum.

Verbum ſemel poſitum, & iterum ſubauditum, diuerſos habet ſenſus.auth.ceſſante. & ibi gloſ.1.C.de legi.hære.l.nec ullam.§.omnibus.de petitio.hæredita.

Quando idem uerbum à lege ſæpius exprimitur,nõ cenſetur permitti extẽſio ad aliud,quàm nominatum.glo.ſing.in cle.1.in uerbo,diœceſanis.extrà de iur.patro.quam extollit Iaſ.in l.ſi conſtante.col.14. uerſic.iiij.limita.ſolu.matrimo.

In his quæ ſunt iuris uerba,aliàs denotantia fictionem uel improprietatem, ueritatem ſignificant.Bar.in l.ſi is qui pro emptore.in iij.quæſtio.uerſic.item quæritur circa prædicta.de uſuſcapio.

Res magis quàm uerba intuendæ ſunt.l.promittendo.in prin.de iur.dot.

Senſus magis quàm uerba ſpectandus eſt.l.ſed celſus.§.1.ubi glo.in uerbo,ſequendum.de contrahen.emptio.

Plerunq; dum proprietas uerborũ attenditur,ſenſus ueritatis amittitur.c.propterea.extrà de uerbo.ſignifi.

Non mutat ſubſtantiam rerum non neceſſaria uerborum multiplicatio.l.pediculis.§.Labeo.de au.& arg.leg.

Verba in dubio,ſalua ratione recti ſermonis intelligi debent.l.Plautius.de aur.& argen.lega.

Verba quæ multifariam ſecundum proprietatem intelligi poſſunt, in quolibet ſenſu accipi debent.l.cùm lege.de teſta.

Verba enuntiatiua geminata,idem operantur quod di-

ſpoſitiua.Bar.in l.*cùm ſcimus*.C.*de agrico.& cenſi. lib.* x i. l.1.C.*de plus peti.*

Verba in dubio, ad boni uiri arbitrium reducuntur.Bar. *in l.cùm filius*.§.*pater.per illum tex.de lega. ij.*

Verba in contractibus ad mediocritatem reducuntur.l. ſi quis uenditor.de ædil.edic.Deci.*conſil*.430.*quod ſuprà.col*.1.*in fi.uol.iij.*

Verba debent intelligi prout melius adaptari poſſunt. Paul.Caſtren.*conſil*.374.*uiſis.circa fin.uol*.1.

Verba contrahentium recipiunt limitationem à diſpoſitione legis.l.quæro.§.*inter locatorem.loca.l.quidam cum filium.de ſtipulatio*. Alex.*conſil*.133.*ſuper quæſitis.col*.1.*uol*.v.

Verba ab idiotis & uulgaribus prolata, debent intelligi ſecundum communem uulgi conſuetudinem.l. cùm autem.C.*de dona.ante nup*.Roma.*conſil. iiij.*

Quotieſcunq; unum & idem uerbum reperitur enuntiatiuè & diſpoſitiuè prolatum, ad iudicandam eius proprietatem attenditur prolatio diſpoſitiua.l.ij.C.*de impub.iunc.l*.1.*de ſu.& legi*.Roma.*conſil.iiij.*

Verba debent intelligi rebus ſic ſtantibus. gloſ.in uerbo, poteſt.in l.quod Seruius.de conditio.ob cauſam.

Verba materialiter, & groſſo modo prolata, non uitiāt actum.Iaſ.*plenè in l.ſi quis mihi bona*.§.*ſed quid ſi mandauit.in ij.not.de acqui.hære.*

Verba deſeruiunt intentioni.c.ij.requiris. extrà de appella.

Verba in dubio potius modaliter, quàm conditionaliter intelliguntur.l. quæro.§.*inter locatorem. loca*.Bar. *in l.*

in l.cùm mota.circa prin.C.de tranſac.

Verba quæ poſſunt dupliciter intelligi, debent in humaniorem partem interpretari.l.fin.ubi Bal.C.de commu.ſer.manumiſ.

Verba ideò instituta ſunt, non ut per ea ſe inuicem homines fallant,ſed ut eis quiſque in alterius notitiam cogitationes ſuas proferat.c.is autem.22. quæſt.ij. Auguſtinus.

Veritas, Falſitas, Opinio.

VEritas eſt certæ rei notitia,habita maximè per uiſum.gloſ.in auth.de inſtru.cautel.in prin.

Veritas hincinde ſæpius agitata,magis eluceſcit.c. graue.35.quæſt. IX.

Diſputando ueritas inuenitur.l.munerũ.§.fin.de mune.& hono.

Veritatis fides,uerborum adminicula non deſiderat.l.1.C.ſi mi.ab hære.ſe abſti.

Veritas rerum geſtarum erroribus non uitiatur.l.illicitas.§.ueritas.de offi.præſid.

Naturæ ueritas imaginibus obumbrari non debet.l.filio quem pater.de lib.& poſthum.

Vbi ueritas locum habere poteſt,ceſſat fictio.l.nec ei.§.primum.de adoptio.

Non mutat ſubſtantiã ueritatis,nõ neceſſaria uerborum multiplicatio.l.pediculis.§.labeo.de aur.& arg.leg.

De futuris contingentibus non eſt determinata ueritas.l.ſi putator.ad l.Aquil.l.uentre.de acquir.hære.

Curſus temporis non mutat ſubſtantiam ueritatis.l.ſicut falſi.C.ad l.Cor.de fal.

Propter noſtrum affirmare uel negare, rei ueritas non mutatur. l. aſſumptio. ad municipal.

Eius quod multipliciter exponitur, ueritas ignoratur. l. in ambiguo. ubi Bar. de reb. dub. Bal. in l. ſcire leges. de legi. idem Bal. & Iaſ. in l. nec quicquam. §. ubi decretum. in princ. de offi. proconſul. & lega.

Falſitas nihil aliud eſt quàm immutatio ueritatis. authen. de inſtru. cautel. & fid. in princ.

Non uidetur omnino falſum, quod iuuatur primordio ueritatis. l. cùm filius. §. hæres. de lega. ij.

Paria ſunt falſum exprimere uel ſupprimere ueritatem. c. ſuper literis. extrà de reſcrip. l. i, in princ. de fal.

Plus ualet quod in ueritate, quàm quod in opinione conſiſtit. §. ſi quis rem ſuam. inſti. de lega.

In his quæ à ſolo animo non dependent, magis attenditur ueritas quàm opinio. l. fi. in fi. de cri. expil. hære. l. ij. §. ſi pupillo. de uſuſcapio. pro empto. Bar. in l. is qui putat. de acqui. hære.

Vehemens opinio conſona ueritati, poſtea apparenti, habetur pro ueritate. glo. ſing. in l. ſi quis extraneus. §. fi. de acquir. hæred. Ancha. notabiliter in conſil. ſtupendo. 349. uiſo diligenter. Iaſ. in l. certũ. ſi cert. pet.

Quod falſum eſt nihil eſt. l. elegãter. §. qui reprobos, de pig. act. gloſ. in l. ij. in uerbo, non habent, C. de hære.

Mendax precator penitus carere debet impetratis. Vel, Mendacium necat priuilegium. l. penul. C. ſi contra ius uel util. pub. c. ſedes. in fi. extrà de reſcrip.

Nimium altercando ueritas amittitur.

Per plures ueritas melius inuenitur. c. per hoc. §. uerùm. ubi

ubi Gemi. de hæreti. in VI.

Finis ſciẽtiæ ſpeculatiuæ eſt ueritas, practicæ uerò opus. Ariſto. ij. metaphy. eſt ſuprà.

Figmentum ueritati non præiudicat. l. ſi ancillam. C. de contrahen. emptio.

Veritas ſuper omnia amanda eſt. l. cùm ita legatum. de conditio. & demonſtra.

Quando ueritas & fictio ad idem concurrunt, ueritas præfertur. l. filio pater. de libe. & poſthum.

Qui uerum tacet, falſum committit. l. preſbyteri citra. C. de epiſcop. & cler.

In ſpiritualibus magis attẽditur ueritas quàm fictio. not. Archidia. in c. 1. per illum tex. de uot. lib. VI.

Qui ueritatem ſequitur, Deum ſequitur. c. quiſquis. II. quæſt. 3.

Melius eſt pro ueritate ſupplicium pati, quàm pro adulatione beneficiũ conſequi. c. nemo peritorũ. XI. q. iij.

Potius tolerandum eſt omne ſcandalum, quàm quòd ueritas relinquatur. c. qui ſcandalizauerit. de regul. iur. in antiq.

Qui ueritatem liberè non pronuntiat, proditor eſt ueritatis. c. nolite timere. XI. quæſt. iij.

Qui metu alicuius poteſtatis ueritatẽ occultat, iram Dei *ſuper ſe prouocat. c. quiſquis.* XI. quæſt. iij.

Quatuor modis ueritas opprimitur, timore, cupiditate, odio, & amore. c. quatuor. XI. quæſt. iij.

Acceptio nummorum, præuaricatio ueritatis eſt. c. qui rectè iudicat. XI. quæſt. iij.

Veritas cùm nõ defẽnſatur, opprimitur. c. error. 83. diſt.

Præſumptio legis dicitur eſſe ueritas.tex.eſt not.in l.fi. §.fi.& ibi gloſ.in fin.de proba. quem tex. refert Iaſ. ſe didiciſſe à quodam magno aduocato Papienſi in l.1. C.de mili.teſta.

Ad examinandam ueritatem, omnis iure prodita debet admitti probatio.l.nec commiſſa.C.de libe.cau.

Veritas uulnera patitur, ſed non mortem.

Inter amicos ſanctius eſt præferre ueritatem.

Amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica Veritas.

Au.Gellius. *Solum tempus parens eſt ueritatis.*

Voluntas, Mens, Intentio, Propoſitum.

Voluntas ſenſibus dominatur, & in actibus humanis primum obtinet locum.l. in conditionibus. ubi docto.in prin.de conditio.& demon.

Sublata de medio uoluntate, omnis actus eſt indifferens. l.fœdißimam.ubi Bal.C.de adulte.

Voluntas hominis eſt ambulatoria uſq; ad ſupremum uitæ exitum.l.iiij.de adi. lega.

Voluntas morte finitur.l.iiij.loca.l.cùm hic ſtatus.§. fin.de dona.inter uir.& uxo.l.ſi gratioſè.de reſcrip. in VI.

Moriendo quis uelle uidetur.l.uxorem.§.Scæuola.de lega.iij.

Paria ſunt aliquid per me fieri, uel per alium mea uoluntate.l.filiofamiliàs.C.de iur.delibe.

Ea quæ uoluntariè gerimus, non extenduntur ultrà,

quàm

quàm gerantur.l.cùm te.C.ne uxor pro mari.gl.ſi. in l.ſolum.de offi.procu.Cæſa.

Quæ uoluntate noſtra non procedũt actiuè, nec in præiudicium noſtrũ,paßiuè à lege interpretantur.l.ſi miniſterium.ubi Bal.C.*de lib.cauſa.*

Quod à ſola unius uoluntate dependet,quaſi impoßibile reputatur.l.apud Iulianum.§.*conſtat.de leg.*1.

Vltima uoluntas non poteſt ſtare in ſuſpenſo.l.fin.communia prædio.

*Poſterior uoluntas attẽdi debet.l.ſi autem.de aqua plu. arcen.l.clari.*C.*de fideicommiß.*

Plenior uoluntas ſeruanda eſt.l.ſi ita ſcriptum.de hære. inſti.

Voluntas coacta,uoluntas eſt,& operatur effectum uoluntatis.l.ſi mulier.§.ſi metu. quod met. cauſa.l.qui ita.in prin.ad Trebel.

Voluntas hominis habetur pro lege.§.diſponat.in auth. de nup.

*Nihil magis hominibus debetur,quàm libertas ſupremæ uoluntatis.l.*1.*in fin.*C.*de ſac.ſanct.eccle.*

Variæ ſunt hominũ uoluntates.l.quia poterat.ad trebel.

*Quicquid fit occaſione alicuius inuoluntarij, inuoluntarium dicitur.l.qui leuandæ ad l.*Rhod.*de iac.*

Ex actu nullo legitur quandoq; uoluntas.l.fi.de reb.eo. l.legatum.§.pater hortos.de adimen.lega.

Voluntariæ neceßitati minimè ſuccurritur.l.ſi fideiuſſor.§.qui neceſſariam.qui ſatiſda.cog.

Nemo uelle uidetur quod non poteſt.l. Lucius.§.*imperatores.ad municipa.l.ſi tibi.§.unius.de optio.leg.c.*

cùm à nobis.de ſenten.excom.

Velle ſuum cuiq; eſt,nec uoto uiuitur uno.c.quia diuer- ſitatem.in princ.ubi gloſ.de conceßio.præben.

Quot capita,tot ſententiæ.c.ſicut in ſacramentis. de con ſecra.diſtin. iiij.gloſ.1.in c.ſuper literis.extrà de re- ſcript.

Non dicitur nolle qui uelle non poteſt.l.iiij.de acquir. hære.l.pater.in princip.de conditio. & demonſt.

Paria ſunt uoluntatem uerbis,uel facto declarare.l.recu ſari.ubi gloſ.de acquir. hære.l.de quibus.de legi.l. Paulus.rem rat.habe.

Qui uult unum,cenſetur uelle omne aliud, ſine quo illud eſſe non poteſt. Vel,Qui uult conſequens,uidetur uelle omne neceſſarium antecedens.l.illud.de acquir.hære. ad rem mobilem.& l.ad legatum.de procurato.l.de- nique.§.interdum.de pecul.lega.Fallit ubi antecedens tacitè induci non poteſt.l.hæreditas ad Statium.de hæ- red.inſti.

Bona uoluntas pro facto reputatur.l.ſi quis in teſtamen- to.& l.uter.in fin.de conditio.inſtitu.

In maleficijs uoluntas ſpectatur, non exitus.l.diuus.ad l.Cor.de ſica.

In maleficijs ſi factum excedat uoluntatem,attenditur fa- ctum non uoluntas.l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi quis inſu- lam.ad leg.Aquil.l.qui ſaccum.de furt.

Eadem ſeueritate uoluntatem ſceleris, qua effectum pu- niri,iura conſtituunt.l.quiſquis.in princ.ad leg.Iul. maieſta.l.is qui cum telo.ad l.Cor.de ſica.l.ſi quis nõ dicam.C.de epiſcop.& cler.

Volun

Voluntas & propoſitum diſtinguũt maleficia. l. qui iniuriæ. & in l. uerum eſt. de furt.

Quicquid agunt homines, intentio iudicat omnes. l. 1. ubi gl. & docto. C. ad l. cornel. de ſica.

Effectus contingens præter intentionem agentis, non conſideratur. l. qui foueas. & l. ſi putator. ad l. aquil. l. ij. in fi. de conditio. & demonſtra.

Ea quæ ſunt uoluntatis, à perſona non ſeparãtur. l. iiij. loca. c. ſi gratioſè. de reſcrip. in VI. Ange. in l. illa inſtitutio. de hære. inſtituen.

Quæ ab initio ſunt uoluntatis, ex poſt facto ſunt neceſſitatis. l. ſicut. C. de actio. & obligatio.

Propoſitum in mente retentum nihil operatur. l. ſi repetendi. de conditio. ob cau. l. cùm in plures. §. locator. loca. ſed non probat.

Ei qui ſuæ mentis non eſt, culpa imputari non poteſt. l. ſed & ſi. §. 1. ad l. aquil.

Vbi mens eſt certa, de uerbis non curatur. l. 3. C. de lib. præte. l. non aliter. de lega. 3.

Mens eſt potentior uerbis. l. labeo. in fi. de ſupel. lega.

Nullum maius eſt mẽtis noſtræ teſtimonium, quàm qualitas inſpecta uerborum. Bal. in c. 1. extrà de teſti.

Idem operatur oppoſitum in oppoſito, quod propoſitum in propoſito. l. fi. §. fi. de lega. iij. l. qui quartam. de lega. 1. l. ſi ut proponis. ij. C. de nup. l. ſi ex toto. in princ. de lega. 1.

Sapientis eſt in melius mutare propoſitũ. l. nonnũquam. ubi gloſ. de colla. bono. inſti. de lega. in princ. & ibi Angel. Aret.

Voluntas intelligitur cum effectu.l.ſi conſtiterit. ubi gl. fin.regundo.

Voluntas poſt mortem non renaſcitur.l.1.in fin.C. de ſac.ſan.eccle.docto.in l.centurio.de uulga.

Malus euentus bonæ intentioni minimè imputatur.c.de occidendo.23.queſt.5.c.illa.15.quæſt.1.

Qualitas actus agentis intentionem demonſtrat.l.non co dicillum.C.de teſtamen.

Qualis eſt actus, talis præſumitur animus.l.ſi non conuitij.C.de iniur.

Actus ſequens, præcedentem intentionem declarat.§. pauonum.inſti.de re.diuiſio.

In omnibus ab animo dependentibus, magis attenditur intentio, quàm factum.l.etiam.§.1.ubi Bal.& Alex.in 4.not.ſolu.mat.l.1.§.diuus.de ſica.

Vbicunq; aliquid poteſt fieri duplici intentione, probatur intentio per ſacramentum. Bal.in l.atqui natura.§. cùm me abſente.de neg.geſt.quia in conſiſtentibus in animo, ſtatur aſſertioni alicuius cum iuramento.gl.in §.aliæ.inſti.de actio.

Propter nimiam uerborum ſubtilitatem, latitudo uoluntatis impediri non debet.l.uni. in fin. C.ut actio.ab hære.

Voluntaria conditio non extenditur, ſed formaliter eſt adimplēda.l.meuius.& l.qui hæredi.de cond.& demon. Bart.& doc.in l.gallus.§.& quid ſi tantum.de lib.& poſthu.

Verbum uolo, eſt fons & radix omnium actuum, & diſpoſitionum. Alex.conſil.190.plura narrata.uol.6. doc.

doc.in l.1.in prin. C.de ſum.trini.

Verbum uolo eſt ab omni neceßitate abſtractum,& regulis iuris non ſubmiſſum.l.ante litem.de pecul.

Verbum uolo, denotat adeò liberum arbitrium, quòd quis poteſt præferre iniquũ æquo.l.fideicommiſſa.§.quanquàm. de lega.3.

Verbum uolo,in principe habet uim legis,& rationis. §.ſed quod principi.inſti.de iure natur.

Neceßitas non habet meritum, ſed uoluntas.Bald.in l. ex placito.col.3.de re.permu.

In præiudicium tertij, uoluntas mutari non poteſt.l. quæſitum.de ſer.exportan.

Ex ſola uoluntate,tacita uel expreſſa,concurrente potẽtia,inducitur actus.c.cùm ſuper.de off.deleg.Iaſ.in l.barbarius.circa prin.uerſic.item potes.de off.prat.

Qui non uult quando poteſt,conſequens eſt,ut cùm uelit non poßit.l.multum intereſt.C.ſi quis alt.uel ſibi.l. quod ſponſæ.C.de dona.ante nupt.

Inanis eſt uoluntas niſi adſit potentia.l. nolle adire.& ibi not.Alex.in prin.de acqui.hære.l.pater ſeuerinam.in prin.de condi.& demon.

Voluntas alicuius talis eſſe præſumitur, qualis eſſe debet.Bal.in l.1.in 5.col.C.de ſacro.eccl.

Actibus in cunctis dominatur ſola uoluntas.

Vltimum, Extremum.

VLtimum terribilium mors.l.ultimum.de pœnis. Vltima derogant primis.l. pacta nouißima.C.de pac.l.ſi mihi.§.in legatis.de lega.1.

Vltima

Vltima uoluntas eſt ambulatoria, & reuocabilis. l. iiij. de adimen. lega.

Vltima opinio in dubio cenſetur approbata. l. qui filium. §. ſabinus. ubi glo. ord. ad trebell.

Vltimum uerbum præualet. l. ſtichus, imò Pamphilus. de manu. teſta.

Vltima mora nocet. l. illud de peric. & commo, rei uend.

Vltimo ſubſtituens cæteros oneraſſe non intelligitur. l. uel ſingulis. de uulga.

Vltimus dies termini, totus debitori conceditur. §. omnis. inſt. de uerbo. obligatio.

Vltimus ſoluens ſolutum repetit. l. cùm duo. ubi Bart. de condictio. indeb.

Vltimo loco dicta magis inhærent memoriæ. Specula. ti. de diſput. §. poſt hoc autem. in fin.

ACCESSIT *uobis (ornatiſſimi iuuenes) hic ſecundus liber præter intentionem quidem, cùm (ut initio teſtati ſumus) nihil præ ſe ferat ingenij, laboris uerò permodicum. At uerò non negligenda utilitas inde proditura eſt, ſi cui uobis uſui eſſe poſſint præſcripta axiomata, ex noſtro præcepto didiceritis. Nempè eorum maior pars, non ex uerbis, ſed ex mente legum deprompta inuenietur. Próinde ueſtrum erit ſtudium, ſingulo quoque die ſex, aut decē menti, intellectuiq́; affigere, nec tamen ſola memoria contenti eſſe, ſed leges ipſas diligenter excutere, ut quónam pacto à doctoribus inductæ fuerunt ſubtiliter perpendatis. Quòd ſi ex diurno ſtudio, unius tantum legis mentem aſſecuti fueritis, non omnino uobis ea dies perierit. Quippè nullam artem numero,*

uel

uel quantitate metimur,ſed modo:omniſq; diſciplinæ apprehenſio, non laboris quidem,ſed ingenij officium deſiderat. Quamobrem ille ſciat omnes ſe leges facilè tractaturum,qui unam tantùm bene pertractare didicerit.

Matthæi Gribaldi Iu-RISCONSVLTI CHERIANI,

DE RATIONE STVDENDI,

LIBER TERTIVS.

MIRABITVR *fortaßè quiſpiam,quorſum liber hic extra propoſitã materiam inſeratur:quaſi nihil commune habeant Muſæ cum legibus. Verùm non alienum ab inſtituto noſtro fore comperiet, ſi aliquot difficiliũ legum interpretationẽ,me uerſibus explicaſſe cognouerit,ut in hac quoq; parte multorũ deſiderijs ſatisfacerem,& honeſti otij,ac recreationis exemplum darem. Nempè cùm in ſuperioribus libris,nonnunquàm à ſeueris legum ſtudijs ad leniora exercitia animi gratiâ diuerticulum fieri conceſſerimus,nullũ ſuauius aut delectabilius bonarum literarum amatori otium eſſe perpendimus,quàm Muſarum dulce commercium. Nec opponat aliquis oratorum libros potius eligendos, ex quibus fluentem illam,uelut ex lacteo quodam fonte,elo-*

quen

quentiam haurire, atque imbibere liceat, quandoquidem hoc ipſum non extra Iuriſconſultorũ limina quærẽdum eſt. Neq; *enim aliunde id petendũ uidetur, quo noſtris in penetralibus maxime abũdamus.* Quid, *quæſo, prudentũ reſpõſis purius, terſius, aut elegãtius? quid maturius, grauius, aut diuinius?* Sed *de his ſatis ſuprà tractatum eſt.* At *uix poteſt (inquies) eloquẽtia cum breuitate eſſe coniuncta.* Et *quid* C. *Cæſaris ſtilo uehementius? quid* Brutorum *laconiſmo eloquentius?* Quinimò *hoc ipſum magnoperè ſuadet, ac delectat, quod ab omni tædio remotum eſt.* Próinde *nihil omnino auditorum animis magis inſidere, nihilq́; ad inſtillandam auribus diſciplinam utilius præſentius'ue eſſe putamus, quàm elegantem breuitatem.* Poſtquàm *igitur & leges ipſæ elegantiam redolent, & oratorum loco* Caios, Celſos, Marcellos, Pomponios, Paulos, Vlpianosq́; *noſtros habere poſſumus, quorum lucubrationibus, & monumentis continuã operam demus, non abſurdũ fuerit ad amœniſsimos* Theſpiadũm *colles quandoque diuertere, & lympidiſsimis* Caballini *fontis laticibus ſitientia labra proluere: quod quidem à nonnullis maioribus noſtris factitatum, atq; obſeruatum fuiſſe legimus.* Nam *&* Sabinum, Paulum, Vlpianum, *ac pleroſq; iuriſconſultorum,* Homero, Virgilioq́; *poẽtarum coryphæis, familiares admodũ fuiſſe conſtat.* Herennium *quoque* Modeſtinum, *non modò poẽtarum luſibus magnoperè oblectatum, uerùm & eleganter ipſum uerſibus ſcripſiſſe, argumento ſunt epitomæ illæ in ſingulos* Virgilij *libros conſcriptæ, quibus nihil ſanè uenuſtius, aut elegantius dari poteſt.* Sed *&* Caium

iuriſcon

iuriſconſultum, Muſarum minimè expertem fuiſſe didi-cimus. Nanq; inter cætera quærenti: An fructus pendentes, unà cum ipſo fundo, actione unica uendicare liceret, monoſticho dubium abſoluit:

Fructus pendentes fundi pars eſſe uidentur.

Quòd ſi carmen edere non ſtatuiſſet, breuius utique reſpondiſſet: fructus pendentes fundi partem eſſe. Cinum prætereà Piſtorienſem, legum interpretem celeberrimum, à quo Bartolum plerunque ſolidas ac perfectas theoricas hauſiſſe uidemus, amatorios uerſus, ſed tum materna, tum Latia lingua belliſsimè luſiſſe nemini obſcurū eſt. Sed quid fuſius maiorum exempla excutimus? Num ſingulare nobis hodie argumentum præbet, uir ille nunquam ſatis laudatus Andreas Alciatus, qui & Solonem Apollini, & Muſas legibus ita conciliare facilè nouit, ut uel ipſum Modeſtinum in utroque genere præcellere non immeritò uideatur? Quamobrem uiſum fuit & hoc loco iuuenes admonere, ne (ſi quando per otium Muſis uacare libeat) obſcœnis, aut famoſis carminibus ingeniū, ſtilumq; fatigent: ſed noſtro magis exemplo excitati, aliquod honeſtum & laudabile poëma meditentur: quale eſſet, uel Veteris aut Noui Teſtamenti ſententias, præceptaq;, & hiſtorias perſtringere, uel prudentum, aut Cæſarum reſponſa uerſibus explicare. Quod & à nobis aliquando factum, obſeruatumq; fuiſſe, poſtremus hic liber facilè indicabit.

DOMITIANVS Vlpian. in tit. de iuriſdit. om. iud. lib. Digeſt. ſecundo.

Imperium aut merum, aut miſtum eſt. Merum Imperium

rium eſt, habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos homines: quod etiam *poteſtas appellatur. Miſtum Imperium eſt, cui etiã iuriſdictio ineſt, quod in danda bonorum poſſeßione cõſiſtit. Iuriſdictio eſt etiam in iudicis dandi licentia.*

¶ Diuiſio & diffinitio Imperij.

Bart. in hac l. imperiũ. & commu niter doct.

Sunt geminæ imperij ſpecies, miſtumq́; merumq́;.
Dicitur eſſe merum imperium, quod nobile ſemper
Officium, utilitasq́; exercet publica: miſto
Nobileq́; officium, priuataq́; commoda ſubſunt.

GRADVS & effectus meri imperii MAXIMVS.

Maximus imperij gradus eſt, generale potentũm
Cogere conſilium,[a] *& generales condere leges*[b],
Indulgere reis,[c] *ſignatos cudere nummos*[d].
Hunc ſuperilluſtres ſoli dicuntur habere.

MAIOR & MAGNVS.

Maiores tenet ille gradus, cui uindice pœna[e]
Aut naturalem, aut ciuilem[f] *tollere uitam,*
Corporeumq́;[g] *reo licitum eſt abſcindere membrum,*
Necnon perpetuis damnatum aſcribere remis:
Aut ciuem exilio quem deportare[h] *perenni,*
Carceris æterni uel condemnare[i] *latebris.*
Hanc præſes nullus[k] *potis eſt imponere pœnam.*

PARVVS GRADVS.

Exercet[l] *paruum imperium quicunq́; relegat,*

a xvij. diſtin. per tot.
b l. j. de cõſti. prin. & l. nõ ambigitur. de legi.
c l. ij. & fi. C. de gene. abolitio.
d l. ij. C. de falſa mone.
e dict. l. imperium.
f l. illicitas. §. qui vniuerſas. de offi. præſidis.
g auth. de collato. §. ad hoc prohibemus.
h l. aut damnum. §. præfecto plane vrbis. de pœn. & l. inter pœnas. de interdic. & relega.
i Bart. in l. ij. de publ. iud.
k l. ij. §. conſtat. de pœn.
l l. nulli. iunc. gl. C. de ſenten. & interlocut.

Banni

Bannitumq́; [a] iubet patria decedere terra:
Compulit ut uictum Ciceronem Clodius olim.
Huius item imperij eſt (quanquã exploranda [b] per illam
Crimina ſunt potius) torturæ [c] infligere pœnam,
Afficere [d] aut grauiter corpus cuiuſque nocentis
Fuſte, uelut multò duris, uel cædere flagris.
Imperij nequeunt [e] ſpecies legarier iſtæ.

MINOR GRADVS.

Imperium minus eſt, modico pro crimine corpus
Caſtigare parum, [f] atq; leues cognoſcere noxas. [g]
Iure magiſtratus cunctis hic competit actus
Iudicibus, [h] ſpeciem nec parua coërtio per ſe
Efficit, ut doctor poſt gloſſam ſenſit Arena.

MINIMVS GRADVS.

Imperij minimi eſſe leues [i] imponere mulctas
Proditur, hosq́; gradus legari [k] poſſe fatendum eſt
Iure magiſtratus, quoniam conſtare probantur.

MAXIMVS gradus miſti Imperii.

Imperij totidem miſti, iam ſæpe receptum eſt,
Eſſe gradus, quorum ſupremus principe ſolo
Dignatur: ueluti [l] ueniam concedere fictæ
Aetatis, natumq́; patri in ſua iura roganti
Annuere, [m] & labem geniture auferre pudendæ,
Legitimosq́; ſuo reſcripto [n] reddere partus.

MAIOR GRADVS.

Maior item gradus eſt de ſe cognoſcere poſſe,
Seu [o] cùm præfecto à ſummo ſententia dicta,

a l. inter pœnas. §. decuriones. de interdict.
b l. j. de quæſtio.
c auth. de teſti. §. ſi vero ignoti.
d l. ſi qd erit. de offi. proconſul.
e l. j. §. q mandatã. de of. eius. iunc. l. ſolet. de off. proconſul.
f l. magiſtratibus. de iuriſdi. om. iudi.
g l. leuia. de accuſatio.
h Auth. de defenſo. ciuit. §. audient.
i l. eos. C. de modo mulcta. & l. ij. C. de ſportu.
k l. j. in prin. de offi. eius cui manda.
l l. ij. C. de his qui veni. æta. impe.
m l. ij. de adoptio.
n Auth. quib. mo. natu. effic. ſui. §. illud.
o Authẽ. quæ ſupplicatio. C. de preci. impe. offe. l. j. & ij. C. quando libel. princ. dat. l. j. C. de offic. præfect. præto. orien.

Eiuſdem imperio rurſum excutienda refertur.
Nanq; ab eo nulli licet appellare,[a] *ſed altum,*
Porrectis iterum precibus,[b] *tentare tribunal.*
Hunc princeps ſoli Præfecto indulſit honorem.

MAGNVS GRADVS.

Tertius imperij miſti gradus adnumeratur,
Quem magnum dicunt, plenæ cùm cauſa requirit
Cognitionis opus, uel ſi qua coërtio rerum,
Perſonæ'ue cadit priuata ad commoda tantum.
Vt cùm aliquem Præſes, ſeu Prætor in integra iura
Reſtituit,[c] *uel decreti uirtute ſecundi*
Quem poſſeſſorem ſtatuit,[d] *ſpoliat'ue tenentem,*
Ipſa re expellens,[e] *legari haud talia poſſunt*[f]
Iure magiſtratus, quia non dicuntur haberi.
Sanè illo caſu[g] *gradus hic mandabilis eſt, cùm*
Reſtitui poſcunt ſe in priſtina iura minores.
Nam fauor hic[h] *iuuenum teneris conceditur annis:*
Conſilio ac fragili, quoniam ſubiecta[i] *putatur*
Multorum inſidijs, uarijsq; hæc fraudibus ætas.

PARVVS GRADVS.

Conſequitur paruus quarto gradus ordine miſti
Imperij, quoties[k] *adhiberi plena iubetur*
Cauſæ cognitio, ſed quæq; coërtio[l] *ceſſat:*
Vt quando rerum poſſeßio[m] *traditur ulli*
Ius tribuens: uel cùm iudex pronuntiat eſſe
Quem poſſeſſorem[n] *ſtatuendum iure ſecundi*
Decreti: uel cùm celebrandis actibus ultrò

a l.vni.de of. præfe.præ.
b l.vni. C.de ſent. præfe. præto.
Bar. in d. l.imperiũ. col.iij.
c l.ea quæ.ad municip.
d l.iubere.de iuriſdi. om. iudi. & l.ſi quis miſſus. iunc.glo.ne vis fi.ci. & l.ſi finita.§. Iulianus.de dam. infec.
e l.qui reſtituere.de rei vend.
f l.cum hi.§. ſed nec mãdare.de trãſactio.
g l.fin.C.vbi et apd' quẽ.
h l.j.de min.
i l.minorib'. la.j.C.de in integ. reſtimi.et l.ſi.C. ſi aduer.vẽ.
k l.nec quicquam.§.j. de offi.proconſul.& l. omnia.de reg᷑.iur.
l l.iiij.§.j.de dam.infec.
m l.iij.§.penult.de bono.poſſeſſ.
n d.l.iubere.de iuriſdi.om.iu.& d.l.iiij.§.duas.de dam.infec.

Se

Se authorem præſtat, decretumq́;[a] *inſerit illis.*
Mandari hæc pariter nequeunt,[b] *quia non tribuuntur*
Iure magiſtratus. uerùm hæc ſententia fallit
In dando tutore:[c] *fauor nanque exigit iſtud*
Pupillaris, ut hic fiat mandabilis actus.

MINOR GRADVS.

In quinto ſunt cuncta gradu quæ iudicis alto
Tractari officio, ſed ſummatim, ac leuiore
Cognitione ſolent: mandari[d] *& talia poſſunt.*

MINIMVS GRADVS.

Denique ſunt minimi imperij, quæcunque ſoluto
Officio, & cauſæ ſine cognitione,[e] *locisq́;*
Explicat in cunctis priuata ad commoda iudex.
Vt cùm ſe authorem domino concedit, amœna
Libertate[f] *ſuum ſeruum donare uolenti:*
Seu quoties[g] *genitor natum ditione paterna*
Liberat, aut fictam[h] *prolem ſibi quærit adoptans.*
Hæc ius dicenti ſpecies quoque competit omni
Iure magiſtratus, ideò[i] *mandabilis extat.*
Quòd uerò miſtum ſuprà non poſſe relatum eſt
Mandari[k] *imperium: fallit*[l] *cùm iudicis urgens*
Cauſa ſubeſt animo, uel iuſta abſentia poſcit.
Præterea fallit[m] *ſupremo in principe, ſolus*
Qui imperij mandare poteſt cuiuſque uigorem,
Cum ſit ſupra omnes, atque omni lege ſolutus.[n]

a l.j. & l. minorũ. C. de prẹd. mino. & l.ij. de offic. eius cui manda.
b d.l. nec qcquã. §.j. & d.l.ij. de offic. eius.
c l. lucius titius curator. §. cum teſt. de admi. tuto.
d l. cognitio. §. ſi. de offi. eius cui mãda. Bart. in d. l. imperiũ. col. fin.
e l.ij. C. de magi. mu. l. vni. C. de off. iudi. Alex. §. nulla. in auth. de defen. ciui.
f l. vni. de of. conſul.
g §. ſed emãcipatio. inſti. qb. mod. ius pat. po. & l. magiſtratum. de adoptio.
h dicta l.ij. de adoptio.
i glo. ij. in fin l.ij. de offic. eius.
k l. ſolet. & l. nec quicquam. §.j. de offi. proconſu. l.ij. C. de peda. iud.
l l. aliquando. de offic. proconſul. & l.j. in princ. de offi. eius.
m l. vni. in fin. C. qui pro ſua iuriſdi.
n l. princeps. de legi. l. digna vox. C. eod. titu.

MAXIMVS Iuriſdictionis gradus.

Nunc iuriſdictio præſcripto ex ordine ſimplex
Pertractanda ſubit: totidem dicuntur & illi
Eſſe gradus, quorum cenſetur maximus, in quo
Res præiudicij ſummi uerſantur, ut omnes
Cauſæ, quæ ſtatum[a] *ac perſonæ conditionem*
Reſpiciunt: ueluti[b] *ſi quiſquam ſe neget eſſe*
Seruum, aut libertum, ingenui, ac natalis honorem
Vendicet, & quanquam officium ſeruile requirit.
Maximus hic gradus, & priuata ad commoda tendit.
Non niſi iudicibus ſummis[c] *permittitur eius*
Cognitio, & nulli penitus mandabilis extat.

MAIOR GRADVS.

Maior item gradus eſt, quoties ſententia lata
Aeris defectu cruciatum corporis[d] *affert.*
Nam luit[e] *in corpus quiſquis non poßidet æra.*
Hac ratione igitur mandari[f] *poſſe negatur.*

MAGNVS GRADVS.

Tertius inde gradus tractatur, quando ualoris
Auri tercentûm ſolidorum[g] *eſt cauſa, uel ultra.*
Iudicibus tantum ſpecies maioribus iſta
Competit,[h] *atque alij non eſt mandabilis uſque,*
Ni gemino in caſu, uel quando abſentia[i] *primi*
Iudicis expoſcit, uel cùm grauis occupat illum
Cauſarum numerus,[k] *ne omnes cognoſcere poßit.*
Quod nulli imperio[l] *conceſſum iure uidemus,*
Cauſarum ut cumulus facere id mandabile poßit.

PARVVS GRADVS.

Hinc iuriſdictio parua eſt, quæ uertitur intra

Tercen

a l. libertas. de regu. iu.
b l. liberis. §. fi. de li. cau. l. vis ci᷒. C. de prob. §. præiudiciales. inſti. de actio.
c l. placet. l. a j. C. de peda. iud. l. iã dudum. C. vbi cau. ſta. agit. l. ſi pater. C. ne de ſta. defũcto.
d l. quicunq́. C. de ſer. fugi. l. ſi quis iniuriam. de in ius vocã.
e l. fi. de in ius vocand.
f d. l. placet. C. de peda. iudi.
g Auth. de defenſo. ciuit. §. & iudicare.
h Bar. in d. l. imperiũ. colum. fin.
i l. j. in prín. de off. eius. l. aliquãdo. de offi. proconſul.
k auth. vt defunct. ſeu funera. eo. §. illud.
l l. ij. C. de peda. iudi.

Tercentũm ſolidos,[a] & plenam cognitionem
Exigit: hæc [b] paßim cunctis mandabilis extat.

MINOR ET MINIMVS.

Inde minor, minimusq́; gradus ſimul ambo ſequuntur
Conditione pares, quibus omnis cauſa[c] remiſſa
Ponderis exigui, ſolidos quæ excedere centum
Neſciat. his gradibus ſi pleni congruus ordo
Iudicij, ſi cuncta fori præcepta darentur,
Longè plura forent litis impendia,[d] cauſæ
Quàm ualor euictæ, & damni plus inde rediret.
His igitur cauſis[e] Iudex procedere debet
Summatim, & tales[f] legandi eſt ampla facultas.

GRADVS dignitatum.

Eſt quoque bis geminus uario ſplendore nitentũm
Ordo uirũm: ſuperilluſtris[g] primum eminet, omneis
Tranſcenditq́; gradus: tali fulſere decore
Romani quondam Reges, tum Conſul[h] uterque,
Necnon ſemeſtri cum Dictatore[i] Senatus.[k]
Nunc fulgent Papa & Cæſar, Regesq́; ſupremi,
Vnde[l] magiſtratus cuncti fluxere per orbem.

ILLVSTRES.

Mox gradus illuſtris[m] ſequitur, cui maxima nutu
Principis excelſi legitur collata poteſtas.
Hunc meruere[n] gradum maior Præfectus, & urbi,

a d. §. & iudicare. in authen. de defenſo. ciuit.
b Bar. in d. l. imperium. in fin.
c Authẽ. niſi breues. C. de ſent. ex breui. recitan. §. audient. in authen. de defenſo. ciuit.
d Auth. de iudici. §. ne autẽ. l. mediterraneę. C. de anno. & trib. lib. x.
e Authen. de mãda. princi. §. ſit tibi quoque.
f l. fina. C. de ped. iud.

Superilluſtres.

g Auth. vt ab illuſtri. & q ſup eã dign.
h Authen. de conſuli. in princ. l. eos. §. j. iun. gl. C. de vſu.
i l. vni. de of. præf. præt.

k l. ius ſenatorum. C. de dig. lib. xij.
l c. vni. in princ. quis dica. dux, com. vel march. in vſib. feudo.
m d. authen. vt ab illuſtri. l. quoties. C. de dign. lib. xij. l. fin. vt dign. ord. ſer. eod. libr.
n Authen. de appel. & intra quæ tempo. §. illo. l. præcipimus. C. de appel: l. fin. §. pen. C. de aſſeſſo.

Quæſtores,[a] *rerum* Comites, *Equitumq́; magiſtri.*
At poſtquàm imperium Cæſar ſibi uindicat omne,
Ceſſarunt Dictatores,[b] *Equitumq́; magiſtri,*
In quorum ſubiere locum Prætoria habentes
Præfecti,[c] *quorum fuerat tam lata poteſtas,*
Vt leges poſſent inducere principis inſtar,
Vt nec ab illorum ſede appellare liceret.

SPECTABILES.

Tertius inde gradus ſpectabilis[d] *eſſe probatur*
Quo fulgent uigilum Præfectus, Prætor & urbis,
Proconſulq́;,[e] *timet cuius* Prouincia *faſces.*

CLARISSIMI.

Cunctorum extremus graduum clariſſimus[f] *extat.*
Hunc omnis retinet Præſes[g] *Proconſulis, atque*
Legatus, [h]Doctorq́; *legens,* [i] *& quiſque* Senator.[k]
Nam ſuperilluſtrem[l] *conſtet licet eſſe Senatum,*
Ordo Senatorem tantum clariſſimus[m] *ornat.*
Nonnunquàm & Prætor clariſſimus ipſe uocatur.

EGREGII.

Nonnulli uoluere gradum ſuperaddere quintum,
Vnde magiſtratus quiſque infimus haurit honorem,
Egregiusq́;[n] *poteſt dici, defenſor ut urbis*
Subiectæ, imperioq́; carentis, municipum'ue.
Quatuor[o] Imperium *primi, miſtumq́;, merumq́;*
Exercere gradus poſſunt: uerum ultimus omni

a l.fi.in fin.C. vt digni. ordo ſeru.lib. xij.l.j.C.de offic. magi. milit.
b l. ij.§. poſt deinde. de orig.iu.
c l.vni.de offic. præfect. præto.
d l.iij.in princi.de of.præfect.vig.authē. de app. & intra quę tēpo. §.ſimiliq; modo.
e l.j.& fin.de offi. procōſul.& lega.
f l.fin. §.viri quoq; C.ad l.Iul. de vi publi.
g §. fi. in pȩ̈. digeſtorū.
h l.diui. in fi. prin.de iur. patro.
i l.fœminæ. de ſenato.
k l. ius ſenatorum. C. de dig. lib.12.
l l.ſi ſenator. eo.ti.et l.ij. §.fin.C. de his qui veni.ætā.
m l.j.C.ſi aduerſ.credi.
n glo.in authen.vt ab illuſtri.in verbo, poſt. Bar.in l.j.in prin.de offic.eius.
o l.illicitas.§.qui vniuerſas.de offic.præſid. Bart.in l.j.in princip. de offic. eius.

Impe

Imperio[a] *uacat, & iuriſditionis honore*
Contentus ſolo, priuata[b] *negotia curat.*

a d .l. imperium. in fin. vbi Barto.
b Authen. de defenſo. ciuita. §. audient. & §. iudicare.

SEXTVS Aphricanus lib. XII. Digeſtorum, de condic. indebi.

FRater à fratre, cùm in eiuſdem patris poteſtate eſſent, pecuniam mutuatus, poſt mortem patris ei ſoluit. Quæſitum eſt, an repetere poßit? Reſpondi, utique quidem pro ea parte qua ipſe patri hæres extitiſſet repetiturum: pro ea uerò qua frater hæres extiterit, ita repetiturum ſi non minus ex peculio ſuo ad fratrem perueniſſet. Naturalem enim obligationem, quæ fuiſſet hoc ipſo, ſublatam uideri, quòd peculij partem frater ſit conſecutus.

¶*Tractabant gemini diuerſa peculia fratres*
Diuiſim, eiuſdem patris in ditione manentes.
A fratre alter egens uiginti mutua ſumpſit.
Hinc naturalis contracta eſt actio tantum
Mox quæſita patri (ciuilem nanque poteſtas
Patria non recipit) defuncto exinde parente,
Partitisq; bonis inter ſe æqualiter eius.
Alter germano quæ mutua ſumpſerat æra
Vltrò perſoluit, credens ſe iure teneri.
Quæritur: an ſummam condicere poßit eandem?
Et certè dubium non eſt condicere poſſe,
Pro qua parte ſuo fuit hæres ipſe parenti.
Nam quoties nummos credenti debitor hæres
Efficitur (fieri[c] *quoniam ſibi creditor ipſi*
Nemo poteſt) ſubitò confunditur actio nata.

c l. Vrani[...] in princi[...] fideiuſ. l[...] bitori. C[...] pact.

Filius ergo patri ſuccedens, iura paterna
Pro ſemiſſe capit, ſummamq; à fratre receptam
Pro parte extinguit, ſolum pars altera reſtat
Debita germano: uerùm hanc condicere frater
Sic poterit, ſi non minus illi in parte peculi
Ceſſerit. eſt ſiquidem talis natura[a] *peculi,*
Vt ſua quæq; ferat lucra, atque incommoda ſecum,
Omniaq; ex illo perſolui debita poßint.
Fratri igitur nummos qui credidit, æqua peculi
Si pars obuenit, ſublata eſt actio tota.
Proinde liquet nummos condici poſſe ſolutos.

[a] Gloſ. in l. j. §. j. ſi pars hæredi. pet.

SEXTVS Aphricanus Lib. XXVIII. Digeſtorum, de lib. & poſthu.

SI filius hæres inſtitutus ſit omiſſo poſthumo, filioq; ſubſtitutus nepos ex eo ſit, ſi interim moriatur filius, poſthumo non nato, nepotem tam patri quàm auo ſuum hæredem futurum. Quòd ſi nemo filio ſubſtitutus, & ſolus ipſe inſtitutus ſit, tunc (quia eo tempore quo is moritur, certum incipit eſſe neminem ex eo teſtamento hæredem fore) ipſe filius inteſtato patri hæres exiſtet: ſicut euenire ſolet, cùm ſub ea conditione quæ in ipſius poteſtate erit, filius hæres inſtitutus, priuſquàm ei pareret, moriatur.

¶*Inſtituit natum genitor, natoq; nepotem*
Subſtituit, grauidamq; ignarus coniugis aluum
Præterijt: pendente utero fata ultima obiuit
Filius, inde uxor miſerum proiecit abortum.
Quippe nepos patri ſuus hæres fiet, auoq;.

Si uerò natum ſolum ſcripſiſſet, & illi
Defecto nullum teſtator ſubſtituiſſet,
Tunc (quoniam hæredem, moritur cùm filius, illo
Ex teſtamento nullum fore naſcitur) idem
Patri inteſtato ſuus hæres efficietur:
Non aliter quàm ſi ſub conditione uocatus
(Quæ nequeat quouis momento implerier) ante
Implementum eius uitales deſerat auras:
Clarius ut docuit præceptor Papinianus.
Doctores hac lege notant, ratione nepotis
Suffecti natum iura amiſiſſe ſuorum.
Quod temerè eſt dictum. nam caſu filius iſto
Non potuit ſuus eſſe patri, quia poſthumus in ſpe
Rumpendi elogium ſuberat, fratremq; uetabat
Ex teſtamento interea ſuccedere patri,
Papinianus uti prolata lege notauit.

SERBIDIVS Scæuola lib. XXVIII. Digeſt. in formulam Galli, tit. de libe. & poſthu.

GAllus Aquilius ſic poſſe inſtitui poſthumos nepotes induxit: Si filius meus uiuo me morietur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos, ſiue quæ neptis poſt mortē meam decem menſibus proximis quibus filius meus morietur, natus, natá ue erit, hæredes ſunto.

¶ Poſthumus antè nepos, biſſenæ iure tabellæ,
Inſtitui nullus poterat, niſi prima paterno
Quem ſedes iungebat auo, & qui tempore ſcripti
Elogij natus, tenuiſſet iura ſuorum.
Gallus[a] *at inſignis Romanæ ſtirpis amator,* a
Antiqui nimium legis mollire rigorem

Non ueritus(cùm ſæpe foret rumpenda uoluntas
Vltima teſtantis nato poſt fata nepote,
Elogij quamuis non eſſet tempore primus)
Induxit pariter non natos poſſe nepotes
Inſtitui, formamq; dedit teſtantibus iſtam:
Si meus intereat uiuo me filius, eſto
Tunc quicunq; mihi mea poſt naſcetur ab illo
Fata nepos, neptis ue, intra bis quinq; propinquos
A fili interitu menſes, ſucceſſor & hæres.

APPENDIX.

Doctores hic ſumma capit diſcordia noſtros
Quæ fuerit legis ratio, qua poſthumus hæres
Inſtitui nullus poſſet, niſi qui ſuus eſſet.
Et ſanè illorum mihi crebrior eſſe uidetur
Aſſenſus:[a] *quoniam perſona incerta putatur*
Poſthumus: incertis igitur nihil poſſe relinqui
Perſonis cautum fuerat.[b] *ſententia uerum*
Tantorum licet iſta patrum ſit firma: probari
Quippe mihi nunquam potuit, nec tuta uideri.
Incertas etenim perſonas dicimus,[c] *ullo*
Quæ nequeunt ſigno monſtrari, aut nomine certo.
Vt qui primus erit Conſul, qui primus in hoſtem
Irruet, aut primus Capitolia celſa tenebit.
Talibus haud olim poterant legata relinqui.
Sed nec iure nouo poſſunt,[d] *cùm prorſus in illis*
Incerto teſtans animo uerſetur: at omnis
Poſthumus ad certum ſignum reſtringitur, ut qui
Ex Seia[e] *natus fuerit, uel coniunge tali.*
Quippe nec incertæ libertas competit ulli

[a] Paulus, Rapha. Imol. Alex. Soci. Iaſ. & moderniores.
[b] §. incertis. inſti. de leg.
[c] §. incerta. inſti. de leg.
[d] l. id quod. arguendo à ſpeciali. C. de epiſc. & cler.
[e] l. iij. §. nominatim. de inſti. teſt.

Per

Perſonæ,[a] quoniam manifeſto nomine ſeruos
Dimitti placuit: tamen illam poſthumus iſto
Seruus iure capit,[b] certo quia nomine, claro
Diſtinguiq; poteſt ſigno.[c] Concludimus ergo
Poſthumum ab incertis perſonis eſſe remotum.
Veram autem legis rationem credimus eſſe,
Pro nihilo: quoniam non natos priſcus habebat
Ille rigor, miſeris ut nec legare liceret,
Nec libertates concedere:[d] próinde (receptis
Ne paßim uallanda modis, ſuprema uoluntas
Ponderis immenſi confecta negotia claudens.
Non nati hæredis dubio penderet ab ortu,
Cùm teſtamenti[e] caput, atq; columna ſit hæres.)
Hæredes ſolum natos[f] lex poſſe uocari
Permiſit, ualida ut baſi conſiſteret actus:
Nam non ente[g] ſuper ſumptu ædificamus inani,
Et fundamento poſitum ſine corruit omne.
Conſonat his belle, domini quòd ſeruus & olim
Non nati inſtitui poterat,[h] quia legis in illo
Ceſſabat ratio, dominum quæ ſola uetabat.
Et ſi opponatur: ſuus ergo poſthumus iſta
Debuit haud olim pariter ratione uocari.
In promptu cauſa eſt: ſiquidem ſuus eſſe parenti
Poſthumus (in lucem ueniens) quicunq; ſolebat,
Præteritum ſeſe inueniens, rupißet iniquè
Elogium patris, uel aui nil tale merentis.
Nam legi potuiſſet auus genitor ue rigorem
Obijcere iniuſtum, ſi quos non ſcribere poſſent
Hæredes, neq; præteritos impunè liceret

Elo

a §. libertas. inſt. de leg.

Cōcluſio.

b l. Cum iter. C. de fideic. liberta.

c d. l. iij. §. nominatim. de iniuſt. teſta.

d §. poſthumo. inſti. de leg.

e §. ante hæredis. inſti. de leg.

f Infrà ea. l. §. ille caſ.

g l. egi tecū. & ibi Paul. de Caſtr. de excep. rei. iudic.

h l. eius ſeruum. de hæred. inſt.

Elogijs habuiſſe ſuis: ſuus ergo uocari
Poſthumus hac ſolus potuit ratione, quòd illo
Præterito iniuſtè, & ſine culpa ſcripta periſſent
Teſtamenta patrum, reliquos ea cauſa nepotes
Inferiore gradu extantes, nondumq́; ſubortos.
Non ita ſuadebat ſcribi debere parentum
Elogijs, nec enim rumpendi iura tenebant.
Sic igitur docti conſtat iam formula Galli.

QVIDAM RECTE.

Quidam etiam rectè inſtitui uoluere nepotes,
Si de morte nihil fili quis dixerit, illos
Simpliciter tantum inſtituens, talisq́; uoluntas
In caſu ualeat, qui ex uerbis concipiatur.

IDEM CREDENDVM.

Credendum eſt pariter Gallum (dum exempla nepotis
Tradidit) & pronepotem etiam complexier eius
Conſilio uoluiſſe. igitur ſic dicere phas eſt:
Si uiuente nepos me prædecedat, ab illo
Tunc quicunq; mihi pronepos, & cætera. ſed tu
Obſerua id, quoties iam filius ipſe priori
Pulſus ſede foret, ſublatus & ante nepotem.
Quòd ſi fortè nepos deſit, ſolusq́; ſuperſit
Filius, & pronepos naſci ſperatur ab ipſo
Defuncto, his poterit proauus diſponere uerbis:
Si meus intereat uiuo me filius, eſto
Tunc mihi qui pronepos, & cætera. filius at ſi,
Atq; nepos uiuunt, poterit teſtator utriſq;
Concipere extinctis uiuo ſe, talibus utens:
Si poſt me ambo mei naturæ debita ſoluant

Filius

Filius atq; nepos, tunc qui naſcetur ab illo
Succedat pronepos. tamen hoc intellige, quando
Decedit prius ipſe nepos, quàm filius, ut non
Succedente illo rumpatur ſcripta uoluntas.

ET QVID SI TANTVM.

Quid ſi teſtator, mortis duntaxat in unum
Caſum conciperet, patrias dehinc natus habenas
Quouiſcunq; modo exiret, ſedemq́; priorem
Perderet? aut quid ſi ignis aquæ interdicta ſubiret?
Quid ſi fortè nepos, ex quo ſperatur in auras
Venturus pronepos, patria ditione ſolutus,
Dimiſſus'ue foret? nempe hi, & reliqui ſimul omnes
Caſus, teſtantis per quos poſt funera naſci
Poſthumus ipſe poteſt ſuus hæres, atq; priorem
Collimare gradum, ad legem ſpectare negantur
Velleam, inſpecto uerborum cortice: uerum
Illos admitti legis ſententia dictat,
Non ſolum in caſum mortis teſtator, ut ipſum
Concipere elogium poßit, ſed prorſus in omnes.

SI EIVS QVI FILIVM.

Si pater inſtituit natum, ex illoq́; nepotem
Nondum utero egreſſum: prægnans ſit ab hoſtibus inde
Capta nurus, pariatq; illhic captiua nepotem,
Ambobus genitore & auo uiuentibus, hiſq́;
Defunctis Romana nepos ad limina ſaluus
Perueniat: nunquid ſpecies ad iura uetuſta
Galli hæc reſpiciat? Velleæ an dogmata legis?
Hac ut lege noua, uel Galli iure uetuſto
Elogium non poßit aui ſic rumpere ſcriptus?

Hoc etiam dubium ſimili ratione moueri
In pronepote poteſt,ſi iam teſtator adempto
Hunc proauus nato inſtituat,pronepoſq́; penates
Ad patrios redeat iam teſtatore ſepulto.
Sed teſtamentum neutro cùm rumpere caſu
Is rediens poßit,quid ſcire hoc expedit,utro
Rumpere iure magis nequeat,cùm prodeat idem
Effectus? quòd ſi quiſquam uelit inſuper huius
Caſus ſcire modum,interpres latè explicat,huncq́;
Ad Gallum ſpectare magis concludit.ab hoſte
Nanq; nepos rediens,tunc primum natus habetur,
Euaſit cùm hoſtile iugum,quo tempore iam mors
Pallida auum,patremq́; atro demiſerat Orco.
Fictè igitur natum antiqui ſibi formula Galli
Vendicat,& poſtliminij pro iure tuetur.

ILLE CASVS.

Ille mihi haud facilis caſus quiá ne eſſe uidetur,
Si teſtator habet natum,ex illoq́; nepotem
Conceptum inſtituat,uiuisq́; parentibus ille
Prodeat utriſq; in lucem,mox ipſe nepotis
Excedat uita genitor,quo iure uoluntas
Conſiſtet? nanque ad Gallum non pertinet:ille
Solos quandoquidem natos poſt fata parentum
Teſtantum admitti uoluit.nec prouidet iſto
Velleæ in caſu legis pars ulla.priori
Nam capite hi ſolum inſtitui,ac ſuccedere poſſunt,
Qui naſcendo ſui hæredes loca prima capeſſunt.
Poſteriori autem ſuccedens, non prohibetur
Rumpere defuncti tabulas,niſi tempore earum

Qui iam natus erat, demum Vellea priori
Permittit lex inſtitui quicunq; ſuorum
Acciperent naſcendo gradum, ſed poſteriori
Permittit nullum inſtitui, tantum uetat illos
Rumpere, iam nati ueniunt qui in iura ſuorum,
Ne minus idcirco ualeat ſuprema uoluntas,
Quòd primus illi ſubeunt loca prima remotis.
Verum præmiſſo in caſu procedere debet,
Vt rectè utiliterq; à teſtatore uocatus
Poſthumus ille nepos ſit, qui ſuccedere nullo
Iure prius poterat: ſiquidem nec tempore facti
Natus erat teſtamenti, nec iura ſuorum
Naſcendo obtinuit, cùm alius præcederet illum.
Saluius at legem hûc Velleam induxit, utrunq;
Commiſcendo caput ne teſtamenta perirent.

QVAEREMVS.

Quæremus pariter Salui iam mente recepta,
Si naſcatur adhuc uiuo genitore uocatus
A teſtante nepos, auus hinc emancipet illum,
An admittatur tanquam ſpontaneus hæres?
Vel ſuus? & magis eſt ſponte ut ſuccedere poßit.
Nam uiuentis aui ſemel à ditione ſolutus,
Haud illi potuit fieri ſuus amplius hæres.

AEMILIVS Papinianus præfectus prætorio, lib. xxviii. Digeſt. tit. de vulg. & pupill.

SI filius qui patri, ac poſteà fratri ex ſecundis tabulis hæres extiterit, hæreditatem patris recuſet, fraternam autem retinere malit, audiri debet. Iuſtius enim prætorẽ facturum exiſtimo, ſi fratri ſeparationẽ bonorum

rum patris conceſſerit. Etenim *ius dicentis propoſitum eſt, liberos oneribus hæreditarijs non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere, præſertim quod remotis tabulis ſecundis legitimam haberet fratris hæreditatem.* Itaq; *legata duntaxat ex ſecundis tabulis præſtari debent, habita ratione facultatum in falcidia, non patris (ut aliàs ſolet) ſed impuberis.*

¶ *Filius & patri, & puero fratri extitit hæres:*
Patri equidem inuitus biſſenæ iure tabellæ,
Sponte tamen fratri, qui iura paterna libenter
Nouerat, & geminos adeundo iunxerat aſſes.
Filius ergo ſagax, patris bona miſta uolebat
Fraternis reſecare bonis, ne forte nocerent.
Quæritur an poßit? communis regula[a] *ſanè*
Obſtat iuncta ſemel: quoniam diuerſa facultas
Hæredis facto, corpus ſolidatur in unum,
Vt non inde queat diuerſo iure teneri.
Hoc tamen in caſu Prætorem iuſtius hercle
Cenſeo facturum, uoto ſi fratris honeſto
Annuat, ut damnoſa patris bona linquere poßit,
Et fratris retinere ſui: nanq; una uoluntas
Prætoris fuit, hæredes abſoluere natos
Suſcepto non ſponte iugo, non protinus illos
Inuitos remouere bonis, quæ amittere nolunt.
Fratri id præſertim non debet iure negari,
Quandoquidem & tabulis idem fraterna ſecundis
Semotis bona perciperet, fratris uelut hæres
Legitimus. caſu hoc igitur legata ſecundis
Ex tabulis, hæres ſolum præſtare tenetur

[a] l. ſed ſi plures. §. filio. de vulg.

Falc

Falcidiam imponens,habita ratione bonorum,
Non patris(ut fieri ſolet)[a] *aſt impuberis eius.* — a l. in ratione. §. quod vulgo. ad l. falcidi.

AEMILIVS Papinianus,tit.de vulga.& pupil.

CEnturio filio, ſi intra uigeſimumquintum annum ætatis ſuæ ſine liberis uita deceſſerit,directo ſubſtituit: intra quatuordecimum annum etiam propria bona filij ſubſtitutus iure communi capiet. Poſt eam uerò ætatem ex priuilegio militum patris duntaxat,cum fructibus inuentis in hæreditate.

¶Centurio natum inſtituit,rectis ſimul illi
Subſtituit Titium uerbis,ſub conditione
Idem ſi natus uita decederet intra
Bis denum,& quintum ſine deſcendentibus annum.
Hoc caſu impubes migret ſi filius eius, — *In l. precibus.C. de impube.*
Omnia communi Titius bona iure capeſſet:
Si uero natus pubes deceſſerit,idem
Fortunas tantum ſpeciali iure paternas
Militiæ capiet,cum fructibus inde repertis.
Cæſareum tamen his reſponſum obſtare uidetur.

IVLIVS Paulus lib. xxx. Digeſtorum, de lega. III.

RE coniuncti uidentur,nõ etiam uerbis, cùm duobus ſeparatim eadem res legatur: item uerbis non etiam re. Titio & Seio fundum æquis partibus do,lego,quoniam ſemper partes habent legatarij. Præfertur igitur omnino cæteris qui & re, & uerbis coniunctus eſt. Quòd ſi re tantum coniunctus ſit,conſtat non eſſe potiorem. Si uerò uerbis quidem coniunctus ſit,re autem non, quæſtionis eſt,an coniunctus potior ſit: & magis eſt ut

S

nec ipſe præferatur.

¶ *Re tantum iuncti, non uerbis eſſe uidentur*
Hi, quibus inſolidum prima teſtator eandem
Rem facie legat diſiunctim, talibus utens:
Seianum Titio fundum do, lego, & eundem
Caio do, lego: inſolidum nam cuiq; uidetur
Traditus, at facto concurſu ſcinditur æquis
Partibus inter eos. quòd ſi ſermone ſub uno
Res eadem expreßis legetur partibus, illi
Coniuncti tantum uerbis dicuntur, ut iſto
Panditur exemplo: Seianum partibus æquis
Do Titio & Caio fundum. reliquis tamen ille
Præfertur, qui re & uerbis coniunctus habetur.
Vnica nam ratio ſuccumbit[a] *pluribus, uno*
Fortius[b] *ac nodo coniungunt uincula plura:*
Quòd ſi re tantum fuerit coniunctus, eundem
Verbis coniuncto haud potiorem conſtat haberi.
An uerò uerbis coniunctus debeat illi
Præferri, dubium eſt: ſed tandem uerius eſſe
Credimus, ut nec ei uerbalis prædominetur.
Nanque pares[c] *cauſa pariter concurrere debent.*

a l. qui filium. §. Sabinus. iunc. glo. ad Trebelli. l. ſcripto. in fine. vnde libe.

b §. ſed hodie. inſti. de adoptio. *Auth. itaque. C. cõmu. de ſucceßio.*

c l. ſi reliquero. de legiti. tuto.

AEMILIVS Papinianus lib. XXXV. Digeſtorum, de conditio. & demonſtra.

MVlieri & Titio uſusfructus (ſi non nupſerit mulier) relictus eſt. Si mulier nupſerit, quandiu Titius uiuet, & in eodem ſtatu erit, partem tantum uſuſfructus habebit. Tantum enim beneficio legis ex legato conceſſum eſſe mulieri intelligendum eſt, quantum haberet ſi

ret ſi conditioni paruiſſet. Nec ſi Titius(qui conditione defectus eſt) legatum repudiet, ea res mulieri proderit.

¶*Fundi uſumfructum ſub conditione reliquit*
Teſtator Titio,ac Titiæ ſi haud nuberet illa:
At mulier nupſit,defuncti lege ſoluta.
Quæritur,an ſolidum legatum poßit habere?
(Papinianus ait)Titiæ pars unica tantum
Competit haud aliter,quàm ſi teſtantis inanem
Seruaſſet legem: uerùm pars altera(donec
Spirabit Titius,ſtatu'ue fruetur eodem)
Tantiſper penes hæredem ſuſpenſa manebit.
Tantum etenim Titia ex legato(iure benigno)
Conſequitur,quantum ſi non nupſiſſet haberet.
Nempe maritales tedas ſi caſta recuſans
Defuncti legem ſeruaſſet,portio fructus
Ad Titium facto concurſu pertinuiſſet.
Non igitur debet plus quàm commune ualere
Ius ſpeciale quidem,nec plus afferre fauoris,
Quin partem interea Titius,ſi ſponte uacantem
Spreuerit,haud Titiæ id quicquam prodeſſe ualebit:
Quandoquidem nequeat(quod non ſibi competit)ullus
Spernere,nec reliquis aliena remittere iura.

IDEM Papinianus de conditio. & demonſtra.

PAter *Seuerinam Proculam Aelio Philippo cognato nuptijs teſtamento deſignauit. Eidem filiæ prædium (ſi Aelio Philippo nupſiſſet) uerbis fideicommißi reliquit: quòd ſi non nupſiſſet, idem prædium Philippo dari*

uoluit. Nondum *uiripotens puella diem ſuum obijt.* Re*ſpondi,cùm in conditionibus teſtatorum uoluntatem potius, quàm uerba conſiderari oporteat,* Aelio Philippo *fideicommiſſum ita demum datum uideri, ſi ei* Procula *defuncti filia nubere noluiſſet.* Q*uare cùm ea (priuſquàm uiripotens fieret) uita deceſſerit, conditionem extitiſſe non uideri.*

¶Hac *fundum* Proculæ *teſtator lege reliquit*
Natæ,*cognato ſi nuberet illa* Philippo.
Non *nubente autem,fundum legauit eidem*
Cognato. Impubes *uitalibus excidit auris*
Filia:*legatum ſibi uendicat ergo* Philippus,
Cùm Proculam *conſtet,ſibi non nupſiſſe.ſed illi*
Deberi *haud fundum reſpondit* Papinianus,
Atque *uoluntatem*[a] *potius,quàm uerba ſequendam*
Teſtantis:*non nupſiſſe autem filia dici*
Iure *nequit,quæ nec potuit,*[b] *nec uoluit unquam.*

a l.ea quã.C. de fideicõ. l.cum virũ. C.eod.
b l.j.de ſu.& legiti.

IDEM Papinianus de condi.& demonſt.

C*Vm auus filium,ac nepotem ex altero filio hæredes inſtituiſſet,à nepote petijt, ut ſi intra annum trigeſimum moreretur, hæreditatem patruo ſuo reſtitueret.* Nepos *liberis relictis,intra ætatem ſuprà ſcriptam uita deceßit.* Fideicommißi *conditionem coniectura pietatis reſpondi defeciſſe,quòd minus ſcriptum, quàm dictum fuerat,inueniretur.*

¶Inſtituit *genitor natum,ex natoq; nepotem*
Defuncto,*atque illum patruo bona reddere iußit,*
Ter *denos intra quoties decederet annos.*

Euenit caſus: deceßit tempora pubes
Intra dicta nepos, ex coniuge prole relicta.
Quæritur, an patruo ſit restituenda facultas?
Et certè inſpecto uerborum cortice, quiſque
Diceret admitti patruum, cùm nulla legatur
Conditio prolis tali præſcripta relicto.
Verùm (conſultos iuris celeberrimus inter
Ingenio, & cunctos excellens) Papinianus
Oppoſitum tenuit, menti teſtantis inhærens:
Expreſſa ueluti ſub conditione nepotem
Vinxiſſet, quoties ſine prole excederet æuo,
Atque minus[a] *ſcriptum fuerit, quàm uoce rogatum.*
Hoc etiam Princeps firmauit[b] *Iuſtinianus.*

a l. quoties. §. j. de hær. inſti.
b in l. cum acutiſsimi. C. de fideicommiſ.

DOMITIVS Vlpianus lib. XLI. Digeſtorum, titu. de acquir. poſſ.

Nihil commune habet proprietas cum poſſeßione, & ideò non denegatur ei interdictum uti poßidetis qui cœpit rem uendicare. Non enim uidetur poſſeßioni renuntiaſſe qui rem uendicauit.

¶ *Nil equidem commune ſimul dicuntur habere*
Proprietas [c] *rerum, & ſimplex poſſeßio. nanque*
Re, cauſa, effectu diſtant. permittitur ergo
Huic qui rem petere incœpit, pendente priori
Iudicio retinendæ etiam interdicta mouere.
Non etenim qui principio rem uendicat, idem
Iure inſiſtendi ſe excludere uelle uidetur.
Hoc uerum, niſi iam cœpto de iure petentis
Iudicio, in cauſa concluſio[d] *facta fuiſſet,*

c l. j. §. huius autē. vti poſ ſide.
d Cap. paſtoralis. extrà de cau. poſ. & propri.

Aut cauſæ finem ſententia lata dediſſet.
Hæc etenim gemini uulgata eſt regula iuris,
Quòd ſemper cedit[a] *poſſeßio proprietati.*
At donec ſpes eſt, quòd poſſeſſoria cauſa
Accipiet citius finem, quàm quæſtio iuris
Intentata prius, legum non uſque putatur
Ordo[b] *ita læſus, ut haud fieri cumulatio poßit.*
Tunc diuerſa etenim cumulari iure uetantur
Iudicia, hæc quoties[c] *finis præuentio ceſſat.*

a Cap. j. de reſti. ſpolia. c. cũ eccleſia ſutrina. et c. cũ dilectus. de cau. poſ. & proprie. l. nulli. C. de iudicijs.
b l. is qui deſtinauit. de rei vend. l. ſi de vi. de iudi. l. exitus. de acquir. poſ. l. ordinarij. C. de rei vẽdi. l. incerti. C. de interdict.
c l. fundũ. & l. fundi. de exceptio.

TITIVS Caius lib. XLI. Digeſtorum, titu. de vſuſcapio. ſeu vſurpatio.

SI is qui pro emptore, per ſe, uel ſeruum, ex cauſa non peculiari poßidebat, ante uſuſcapionem ab hoſtibus captus ſit, uidendum eſt an hæredi eius procedat uſuſcaopio. Nam ei interrumpitur uſuſcapio. Et ſi ipſi reuerſe non prodeſt, quemadmodum hæredi eius proderit? Sed uerum eſt eum in uita ſua deſijſſe poßidere: ideoq; nec poſtliminium ei prodeſt ut uideatur uſucepiſſe nec hæredi eius legis Corneliæ fictio. Quòd ſi ſeruus eius qui in hoſtium poteſtate eſt, ex cauſa peculiari emerit: in pendenti eſſe uſuſcapionem Iulianus ait. Nam ſi dominus reuerſus fuerit, intelligi uſucaptum: ſi ibi deceſſerit, dubitari an per legem Corneliam ad ſucceſſores eius pertineat. Marcellus, poſſe plenius fictionem legis Corneliæ accipi. Quemadmodũ enim poſtliminio reuerſus, plus iuris habere poteſt in ijs quæ ſerui peculiari nomine egerunt, quàm in ys quæ per ſe, uel per ſeruum ex cauſa non peculiari poßidebat, cùm ad hoſtes peruenit: ſic

ſic hæredes eius legis Corneliæ fictione. Nam hæreditates in quibuſdam uice perſonæ fungi receptum eſt: ideoq́; in ſucceſſoribus locum habere uſuſcapionem.

¶Si is qui rem per ſe, aut ſeruum non iure peculi
Ex titulo pro emptore tenens, ſit captus ab hoſte,
An uſuſcapio hæredi procederet eius
Quæſitum eſt. & ſanè ipſi interrupta reuerſo eſt,
Nec poſtliminio reparatur. fictio nanque
Legis, facta nequit ſemel interrupta referre.
Quòd ſi non illi ualet hæc prodeſſe reuerſo
Fictio, quo pacto Cornelia proderit eius
Hæredi, cùm non poßit plus iuris habere
Succeſſor, quàm re in propria defunctus haberet?
Quòd ſi captiui ſeruus rem iure peculi
Emerit, hoc caſu domino bona cuncta reuerſo,
Lex poſtliminij ſeruat quæſita. ſed utrum
Lex ſucceſſori pariter Cornelia proſit,
Saluius in dubio poſuit: Marcellus at iſta
In ſpecie legem Corneli plenius eſſe
Sumendam, hæredi iura ut quæcunque reſeruet.
Nanq; uelut dominus plus iuris habere reuerſus,
In factis ualet his, quæ ſerui iure peculi
Interea egerunt, quàm quæ poſſederat antè
Per ſe, uel ſeruos eius, non iure peculi.
Lex ſucceſſori pariter Cornelia prodeſt:
Vniuerſalis ſiquidem ſucceßio, multis
Caſibus hæredi conſeruat iura futuro,
Perſonam ac domini defuncti ſuſtinet. ergo
Hæredes etiam capere uſu poſſe fatendum eſt.

IVLIVS Paulus in Catonis reſponſum, lib. XLV. Digeſtorum, titu. de ſtipulatio.

CAto libro quindecimo ſcribit: Pœna certæ pecuniæ promiſſa, ſi quid aliter factum ſit, mortuo promiſſore ſi ex pluribus hæredibus unus contrà quàm cautum ſit, fecerit, aut ab omnibus hæredibus pœnam committi pro parte hæreditaria, aut ab uno pro portione ſua, ab omnibus, ſi id factum (de quo cautum eſt) indiuiduum ſit, ueluti iter fieri: quia quod in partes diuidi non poteſt, ab omnibus quodammodò factum uidetur. At ſi de eo cautum ſit quòd diuiſionē recipiat, ueluti amplius non agi, tunc eum hæredem qui aduerſus ea fecerit, pro portione ſua ſolum pœnam committere. Differentiæ hanc eſſe rationem, quòd in priore caſu omnes cõmiſiſſe uidentur (quòd niſi inſolidum peccari non poterat) illam ſtipulationem per te non fieri, neque per hæredem tuum, quominus mihi ire agere liceat. Sed uideamus ne non idem hîc ſit, ſed magis idem quod in illa ſtipulatione Titium, hæredemq́; eius ratum habiturum. Nam hac ſtipulatione, & ſolus tenebitur qui non habuerit ratum: & ſolus aget à quo fuerit petitum (idq́; & Marcello uidetur) quamuis ipſe dominus pro parte ratum habere non poßit.

¶ *Certa fuit quoties promiſſa pecunia, ſi quid*
Factum aliter fuerit, mox promiſſore ſepulto
Hæredum contra promiſſum fecerit unus,
Sic Cato diſtinxit: pœnam uel ab omnibus aßis
Diuiſi pro parte rata, aut duntaxat ab uno

Commit

Committi pro parte ſua. nam ſi illud agendum
(De quo inter partes cautum fuit) eſſe probetur
Iure indiuiduum, ut præſtari iter, unius æquè
Culpa nocet cunctis. etenim feciſſe uidentur
Omnes, quod nulla in partes ratione ſecatur.
At ſi diuiduum eſt factum, uelut amplius à ſe
A reliquis nec agi ſibi ſuccedentibus, hæres
Is pro parte ſua ſolus debere putatur
Defuncti pacto qui contrauenit, agendo.
Inter præmiſſos caſus diſcriminis illa
Profertur ratio: quoniam ſtipulatio per te
Non fieri hæredem'ue tuum, mihi quominus ire
Sit licitum, meritò à cunctis commiſſa uidetur:
Quandoquidem inſolidum ſemper peccatur ab uno.
Aſt alio in caſu ſpectandum eſt, num magis illi
Congruat iſta ſequens ſtipulatio: teq́; tuumq́;
Hæredem conuenta ratum promiſſa habiturum.
Hac etenim facti in ſpecie ille tenebitur hæres,
Solus habere ratum qui noluit: is quoq; ſolus
Rectè aget, à quo uno fuerit non iure petitum,
Etſi in parte ratum dominus non poßit habere:
Nam domini hæredes ſolidum ius ſcinditur inter.
Id quoq; Marcello ſumma ratione probatur.

PAPINIANVS libro XLV. Digeſtorum.

ITa ſtipulatus ſum: Te ſiſti certo loco, ſi non ſtiteris, L. *aureos dare ſpondes? Si dies in ſtipulatione per erro-rem omiſſus fuerit, cùm id ageretur ut certo die ſiſteres,*

imperfecta erit ſtipulatio, non ſecus ac ſi quod pondere, numero, menſurá'ue continetur, ſine adiectione põderis, numeri, menſuræ'ue ſtipulatus eſſem, uel inſulam ædificari non demonſtrato loco, uel fundum dari non adiecto nomine. Quòd ſi ab initio id agebatur, ut quocunq; die ſiſteres, & ſi non ſtitiſſes pecuniam dares, quaſi quælibet ſtipulatio ſub conditione concepta, uires habebit, nec antè committetur ſtipulatio, quàm fuerit declaratũ reum promittẽdi ſiſti non poſſe. Sed & ſi ita ſtipulatus fuero: Si in Capitolium non aſcenderis, uel Alexandriam non ieris, centum dare ſpondes: non ſtatim committetur ſtipulatio, quamuis Capitolium aſcendere, uel Alexandriam peruenire potueris, ſed cùm certum eſſe cœperit te Capitolium aſcendere, uel Alexãdriam ire non poſſe. Item ſi quis ita ſtipuletur: Si Pamphilum non dederis, centum dare ſpondes? reſpondit Pegaſus non antè committi ſtipulationem, quàm deſijſſet poſſe Pamphilus dari. Sabinus autem exiſtimabat (ex ſententia cõtrahentium) poſtquàm homo potuiſſet dari, confeſtim agẽdum, & tandiu ex ſtipulatione non poſſe agi, quandiu per promiſſorem non ſteterit quominus eum daret: idq; defendebat exemplo penus legatæ. Hæredem etenim ſi dare potuiſſet penum, nec dediſſet, confeſtim in pecuniam legatam teneri ſcripſit: idq; utilitatis cauſa receptum eſt, ob defuncti uoluntatem, & ipſius rei naturam. Itaq; poteſt Sabini ſententia recipi, ſi ſtipulatio non à conditione cœperit: ueluti, Si Pamphilum nõ dederis, dare tantum ſpõdes? Sed ſi ita concepta ſit ſtipulatio: Pamphilum dare ſpondes, & ſi non dederis, tantum dare ſpondes: quod ſine dubio

uerum

uerum erit, cum id actum probatur: ut ſi homo datus non fuerit, & homo, & pecunia debeatur. Sed & ſi ita cautum ſit, ut ſola pecunia non ſoluto homine debeatur, idem defendendum erit, quoniam uoluntas fuiſſ probatur ut homo ſoluatur, aut pecunia petatur.

Carmen.

Debitor Alpheno ſtipulanti ſiſtere certo
Promiſit ſe Nerua loco, & niſi ſiſteret, illi
In pœnam dare quina decem: prius hoc tamen acto,
Vt certam facienda diem ſtipulatio haberet.
Miſſa dies errore fuit: ſtipulatio ſanè
(Imperfecta uelut) nullum eſt habitura uigorem,
Haud aliter quàm ſi ſtipulatio fiat earum
Rerum quæ numero, menſura, aut pondere conſtant,
Menſura, numero, uel pondere prætermiſſis.
Siue loco quoties aliquis promittit omiſſo
Aedificare domum, aut tacito dare nomine fundum.
Quòd ſi principio fuit actum, ut ſiſteret idem
Promiſſor quocunq; die, ſtipulatio moxq;
Addita pœnalis, non ſecius illa ualebit
Ac quæuis alia ſub conditione recepta.
Nec committetur prius hæc ſtipulatio, ſiſti
Quàm promiſſorem fuerit non poſſe probatum.
Sic etiam ſi ſit quiſquam ſtipulatus ab ullo,
Si non aſcendet Capitolia, ſiue Corinthum
Non ierit, centum det pœnæ nomine: talis
Haud committetur ſtipulatio protinus: at tunc

Cùm

Cùm promiſſorem Romanas ſcandere in arces
Conſtiterit non poſſe, urbem uel adire Corinthum.
Si quis item fuerit ſtipulatus: ſi mihi Stichum
Non dederis, centum dare ſpondes? Pegaſus iſto
Promiſſam caſu pœnam non antè putauit
Committi, quàm poſſe dari deſiſſet eundem.
Diuerſum aſt alia ſenſit ratione Sabinus:
Nempe dari poſtquam Stichus potuißet, agendum
Ocyus, & tantiſper agi non poſſe per ipſum
Dum promiſſorem haud ſteterit, quin traderet illum.
Exemploq́; penus legatæ id iure tueri
Tentabat. ſi nanq; penum dare noluit hæres
Cùm potuit, ſubitò legata pecunia cœpit
Deberi: at ſumma iſthuc utilitate receptum eſt
Natura ſuadente rei, extremiq́; fauore
Arbitrij. uerùm ſententia fortè Sabini
Admitti poterit, ſi non ſtipulatio ab ipſa
Conditione ortum capiat: ueluti, mihi Stichum
Ni dederis, tantum dare ſpondes? ſed ſi ita dictum
Extiterit: Stichum dare ſpondes? & niſi eundem
Tradideris, tantum promittis ſoluere? tali
In ſpecie, haud dubiè eſt ſententia uera Sabini:
Præſertim ſi inter partes conuenerit: ut ſi
Non datus is fuerit, ceſſans promiſſor utrunq;
Debeat, & Stichum & nummos. uerùm etſi ita cautum
Duntaxat fuerit, ſeruo ut non inde ſoluto
Sola peti poßit promißa pecunia: dici
Hîc quoq; idem poterit, quoniam mens iſta fuiſſe
Creditur, ut ſoluatur homo, uel pœna petatur.

Lex,

LEX, Filium quem habentem. C. famil. hercif. ſuo nitori reſtituta.

IOVIVS ET HERCVLIVS, CC. AA. DIOCLETIANO.

Filius cui pater fundum in peculium dederat, portionem hæreditatis cohæredibus (centum uice mutua acceptis) ſub conditione reſtituere iuſſus eſt. In *familiæ herciſcundæ iudicio primùm hæreditariam fundi partem, pecuniamq́; à cohæredibus perceptam in quartam imputabit, & quod deerit in eodem fundo,*[a] *ex aliorum portionibus ſupplebit. reliquum hæreditatis omnino reſtituet.*

[a] Hic ſtat ſpecialitas huius legis p̄tex. in l. ij. C. ad l. falcid. cum ibi not.

¶*Ex natis genitor fundum donauerat uni,*
Vt frueretur eo conceſsi iure peculi.
Dehinc teſtamento natos æqualiter omnes
Inſtituit: ſed eum cui fundi ceſſerat uſum,
Obliquis uerbis ſub conditione rogauit,
Vt partem propriam germanis redderet, illos
Aſtringens pariter certam perſoluere ſummam.
Conditio euenit. Fratris pars tota grauati
Poſcitur à reliquis: ſumma tamen antè ſoluta,
Ille prius fundum (uelut à uiuente relictum
Patre ſibi) quartamq́; ſimul deducere tentat.
Quæritur, inter eos qualis diuiſio fiet?
Et ſuper hoc gemini reſponſum Cæſaris extat,
Vt prius ille ſuam fundi deducere partem
Debeat in quartam, & quicquid percepit ab ipſis
Fratribus: & ſi illam non hæc ſimul omnia poſſunt

Sup

Supplere, in fundo reliquum capiatur eodem,
Quodq́; ultra quartam fuerit, mox reſtituatur.

Lex, Eam quam. C. de fideicommiſsis, ſuo nitori reſtituta.

VALERIVS ET GALLIE. CC. AA. FALCONI.

SI Aemiliam teſtator uelut adoptiuam inſtituit, & ea intra pubertatem decedente, hæreditatem Titio *re‑ſtitui iuſsit. Quamuis de adoptionis ac teſtamenti uiri‑bus dubitetur, tamen fideicommiſſum ualere non ambi‑gitur. Nam ſiue utilis adoptio fuerit, ad inſtitutam, uel hæredes eius, fideicommiſsi onus pertinet: ſiue inutilis, legitimi hæredes teſtatoris reſtituere tenentur. Nec quic‑quam facit quòd adoptionis error inſtitutionem irritam fecit, & non adita ex teſtamẽto hæreditate, nihil ex his, quæ in eo ſcripta ſunt debetur. Si quidem in fideicõmiſ‑ſis ſola uoluntatis coniectura, etiam ab inteſtato ſucceden tes ad reſtitutionem cogit.*

¶*Natam, ut adoptiuam, inſtituit teſtator, & illi*
(Si impubes uita decederet) eſſe rogauit
Hæredem Titium: ſed cùm de uiribus eſſet
Elogij dubium, quòd adoptio facta labaret,
Quæſitum fuit, an fideicommiſſa ualerent?
Et ualida eſſe quidem placuit: ſed ualde referre
Vtilis an fuerit, uel inanis adoptio. fictam
Primo etenim caſu natam, hæredes ue teneri
Ipſius: at fuerit ſi talis adoptio nulla

Ad ſucceſſores teſtantis, reſtituendi
Legitimos onus iniunctum ſpectare. nec obſtat
Quòd teſtatoris ſcriptum uitiauerit error
Elogium, ex illo[a] nihil ut ſit iure petendum. a l. ſi nemo. de teſtamenta. tutel.
Defuncti ſiquidem ſemel explorata uoluntas
Indicio quocunq;, ipſa quoq; lege uocatos
Hæredes, facit ad fideicommiſſa teneri.

GORDIANVS C. A. Paulianæ, tit. de Fideicommiſsis.

A*B eo qui neq; legatum, neq; fideicommiſſum, neq; hæreditatem, uel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt.*

¶ *Cui non legata, aut fideicommiſſa relinquis,*
Hæredem'ue facis, uel mortis nomine donas,
Non potes huic quicquam fideicommittere. nanq;
Fruſtrà imponit onus, qui non præmittit honorem.

ALEXANDER Cæſ. Aug. Florentino militi, tit. de iure deliberandi.

C*Vm debitum paternum te exoluiſſe alleges, propor tione hæreditaria, agnouiſſe te hæreditatem defuncti non ambigitur.*

¶ *Cum fateare tui te perſoluiſſe parentis*
Debita, defuncto te ſucceſsiſſe probatur,
Hæredemq; rata factum pro parte fuiſſe.

IVSTINIANVS Cæſ. Aug. tit. de liber. præter.

E*X cauſa exhæredationis, uel præteritionis, irritum eſt teſtamentum: cætera uerò firma permanent.*

¶Filius exhæres factus malè, ſiue ſcienter
Præteritus, caput elogij duntaxat iniqui
Euacuat, ſoliq; hæredi demit honorem.
Cætera nanq; ſuum conſeruant ſcripta uigorem.

FINIS.

ALIQVOT IVRIS PROBLEMATA.

¶De tigno precario conceſſo.

l. gemma. ad exhiben. l. in rem. §. tignũ. de rei vendica.

AEdibus impoſito tigno, qui forte precanti
Ceſſerat, ut tignum redderet admonuit.
Reddere uelle negat qui tignum poßidet, urbem
Deformem ac fieri (ſi repetatur) ait.
Quæritur: an poßit, miſſa ratione decoris
Vrbani, ad tignum tramite iuris agi?

l. miles ita. § ſi miles. de mili. teſt.

¶De ſubſtituto exhæredati.

l. ab exhæredati. de leg. primo. l. qui fundum. §. qui filios. ad leg. falc. l. cũ quidã. C. de lega.

Nato exhæredi genitor legata reliquit:
Et quem ſubſtituit reddere cuncta iubet.
Iſtud poſſe uetant fieri dictamina legum,
Certior ut fiam de ratione precor.

¶De legato, & ſtipulatione annuis.

l. & ideo. §. ſi. aliàs l. ſi ſtichum. §. j. iunc. glo. de ſtipulatio.

Annua promiſit Titius biſquinq; talenta,
Annua legauit Lucius atq; decem.
Vna quidem fertur ſtipulatio, plura relicta.
Quæ ratio hic numerum non ſinit eſſe parem?

¶De legato gregis vel ſupellectilis.

l. annua. & l. ſi ſingulos. de annu. legat.

Annua ſi legas, tot ſunt legata quot anni.
Verbo nanq; uno tempora plura fluunt.

At

At tibi ſi fuerit grex, uel legata ſupellex,
Vnum legatum dictio ſola facit.
Res tamen & plures clauduntur uoce ſub una,
Cur tam diuerſum tempora, resq́; gerunt?

¶ De ſeruo quaſi libero inſtituto.

Teſtator ſeruum alterius (quem fortè putabat
Ingenuum) inſtituit, ſubſtituitq́; alium.
Tota quidem in geminos ſemiſſes libra ſecatur,
Alter quadrantes ſemis, & in geminos.
Horum unus domino ſerui, alter iure, ſecundo
Competit hæredi. Quis reliquum accipiet?
Verius ipſe puto, totum æquis partibus aſſem,
Inter honoratum diſtribui, ac dominum.

¶ De duobus cauſis lucratiuis.

Seianum legat fundum mihi Celſus: eundem
Legauit fundum Iulius atque mihi.
Ex uno fundi ſpeciem ſi conſequar, illam
Nec pretium illius conſequar ex alio.
Si prior aſt unus pretium mihi ſoluerit, alter
Ad fundum cogi qua ratione poteſt?

¶ De coniunctione hominis, & legis.

Cùm teſtatoris uerbis coniunctio facta
Ius accreſcendi ſit generare potens.
Virtutem cur non coniunctio legis eandem
Obtinet? excutiat qui mihi Phœbus erit.

¶ De tutore & curatore.

Addi alius puero tutorem tutor habenti
Non ualet: aſt curæ accedere cura poteſt.

d. l. ſi in ſingulos. & l. cũ in annos. de annu. leg. l. ſcire debemus. de ſtipulatio. l. ſi ex toto. §. fin. de legat. primo. l. grege. de legat. ij. l. ſi paterfam. de hær. inſt. Inſti. de vulg. §. fin. Nam in prædictis legibus, alius ſemis datur ſubſtituto, quia cohæres. Inſtit. de leg. §. ſi res aliena. l. Meuius. §. duobus. de lega. ij.

l. re cõiunctí. de lega. iij. l. & proculo. de leg. ij.

l. ventri. in fi. de tuto. & curato. Inſt. de curat. §. interdũ.

l.qui neq;. §. j.iunc.gloſ. in verbo p̄tinere. de reb.co.& l. fin. C.ſi aduer.rē iudi.

Cur tam diuerſum, cùm curatoris adultus
Pupillo æquetur ſub ditione manens?

¶ De mortuo & nato apud hoſtes.

l. gallus. §. ſi eius. iuncta gloſ. in verbo, excludatur. in fi. de lib. & poſthum.

Deceßiſſe ſui cùm lex Cornelia iuris
Fingat, in hoſtili qui ditione perit:
Cur non ſic, naſcatur apud ſi filius hoſtes,
Et redeat, natum fingit in urbe prius?

¶ De Trebellianica ex peculiaribus deducenda.

l.certū. C. famil. herciſ. l.ij.iunc.gl. C.ad l.falc. glo.magna. in l. marcellus. §. res quę.in fi.gl. ad Trebel. l.filium quem. C.fami. herciſcund.

Cùm ſucceſſores inter res quæq; peculi
Diſtingui ex æquo debeat ut reliquum,
Cùm pariter ſinglis è rebus debeat hæres
Omnia reſtituens, ſumere falcidiam,
Cur tamen in rebus tractatis iure peculi,
Eſt illi quartam phas retinere ſuam?

¶ De conditione impoſsibili.

l.j.& l. conditiones. de condi.inſti. Inſti.de hære. inſtit.§.impoſsibilis.

Conditio cui uel ius, uel natura repugnat,
Actum non uitiat, ſed uitiatur ea.
Verùm quæ eſt homini facto impoßibilis, actum
Inficit. hìc cauſam Scæuola docte rogo.

¶ De actibus quinque legitimis.

l.cū hæres.§. j.de ſtatuli. l.actus legitimi.de regu. iur.

Actus qui fieri nequeant ſub conditione,
Subq; die, iuris regula quinque notat.
Quæ ratio à reliquis excepit caſibus illos
(Legitimi cùm ſint) te precor edoceas.

¶ De actione furti & doli.

l.qui ſaccum. de furtis.

Pro minimis etiam rebus datur actio furti:
Sed non pro minimo competit ulla doli.

Et tamen in furto dolus eſt: infamat utrunque
Iudicium. cur lex tam uariè hîc ſtatuit?

l. ſi oleum. in fi. de dolo.

¶ De raptore & fure.

Raptorem tripli uiolentum pœna coërcet:
Furem at quadrupli, uim licet haud faciat.
Fure igitur cùm ſit rapiens ui nequior omni,
Afficitur pœna cur leuiore tamen?

Inſti. vi bono. rap. in prin. & in §. quadrupli. de actio.

¶ De obligatione dandi & faciendi.

Si mihi promittat Stichum ſe Nerua daturum,
Hunc etiam inuitus lege iubente dabit.
Idem ſi librum promittat ſcribere, ſolum
Ad pretium cogi iure cauente poteſt.
Nam feciſſe mea quantum hoc interfuit, ære
Penſabit. cauſam quis mihi diſcutiet?

l. vbi autē. §. fi. de ſtipul. l. ſtipulationes nō diuiduntur. verſic. Celſus. de ſtipula.

¶ De teſtimonio mulieris.

Quamuis teſtari in cunctis, quoque teſtis haberi
Actibus humanis fœmina iure queat,
Siue inter uiuos, ſeu ſit ſuprema uoluntas,
Cur ſoli elogio teſtis adeſſe nequit?

l. ex eo. de teſti. l. qui teſtamento. §. mulier. de teſta. iunc. ibi glo. in verbo, non poterit.

¶ De tranſactione adulterij & falſi.

Tollere cùm poßit tranſactio crimina quæque
Publica, cur ſolum uitat adulterium?
Rurſus, cùm haud fieri priuato in crimine poßit,
Cur tamen in falſi crimine facta ualet?

l. tranſigere. C. de trāſac.

¶ De colono & inquilino.

Omnia in urbano fundo mercede locato,
In tacitum dominus condita pignus habet,
Non ita quæ cultor conductum inuexit in agrum
Ruſticus: at cauſam dicat Apollo mihi.

l. eo iure. in quib. cau. pig. ta. cōtra. l. certi iuris. C. loca.

¶ De ficu, olea, & cæteris arboribus.

l. fina. fini. regundo. *Cùm pedibus diſtare Solon mandarit ab agro*
Vicino geminis arboris omne genus:
Cur oleam, ficumq́; nouem procul eſſe remotas,
Iuſſit? in hac Caij ſis ratione uigil.

¶ De ſpadone & caſtrato.

l. generaliter. in fin. de adop. *Cùm ſpado ciuiles poßit ſibi quærere natos,*
Caſtrato cur non talia iure licent?

¶ De adulterio viri, & vxoris.

Inſti. eo. §. ſed & illud. l. j. C. de adul. *Vxor adulterij cùm non queat ulla maritum*
Arguere, uxorem cur tamen ille poteſt?

¶ Pactum doloſum.

Vænalem dum Seius equum proponeret, uno
Vrgeri tantum dixerat hunc uitio.
Nempe quòd arboreos nunquam conſcendere truncos
Sueuerat, hoc emptor credidit eſſe iocum.
Fortè uiam trabibus dum pons contextus acernis
Diuideret, ſonipes ſubſtitit, ille premit:
Pugnat equus, ualidis urget calcaribus emptor.
Victus equo tandem grande relegit iter.
Tunc uitium cognouit equi non futile: uellet
Hunc redhibere, dolum partis adeſſe querens.
Callidus at contrà pacto ſe uenditor armat.
Queritur hìc uotum Papiniane tuum.

¶ In Coruinum.

l. ſi non fuerint. §. fi. pro ſocio. *Vis tibi me ſocium, non uis Coruine ſodalem:*
Sic fieri ſocium me tibi iura uetant.

FINIS.

CATALOGVS ALIQVOT *interpretum Iuris Ciuilis.*

DE DINO.

PRimi ex antiquis Dino debentur honores:
Interpres legum maximus hercle fuit.

De Cino.

Iuriſconſultum celebrem, celebremq́; Poëtam
Noſce cupis: Cini ſcripta diſerta legas.

De Oldrado, ac Odofredo.

Conſilio Oldradus pollet: clariſſima legum
Commentis præſtas ſenſa Odofrede tuis.

De Speculatore.

Dat tibi fœcundus praxim Speculator, & artem:
Ad fora qui properas, hoc duce carpe uiam.

De Petro, Iacobo, & Fabro.

Subtiles olim Gallos dixere Latini:
Hoc tribuere illis Pertica, Arena, Faber.

De Bartolo.

Militiæ uexilla ſacræ fert Bartolus: errat
Qui ſibi uult alium præpoſuiſſe ducem.

De Baldo.

Nemo (quod hunc latuit) ſciuit: ſi iura monarcham
Ferre queunt, tanto hic nomine dignus erit.

De Angelo, & Petro Vbaldis.

En tibi quot radios effudit Vbalda propago?
Poſt Baldum fulgent Angelus atque Petrus.

De Signorollo Homodæo.

Ingenium uiuax, atque ingens copia legum,
Vota huius nunquam demoritura probant.

De Alberico Roxato.

Omnis in Albrici fulget ſudore uetuſtas:
Antiqui uindex nominis iſte fuit.

De Bartholomæo Saliceto.

Cæſaribus uerum doctor Salicetus honorem
Reſtituit, Baldi ſplendida ſigna ſequens.

De Chriſtophoro Caſtellioneo.

Viuit, & æternum hic uiuet, quem rêre ſepultum.
Quid mirum? ſolo uiuitur ingenio.

De Paulo Caſtrenſi.

Accipe Caſtrenſis commenta fidelia Pauli:
Nemo tibi leges explicat utilius.

De Fulgoſio & Comenſi.

Volue Raphaëles docti duo fulmina belli,
Quiſquis ab ingenio ſcripta probanda putas.

De Ioanne ab Immola.

Corneli lux prima fori ſibi uendicat omnis
Cenſuræ, ingenio fruge, labore, decus.

De Ludouico Romano.

Romano uerè dignum Pontane theatro,
Ingenioſa ſatis te monumenta probant.

De Pratico Papienſi.

Dat Ticinenſis ueram tibi Praticus artem,
At quantum hic ſacris detrahit eccleſijs.

De Matthæo Matheſillano.

Dant Matheſillano multam ſucceßio laudem
Legitima, & numeris dicta notata ſuis.

De Angelo Aretino.

Angelicos ſpirat ſenſus minor Angelus: hunc tu
In caſtigandis conſule criminibus.

De Chriſtophoro Portio.

Perlege Chriſtophori iuuenis commenta diſerti:
Explicat hic nitido prima elementa ſtylo.

De Alexandro.

Quàm belli Macedo clarus fuit ille triumphis,
Tantum hic Romanæ ſplendet honore togæ.

De Franciſco Aretino.

Accolti illuſtris ſubtilia ſcripta reuolue,
Ingenio (dices) non habet iſte parem.

De Andrea Siculo.

Ingenium uelox, & prompta memoria, clarum
Andreæ Siculi nomen ad aſtra ferunt.

De Corneo Peruſino.

Priſca Peruſinæ caderet ſi gloria gentis,
Qui decus inſtauret Corneus unus erit.

De Mariano & Bartholomæo Socinis.

Socinos uenerare ſacri duo lumina Iuris:
Ius geminum illuſtrant filius atque pater.

De Iaſone Mayno.

Quis Maynum ignoret? quo non peruenit Iaſon?
Theſſalus haud tantum cognitus ille fuit.

De Philippo Decio.

Tempora quid Decij miraris cana Philippi?
Ius nemo hoc melius nouit utrunque uiro.

De Lancelloto Decio.

Aetas me fratri, fratrem mihi gloria præfert:
At germanus amor nos facit eſſe pares.

De Laphranco & Calcaneo Brixienſibus.

Hi duo uicturas referunt tibi Brixia laudes,
Ille legens, alter conſilio eximius.

De Bartholomæo Veronenſi.

Cautellis Cepolla tuis qui nouerit uti
Legitimè, hoſtiles non metuet laqueos.

De Guidone Papæ.

Conſilijs te Guido iuuat: deciſio uerùm
Fertilis, æterna laude perennis erit.

De Franciſco & Franciſchino Curtijs.

Curtia perpetuis domus eſt celebranda trophæis,
Ex qua tam clari proſiliere uiri.

De Carolo Royno.

Explicat hic legum nodos uelut Oedipus alter:
Nunquam habuit talem Felſina docta uirum.

De Ioanne Crotto.

Exiguos Crotti lector ne ſperne labores,
Inuenies ſtudijs plurima digna tuis.

De Hippolyto Marſilio.

Crimina legitimis qui uis compeſcere pœnis,
Vtile Marſilij iam tibi conſtat opus.

De Corceto Siculo.

En tibi præclarus Siculis Corcetus ab oris,
Tranſcribit calamo dicta notanda tuo.

De Claudio Aquenſi.

Claudius Allobrogum primos defendit honores.
Noſtra ætas tanto præſule clara fuit.

De Franciſco Balbo.

Vtilis æternum reddit præſcriptio Balbum,
Omnibus id numeris tam bene conſtat opus.

De Iacobino à ſancto Georgio.

Feuda Iacobini lector ſtudioſe reuoluas:
Fama quidem meritis eſt minor ipſa ſuis.

De Alberto Bruno Aſtenſi.

Si Bruni formam, augmentum, reliquosq́; labores
Inſpicias, dices hunc uigilaſſe diu.

De Franciſco Rippa.

Iudicium, ingenium, conſummatiq́; labores,
Hunc uiuum ſeclis omnibus efficient.

De Franciſco Purpurato.

Purpureos redolens ſenſus tua dogmata Præſes
Inclyte: maiorem uix habet Italia.

De Ioanne Antonio Alexandrino.

Quanta ſit Antoni legum tibi copia, quanto
Ingenio excellas, urbs Patauina probat.

De Hieronymo Cagnollo.

Iuriſconſultos inter Cagnolle diſertos
Cenſeri, meritò te tua ſcripta iubent.

De Lancelloto Galiaula.

Quid raptum defles Galiaullam ætate uirenti?
Inuida mors claris non nocet ingenijs.

De Bertrando Carpentoractenſi.

Vota tua, atq; ingens probitas Bertrande, fauorem
Non ceſſant famæ conciliare tuæ.

De Ioanne Igneo.

Igneus extinctos Gallorum ſuſcitat ignes.
Doctrina certè magnus, & ingenio.

De

De Aymaro Riuallio.

Hiſtoriam iuris ſplendens Riuallius ornat:
Præſtitit hæc iuuenis, nunc mihi quantus erit?

De Guillielmo Budæo.

Budæus pater elegantiarum,
Ne Galli inuideant, facit, Latinis.

De Vdalrico Zaſio.

Doctus maximè, maximè & diſertus,
Leges reſtituit ſuo hic nitori.

De Andrea Alciato.

Conſultiſſimus ornat Alciatus
Muſas, eloquium, ſacrasq; leges.

De Aemilio Pheretto.

Inter conſpicuos nitet modernos,
Lingua & moribus elegans Pherettus.

Συμπέρασμα.

Sic uiuent, quoſcunq; opera ad ſublimia uirtus
Traxerit, & nullo tempore fama cadet.
Hæc quoq; uenturos accedent clara nepotes,
Et graue ad aſcenſum nomina calcar erunt.

SVMMA FELICITAS, NEMINI INVIDERE.

INDEX EORVM QVAE primo libro continentur.

PRoœmium ad ſcholaſticos Tholoſanos. pag. 3.
Speculari uolentes ab omni affectu liberos eſſe debere. CAP. I. pagina 5.
Diſciplinæ quam quis elegerit totis uiribus incumbendum. CAP. II. pag. 6.
Omnem diſciplinam generalibus conſtare præceptis. CAP. III. pag. 9.
Cauſas & rationes in omni diſciplina perueſtigandas. CAP. IIII. pag. 17.
Per rationes dubitandi & decidendi legum ſenſa elicienda. CAP. V. pag. 29.
Per contraria & oppoſitiones, ueritatem melius inueniri. CAP. VI. pag. 33.
Regularum uſum perquàm neceſſarium eſſe. CAP. VII. pag. 37.
Regulas tum ex uerbis, tum ex mente legum colligendas. CAP. VIII. pag. 39.
Non cumulandas Doctorum opiniones, ſed iuriſconſultorum mentem explorandam. CAP. IX. pag. 54.
Regularum ſeu axiomatum formulas uarias eſſe, & pro libito componendas. CAP. X. pag. 67.
Quam ob rem Iuriſcõſulti magis per facti ſpecies, quàm per regulas proceſſerunt. CAP. XI. pag. 71.
Quanta ſit aſſiduæ diſputationis utilitas, & proborum iuuenum conſuetudo. CAP. XII. pag. 73.

Pau

Paucos & idoneos authores eligendos, in eisq́; diligenter uerſandum. CAP. XIII. *pag.* 75.
In cuiuſq; legis elucidationem octo neceſſaria uideri. CAP. XIIII. *pag.* 77.
Leges Iuriſconſultorum ex uarijs fragmentis compilatas & annalium imperitia interpretes nonnunquàm hallucinatos. CAP. XV. *pag.* 81.
Leges librariorum incuria deprauatas, eruditorum iudicio caſtigandas & reſtituẽdas. CAP. XVI. *pag.* 85.
Locos communes ingeny gratiâ habendos, & materiarum ſedibus memoriã adiuuãdam. CAP. XVII. *pag.* 93.
De locis communibus. CAP. XVIII. *pag.* 96.
De ſedidus materiarum. CAP. XIX. *pag.* 121.
Philoſophos, Oratores, Poëtas, aliosq́; idoneos authores interdum recreationis gratiâ legendos. CAP. XX. *pag.* 127.
De iuriſconſultorum laudibus. CAP. XXI. *pag.* 136.
Nunquam parcendum calamo, & repertoria conficienda. CAP. XXII. *pag.* 142.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

LVGDVNI,
EXCVDEBANT IOANNES ET
FRANCISCVS FREL=
LONII,
FRATRES.
ANNO M. D. XLIIII.